

1858
1858

520

ԱՍՏՈՒԱԾ ԱՆՄ ԱՆՈՒԹԻՒՆ

2

Յօրհեռւ

ՈՅԿ

Աղյուսակ

643

Երանելոյն Պետրոսի Եպիսկոպոսանցոյ և Աճաբան վարդապետին Հայաստանեայց :

ՅՏՈՒԳՎԱԾ Է 1861 թ.

Իսկ այժմ 'ի Լոյս ընծայեալ

Վերստին աշխատութիւն Մեսրոպայ Դաւթեան Թաղիադեանց Կարբեցոյ, որ 'ի միաբանութեն ՍԷՅ ԵԶՄԻԱԾՆԻ :

1827.

'ի Հայրապետութեան Տեառն ՏՆ Եփրեմայ Սրբզնասբ Կաթողիկոսի ամ Հայոց :

201

1875

Եւ Առաջնորդութեան Հայոց Հնդկաստանեայց և այլոց և այլոց՝ Տեառն Կարապետի Սրբզան ԱրՏԻ Եպիսկոպոսի նորոյն Զուղայոյ :

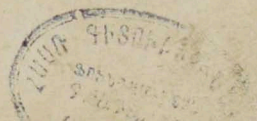
Բարձր Հրահանու ,

Տեառն Պողոսի Նախչուանցոյ Առաքելաշնորհ ԱրՏԻ Եպիսկոպոսի :

ԿԱԼ ԿԱԹ Ա

Եպիսկոպոսական Ճեմարանին Անգղիայոց .

PRINTED AT BISHOP'S COLLEGE PRESS,
BY H. TOWNSEND.

105

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY
540 EAST 57TH STREET
CHICAGO, ILL. 60637

ՄԵ ՄԵ 3 9 4

ՄԵ

ԱՄԵՆԱՊԱՏԻ ՏԵԱՌՆ ԿԱՐԱՊԵՏԻ

Արքեպիսի և Ծայրագոյն Առաջնորդի

ՍՐԲՈՅ ՎԱՆԻՑՆ ԱՄԵՆԱՓՐԿՉԻ

Որդիապարտ Սիրոյ Նոճէր .

Ոչ երբէք հաս ինձ ՚ի կեանս ժամ փափա-
գելի՛ . քան զայս օր , յորում առ ՚ի ձենջ հնու-
թիւնք սիրոյ և գթութեց , և յինէն անմոռաց
պարտիք երաւտագիտութեանս փոփոխ ար-
ծարծեալ՝ սիրովն մղեն զիս մատուցանել ՚ի
փառս Փառաւորեալ Անուան Ձերում զոսկե-
ղէն մատեան Աճանմանութեան Երանելոյն
Պետրոսի : Քանզի եթէ անարօտ հովուեալն
՚ի ձենջ Հօտ ոչ անխայեաց զկաթն առատաշը-
նորհ նպաստիցն ՚ի սոյն յաջողուած , ապա և
ինձ օրէն է Ձեզ իբրև հոգևորական Գլխոյ

նոցին և իմ, վերուղերձել զայս հոգևոր սիրոյ
նուէր : Արժան համարեսցի՛ք ուրեմն ԱՐՏԻ
Ամենապատիւ ընդունիլ զսոյն ՚ի պատարագ ա-
խորժ ընկալ հաճութեան սք կամաց Արբու-
թեան ձերում, որպէս զի քրտունք վաստակա-
բեկ Հեղինակին և դուզնաքեայ աշխատանք
իմ ք հովանեաւ Անուան ձերոյ, միանգամայն
և յիշատակ բարեաց Բարեհամբոյր Արբու-
թեան ձեր ՚ի սմին՝ առ հասարակ պայծառաս-
ցին յապագայս յաւիտենից, և ևս :

Պատիւ անձին համարիմ մնալ պատկառելի
ակնածութեամբ և անմահ երախտագիտութեամբ ,

Ձերին Բարձր Արբազնութեան :

Ծառայ Ան իբրև

Մեսրոպ Դաւթեան Թողխաղեանց

Նախազեկուցումն .

Չայս Տապեան առեալ յարևելի Երեցո Սրբապան
Տեաան Եղբեմայ Կաթողիկոսին աճ Հայոց 'ի Հաղ-
պապ յամին 1823. Գաղափարեցի հասարարեմ զգոռո-
թեամբ . և ածեալ ընդ էս յաշխարհ Հնդկաստան՝ քեան-
սորութեամբ Աճառերաց Ազգես 'ի լոյս ընծայեցի յառե-
մամբ ծանօթութեանց 'ի փեղիս փեղիս :

Չոր ընդունել աղալեմ Ընկերացոյք , եբրև հայելի
և առաջնորդ հոգեաց քերոց , զարդարել զքեզ առաքինա-
վար Գործովք Բարութեան , որով և եղեալ Աստուածա-
նմանք ըսպ յուսոյն իմոյ՝ վերասլէք 'ի վայելս Երանախան
վեճակին որ հաղորդի Աճ իսկան Բարին Տեր Տերով
լով 'ի Տեր Բնութիւնս : Թերևս և ինչ ընդ քեզ Տան
լիցի՝ աս զոր Բաղյալն լեր իմ նպաստէ ընդ Բազմահոգ
աշխարհանս :

Եւ Աստուծոյ ՆՏանել աջս է, որ ապերախսին Երախ-
տանոր լինեն . որ է զխորտակելն գրանել, զգրեալն գա-
հել ընդ էրո՛ւ իշխանո՛ւթեամբն, եւ ջանիւք նճանել
Որդւոյն Աստուծոյ որ էք զանչն էր զան յեր ॥

Յաճախապաք, Ճառ 20. էջ 217.

Յասակարէն .

Արարած ապատում մարգարէն Մովսէս ՚ի ճառելն զստեղծմանէ մարդոյն ասէ , * արար անձնաբան իւրում և ի նմանութեան : Եւ զայս վկայէ անձնաբան զոչ յասելն , ասաց անձնաբան մարդ իւրում և ի նմանութեան : Յիրաւի ճառ մեծ և զարմացման արժանի . ք որ հիացեալ Գրիգորի նարեկացւոյ ասէ , և որքան մարթ է զմարդն այնմանեցուցանել : Աստուտ անհաւատք ՚ի լսել զայս բան , այնքան քստմնին , որքան զանուն որդւոյ ՚ի անձնաբան , ասելով ՝ զիարդ Տար է այն ունիլ որդի , կամ մարդոյ նմանիլ այն : Աստուտ ևս ՚ի սահմանելն Պղատօնի զիմաստասիրութիւնն նմանութիւն այն ի կարողութեան մարդկան , ընդահակեալ նախնի քերթողաց կատակէին յասելն , ոչ է նման ցեղ այն անմահից գեանակութեան մարդկան . որպէս վկայէ անյաղթն Դաւիթ ՚ի գիրս սահմանաց : Ի կողմն սոցա և միանգամայն քէմ յառաջադրուէս երևի որ ՚ի

յԵսայեայ ասէ Աճ * ում նմանեցուցիք զիս նա՛ ,
 բայց ո՛չ է , զի անդանօր յանդիմանէ զՏեթա-
 նոսս , որք զա՛ծ ՚ի կուռս կերպարանէին , վնյ
 ասէ † միթէ՞ պատկեր կոփեաց զիս Տիւնն :
 Բայց արդ՝ իրաւանց խօսելով , որովՏետե ՚ի
 միոյ կողմանէ նկատելով է անհուն տարակա-
 ցուի ՚ի մէջ Այ և մարդոյ , թէ ինչու թեան ,
 և թէ ինչու կատարելութեան , յորմէ բազումք
 շարժեալ բացասեն զնմանութիւնն ՚ի մէջ եր-
 կոցուն : Իսկ ՚ի միւս կողմանէ ա՛ծային գիրք վը-
 կայեն որպէս յառաջեղեալս բան , նաև ՚ի բա-
 զում տեղիս ՚ի սոյն զմեզ յորդորեն , ինչպիսի՞ն
 ըէնան , ‡ եղերո՛ւք սք զի ես սք եմ : Եւ Տէրն
 յաւետարանին , || եղերո՛ւք նման Տօրն ձերոյ :
 Ստիպեալ ուրեմն ՚ի սիրոյ , յանձին կալայ
 պարզաբանել զեղանակն , որով մարթ իցէ ըզ-
 մարդն նմանեցուցանել այ : Եւ առ սոյս պա-
 Տանջի ՚ի մէջ բերել զա՛մ ստորոգութիւնն այ
 ևտեսանել թէ որո՞վ եղանակաւ կարէ մարդն
 նմանիլ նոցունց իւրում կարողուէ . քան զոր
 ո՛չ ինչ օգտակարագոյն է մարդկան ՚ի կեանս :

* Եսայ 40, 18, 25, 47. † Եսայ 40, 19,

‡ Ղև. 11, 44, 19, 2.

|| Մատթէոս 5, 45.

Վասն որոյ աղերսեմ սիրով ընդունել զսա , և
անձանձիր լինիլ ՚ի յընթերցման սորին , զի թե-
րևս զվայելչութի Ստեղծողին ծանեալ՝ ըղձա-
կերտիցիք նմանիլ նմին , որով Տար լիցի հպիլ և
հաղորդիլ երջանկութեան նորին : Արում փառք
և գոհուի յաւիտեանս յաւիտենից , ամէն :

Ժառայ ձերում Ազնուութեան
Պետրոս վարդապետ Նախչուանցի
Աղամալեան :

~~Handwritten signature~~
~~Handwritten signature~~

Handwritten signature
Handwritten signature

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

ԱՍՏՈՒԱԾԱՆՄԱՆՈՒԹԵԱՆ

Հատոր առաջին .

Գլուխ . Ա :

Յաղագս Ժանօթուլեանն Աստուծոյ :

ՃԱՆԱԶՈՒՄՆ Աստուծոյ այնքան մեծ է , որքան է ինքն , և այնքան է հարկաւոր , որքան է հոգին մարմնոյ : Զի որպէս մարմին առանց հոգւոյ մեռեալ է , նոյնպէս և հոգին առանց ծանօթուէն Աստուծոյ : Ուստի ասէ աւետարանիչն ,* և կեանքն յայտնեցան : Ե՛ւ որքան քաղցր է և բարի աչաց տեսանել զարեգակն , (ըստ իմաստնոյն բանի [Թէ՛ † քաղցր է լոյս և բարի աչաց տեսանել զարեգակն ,) այնքան ըղձալի է մտաց ճանաչելն զա՛ծ : Աստուած հեթանոսք ասին նստիլ ՚ի խաւարի որքան առ երկրորդն , և ՚ի ստուերս մահու՛ որքան առ առաջինն , զի ոչ ունէին զլոյս անձգիտուէ : Ասանորոյ ասէ եսայի , ‡ որք նստէին ՚ի խաւարի և ՚ի ստուերս մահու տեսին զլոյս մեծ , որ է անձգիտուութիւնն Քրիստոսի՛ն յայտնեալ : Աստուած

* 1 Յոհ . 1 . 2 . † Ժող . 11 . 7 . ‡ Էսայ . 9 . 2 :

յիրաւի՛ Տաւասարէ՛ անձային՝ գիրն ոչնչից և ու-
 նայնուէց զայնոսիկ՝ որք ո՛չ ունին զանձգիտու-
 թիւն . ըստ այսմ՝ * զի ընդունայն էին բնակու՞թ
 մարդիկ՝ յորս ո՛չ գոյր անձային գիտութիւնն :
 Քանզի՛ որ ո՛չ գիտիցէ զանձային գոլն , կեանքն
 իւր է առանց հիման և իբր ՚ի վերայ դատար-
 կութե՛ , և զի այնպիսին ՚ի միտս իւր համարի,
 թէ յետ մեռանելոյն անկանելոց է յանդունդս
 չարուէ . վասն այն յիրաւի՛ ասաց , թէ ընդու-
 նայն է այնպիսի մարդն : Եսայի մարգարէ ե-
 րանէ զազգն իւր վասն գոլոյն ծանօթ հաճոյիցն
 անձայն , † երանի է մեզ ի սրայէլ զի հաճոյքն
 անձայն ծանօթք մեր են : Արդ՝ եթէ հաճոյիցն անձայն
 ծանօթ գոլն է երանութիւն , ապա եօթնպա-
 տիկ է երանութիւն նոցա՝ որք են ծանօթ անձայն :
 Փիլիսոփայքն՝ զպատճառս էից ճանաչելն երա-
 նութիւն վարկան , ուստի ասաց ոմն † ՚ի նոցա-
 նէ , թէ՛ երանի , որ ծանկաւ զպատճառս էից :
 Արդ՝ եթէ զպատճառս էից ճանաչողն երա-
 նելի է , քանի՛ օն ևս եթէ նախկին պատճա-
 ռին անձայն էից ծանօթ գտանիցի ոք : Այն զի՛
 ծանօթութիւն նախկին պատճառին է պատ-
 ճառ ճանաչելոյ զերկրորդ պատճառս , ուստի
 եթէ ոք ՚ի ծանօթութեանէ՛ նախկին պատճա-
 ռին վերջացեալ գտանիցի , և ո՛չ երկրորդաց

* Իմաս . 13 . 1 :

† Եսայի . 4 . 4 :

† Հեթոգոս , Էէլիս . Էրվանոյ . հաս . ան . ԷՂԾ :

պատճառացն կարասցէ հասու շինիլ, և այսպէս
անկցի յիմաստասիրութենէ, որ է գիտութիւն
պատճառաց էակաց : Ուստի առէ պրոկղ, եթէ
ոչ իցէ էակացն պատճառ, և ոչ ճանաչումն և
հանճար ինչյուսեք էակացն : տես ուրեմն թէ
որքան հարկաւոր է ծանօթութիւն նախկին
պատճառին՝ որ է անձ : Չայս պրակ եղաք առ
ի ըղձակերտս առնել զընթերցողսդ ՚ի քննու-
թիւն առաջիկայ մատենիս, որ ճառէ զնախկին
պատճառէն, առ բարոյականութիւն համեմա-
տելով, իպի ճանաչիցէք ըստ ձեր կարի զազ-
նութիւն նախկին պատճառին, և շարթիցիք
ի սէր նմանութեան նորին, զի ոչ ինչ է սիրե-
ցեալ, եթէ ոչ նախ ծանուցեալ :

ԳԼՈՒ ԵՐԷՐՐԴ :

Յաղագս նմանութեան բաժանեալ յերկուս պրակս :

Պրակ Առաջին

Յաղագս պանադանութեանց նմանութեանց :

Նմանութիւնն է ընդ սեռիւ որակութեան :
Ուստի Դաւիթ անյաղթն ՚ի գիրս սահմանաց,
ըստ զանազան հայեցուածոյ որակուէն, զչորս
զանազանութիւն նմանութե՞ դնէ, նախ՝ յորժամ
նոյն որակութիւն ՚ի բոլոր տեսակում գտանիցի :
Ե՛ւ այսպէս բոլոր եթովպիացիք ըստ սևութե՞
նմանք են միմեանց : Երկրորդ՝ եթէ նոյն որա-

կութիւն ՚ի զանազան տեսակս գտանիցի, և այսպէս սեաւ և սպիտակ պղպեղն ըստ ջերմութեանմանք են միմեանց, թէպէտ սեն առաւել ջերմ է քան զսպիտակն: Երրորդ՝ եթէ զանազան որակութիւնք ՚ի զանազան տեսակս գտանիցին, Ե՛ւ այսպէս հօբալն և աղանին նման գու միմեանց ասին, զի երկուքն ևս ունին զնոյն զանազանութիւնս, այսինքն, զսպիտակ, զսեաւ և ըզխարտեալ որակութիւնս: Չորրորդ՝ նման ասի պատկերն յարացուցին, զի ունի զնոյն որակութիւն, այսինքն զձև և զգծագրութիւն: Յարացոյցն է նախատիպն, որպէս սոկրատէս է յարացոյց պատկերին իւրոյ: Արդ՝ ըստ առաջին եզանակին ՚ի պարզ տեսակ անութեան ՚ի յերիս յանձինսն՝ է բուրբուլին նոյնութիւն և նմանութի որպէս ասէ շնորհալին զհոգւոյն, * նոյն և նման հօր և որդւոյ: Այլ տեսակ յիշեցաք յաճ, բայց դու իմն անյատկապէս, զի յատկապէս տեսակն արամաբանօրէն առեալ, է՝ որ ՚ի ձեռն սեռի և տարբերութեամբ ամփոփի յանձուկ կոպար էակի, իսկ ան է ինքն ընդարձակ գոլն, և ո՛չ ամփոփե՛լ ՚ի սահմանաւոր կոպար էակի, զի բան սեռի և տարբերութեամբ պատկանիցի նմա: Վնայ ասի յաճաբանութեան, ո՛չ անկանի յաճ բան սեռի և տարբերութեան, զի ո՛չ է տեսակ: Իսկ ըստ երկրորդին՝ հոգին մարդոյ նմանի ան ըստ անմարմին

* շարակ, հոգւոյ գուլպեան, 2 պարբեր:

գողոյն : Այլ ըստ երրորդին՝ կատարեալ իմաս-
 տասէրն նմանի Խյ , զի նովիմք կերպարանի, ո-
 րով և ԽԾ . այսինքն բարեան , գիտնականան
 և կարողականան : Բայց ըստ չորրորդին՝ հոգին
 մարդոյ տիրապէս նմանի հօր Աստուծոյ , իմա-
 ցականան ծնանելով զբան՝ և կամօքն բղխելով
 զսէր : Դարձել յերիս բաժանի նմանութիւնն .
 ՚ի բնականն , ՚ի բաղտատականն , և ՚ի բարոյա-
 կանն : Բնականաբար հոգին մարդոյ է՝ նման Խյ,
 զի ԽԿ ԽԾ է անմարմին իմացական , ունօղ բանի
 և աձնիշխան , այսպէս և հոգին ունի զայսոսիկ
 առաւելութիւնս : առ այս հանգամանս հայե-
 լով՝ տիրապէս ասի հոգին արարեալ * ըստ պատ-
 կերի և ըստ նմանութեան Աստուծոյ : Բաղտատա-
 կան նմանութիւնն է՝ որ հաւաքի ՚ի տարբեր
 տեսակաց , որդոն , որպէս առիւծն է թագաւոր
 զազանաց , նոյնպէս և արծիւն է թագաւոր
 թռչնոց . ըստ այսմ բաղտատօրէն բազում գտա-
 նի նմանութի մարդոյ ընդ Խյ . հիկէն , ոպ ԽԾ է
 իշխան երկնից պարունակապ , նոյնպէս և մարդն
 է իշխան երկրի ձեռակերտացն Խյ : Երկրորդ-
 որպէս ԽԾ է բոլորն ՚ի բոլոր աշխարհի , և բոլոր
 յիւրաքանչիւր մասին նր , նոյնպէս և հոգին է
 բոլորն ՚ի բոլոր մարմնի , և բոլորն յիւրաքանչիւր
 մասին նորա : Իսկ բարոյականապէս նմանին Խյ
 նախ՝ դատաւորք արդարութե և իրաւամբ դա-

տելով, վնջ և զնձական պատիւ ընկալնուն ՚ի գրոց, ըստ այսմ* Կս ասացի թէ դուք նձք իցեք, զդատաւորաց երկրի է բանն: Երկրորդ՝ սբք և արդարք, որք են թարկէն զինքեանս կամացն ան՝ որ է քանոն ուղղուէ, և այնու նմանին նմա: Արդ մեք աստանօր ՚ի բնց թողումք զբնական և զբաղտատական նմանութիւնսն, և միայն բնուն հարկանեմք խօսիլ զբարոյական նմանութենէն, որով և եթ Տար է նձուէն գտա նիլ հաճոյ, զի բարոյական առաքինութիւնք միայն հպեցուցանեն զմարդն Աստուծոյ, և նմանօղ առնեն նմա, ըստ որում ասէ իմաստունն, թէ † ՚ի հպիլնր առ նա՝ նմանօղ լինի նմա: որում փառք յաւիտեանս, ամէն:

Պրոֆ Երէրորդ:

Թէ՛ պարս է որ հաճի նձանիւ Աստուծոյ, ունիւ զԱստուծոյ բնէանն ոտաւոյ:

Զի նպ նձաբանուէ առարկայ է նոյն ինքն նձ, զորմէ մտածէ և զորով գեգերի միշտ նձաբանն առ ՚ի ճառել զնմանէ, այսպէս և նձանմանութե առարկայ և յառաջեգեալ է ինքն արդարև Էն փափագելի, յորում է բոլոր լինելութիւն, նմի գեղեցկութիւն և ազնուութիւն:

* սաղմ. 81. 9: Էլէց, 3. 6: 22. 28:

† Իմաստ, 4. 2:

զոր պարտի ունիլ ցանկացօղն նմանուէ՛նք՝ հան-
 դէպ աչաց մտաց իւրոց՝ որպէս զհայելի , զի ըն-
 կալեալ զազդումն անարատ վայելչուէց նորա՝
 օր ըստ օրէ՛ ՚ի նոյն պատկեր կերպարանեսցի :
 Այսպէսի էր երանելի առաքեալն սլօղոս , միշտ
 հանդէպ աչաց իւրոց ունելով զփառան տեառն ,
 վնճ ասէր . * այլ մեք զփառան տեառն իբրև ընդ-
 հայելի տեսել՝ օր ըստ օրէ՛ ՚ի նոյն պատկեր
 կերպարանիմք , որպէս և ՚ի տեառն հողայ :
 Աստուատ որպէս վարկանիմ՝ ՚ի գեղեցիկ նմա-
 նութիւն քնի փոխակերպեցաւ , որպէս ասէր
 անպարծ իւր բերան , † նմանօրք ինձ եղերուք
 որպէս և ես քնի : Նմին իրի յորդօրէ զմեզ ա-
 ռարկայ մտաց ունիլ զյն հանդերձ անվ , յասելն
 ‡ զվերինն խորհեցարուք , ուր քննաստի ընդ յաջ-
 մէ ան : զայս և օրինակաւ մաղթէ հաւատարմա-
 ցուցանել , զի զոր օրինակ աշակերտք զգիր գա-
 ղափարի վարդապետին իւրեանց մակագրել ՚ի
 ճակատ տախտակին հանդէպ աչաց իւրեանց
 ունելով զփծուն գրածս իւրեանց օրինակաւն
 նպաստեալ՝ օր ըստ օրէ՛ ՚ի նոյն պատկեր կեր-
 պարանեն , այսպէս եթէ ոք ՚ի ճակատ յիշու-
 ղութի իւրոյ իբր տպագրեալ ունիցի զանձա-
 յին մեծվայելչութիւնն , օր ըստ օրէ զնոյն խո-
 կալով՝ ՚ի նոյն պատկեր կերպարանի , զի չիք այն-

* 2 Գորն 3. 18: † 1 Գորն 11. 1:

‡ Գողոս , 3. 2 :

քան զօրեղապէս զբիծ և զարատ հոգւոյ յնյտ
 յանդիման առնօղ աչաց, քան զաստուածային
 կամաց վճիտ հայելին, որ արտափայլի ՚ի պատ-
 ուհրանս նորա. ՚ի յոր եթէ յառել հայիցութե
 զբիծս մեր տեսել՝ փոյթ յանձին կալնումք մաք-
 րել զմեզ, և ՚ի նոյն տիպ համակերպիլ, քանզի
 և կանայք զբիծս դիմաց իւրեանց հայելեաւ
 մաքրեն: Նազի՛ և անձային իմաստութիւնն
 կատարելագործունէն աբրահամու զայս յառա-
 ջադրեաց՝ յասելն, հաճոյ լեր առաջի իմ և լեր
 անարատ: առաջի իմ ասելով՝ հրամայէ առաջի
 աչաց իւր ունիլ զինքն, որով դիւրապէս կա-
 րացէ կատարելագործիլ և լինիլ անարատ.
 Աստուատ Ենովք ՚ի պատկեր այ կերպարանեալ
 փոխեցաւ, զի ունէր զանձ ներկայ աչաց իւրոց.
 զի որ ՚ի մեզ գրի՝ * և եղև Ենովք հաճոյ այ, առ
 եբրայեցիս ասի և շրջէր Ենովք ընդ այ: Այս-
 պէս և եղիա ունէր զանձ առաջի աչաց, վայ ա-
 սէր. † կենդանի է տը, որոյ կացի ես այսօր առա-
 ջի նը: նմին իրի բերեալ յինքն զկատարել նմա-
 նութին այ, փոխեցաւ յերկինս վայելել զնա:
 Բայց ընդդէմ սորին չարք՝ առարկայ ինքեանց
 ունին զատանայ և զթիւր կամս նորին ախտա-
 կիր. նմին իրի ՚ի նա կերպարանին, զայնպիսոյն
 ասաց տըն, որ էս զձեզ երկրօտասանսդ ընտրե-
 ցի, և մինն ՚ի ձէնջ սատանայ է:

* Տննդ 5. 22: † 2 Բագ. 17. 1:

Եւ գիտելի է զի հոգին մարդոյ է տաճար ւայ,
 ըստ այնմ * ոչ ապաքէն դուք տճր ւայ կենդա-
 նոյ էք և այլն : Արդ՝ բարիքն կանգնեն ՚ի նը-
 մա՝ զպատկերն ւայ . իսկ չարքն՝ զպատկերն սա-
 տանայի և զտիպ ախտին հանգոյն մանասի .
 զսրմէ ասէ շնորհալին . † նոյնպէս և ես՝ բարձ-
 րացուցի , հանդէպ աչաց՝ զտիպ ախտին :

Գլոխ Երբոր :

Յողագոս Բէ որչ Էղոնաւա՝ Իմանի Աստուծ , Բաժա-
 նեալ յերես պրախ :

Պրաչ Ա . Երկն :

Յողագոս Բէ Աստուծային Էո-Բելնն Է անիմանալի ՚ի
 սպեղծութեան պարաստուղն :

Աստուածային էութեանն ՚ի մէջ ամենայն
 ստեղծուածոց երկու ազգ էից են խոկման ըն-
 դունակ . այսինքն մարդիկք և հրեշտակք :
 Զխոկմանէն հրեշտակաց խօսեսցուք ՚ի ճառս
 նոցա . իսկ մարդիկք երկու կերպիւ խոկան զած-
 մի՝ ՚ի կացութե միաւորեալ հոգւոց . երկրորդ՝
 ՚ի կացութե անջատեալ հոգւոց : Զխոկմանէ ան-
 ջատեալ հոգւոց ասասցուք ՚ի ճառս երանուէ .
 իոկ զմիաւորելոցն այժմ ասելի է :

* 2 Էոր . 6 . 16 : † Յնքի : 4 Բագ . 21 :

Եզրախոսութիւն :

Մարդկային միտքն ո՛չ կարէ իմանալ թէ զինչ է Աստուածային էութիւն ստորասապէս , այլ միայն բացասանքս : Յուցանի առաջին մասն , Որ ո՛չ շօշափէ մաօք զտեսակ իրին , ո՛չ կարէ իմանալ զայն , այլ միտքն ո՛չ կարէ շօշափել զաստուածային տեսակն , ապա ուրեմն ո՛չ կարէ իմանալ զայն : Մեծագոյնն յայտ է , ցուցանի փոքրագոյնս : Զի միտք շօշափեն միայն զայն ատեսակս , զորս հաւաքեն զգայութիւնքն . ո՞վ ասէ դրօշակիրն ճեմականաց արիստոտէլ , թէ ո՛չ ինչ է նախ լեալ յիմացականութեան , եթէ ո՛չ նախ լեալ իցէ ՚ի զգայութե՛ն : Քանզի միտքըն ո՞վ անգիր տախտակ ըստ նոյնոյ . որ ՚ի ըզգայութեց ընկալեալ տեսակօք զարդարի : Այլ ո՛չ ինչ կերպիւ կարեն ամբառնալ զգալի տեսակք զմիտմն առ անմատոյց բարձրուի էութե՛ն նոյ . վասն զի՛ է անհուն տարակայուի ՚ի մէջ զգալեաց և իմանալի էութեանն նոյ : վասն որոյ յիրաւի ասաց արիստոտէլ թէ՛ միտք մեր առ ՚ի ճանաչել զածային էութիւնն է սկարագոյն քան զտեսութիւն չղջիկանի առ արեգակն : Առարկիցե՛ս նախ , զինչութիւն իրին ճանաչի տեսական . այլ անձ կարէ զտեսակ իւր տպաւորել յիմացականութեան մարդոյն որով վերասցի ՚ի ծանօթութիւն զինչութեան իւրոյ : Յուցանի նախադասուիս մակածութիւնք , զի ՚ի տեսանելն

զլոյս՝ իմանամք որակու՛ն մարմնոյ լուսաւորի . ՚ի տեսանելն զջուր՝ իմանամք զնսւ մարմինն խոնաւ և հեղեղուկ . ՚ի տեսանելն զմարդ՝ իմանամք զնակենդանի բանական : Այսպէս ուրեմն ՚ի տեսանելն զձժ տպաւորեալ տեսակաւ յիմացականութեան , կարեմք իմանալ զինչու՛թ իւն նորա : Պատասխանեմ բաժանելով զնախադատուիդ , ձժ կարէ տպաւորել զտեսակ իւր յիմացականու՛ն , անջատելոյ՝ ստորասեմ . զի ընդունիմք թէ անջատեալ կամ երանեալ իմացականութիւնն տեսանելով զձժ գայ ՚ի ծանօթութի՛ն էութե՛ նորին , թէպէտ հունաւորապէս . առ որ համաձայնի և նք գիրն յասելն թէ՛ տեսանելոց եմք զնա ո՞պ և էնն : միաւորելոյ՝ բացասեմ . զի ընդդէմ է ձժայնոյ կարգադրութեանն ՚ի մարմին կապեալ իմացականու՛ն առարիւել զինքն հայեցողապէս . վնկ տեսանողացն միշտ զգալի պատկերակերպութե՛ք ցուցանէր զինքն , զի անհրաճ է միաւորեալ իմացականու՛ն դէմ յանդիման տեսանել զձժ , զորմէ ՚ի խնդիրս որ յաշուգս տեսութեանն նոյ՝ ասասցուք : Պատասխանեմ երկրորդ՝ առ ցուցումն նախադատուե՛ղ ասելով . թէ այդ մակածութիւնն ո՛չ ըստ նմի եզրակացուցանէ , զի ահաւասիկ ՚ի տեսանելն զմազնիս քարն մեծամեծ իմաստունք ևս անգիտանան ըզբնութի՛ն նորա՝ զի սքանչելի իմն երեւի , նմանապէս տեսանելով զարեգակն , յայտքան դարսայնքան իմաստունք չև ևս կարացին լաւապէս

տեղեկանալ բնութեան նորին, ոմանք հրաբորբոք վէմ ասացին, և ոմանք բոց, և սյլք սյլինչ: Արդ՝ եթէ արեգակն տեսանելով դժուարաւ գան 'ի ծանօթութիւն բնութեան նորա, որչափ ևս առ ծանօթութիւն զինչութեանն ւյ, [Թէ և տեսանիցեն զէութիւն նորա:

Առարկիցեն^ն երկրորդ՝ զգալի պատկերօք կարեմք վերանալ 'ի ծանօթութիւն իմանալեաց որպէս ասէ դիոնէսիոս յառաջին գիրս [Թէ՝ զի և ոչ կարելի է մերոցս մտաց ձգտիլ առ աննիւթսն, եթէ ոչ նիւթական ինչ առաջադրութեամբ հպեսցուք, ուրեմն զգալեօք կարեմք իմանալ զԱստուած: Պատասխանեմ բաժանելով զառաջարկութիւնդ, զգալեօքս կարեմք գալ 'ի ծանօթութիւն ւյ որքան առ ստորոգութիւնս և յատկութիւնսն՝ ստորասեմ, զի ըստ այսմ ասէ առաքեալն. [Թէ * աներևոյթն ւյ երևելի արարածովքս իմացել տեսանին, սյսինքն մշտնջենաւորութիւն, ւծութիւն և զօրութիւնն: Ե՛ւ այս է միտն սբն դիոնէսիոսի որ յըզգալի ձևակերպութեանցն որ 'ի մարգարէս, արտասանէ զպէսպէս յատկութիւնս ւյ և հրեշտակաց: Որքան առ զինչութիւնն բացասեմ, և պատճառն է՝ զի 'ի մէջ տարբեր բնութեան ոչ գոյ բաղադանութիւն հայեցուածոյ, այլ բնութիւն ւյ անհրապէս տարակաց է 'ի ստեղծական բնու-

Թե՛նէ : Ուստի ասէ ս՛բն գիտնէսիրոս Թէ՛ ստու-
գեմք զնա ո՛չ գու ըստ իրիք էիցս : Առարկիցե՛ս
երրորդ՝ որ ճանաչէ զյատկութիւնն , ճանաչէ
և զբնութիւնն , այլ ճանաչիմք զյատկութիւնն ,
այլ և զբնութիւնն : Յուցանի մեծագոյնն , զի
որ ճանաչէ զհուրն Թէ է այրեցօղ , իսկոյն իմա-
նայ Թէ է մարտիկն ջերմ և չոր : Ե՛ւ որ ճանաչէ
Թէ մարդն է ծիծալական , իսկոյն մակաբերէ ՚ի
նախկնուոյ , Թէ ուրեմն է բանա՛յան : Պատաս-
խանեմ առ ցուցումնդ մեծագունին Թէ՛ ո՛չ յա-
մենայնի եղրակացուցանէ ո՞ղ վերագոյնդ ա-
սացաւ . զի եթէ զարեգական յատկութիւնն ճա-
նաչելով՝ ո՛չ կարեմք լիապէս զինչութիւնն նր
գիտել , ՚ի ձեռն գիտելոյ ոմանց յատկութեցն
այլ յորդորանօք ստեղծուածոց՝ զիմարդ կարաս-
ցուք բոլորովին հասու լինիլ զինչութեանն ,
որ ո՛չ է մասնաւոր իմն էակ , այլ ունի զբան ընդ-
հանուր էակի : Առարկիցե՛ս չորրորդ՝ ՚ի ձեռն
պատճառելեաց ճանաչի պատճառն , այլ ստեղծ-
ուածք են պատճառելիք աստուծոյ , ուրեմն
՚ի ձեռն նոցա կարեմք ճանաչել զպատճառն
նոցա անձ : Պատասխանեմ բաժանելով զառա-
ջարկուիդ . ՚ի ձեռն պատճառելեաց ճանաչի
պատճառն , Թէ իցէ՛ ստորասեմ , Թէ զինչ իցէ ,
բացասեմ :

Պրոֆ Երեմիայ :

Թէ Աստուած ոչ է ըստ երեւեմէն :

Աստուած ոչ է ըստ իրիք էիցս : Յուցանի եզրակացուլն . հունաւորն ոչ կարէ լինիլ Աստուած . այլ ստեղծուածք ամենայն են հունաւորք թէ ըստ քանակութեանն՝ թէ ըստ զօրունն . ապա ուրեմն ան ոչ կարէ լինիլ մի ՚ի սոցանէ : Յուցանի երկրորդ՝ տրոհական ձեւով . ան թէ լինէր մինն յէիցս , կամ լինէր մինն ՚ի գլխաւորաց և կամ ՚ի յանարգաց , այլ ոչ է ՚ի սոցանէ , ապա ուրեմն ոչ է մի ՚ի յէիցս : Յուցանի մեծագոյնս մակածութիւն . ան ոչ է մարդ՝ ոչ արեգակն՝ ոչ երկինք և ոչ հրեշտակ . զի այսօրիկ են գլխաւորքն էից . և անդէպ է լինիլ մի ՚ի յանարգացն , ապա ուրեմն վն այն ասէ դիմնէսիոս , թէ քանզի ստուգեմք զնա ոչ գող ըստ իրիք էիցս . թէպէտ անգիտանամք զնորին թագուն՝ զգերագոյն և անիմացական անձառելի անհունութիւնն : Աստուած բարութեանք եզրակացուցանէ թէ բացասութիւնն ՚ի վն անայնոյն ճշմարիտ են , իսկ ստորասութիւնն անպատշաճ թագնութեան տարակուսելեացն : Եւ աստանօր զօրինակ մի գիցուք թէպէտ խորագոյն բայց ներհմտացուցիչ : Զի զոր օրինակ ան ոչ ճանաչէ զչարն յատուկ տեսակաւ , զի զյատուկ տեսակ չարին ոչ ունի ՚ի նախագաղափարս մտաց իւրոց , այլ

պակասութիւնք բարւոյն : Այսպէս և մեք ոչ կարեմք ճանաչել զի՞նձ յատուկ անսական , զի ըզտեսակ նորա ոչ ունիմք յիմացականութեան մերում , այլ ճանաչեմք զնա պակասութիւնք ստեղծուածոց , յորժամ ասեմք զնա ոչ գոլ այս ինչ և այն ինչ այլ ՚ի վեր քան զի՞նձ , ըստ որում ասէ պրօղ , նախկին բնութիւնն է ՚ի վեր քան զամենայն էութիւնս : Այսու եղանակաւ ծանեաւ արիստոտէլ զերկնային մարմինսն , այսինքն բացասութիւնք ստորայնոց՝ ասելով , երկնային մարմինքն ոչ հուր են , ոչ ջուր , ոչ օդ՝ և ոչ հող . այլ հինգերորդ էութիւն , այս ո՞՞րդիւրաւ հանէ զմեզ յի՞նձ , և ՚ի յարգութեան պահէ զպատիւնն ից : Ասիցե՞ս նախ՝ երևի թէ հոգին մեր է ՚ի գոյացութենէն ից . ապա ի՞նչ է համաբուն հոգեոց մերոց : Յուցանի նախադասուին , շունչն ից է յեուէն ից , ո՞՞ր յայտ է ՚ի հոգեոյն ս՞ք յոր է շունչ ամենակալին , այլ հոգին մեր է շունչ ից ըստ այնմ * փչեաց յերեսս նր՝ և եղև մարդն հոգի կենդանի , վասն որոյ սահմանեն ոմանք ՚ի վարդպետաց՝ զհոգին ի՞նչակերպ շունչ կենաց : Պատասխանեմ առ ցուցումնդ զանազանելով . շունչն ից է յէութենէ նորա , անհատ շունչն՝ ստորասեմ , հատեալ շունչն՝ բացասեմ . Անհատ շունչն է հոգին ս՞ք՝ որ է յէութենէն ից , զի է և անստեղծ , հատեալ շունչն է հոգին մեր

* Տինդ , 2, 7.

որ է ստեղծուած և ո՛չ յեութենէն ւայ , զի է-
 ութին ւայ ո՛չ հատանի : Ապա թէ ո՛չ պարտ էր
 լինիլ ՚ի մէջ մեր և ւայ էական կապակցութիւն ,
 որպէս ՚ի մէջ երից անձանցն : Պատասխանեմ
 երկրորդ՝ թէ այսու ոճիւ սուրբ գիրն ցուցանել
 կամեցաւ թէ հոգին մարդոյ է արտաքուստ
 յայ յատկաբար ստեղծեալ և անմահ , նա և
 պատկեր ւայ : Ասիցե՞ն երկրորդ՝ երևի թէ ւած
 իցէ լոյս , ըստ այսմ * ւած լոյս է և խաւար ՚ի նմա
 չիք : Պատասխանեմ ւած է լոյս իմանալի և ո՛չ
 զգալի , վասն որոյ ասէ սբն դիմնէսիոս Աստ-
 ուած ո՛չ է լոյս՝ այլ ՚ի վերքան զլոյս : Ստիպի-
 ցե՞ս , քն ՚ի լեառն լուսով փայլեցաւ , այլ լոյսն
 էր Աստուածութիւնն , ո՞պ ասեն վարդապետք :
 Պատասխանեմ , ւած իմանալի լոյս գոլով , գե-
 րազանցադս պարունակէ զզգալի լոյսն , զոր եր-
 բեմն ՚ի ցոյց փարսաց իւրոց արտափայլէ . ուս-
 տի ՚ի լեառն զգալին խառնէր ընդ իմանալոյն ,
 Առաքեալքն զզգալին տեսին յիմանալոյն պա-
 կեան : Պատասխանեն այլք՝ թէ այն էր քնի
 հոգւոյ օժիտն , զոր և ունեւոց են երանեալքն ,
 և ո՛չ լոյս ւածութեանն կամ էութեանն Այ :

* 1 Յոհ , 1, 5.

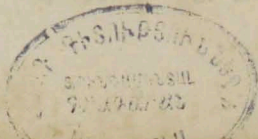
Պրոֆ Երրորդ :

⊕ Յաղագս գերազանց Հոմեանն Աստուծոյ :

Արիստոտէլ խոկալով զանապականութիւն
 Երկնային մարմնոցն՝ կոչեաց զնս՝ Տինգերորդ
 Էութիւն, զի էին տարաբուն յենթալուսնեայցս :
 Այսպէս և ես խոկալով զգերազանցութիւն Էութեանն
 Ինչ՝ կոչեմ զնա վեցերորդ Էութիւն, զի
 ոչ միայն է տարաբուն յենթալուսնեայցս, այլ
 և յերկնայնոցն էութեց : Այլ թէ զինչ էութիւն իցե՛
 ոչ որ կարէ հասու լինիլ լրագէս, որքան և
 խոկասցէ : Ուստի՝ թագաւորն Յերօն Եհարց
 ցփիլիսոփայն Սիմէնդէս թէ զինչ է Ինձ, և նա
 խնդրեաց ժամանակ երկց աւուրց խոկման, յե-
 տոյ՝ զտանն, հուսկ յետոյ՝ ասաց ցթագաւորն
 որքան խոկամ զնայ այնքան նիւթ խոկման յա-
 վելանայ : Մովսէս իմաստութեամբն եգիպ-
 տացւոց վարժեալ և ոչ հասու եղեալ զինչու-
 թեանն Ինչ, ՚ի կոչին յնայ՝ կամեցաւ յինքէնէ Ինչ
 տեղեկանալ. վասն որոյ ասաց՝ թէ հարցանի-
 ցեն թէ զինչ անուն է նորա, զինչ ասացից, և
 նա որքան կարելին էր մարդկային մտաց հասու
 լինիլ էութեանն իւրոյ, այնքան յայտնեաց
 յասեղն՝ * ես եմ Ինձ որ էն, որ առ եբրայեցիս
 գրի † ես եմ որ եմ : Որով բանիւ կերպիւ իմն

201
1875

* Եւր, 3, 14 • אֲדֹנָי אֲשֶׁר אֲדֹנָי †

ցուցանի գերազանցութիւնն էութեանն ւայ, նախ՝
 թէ ես եմ միայն և չիք այլ ոք, երկրորդ՝ թէ
 ես եմ անստեղծ և անսկիզբն, երրորդ՝ թէ
 ես եմ նսխկին պատճառ, չորրորդ՝ թէ ես եմ
 իսկական էակ, հինգերորդ՝ թէ ես եմ որ ինչ
 եմ ՚ի յաւիտենից անփոփոխ, վեցերորդ՝ թէ
 ես եմ, որ եմ ՚ի նոյնութեան և ոչ գոյ յիս յա-
 ւելումն, եօթներորդ՝ թէ ես եմ որ եմ շար-
 ժօղէակաց, որպէս կարծեն զինէն՝ թէ է ոմն
 որ շարժէ զերկնայինս, ութներորդ՝ թէ ես եմ
 որ ինչ եմ, և ոչ գոն յիս այլ մասունք բաղադրե-
 լիք : Ե՛ւ գրե՛թէ այսու անուամբ զամ էական
 ստորոգութիւնս պատկանեալս ինքեան յայտնել
 կամեցաւ, զորոց մի ըստ միջէ ասելի է առ ՚ի
 տեսանել թէ որպէս կարեմք նմանիլ նմա բա-
 րոյականապէս :

Գլխի Չորրորդ :

Յողագոս նճանոթեանն Աստուծոյ՝ որ արարեալն է յանստե-
 ճանոթէնէ նորին բաժանեալ ՚ի հէնգ պրաջն :

Պրաջ Առաջին :

Յողագոս ըէ հոթեանն Աճ է անստեղծէն :

Առ ՚ի բարեպէս գիտել թէ էութիւնն ւայ
 է անստճմանելի, նախ պարտ է գիտել թէ զինչ
 է սահման, և զինչ ստորադրական սահման :

Արդ՝ ըստ մեծին դաւթի սահմանն է բան կար-
 ճառօտ յայտնիչ բնութեան ենթակայ իրո-
 ղութե՛ն : Իսկ ստորադրական սահմանն է բան
 ծաւալեալ յայտնիչ պարագայից ենթակայ ի-
 ըողութեանց , զի սահմանն զէական մասունս ու-
 ըռնէ իրին , իսկ ստորադրականն զյատկա-
 կանան : Ի սահմանի նկատին որ ինչ են հար-
 կաւորք առ ՚ի բաղկացութի իրին , իսկ ՚ի ստո-
 րադրականի՝ որ ինչ են պատկանաւորք իրին :
 էական մասունքն են զորս ունի ներգործութի ,
 իսկ յատկականքն են՝ զորս ունի զօրութեամբ :
 Ջայս վասն այսորիկ եղաք , զի յըստորոգութեան
 ւայ , են ոմանք որք հային առ էութիւն և զինչու-
 թիւն ւայ , որպէս կենդանութի և իմացականութի :
 Իսկ ոմանք հային առ յատկութիւն ւայ , որպէս
 անսիփոսութիւն պարզութի և այլք , որք ե-
 րեւին սահմանել զնա , զի և մարդն ՚ի ձեռն սց
 սահմանի , զոր օրինակ կենդանութեամբ և
 բանականութեամբ : Արդ՝ խնդրի թէ արդեօք
 ւած ՚ի ձեռն զինչ և իցէ ստորոգութեան կարե՞
 սահմանիլ :

✠ Եղբայրացութեան Առաջին :

Աստուած ոչ ինչ կերպիւ՛ն սահմանիլ կարէ ,
 ցուցանի նախ վկայութի հարցն սքց : Յերգս
 շարականին ասի , անսահմանն յեութե՛ սահմա-
 նելեացս էացուցիչ , նաև սահմանն յայտնէ

զինչութիւն իրին : Այլ շնորհալին ասէ զայ , զի
 էթէ գոն Տաւատամբ , բայց թէ զինչ է ան-
 գիտանամբ . ապա ուրեմն ոչ սահմանի : Յու-
 ցանի դարձեալ բանիւ , որ ոչ է որոշել ՚ի սահ-
 մանաւոր կոպար էակի , ոչ ունի պէտս սահմանի .
 զի սահմանն յայն սակօ Տարեցաւ , զի հանգոյն
 արդարուէ իւրաքանչիւր էակի զիւրն բաշխե-
 ցէ՝ որոշելով յայլմէ : Ո՞ր ասէ մեծն Դաւիթ
 թէ՛ առաջինքն յառաւելաստացուէ և ՚ի պա-
 կասաստացութենէ փախչելով՝ գտին զսահմա-
 նադրութիւն զի զիւրեանցն վայելեցեն և յայ-
 լոցն փախիցեն : Այլ ան ոչ է որոշեալ ՚ի սահ-
 մանաւոր կոպար էակի , զի է ինքն բացարձակ
 գոն , յորում բովանդակին ամենայն , ո՞ր ասէ
 Պոյեցիոս , թէ գոն ամենեցուն է վեհագոյն
 Աճութիւնն , այլ դու իմն ոչ իբր տեսակ ո՞ր
 հոգի մարմնոյ , այլ իբր պատճառ , ապա ու-
 րեմն ան ոչ ունի պէտս սահմանի : Երկրորդ՝
 որ ոչ ունի քան զինքն վերանցեալ պատճառ ,
 ոչ սահմանի , այլ ան ոչ ունի , յայն սակօ է ան-
 հուն զի ոչ ունի զինքն հունաւորող , ուրեմն
 ոչ սահմանի : Յուցանի մեծագոյնս օրինակաւ
 սեռականագոյն սեռի , զոր յայն սակօ ոչ սահ-
 մանեաց Պորփիւր՝ զի ոչ ունի քան զինքն այլ
 վերանցեալ սեռ . հանգոյն սմին և ոչ ան կարե-
 սահմանիլ , զի ոչ ունի քան զինքն այլ վերան-
 ցեալ պատճառ , յորմէ կարիցեմք առնուլ զբան
 սեռի : Յուցանի երրորդ՝ որ ոչ ունի զկարողուէ

ընդ ներգործութեան ոչ կարէ սահմանիլ, այլ
 Թ՛՛՛՛ ոչ ունի զկարողութիւն խառն ընդ ներգոր-
 ծութեան, զի է բոլորովին ներգործութիւն, որ-
 պէս ասաց ինքն թէ՛ ես եմ որ եմ, այսինքն որ
 ինչ եմ ՚ի ներգործութեան եմ և ոչ ունիմ ինչ
 ՚ի կարողութեան, ուրեմն ոչ կարէ սահմանիլ:
 Յուցանի մեծագոյնն, սահմանն առնու ՚ի սէռէ
 և ՚ի տարբերութենէ, այլ սեռն է մասն կարո-
 ղական, իսկ տարբերութիւնն է մասն ներգո-
 ծական: Վասն այն սեռն կոչի ՚ի փիլիսոփայից
 էակ անլրացեալ, իսկ տարբերութիւնն էակ
 լրացել, զի սեռն լրանայ տարբերիչ տեսական:
 Յուցանի չորրորդ՝ ընդհանուր էակն ոչ սահմանի
 յատուկ սահմանաւ, այլ Թ՛՛՛ է ևս չհանրագոյն
 էակ, ուրեմն ոչ սահմանի յատուկ սահմանաւ:
 Յուցանի մեծագոյնն, ընդհանրոյն ընդդէմ է
 մասնաւոր սահման, վասն այն Արիստոտէլ զընդ-
 հանուր էակն ՚ի հասարակի սահմանեց՝ յասել
 թէ՛ էակն է որոյ ներգործութիւն է գոլն: Այս-
 պէս և Թ՛՛՛ զէական անունն իւր սահմանօրէն ՚ի
 հասարակի եցոյց մովսիսի յասելն՝ ես եմ որ եմ,
 յորմէ յայտ է թէ՛ զայ զոր ինչ ստորոգեմք է
 շրջախօսութիւն: Առարկիցեա նախ՝ կարեմք
 զաստուծոյ ասել թէ է անմարմին կենդանի ի-
 մացական, և այնու գալ ՚ի ծանօթութիւն զին-
 չութե նր: Պատասխանեմ, թէ զայդ սահման
 արտահանէ միտք մեր ՚ի ստեղծուածոց, որ ոչ
 յարմարի Թ՛՛՛, զի Թ՛՛՛ ոչ է այնպէս կենդանի և

իմացական՝ որպէս մեք գիտեմք , վասն որոյ նքն ,
դիմնէսիոս ասէ , ձծ ՚ի վեր է քան զձմ կեն-
դանութիւն և իմացումն մեր : Պատասխանեմ
դարձեալ թէ այդ սահմանն սրտականի միայն
մասնաւոր ինչ էակի , այսինքն հրեշտակի կամ
հոգւոյ , և ոչ ընդհանուր գոլոյն Աստուծոյ՝
որոյ անհուն է զօրութիւն :

† Եւրաչացութիւն Երէրորդ .

Աստուած ոչ կարէ սահմանիլ , ցուցանի
դիւրաւ ստորագրական սահմանաւ : Որ յայտ-
նէ զյատկուիս իրին՝ սահմանէ զնա ստորագը-
րական սահմանաւ , այլ ստորագրական սահ-
մանն յայտնէ զյատկուիս Այ , այսինքն զմիութի-
զճմարտութիւն՝ զբարութի և զայլ յատկական
ստորագուիսն , ուրեմն սահմանէ զնա իւրե , զի
այս է գորա բնութիւն՝ բան բացայայտիչ յատ-
կութեան իրին :

† Նմանութիւն :

Մքք նմանին Այ անսահմանութե սիրոյ ,
ցուցանի , սահմանն է այն որ յինքն ամփոփէ
զբնութի իրին սահմանելոյ , այլ ոչ ոք ՚ի սահմա-
նաւոր էիցս յինքն գրաւէ զսէր սրբոցն , այլ սէր
նց զսահմանաւոր էակօք անդրանցեալ , զան-
օսահմանաւն փարի զնալ , և սիրէ զնա անսահ-

մանօրէն : Զի կերպ սիրելոյն զԱստուած՝ է սիրել զնա անկերպապէս և անսահմանօրէն : Աստուատ սք.ք անսահման ժամանակաւ կանխեն միշտ յաղօթս առ ւած : Այսպիսի էր երանելին Պօղոս , որ ասէր * քանզի հաստատել եմ , եթէ՛ մահ , և ոչ կեանք և ոչ այլ ինչ արարածք կարեն մեկնել զմեզ ՚ի սիրոյ անտի ւն՝ որ ՚ի Քրիստոս Յիսուս : Ասան որոյ՝ սէրն սրբոց նմանի հրոյ որ անսահմանօրէն միշտ ձգտի ՚ի վեր առ հուրն Աստուած նմանիլ նմին :

Անճանոթիւն :

(Ընդդէմ սորա՝ մեղաւորք յայսմ մասին են յոյժ աննման Այ , զի սէր նոցա գրաւի ՚ի ստեղծական բարիս , ոմանց ՚ի յինչս աշխարհիս . ոմանց ՚ի սիրտս պոռնկաց . և այլոց ՚ի կարծիս ազիտաց թէ արդեօք գովին ՚ի նոցանէ՞ , թէ ոչ . զորոց ասէ աւետարենիչն թէ՛ † որ ինչ է յաշխարհիս յայսմիկ , ցանկութիւն է մարմնոյ , ցանկութիւն է աչաց . և ամպարտաւանութիւն աստի կենաց ;)

* Հոովմ : 8, 38. † 1 Երկ : 2, 16 :

Պրոէ Երէրորդ :

Յաղագս ըէ Աստուած է գերամարտեր ներգործութեան ,
 և ըէ որով նմանի՞մք նմա :

Յաստուածային ստորոգութիւնն նախագա-
 Տութիւն ունի ներգործական գոլն , զոր էթէ
 ցուցցուք , այլքն ամ գիւրաւ ցուցանին : Արդ՝
 ցուցանի նախ վկայութե սք գրոց , զի ըստ սքն
 գիտնէսիտսի ՚ի գիրս ամային անուանց , ոչ է
 յանդգնելի ասել և ոչ զմտաւ ածել յաշագս
 գերագոյի և թագուն ամութեանն աւելի քան
 զասացելն՝ որք յամաբանիցն ՚ի սրբազան գիրս
 աւանդեցան մեզ : Որոյ պատճառն է , զի ըստ
 անձանթ գերագոյութե նր ասէ , գերագոյն
 գիտուի նմա գնելի է . յորմէ յնյտ է թէ Աստ-
 ուածային գիրքն է ճշմարիտ կանոնն ամաբա-
 նուէ : Աստուտ պարտին ամ ամաբանք զՏիմն
 փաստից իւրեանց ունիլ ՚ի սք գրոց : Արդ ասէ
 տէրն՝ Տայր իմ մինչև ցայժմ գործէ և էս գոր-
 ծեմ . այս բան՝ թէպէտ Տայի առ նախախնա-
 մուին , որով անքուն խնամէ զարարածս , սակայն
 ոչ սակաւ ցոյց է ամային ներգործականութեն :
 Յուցանի երկրորդ բանի՛ւ . Որ միշտ է էակ՝ է
 ներգործութե միշտ . այլ ամ է միշտ էակ , ուրեմն
 միշտ է ՚ի ներգործութե : Յուցանի մեծագոյնն ,
 գոլն էակին է ներգործութիւն իւր , զի այսպէս
 սահմանի յամաբանից , ասպա միշտ գոլն է միշտ

ներգործութիւն : Յուցանի փոքրագոյնս վկա-
 յուք, զի ասէ անձ ես եմ որ էն, որով Յուցանի
 բացարձակ գուն : Եւ շնորհալին ասէ * միշտ
 ելիզ անեղ բնութիւն բնաւորեցան : Յուցանի
 երկրորդ՝ պարտ է նախկին պատճառին լինիլ
 պարզ ներգործութիւն անխառն յամենայն կա-
 ռողութիւն, այլ Աստուած է նախկին պատճառ,
 որպէս Յուցցի ՚ի ստորեւ, ուրեմն է սոսկ ներ-
 գործութիւն : Յուցանի մեծագոյնն, ան կարո-
 զութիւն վերածի ՚ի ներգործութիւն ՚ի նախագոյ
 զորութենէ, որպէս յայտ է յամ կարելի էակս
 պարուրեալս ՚ի պատճառս իւրեանց, ասլա եթէ
 ՚ի նախկին պատճառն իցէր կարողականութիւն
 ինչ, հարկ էր վերածիլ ՚ի ներգործութիւն ՚ի նա-
 խագոյ էակէ, և այսպէս անկանխէր ՚ի գոլոյ նախ-
 կին պատճառ : Յուցանի երրորդ, անփոփոխ
 էակն է սոսկ ներգործութիւն, այլ անձ է անփոփոխ
 էակ, ուրեմն է սոսկ ներգործութիւն : Յուցանի
 մեծագոյնն, այնմ ասի փոխիլ, որ գայ ՚ի յեու-
 թիւն, և կամ գնայ յոչ էութիւն, այլ անփոփոխ
 էակն ոչ ունի զայսոսիկ, որք են կարողութիւնք
 գիմեալք ՚ի ներգործութիւն, ուրեմն է սոսկ
 ներգործութիւն : Ուստի ասէ ազոճինացին, կրկին
 են ծայրք բնութիւն, առաջինն անձ՝ որ է սոսկ
 ներգործութիւն, երկրորդն՝ նիւթ առաջին, որ է
 սոսկ կարողութիւն, այսպէս և արխառոտէ և

գաւիթ ՚ի պրէարմէնի : Իսկ այլքն իմ են խառն
 ՚ի կարողութէ և ՚ի ներգործութէ : Առարկի-
 ցե՞ս , ստեղծուածք էին նախ քան զստեղծա-
 նինն ՚ի կարողութէ ՚ի յԱստուած , և ստեղծմամբ
 եկին ՚ի ներգործութէ . ուրեմն գոյր կարողութի
 ՚ի յսած : Պատասխանեմ , թէ կարողութեն կրկին
 նշանակուի ունի , մի՛ նշանակէ զանկատարութի
 էութի ըստ փիլիսոփայից առման՝ որ ներգործու-
 թեամբ կատարի , և այս ոչ է ՚ի յսած , զի էութի
 թիւն ի՞նչ է ամենակատար : Երկրորդ՝ նշանակէ
 զգործութի առնելոյ զոր ինչ և կամի , և այս է ՚ի
 յսած , վասն այն ասի ամենակարող : Ե՛ւ այս ոչ
 է անկատարութի որ գալովն ՚ի ներգործութի՝
 կատարեսցէ զէութեն ԱՅ , այլ մեծ կատարելութի
 ՚ի յազատ ներգործողս : Այսմ գեղեցիկ օրինակ
 տայ մեծն Յովհանն Որոտնեցին ՚ի ստորագուեց
 մեկնութեն , զարեգակն ասելով , զոր օրինակ
 արեգակն միշտ ներգործէ յենթալուսնեայս և
 կայ մնայ անփոփոխ յէութեան իւրում , այս-
 պէս նաև զԱստուած իմն յառնելն զարարածս :

ՆՃանուրէն .

Բարոյականապէս յայսմ մասին Սուրբք
 նմանին Աստուծոյ , ըստ որում են միշտ ՚ի գոր-
 ծըս Տեառն , ըստ առաքելոյն որ ասէ , ՚ի
 գործս Տեառն եղերսք յամենայն ժամ :

Անճանոթիւն :

Մեղաւորք են յոյժ աննման Աստուծոյ ըստ որում որպէս զքնով անկեալ խորդան յախտս ծուլութեան , և ոչ գան ՚ի գործ անճային , նըմանեալ առաջին նիւթոյն որ է սոսկ կարողուի միայն . զորոց ասի , ննջեցին զքունս իւրեանց և ոչ ինչ գտին : Մեծ է չարուի և վնաս մեղաւորաց , զի խախտէ զյառաջադրութիւնն , քան զի անճայնու մտօք արար զմարդն՝ զի ոչ միայն բանականան լիցի իւր նման , այլ և բարոյականան : Իսկ սա խախտէ և ոչ թողու ըստ կամացն Աստուծոյ լինիլ :

Պրոէ Երրորդ :

Յաղագս ըէ՛ Աստուած է առաջինն անհայն էից .
 և ըէ որով նմանի՞մք նմա :

Յառաջադրութիւնս թէպէտ պայծառ քան զարփին յայտ յանդիման երևի . սակայն ՚ի ճահ վարկաք ցուցանել վասն առաջիկայ պրակացոյ : Արդ՝ ցուցանի նախ վկայութեմ սք գրոց , զի ասէ անճ , ես եմ որ էնն . քի առաջին էակն : Ե՛ւ եսայի ,* ես եմ առաջինն , և ես եմ առ յապայ , և

* Էսայի , 44 . 6 :

՚ի յայտնուէ, * Էս եմ այբ և օ: Յուցանի դար-
 ձեալ բանի՛ւ. Էական ներգործական և յորում
 ո՛չ է կարողականուի ինչ, պարտի լինիլ առա-
 ջինն ամ էից, այլ ամ է այդպէս, որպէս ցու-
 ցաւ ՚ի վերոյ, ուրեմն ամ է առաջին էակն :
 Յուցանի մեծագոյնս, որ ո՛չ կարտի առաջնոյ
 էակի, է ինքն առաջին, այլ էական ներգործա-
 կան ո՛չ կարտի առաջնոյ էակի, վն զի՛ որ կա-
 րտի, վասն երկուց կարտի, կամ վասն գալոյ
 ՚ի ներգործութիւն, և կամ ՚ի ներ գալ ՚ի կա-
 տարելութիւն : Այլ էական ներգործական ունի
 զայս ամենայն, վասն որոյ նմանի էակի որ է
 անկարտ, որպէս յինքեան ելով և ո՛չ յայլում,
 ըստ պրոկզի՛ առ որ ամբին իբր առ անպա-
 կասելի և անժտող կանխեն : Յուցունի երկ-
 րորդ, էական յինքենէ պարտի գոլ առաջին, և
 այս ցուցանի օրինակաւ միութեւ, զի պատճառ
 առաջնութեան միակին է գորն յինքենէ, և ո՛չ
 յայլմէ թուոյ : Իսկ ամ է էակ յինքենէ, զի ե-
 թէ իցեր յայլմէ, ո՛չ լինէր պատճառ կամ նա-
 իաշարժող, կամ էակ ներգործական, ուրեմն
 Աճ է առաջինն ամ էից : Յուցանի երրորդ Տա-
 մարնաբանօրէն, ընդ հանաւր էակն է առաջին
 քան բաժանեալքն ՚ի նմանէ, յայտ է յեղե-
 րացն, այլ ամ է ևս ընդ հանրագոյն էակ, ու-

* Յայտ . 1, 8 :

'Εγώ εἰμι τὸ Α. καὶ τὸ Ω. ἀρχὴ καὶ τέλος.

րեմն է առաջին քան զամ: Յուցանի չորորդ-
 տրամաբանօրէն, սեռականագոյն սեռն է ա-
 ռաջին՝ քան որ յինքենէ ներերեւին, այլ ամ
 համեմատութից է սեռականագոյնն, այսինքն
 ընդհանրագոյն, զի սեռականագոյն ասել չ
 հանրագոյն ասել է, ըստ այնմ՝ ես եմ որ էն,
 ք ընդհանրագոյն էակն, ուրեմն Աստուած է
 առաջինն քան զոր յինքենէ երեւին:

ՆՃանաբիւն:

Բարոյականապէս յետինն յաչս իւր, է ա-
 ռաջին յաչս Աստուծոյ, մինչ էիր խոնարհ յաչս
 քո՝ եղեր գլուխ ժողովրդեան: Ահա յետին,
 որ եղև առաջին: Ներհակն են հպարտքն զի
 յաչս իւրեանց են առաջին, իսկ յաչս Աստու-
 ծոյ են յետին, որպիսիք էին հրէայքն:

Պրահ Զորրորդ:

Յաղագս թէ Աստուած է նախէին պատճառ
 և նճանաբիւն:

Յուցանի նախ վկայութեամբ սք գրոց, ե-
 ասյի, Համբարձէք զաչս ձեր և տեսէք, ո՞ հաս-
 տատեաց զայս ամ: իբրու թէ ասիցէ՛ ես: Յու-
 ցանի երկրորդ մակածութեամբ, որ ստեղծա-
 նէ զերկինս և զերկիր և զայլ ամ, է նախկին
 պատճառ, այլ ամ ստեղծ, ուրեմն է նախկին

պատճառ : Յուզանի մեծագոյնս վկայութեամբ
 չը այնմ* ՚ի սկզբանէ արար անձ զերկինս և զեր-
 կիր : Եւ գաւիթ՝ † զերկինս արար իմաստուէն
 իւրով, զարեգակն իշխանական տունըեան, Տաս-
 տատեաց զերկիր ՚ի վր Տաստատութեան իւրոյ,
 ուրեմն և այլն : Յուզանի երկրորդ պատճառաւ,
 ամենայն էակաց պարտի գոլ նախկին պատճառ.
 զի ըստ պրոկղն՝ կամ ոչ ուրուք եղիցի պատճառ
 էակացն, կամ ըստ բոլորակին եղիցին պատ-
 ճառք, և կամ մինչև ցանսահմանութիւնն ե-
 ղիցի վերելքն : արդ՝ առաջինն ոչ կարէ լինիլ
 զի յատկապէս տեսանեմք ՚ի պատճառս և պատ-
 ճառելիս, զառաջինս և վերջինս, և իմաստա-
 սիրեմք զՏայր՝ որդւոյ գոլ պատճառ, և վե-
 րինք՝ ներքնոց : Նաև երկրորդն ոչ կարէ լինիլ
 որպէս ՚ի պարաւորս է տեսանել, որք զմիմեանս
 քարշէն, և ՚ի միմեանց քարշին, որով նոյն ե-
 րևի գոլ պատճառ և պատճառելի, և այս ան-
 Տար է լինիլ յեղական իրս, որպէս թէ Տայրն
 գորով պատճառ որդւոյ՝ հակադարձաբար ե-
 ղիցի որդին պատճառ հօր, արեգակն ոսկւոյ
 գորով պատճառ՝ ոսկին ևս եղիցի պատճառ
 արեգական, և այս է զոր ասէ Ալպերթ՝ թէ
 բոլորակն ոչ լինի յեղական իրս որպէս թէ
 նոյնն եղիցի ինքեան նախկին և վերջին՝ այ-
 սինքն պատճառ և պատճառելի, նաև ոչ ե-

* Ծննդ. 1. 1 : Սողճ. 135, 5, 8 : 7, 8 :

ըորդէն կարէ լինիլ՝ այսինքն մինչև յանասմանս
 նութիւնն կամ յանհունս տարածիլ վերելքն
 պատճառաց : Եւ այս ցուցանի այսպէս . որ է
 հունաւոր , ոչ կարէ տարածիլ յանհունս ՚ի պատ-
 ճառս . այլ պատճառեցեալք իմ են հունաւոր
 վն գորոյն եղականք . ուրեմն ոչ կարեն տարա-
 ծիլ յանհունս ՚ի պատճառս : Երկրորդ՝ ցուցա-
 նէ կովտին այսպս , * որք ունին զգող յայլմէ , ոչ
 են , եթէ ոչ լինի այն այլ . զի եթէ չլինիցէր այն
 այլ . ոչ լինէր իմ իրք յայլմէ : Եւ այսպէս կամ
 պարտ է հարկիւ ասել , թէ ոչ դոյլինչ իրօք յաշ-
 խարհի , կամ հարկիւ խոստովանիլ զգող նախ-
 կին պատճառին : Եւ այս գեղեցկապէս ցու-
 ցանի օրինակաւ միակի և բազմութեան՝ այս-
 պէս . որք ունին զգող ՚ի միակէն , ոչ են , եթէ ոչ
 իցէ այն միակն , այլ իմ բազմութիւնն ունին զգող
 ՚ի միակէն , ուրեմն ոչ եղիցի բազմութիւն ինչ ,
 եթէ ոչ եղիցի միակն . զի միակն է մայր ամե-
 նայն բազմութեան , և ինչ այսմ անհրարին է յա-
 ռաջանալ յանհունս ՚ի պատճառս : Գարձեալ
 ցուցանի , իմ կապակցեալ ունի ինքեան զկա-
 պակցօր պատճառ . և այս կամ նմանապէս յա-
 ռաջեսցի յանհունս , կամ եղիցի անդ բողորակ ,
 կամ հասանիցի առ իմն , որ ոչ իցէ կապակցել ,
 այլ իմից կապօր անկապ : Այլ այն երկուքն ոչ

* Առկախն , հոգ . 4 . համաբնաբանութեան . վեճաբ . 2 .

Ինքեր ստաղին . էջ . 414 .

կարէ լինիլ յաղագս վերոյ գրեալ փաստիցն , ապա ուրեմն դնելի է կապող իմն անկապ , և այս է նախկին պատճառն ան : Արդ՝ յառաջնութիւն և նախկնութիւնն ըստ արիստոտէլի ՚ի գիրս ստորագուեց , Տինգ եղանակաւ լինի . ըստ տեղուէ , ըստ հետեւուէ , ըստ կարգի , ըստ արժանապատուութեան , և ըստ բնութեան : Արդ ըստ հարցիցս այսոցիկ ան է նախկին , ըստ տեղութեան՝ է նախ քան զպատեանս . ըստ հետեւութեան՝ ըստ որում եթէ է ստեղծուած՝ է և ստեղծող , և թէ է պատճառելի , է և պատճառ նախկին . ըստ կարգի՝ քանզի գոյ կարգ ՚ի յէս ըստ այնմ* ան ինչ չափով և կշռով և կարգաւ արարեր : Արդ ՚ի մեջ այս և ստեղծուածոց է այսպիսի կարգ . զի որպէս միտակն է նախկին կարգաւ քան զբազմութիւնն , սկիզբն քան զսկսեալն և պառճառն քան ըզպատճառելիս , այսպէս և Աստուած է նախկին ևս կարգաւ քան զստեղծուածս , և ըստ արժանապատուութեան ըստ որում ՚ի ստեղծուածս մի քան զմի պատճառականապէս է , և այս կամ յառաջեցի ՚ի յանհունս որ է անկարելի , զի բնութեան ստեղծական փախչի ՚ի յանհոյ . և կամ հասանիցի առ իմն , որ իցէ պատճառականապէս ամենայն էից , յորում անկատարելութիւնք ստեղծուածոց բովանդակ երևեսցին , քանզի ան է ձայն բնութեան ըստ վարդապետաց . ըստ որում

* Իմաստ , 11, 12 :

գեղեցիկքն աղաղակեն զնմանէ ևս գեղեցկագոյն գոլ, վասն որոյ ասէ իմաստունն, * զի թէ չէ գեղս լուսաւորացն սխրացեալ զնն անս համարեցան՝ ծանխցին զի որ գեղեցկութե՛ն ճարտարապետն է՝ նա հաստատեաց զնոսա : Իսկ չը բնութեանն նախկին է ան հայր՝ քան զորդի և հոգի սբ, թէպէտ ժամանակու են համայնաւիտենականք, ըստ այսմ՝ թէպէտ արեգակն համանգամայն է չէ ճառագայթին իւրոյ, սակայն բնութեամբ ասի նախկին քան զնա :

Առարկիցե՞ս, Արիստոտէլ ընդունի զճնունդ կենդանեաց յառաջիւր ՚ի յանհունս, զի ընդունի զճնունդ յաւիտենից : Պատասխանեմ զանազաներով զգորութիւն Արիստոտէլի, ընդունի զճնունդ յաւիտենից, նախ ենթադրելով զնախկին պատճառն, ստորասեմ, արտաքսելով բացասեմ, քանզի բնականաբար Տանր է լինիլ ճննդոց ՚ի յաւիտենից, իբր զի նախկին պատճառ նոցա է յաւիտենական, թէպէտ իբրոք եղեն ՚ի ժամանակի : Ուստի յառաջումն ճննդոց ՚ի յանհունս ոչ թէ բառնայ զգոլ նախկին պատճառին՝ այլ առաւել հաստատէ զգորումն նորին, իբր կարողացաւ յայնպիսի բնութեանդ զերկրորդ պատճառս, զի կարիցեն տեւել յաւիտեան և յառաջիւր յանհունս :

† ՆՏահո-բէ-ն :

ՍԹ.բ յայսմ մասին բարոյականապէս նմա-
նին ւյ՝ նախկին պատճառ լինելով բարեգոր-
ծութեան : Այսպէս * Ենովս նախագտակ եղև
յուսոյ . զի նա յուսացաւ կոչել զանունն ւյ :
† Աբրահամ հաւատոյ վասն որոյ կոչեցաւ հայր
հաւատոյ : Դաւիթ սիրոյ՝ վասն որոյ ասէր
‡ սիրեցից զբեզ տէր զօրութի իմ : Եւ գրեթէ
ւամ սԹ.բ յատուկ առաքինութեբ փայլեցան . վնյ
ոմանց ողջախոհութիւնն գովի որպէս || Յովսէ-
փայ . ոմանց հեղուին՝ ուպ § մովսիսի . ոմանց
արդարուին՝ որպէս ¶ Յօբայ և այլն : Դարձեալ
սրբոց նախկնութիւնն նկատի լը ժամանակին .
և ըստ այսմ, են ընտրեալք յառաջ քան զլինին
աշխարհի : Դարձեալ լը ժամանակին մարգա-
րէք են նախկինք քան զառաքեալն , լը ար-
ժանապատուուէ՝ են սԹ.բ նախկինք . ըստ այսմ
** զորոց մի ՚ի նոցանէ ոչ արժէ աշխարհս : և լը
այսմ առաքելք են նախկինք քան զմարգարէս :
ուստի ասէ առաքեալն †† զորս եղ ւած յեկե-
ղեցուջ այս են՝ նախ զառաքեալս և այլն . նա և
քրիստոնեայն քան զհրէայս , ուպ ասէ տէրն .

* Ծննդ . 4 . 26 : † 15 . 5 . 6 : ‡ Սաղմ . 17 :

|| Ծննդ . 39 . 9 : § Էլի . 3 . 11 : ¶ յոբ . 2 . 3 :

** Հէբր . 11 . 38 : †† 1 հոբ . 12 . 28 :

տՏա յետինք՝ որ եղեն առաջինք: և այլն այս-
պէս յարմարեան:

Անճանոթիւն:

Իսկ մեղաւորք յոյժ աննման են յայսմ մա-
տին նախկին պատճառին, զի ոչ միայն ոչ են գը-
տիչք տեսակաց բարեգործութեան, այլ և զգիտս
նախկին պատճառին ապականեալ պէսպէս մո-
լութեց լինին գտիչք: Ասացաք զգիտս նախ-
կին պատճառին, քանզի բանական բնութիւն է
մեծագոյն գիւտայ, զոր անհուն իմաստութիւն
(յետ առնելոյ զամէսս) խօսելոյ եղանակաւ
հազիւ եգիտ: Եւ առ այս զխորհուրդ ՚ի կիր-
էառ յասելն՝ * արասցուք մարդ ըստ պատկերի
մերում: Արդ՝ զայսքան գծուհարագիւտ հարս
այ, մեղաւորք ՚ի պատճառի չպահելով, կամ
չիմանալով զպատիւ բնութեան իւրեանց ըստ
մարգարէին թէ՛ † մարդ ՚ի պատճառի էր, և ոչ
իմացաւ, գարծուցեալ յապականութիւն՝ ազգի
ազգի մեղաց լինին պատճառք: Զի որպէս յա-
պականեալ գիշոյ ծնանին պէսպէս ժժմունք և
որդունք, այսպէս յապականութեան բանակա-
նութեան՝ ծնանին մոլութիւնք պէսպէս: Աս-
տուտ սատանայ եղև գտակ հպարտութեան, զի
ապականեցաւ հանճար իւր, ըստայնմ՝ բարձ-
րացաւ սիրտ քո ՚ի գեղեցկութեան քում և

* Ծննդ. 1. 26: † Սող. 48. 11:

ապականեցաւ Տանճար քո, նոյնպէս և Տե-
տևօղք նոյն ապականեալ զՏանճարս իւրեանց,
զանազան մեղաց եղեն գտիչք ող Ադամ ան-
Տրաշանդուէ, Վայէն եղբայրասուպանուէ և այլն :

Պրոֆ. Հինգերորդ :

Յողագոս Բէ՛ Աստուծո՛ւ և նախնիս շարժող՝ և նմանութիւն :

Յուցանի առաջին մասն նախ վկայութեալ սուրբ
գրոց ՚ի ձև առարկութեան : Որ շարժէ զձեռքն՝ է
նախկին շարժող, այլ ձեռք շարժէ զաշխարհ ձեռք
ող ասէ առաքեալն, * խոստացեալ է թէ միւս
անգամ շարժեցից ոչ միայն զերկիր՝ այլ և զեր-
կինս, իսկ աշխարհ է ըստ արիստոտելի բաղ-
կացութիւն ՚ի յերկրէ է ՚ի յերկնէ : Ուրեմն է
նախկին շարժող : Երկրորդ՝ օրինակաւ շարժե-
լեաց, զի տեսանեմք շարժիլ ձեռքն էլից, և ՚ի սու-
ցանէ իմաստասիրեմք թէ է ոմն շարժող սոցա :
Յուցանի երկրորդ մասն, այսինքն թէ ձեռք է
անշարժ շարժող : Եւ այս նախ վկայութեամբ
սք գրոց, զի ասէ ձեռք, ես եմ որ եմ, այսինքն
անշարժ ՚ի նոյնութեան : Եւ առաքեալն ՚ի
վերոյ գրեալ տեղւորն ասէ, այլ միւս անգամն
յայտ առնէ զշարժելոցն իբրև զեղելոց փոփո-
խումն, զի հաստատուն կացեան անշարժքն : ան-
շարժն է անեղն ձեռք, զի շարժիլն եղականաց

* Եբր. 12. 26 :

ասէ յատուկ առաքեալն աստանօր : Յուցանի
 երկրորդ ՚ի բաժանմանէ ըստ պրոկղի . զի ամ
 էակ կամ անհակադարձական է , կամ ինքնա-
 դարձական , և կամ այլադարձելի : իսկ ըստ մե-
 կնչին անհակադարձական , այսինքն անշարժ է
 Աստուած : Ինքնադարձական՝ այսինքն ինքնա-
 շարժ են հրեշտակք և հոգիք , և այլադարձելի
 են մարմինք , որք ՚ի հոգւոյ շարժին : Երրորդ
 ցուցանի բանիւ : Ամենայն շարժելեաց հարկէ
 գոլ ոմն անշարժ շարժօղ , ապա թէ ոչ կամ
 մինչև ցանսահմանութիւնն եղիցի վերելք էա-
 կացն շարժելեաց , և կամ եղիցի անդ բոլորակ :
 Այլ ցանհունս անհարէ գոլ : Յուցանի փոք-
 րագոյնս ՚ի գիրս համաբնաբանութե . ՚ի շար-
 ժեալ շարժօղս եթէ ոչ իցէ անշարժ շարժօղ
 իբր հիմն շարժութեան , և ոչ այլքն եղիցին :
 զոր օրինակ եթէ ոչ իցէ միակն , որ է արմատ
 շարժութե թոճոց և ոչ այլ շարժական թիւքն
 եղիցին : Այլ գոյ անշարժ շարժօղ շարժեալ ,
 ուրեմն գոյ և շարժօղ անշարժ , վնկ արխատո-
 տէլ ներհուն մտօքն նկատելով ՚ի շարժումն
 երկնայնոց՝ ասաց , թէ է ոմն որ շարժէ զերկ-
 նային մարմինս , և ինքն է անշարժ և նմա տա-
 լի է պաշտօն : Բոլորակն ևս անհար է որպէս
 յայտ է : Չորրորդ՝ ցուցանի անշարժութիւնն
 արխատոտէլ ՚ի յստորոգութիւնն , նախ լինելու՛ն ,
 երկրորդ՝ ապականութիւն , երրորդ՝ այլալու՛ն ,

չորրորդ՝ աճելութիւն, հինգերորդ՝ նուազութիւն, վեցերորդ՝ ըստ տեղւոյ փոփոխութիւն: Արդ՝ և ոչ մի ՚ի սոցանէ անկանի յած, նախ ոչ շարժի անձ ըստ լինելութեան, զի է միշտ էակ, ես եմ որ եմ: Երկրորդ՝ ոչ շարժի ըստ ապակահասութեան, վասն զի է ամենեւին պարզ, երրորդ՝ ոչ շարժի անձ ինչ ալլայութեան, որպէս հոգի մեր որ զանազան կրիւք ալլայլի, այսինքն ուրախութեք և տրտմութեք և այլն, զի է նախագէտ ամենայնի և ոչ անկանի ՚ի նա պատահական: չորրորդ՝ ոչ շարժի անձ ըստ աճելութեան, զի է կատարեալ, և զոր ինչ յաւելցես ՚ի վերայ կատարելոյն, նոճազեցուցանես ինչ պրոկզի: Հինգերորդ՝ ոչ շարժի անձ ինչ նոճազութեան, զի որ նոճազի դիմէ յապականութիւն, ինչ առաքելոյն թէ որ տկարանայ մերձ է յապականութիւն, այլ անձ է անապական, զի է ազատ ՚ի ներհան սկզբանց: Վեցերորդ՝ ոչ շարժի անձ տեղակահասութեան, զի տեղական շարժումն ըստ փիլիսոփային, լինի վասն հանգստեան, այլ անձ գորով յամ ուրեք է ՚ի ծայրագոյն հանգստեան: Դարձեալ ինչ արխատոտէլի շարժումն յերիս բաժանի, բնական, բանական, և բարոյական: Բնականն ՚ի վեց տեսակս բաժանի, զորոց ՚ի վեր ասացաւ: Բանականն ոչ անկանի յած, զի ոչ գոյ զորագոյն քան զնա: Բարոյականապէս ևս ոչ շարժի անձ, զի բարոյական շարժումք ՚ի յորդորանաց լինին, այլ ոչ ինչ յորդորանաց

կարօտի անձ : Գարձեալ ըստ նոյնոյ շարժումն
բաժանի ՚ի պարբերական , որպիսի է շարժումն
երկնից ՚ի յուզիղ , որպէս ՚ի վեր կամ ՚ի վայր .
և ՚ի խառն ՚ի բողորակէ և ՚ի յուզղոյ , այսպիսի
շարժմունք ևս ոչ են ՚ի յանձ . զի յատկութեք
այսպիսի շարժմանց ոչ պատկանին Աստուծոյ :
Աւարկիցե՞ս , թէ սք գիրք շարժումն դնեն ՚ի
յանձ , ուրեմն շարժի : Պատասխանեմ թէ այնք
շարժմունք հային առ իմացումն և կամքն նոյ ,
որք ոչ շարժին յանկատարութենէ . այլ ՚ի կա-
տարելութէ , զորոց երբ լիցի բան՝ ասացուք :

Նմանութիւն :

Սքք յայսմ մասին նմանին նոյ բարոյակա-
նապէս անշարժ մնալով ՚ի բարի յառաջադրուե
իւրեանց . Որպէս հրեշտակք՝ որք անշարժանցս
սերտեալք են յանձ : Այսպիսի արար անձ ըզ-
մարդարէն Երիմիա՝ ոնց ասէ , * եզի զքեզ այսօր
իբրև զքաղաք ամուր , և իբրև զսիւն երկաթի .
և իբրև զպարիսպ պղնձի ամուր , մարտիցեն չ
քեզ , և զքեզ ոչ ինչ կարասցեն ստնանել , ք
խախտել կամ կործանել : Այսպիսի էր և ար-
դարն Յօբ՝ † իբրև զանդամանդեայ պարիսպ
անշարժ ախոյեան կանդնեալ չզէմ արկածիցն
սատանայի , զորմէ ասէ շնորհալին : ‡ “ Ե՛ւ այս .
քանեօք՝ ոչ խախտեցին , զանդամանդեայ վէմ

* Երեմ . 1 . 77 : † Յօբ . 2 . 3 : ‡ Յնորդէ :

Տաւատին , այլ մանրեցաւ ծախօղ ժանին , իբր
 'ի պղինձ կամ երկաթին :'' Նաև անշարժ կալով
 յառաքինուէ , շարժեն զայլս բարի օրինակաւ :

Աննճանուբէն :

Իսկ մեղաւորք յայսմ մասին են յոյժ ան-
 նման Աստուծոյ , և մանաւանդ Տերձո՛ւճաճօղք ,
 որք և ո՛չ 'ի միում յառաջադրութեան Տաստա-
 տուն և անշարժ մնան , այլ հանգոյն տերևոյ
 յիմ հողմոց խաբէական վարդապետութեան
 շարժին * յառաքելոյն՝ զի են երկմիտ , և սյր
 երկմիտ առանց Տաստատուէ է յիմ ճանապար-
 Տըս իւր : զայսպիսեացն՝ ասէ շնորհալին ,
 “ Եւ ո՛չ եմ վէ՛մ՝ յեզր ծովին , որ 'ի յալեաց՝
 անշարժ պահին , այլ եմ նման՝ բեկե՛լ նաւին ,
 տարաբերեալ 'ի մէջ ծովին : կամ հողմահար՝
 խռի՛ւ խոտին , 'ի ժամանակն՝ աշնանային †” :
 Եւ զայսմանէ ընթերց յապաշխարանն մեր
 զճառն որ զերկայնմտուէն ան , զի անդ նմա-
 նուիք և աննմանութիւնք բազումք են՝ 'ի
 գլուխն ՚իբ :

* Յա՛ւ 1, 8 : † Յե՛ռուս որդի :

ԳԼԽԻ ՀԻՆԳԵՐՐԻ :

Յաղագս հախան ստորագրութեանցն Աստուծոյ Բաժանեալ
ի հինգ պրախս

Պրախ Աստուծին :

Յաղագս թէ Աստուած է գոյացական հախ .
և նմանութիւն :

Առ ՚ի բարեպ! ս իմանալ զնմանութիւն
հոգւոյ մերոյ ընդ Աստուծոյ , հարկ է խօսիլ
զէական ստորագրեցանցն Աստուծոյ . զի այնպէս
աստիճանաւ առաւել ևս բացայայտինմանութիւն :

Եզրախոսութիւն :

Աճ է գոյացական էակ և ոչ պատահական .
ցուցանի առաջին մասն վկայութեամբն այ՝ որ
ասէ , * ես եմ որ եմ : այսինքն որ ինչ եմ , նոյն
եմ գոյացաբար : Յուցանի երկրորդ բանիւ :
Պատճառն աւելի է քան զպատճառելին . իսկ
պատճառեցեալքն յայ են գոյացութիւնք , ու-
րեմն ևս առաւել Աճ . ուստի ասէ պրոկղ . Իմ
վերացուցանող առաւել քան զվերացուցեալն է
բնութեամբ : վերացուցանող զպատճառն ասէ .
վերացուցեալ զպատճառելին : Եւ աստ գիտելի

է՛ զի նախկին պատճառն միշտ առաւել է քան զպատճառելին իւր : Իսկ ՚ի յերկրորդ պատճառացն որք են ՚ի նոյնում սեռի , միշտ զՏանգէտս յառաջածեն . որպէս յայտ է ՚ի ծնունդ կենդանեաց : Իսկ որք են յայլոյ սեռի , միշտ զնուազս , որպէս յայտ է յերկնային մարմինսն . որք թէպէտ ՚ի յերկրի զկենդանիս ևս յառաջածեն , որք երեւին պատճառական քան զնոսա ձրիւ կենաց , սակայն գոլով բաղկացեալ ՚ի տարական սկզբանց . են միշտ ապականացուք . իսկ անապականն պատճառական է քան զապականացուն : Աստուտ յայտ է՝ թէ երկրորդ պատճառքն զՏանգէտս ինքեանց ևս յառաջածեն ընդդէմ պրոկղի ՚ի նոյն տեղւոջ՝ և ոչ միշտ զնունացն : Յուցանի երկրորդ՝ ոչ ոք կարէ տալ ինքենէ զոր ոչ ունի : Այլ Թժ տայ յինքենէ զգոյացու թիւն ստեղծունածոց , ապա ուրեմն և յինքենէ ևս ունի զգոյացուի : Ուստի ասէ քաջ Տաւաբաբանն պրոկղ՝ Թժ որ տայ էուի այլոց , նախ ինքն է էակ . և է՝ զի յէուէ իւրմէ տայ . և որոյ տայն՝ նուազագոյն ունի , և ինքն կստարելագոյն է : Յուցանի երրորդ՝ որ է ինքնակայ է գոյացուի . զի գոյացուին սահմանի էուի ինքնակայ . իսկ Թժ է ինքնակայ և ոչ յումք են թակայացեալ . ուրեմն է գոյացու թիւն : Աստուտ յայտ է թէ ԱԾ է իսկագոյն և գերագոյն գոյացուի . զի է տիրապէս ինքնակայ : իսկ Թժ ստեղծուածք ունին զկայումն յԱԾ . նմին իրի՝ եկդ և

յետին գոյացուիք ասին . Յուզանի երկիւ մասն ,
 ք թէ Աճ ոչ է պատահումն , այս լը ինքեան է
 յայտ . սակայն ցուցցուք միով ձեռնարկուք :
 Որ է լը ինքեան էակ . ոչ է պատահումն , քան-
 զի պատահումն ոչ է ըստ ինքեան էակ . այլ է
 առ ըստ ինքեան էակն : վնյ սահմանի էութի
 այլակայ : Աստի արիստոտէլ թէ պէտ բաժանէ
 զէակն ՚ի գոյացութիւն և ՚ի պատահումն . սա-
 կայն ասէ թէ՛ պատահումն մանաւանդ ասի ՚ի
 վն էակի՝ քան թէ էակ : Իսկ Իժ է լը ինքեան
 էակ ո՞պ ասացաւ . ուրեմն ոչ է պատահումն :
 Առարկիցե՞ս նախ՝ Իժ գոյացութեան յատուկ է
 գոլ ենթակայ պատահման . ապա եթէ Իժ է
 գոյացուի , է ուրեմն և ենթակայ պատահման :
 Պատասխանեմ զանազանելով զմեծագոյնդ . Իժ
 գոյացութիւն , է ենթակայ պատահման . բա-
 ղազրեալ՝ ստորասեմ . պարզ՝ որպիսի է Իժ , բա-
 ցասեմ : Քանզի ամենեւին պարզ էակն ոչ կարո-
 տի պատահման , զի է բոլորովին ներգործուի .
 ոչ ունելով ինչ ՚ի զօրութեան , որ գայցէ յետոյ
 պատահաբար ՚ի ներգործութի : Առարկիցե՞ս
 երկրորդ՝ Իժ գոյացուի փակի լը ստորագուիք ,
 ո՞պ ասէ արիստոտէլ , իսկ թէ Աճ է գոյացուի ,
 ուրեմն և նա փակի լը ստորագուիք . իսկ փակե՞լն
 լը ստորագուիք՝ փակի և լը սահմանաւ . իսկ փա-
 կեալն լը սահմանաւ՝ ոչ է անհուն . որ ոչ յար-
 մարի Իժ : Պատասխանեմ զանազանելով զմեծա
 գոյնդ . Իժ գոյացութիւն փակի լը ստորագուիք .

ստեղծեալ և հունաւոր՝ ստորասեմ, անստեղծ
 և անհուն, որպիսի է Թճ՝ բացասեմ: Արդ՝ ե-
 ըրիւք զանազանի Թճային գոյացութիւնն յստո-
 րոգական գոյացութիւն: Նոյն՝ զի Թճային գոյա-
 ցութիւնն է բացարձակ և ընդհանուր, և ոչ
 իբր մասնաւոր էակ ընդ սահմանաւ փակեալ:
 Երկրորդ՝ զի է անհուն, երրորդ՝ զի է ՚ի ներ-
 գործուէ, իսկ ստորոգական գոյացուին է ըզէմ
 սոցա, մասնաւոր, բաղադրական, և հունաւոր:
 Ուստի առ ՚ի զանազանութի բաղադրական և
 ստորոգական գոյացուէ, ասէ ս՛քն Գիօնէսիոս
 Աճ է գեր քան զգոյացուին՝ քան գոյացութիւն:

ՆՃ՝ անբիւն .

Հոգին մեր յայսմ մասին է նման ԱՅ գորով
 ըստ ինքեան գոյացուին, որ ոչ միայն բաղադրեւ
 ը մարմնոյ բաղկացուցանէ զծնունդ գոյացա-
 կան, այլև յանջատիւն կարող է ը ինքեան են-
 թակայանալ, զոր ոչ ունին հոգիք անբանից .
 զի նոքա ելանեն ՚ի կարողուէ նիւթոյ, վնյ և
 յապականիլ նիւթոյն՝ ապականին: Բայց այսու
 զանաշանին յԱՅ, զի սա է ենթակայ պատահ-
 ման և կարողութեան դառնալ յոչ ինչ: Ո՛հ
 թէ որքան անզեղջ է շնորհն Աստուծոյ զի յա-
 մենայնում նուճագի մեղանչելոյ արդիւնաւորիմք
 դառնալ յոչինչ, սակայն տակաւին Թճ պահէ
 զմեզ ՚ի գոլն: Ընթերց յապաշխարանն մեր ըզ-
 ճառն ստեղծման: Գլուխ առաջներորդ:

Պրոէ Երեւոյ :

Յողովոս Բէ Ասորոս Է անճարճին Էսէ . Լ-նճանո-բէ-ն :

Անճարճին գոլն Կայ Լ Տողեղէն . յայտ է նախ ՚ի սուրբ գրոց , որ ասէ . Հողի է Կծ : ԵԸ առաքեալն ասէ , այլ թագաւորին անմահի Լ աներեւոյթի : աներեւոյթն պատկանի Տողեղէն գոյացութե : Յուցանի երկրորդ բանիւ . Ան-Տրութին ոչ պատկանի մարմնեղէն էակի , այլ Կծ է անՏուն . ուրեմն ոչ է մարմնեղէն : Յուցանի մեծագոյնս , մարմնեղէն էակն եթէ իցեր անՏուն , տեղակալ էր զԿմէս . Լ ոչ տայր թոյլ երեւիլ այլ ինչ բաց յինքենէ : Ուստի եթէ Կծ իցէ մարմնեղէն Լ անՏուն՝ բաց յայ մարմնաւորէ այլ ինչ ոչ երեւիլն յաշխարհի , այլ զի երեւին , յայտ է զի Կծ ոչ է մարմնեղէն . այսպէս ասէ Լ արիստոտէլ ՚ի գիրս նկատման . թէ՛ մարմնաւորն ոչ կարէ ունիլ անՏուն զօրութի : Յուցանի երկրորդ՝ Կայ պատկանի լինիլ յԿմ ուրեք ներկայ որպէս Լ է , զի է կառավար էից , այլ մարմնաւոր էակն ոչ կարէ լինիլ Տամանգամայն յԿմ ուրեք . զի այս ընդդէմ է մարմնեղինութե . ուրեմն Կծ է անճարճին էակ : Յուցանի երրորդ ՚ի բաժանմանէ մարմնոյ : Արդ՝ ը Սկովտեան Գաբրիէյի . մարմինն բաժանի ՚ի բնական Լ յերկրաջափական . կամ պարզապէս ասասցուք . ՚ի գոյացական Լ ՚ի պատահական :

Բնական մարմինն է՝ որ բաղկանայ ՚ի նիւթոյ և ՚ի տեսակէ : Իսկ երկրաչափական կամ պատ-
 Տական մարմինն է , որ բաժանի յերիս չափ-
 մունս , ՚ի խոր , ՚ի լայն , և ՚ի յերկայն . կամ որ
 նոյն է ՚ի խորութի , ՚ի գիծ , և ՚ի մակերևոյթ :
 Արդ՝ ոչ ոք յայսցանէ պատկանի նայ . քանզի
 բնական մարմինն է բազադրեալ ՚ի նիւթոյ և
 ՚ի տեսակէ , որք են անկատար մասունք . և բա-
 ղադրութեամբ իբրու ՚ի կատարումն եկեալ .
 այլ ոչ ինչ բազադրութիւն անկանի յած . զի է
 անկատարութի , ուրեմն չի ոչ է մարմին : Իսկ
 երկրաչափական կամ պատաստական մարմինն ևս
 ոչ պատկանի նայ . զի են հունաւորք . իսկ չի է
 անհուն և այլն : Առարկիցես նախ՝ սուրբ գիրն
 զմասունս մարմնոյ ստորագէ զնայ . որպէս աչք՝
 ձեռն՝ ոտն՝ ննջումն և այլն . յորմէ յարաբերի
 թէ Աստուած է մարմնաւոր : Պատասխանեմ լը
 սկովտեան Գաբրիէլի , թէ սք ոչ ասին զԱյ
 յատկապէս , այլ այլաբանօրէն . որպէս եր-
 բեմն ասի գառն , առիւծ : Եւ կամ փաղա-
 նշանապէս . այսինքն գիգելով ՚ի նշանակուի
 ինչ . կամ համանշանելով զիր ինչ յած . հա-
 մեմատ սցին : այսպս աչքն համեմատօրէն նշա-
 նակէ զտեսութի և զիմացումն նայ . ոտքն զներ-
 կայութիւն , ձեռքն զնախախնամուի , ննջումն
 զանտես առնելն . և այլն : այլ զյարմարութիւն
 բազմաց այսպիսեաց տես գեղեցկապէս ՚ի
 սքն գիտնէ սիտի : Առարկիցես երկրորդ՝ մարդն

է պատկեր այ , ուրեմն է մարդակերպ և հե-
տևապէս մարմնաւոր : Պատասխանեմ , այդ նմա-
նուի ոչ է ՚ի կողմանէ մարմնոյ՝ այլ հոգւոյ ,
առ որ և դիպելով զայս պրակ ՚ի մէջ բերաք :

Սահմանութիւն : †

Յայսմիկ մասին հոգի մեր գեղեցկադաս նմա-
նի այ , զի է անմարմին . ուստի առ ՚ի տեսակա-
ւորել զհոգիս մեր նմանութեամբն Աստուծոյ ,
ոչ պարտիմք ՚ի մարմին ընկղմիլ . այլ ՚ի հոգւոր
վարս պայծառանալ . զի զայնպիսի երկրպագուս
խնդրէ անձ : Եւ զայս նմանութիւն Աստուած
իսկ հարիւր խնդրէ ՚ի մենջ յասելն : * Եւ երկր-
պագուաց նորա պարտ է հոգուով և ճշմար-
տուք երկիր պագանել : ընթերց յապաշխա-
րանն մեր՝ զճառն անմարմնութեան Աստուծոյ ,
ան . մասն . գլուխ վերջտասաներորդ : †

Պրակ Երրորդ :

Թէ Աստուած է Էնդրանի Էն :

Թէպէտ աւելորդ է ՚ի խնդիր անկանիլ թէ
անձ իցէ կենդանի . բայց զի կարգ բանին այս-
պէս պահանջէ , վասն այն ցուցանելի է նախ
վկայութեամբ գրոց . զի առաքեալն Պետրոս ՚ի
դարձունածս բանիցն Յիսուսի՝ ասաց . † Դու ես

* Յոհ . 4 . 24 : † Մատ . 16 , 16 :

որդի այ կենդանւոյ : Ե՛ւ աւետարանիչն տսէ ՚ի
յայտնութե , * երկրապագէին կենդանւոյն յա-
ւիտեանս յաւիտենից : Ե՛ւ սբքն եղիայի հաս-
տատութեան բանի հասարակ կերպն էր այս .
† կենդանի է տէր , և այն : Այսպէս և այլ ան-
թիւք գտանին ՚ի գիրս սբս զկենդանութենէն
այ վիպութիւնք : Յուցանի երկրորդ բանիւն .
որով և ցուցաւ ՚ի վերոյ գոլ գոյացութի : Նախ՝
զի պատճառն ո՛չ պարտի լինիլ ՚ի նուաստագու-
նի աստիճանի քան զպատճառելին . այլ պատ-
ճառելիք բազումք են կենդանիք . ուրեմն և
պատճառ նոցա անձ : Ե՛ւ այս է զոր ասէր պրովզ
թէ՛ վերացուցանողն առաւել քան զվերացու-
ցեալն է բնութք . և թէ՛ որ տայ զէ ու՛ի այլոց ,
նախ ինքն է էակ . այսպէս պահանջէ կարգ
բանին ասել՝ Որ տայ զկենդանութիւն այլոց .
նախ ինքն է կենդանի : Իսկ անձ տայ զկեն-
դանութիւն այլոց որպէս ասէ մարգարէն թէ՛
ի քէն է տէր աղբիւր կենաց : ապա ուրեմն
նախ ինքն է կենդանի : Առարկիցեն՝ թէ արե-
գակն գոլով անկենդան՝ պատճառէ զկենդա-
նութի . ապա ուրեմն գոյ արարաչական պատճառ
նուաստագոյն քան զպատճառելիս . քանզի ան-
կենդանն նուաստ է քան զկենդանին : Պա-
տախանեմ չէ թոմայի , թէ արեգակն շարժ-
մամբ կենդանացուցանէ զոր ունի ՚ի հրեշտա-

* Յայտ 7 . 22 : † 2 Թա 4 . 17 . Լ . Կ . 22 :

կէն՝ որ շարժէ զինքն , և յայտէ թէ՛ արեգակն
 Տրեշտակիւն լնւ է քան զկենդանիս և սողունս
 որք գոյանան յարեգակնէ : Առարկիցէս եկդ .
 Որ ոչ ունի զյատկուի և զներգործուիս կենդա-
 նեաց , ոչ կարէ ասիլ կենդանի . իսկ Աճ ոչ ու-
 նի զայսոսիկ , ուրեմն ոչ կարէ ասիլ կենդանի :
 Յուցանի փոքրագոյնս , կենդանին բաժանի
 յերիս սեռս՝ ՚ի տնկական , ՚ի զգայական , և ՚ի
 բանական . այլ Աճ և ոչ զմիում յայսցանէ ու-
 նի զներգործուիս , ոչ տնկականի՝ զի ոչ կարէ
 մնանիլ և աճիլ . և ոչ զգայականի՝ զի ոչ կարէ
 ունիլ զգայուի . ոչ և բանականի՝ զի ոչ է ներ-
 խուզական պատճառի և պատճառեցելոյ :

Պատասխանեմ նաև ընդդիմակացութեամբ
 ասելով թէ Աճ ոչ է թէ է մարմնաւոր կենդա-
 նի այլ հոգեւոր՝ որպէս ՚ի վերն հաստատեցաւ :
 Պատասխանեմ երկրորդ ընդդիմակացութեամբ
 բա-
 ժանելով զմեծագոյնդ . Աճ ոչ ունի զգործ երկց
 կենդանական սեռիցդ , տեսականապէս առեալ
 ստորասեմ . գերազանցապէս առեալ բացասեմ .
 քզի Աճ գերազանցապէս պարունակէ զգործս
 նոց . վասն այն և նովաւ ասին գործել կենդա-
 նիքն ոպ արեգակն , թէպէտ տեսականապէս
 ոչ ունի զգործս սողնոց , սակայն գերազանցպէս
 յառաջ ածէ զնն : Աստուստ յայտ է թէ կեն-
 դանին ոչ է փաղանուն նկատմամբ նոյ և ստեղ-
 ծուածոց , այլ համեմատանուն և հոմանուն . զի
 էականապէս տարբերի կեանքն նոյ և սակղծ-

ուածոց , ող էականապէս տարբերի երկնային շունն ՚ի յերկրային շանէ : Եւ աստուտ է , զի սքն Դիոնէսիոս զկենդանական և բանական զօրութիւնս ՚ի բաց հեռացուցանէ յայ , յասելն՝ Ոչ զգայուի է նր և ոչ երևակայուի և ոչ կարծիք , և ոչ բան , և ոչ գիտուի . զի աստուծային տեսութիւնն է պարզ , որպէս յառաջիկայք տեսանելոց եմք :

Նմանութիւն :

Յայսմ մասին նմանիմք տիրապէս Աստուծոյ , թէ զանասնականն հեղձուցուք ՚ի մեզ , և եթէ զզգայուին մեր ՚ի յախտս կենդանիս մեռուցուք : այսպիսի կենդանի էր Պօղոս՝ որ ասէր , կենդանի եմ ոչ ես , այլ կենդանի է յիս Քն : Սպանցուք այսուհետև զանդամս մեր երկրաւորս զի կենդանի լիցուք լը այ : Ջայսպիսի իմաստասէրս և Պղատօն նմանեցոյց այ . յասելն՝ իմաստասիրուին է նմանուի այ լը կարողուի մարդկան : Իսկ խնդրողաց , թէ զինչ է նմանուին այ ասաց . նմանուի այ է սուրբ և արդարն գոլ հանդերձ խոհեմուիք : Եւ այն է սուրբ՝ որ մաքրեալ զինքն յախտից , և մեռուցեալ զախտս՝ լը միւս սահմանին Պղատօնի՝ թէ իմաստասիրուին է խօկումն մահու , զոր մեկնէ անյաղթն Դաւիթ , մեռելուի գործել ախտից :

Իսկ որոց ախաքն կենդանի են , նոքին յոյժ աննմանք են կենդանուին այ , զորոց ասէ Ա-

առաքեալն , շնչաւոր մարդ ոչ ընդունի զհոգ-
 տյն ւոյ , ք զչնորհս . զի է աննման : Ձայսպի-
 սեացս զնմանութիւնն ւոյ բացասէ առաքեալն
 յասելն . * զինչ նմանութի տաճարի Աստուծոյ
 և մեհենաց . տես և յապաշխարսնն մեր գլուխ
 Ժք . առ անմահութիւնն Աստուծոյ :

Պրահ Զարրորդ :

Թէ Արարած է Իմացուն էակ :

Այ իմացական գոլն ցուցանի նախ վկայութե
 աւորք գրոց . զի ասէ Յոր , իմաստուն է մտօք՝
 զօրաւոր և մեծ : Եւ իմաստունն ասէ՝ † գոյ ՚ի
 նմա հոգի մտաւոր : Յուցանի երկրորդ բանիւն .
 նախ զի իմացումն է հարկաւոր յատկութի ան-
 մարմին էակի , որպէս յայտ է ՚ի հրեշտակս և
 ՚ի բանական հոգիս . այլ ւծ է անմարմին , ող
 ցուցաւ ՚ի վերոյ . ուրեմն է իմացական : Յուցա-
 նի երկրորդ բանիւն պրոկղի , որ տայ յինքենէ
 այլում . զայն տայ զոր ինքն ունի . որպէս յայտ է
 ՚ի լուսաւորս և ՚ի ճրագն՝ որ տայ յինքենէ զլոյս
 այլոց : այլ ւծ տայ զիմացականութիւն ստեղ-
 ծովածոց , որպէս ասէ սաղմոսերգուն . նշանե-
 ցաւ առ մեզ լոյս երեսաց քոց . այսինքն լոյս ի-
 մացականութե . ուրեմն նախ ինքն ունի զիմա-
 ցականութի : Յուցանի երկրորդ բանիւն անյաղ-

* 2 Կոր . 6 . 16 : † Իմաս . 7 . 22 :

Թին մերոյ Դաւթի ՚ի գիրս սահմանաց՝ Թէ
գոյ անձ , գոյ և նախախնամութի , զի որ ստեղ-
ծանէ , և նախախնամէ : Իսկ եթէ գոյ նախա-
խնամութի , գոյ և իմաստութի յանձ , զի նախախնա-
մութիւնն ոչ լինի անբանութե . այլ հանդերձ
իմաստութե , իսկ իմաստութիւն կայանայ ՚ի միտս :

ՆՏՈՒՆՈՒԹԻՒՆ .

Ի տեղուորէս յայտմանէ կրկին կերպիւ՛մ նմա-
նութի արտահանի նախ բնական . քանզի յայտմ
մասին բնականաբար հոգին մեր նմանի ան . զի
որպէս ան է մտաւոր , այսպէս և հոգին մեր է
մտաւոր . սովիմբ տիրապէս կոչիմք պատկեր ան
և նման . ըստ այնմ արար զմարդն ասէ ը պատ-
կերի իւրում և նմանութեան : Երկրորդ տե-
սական . և այս լինի յորժամ զմիտս մեր իմաս-
տասիրութե տեսական մասամբք զարդարես-
ցութե . քանզի տեսական իմաստութիւնքն են
ճառագայթք մտաց , որք զբնական լոյս մտաց՝
առաւել փայլեցուցանեն , և առ անձատեսակ
նմանութիւն տիրապէս ՚ի վեր հանեն : Քանզի
երեք են գլխաւորքն որովք կերպարանի ան .
իմաստութիւն՝ կարողութիւն՝ և բարութիւն :
Իսկ և իմաստասիրութի զբնական հոգին երկուք
այսոքիւք կերպարանէ . որպէս ասէ անյաղթ
փիլիսոփայն ՚ի գիրս սահմանաց . վնյ զհրեշ-
տակս որք են իմաստութե կատարեալ իմացա-
կանք , կոչէ անձ՝ կնիք նմանութե : Բայց աւաղ

զի զայս գերաբարձր նմանութի մեղաւորք եղ-
 ծին յինքէնս . քանզի առած է իմաստնոց թէ
 հոգիք ըմբռնեալք ՚ի մեղս՝ ՚ի մտաց ևս անկա-
 նին . նմին իրի և մարգարէն ասէ , * մարդ՝ ՚ի
 պատուի էր և ոչ իմացաւ . սյսինքն ՚ի նմանութե
 ան էր զի այս է պատիւն մարդոյ : Եւ նմին
 իրի յարէ , թէ հաւասարեցաւ անասնոց ան-
 բանից և նմանեցաւ նոցա . տէս և յապաշխա-
 րանն մեր , գլուխ թի՛ սու իմաստութիւնն ան :

Պրոջ Հինգերորդ :

Թէ Աստուած է անձնիշխան էալ :

Նոյն է ասել թէ անձնիշխան և ու-
 նոզ կամաց : Քանզի անձնիշխանութիւնն ոչ
 այլ ինչ է եթէ ոչ ազատ կամք . ապա ՚ի ցու-
 ցանելն թէ է կամք ՚ի յանձն , միանգամայն ցու-
 ցանի և անձնիշխանութիւնն : Արդ՝ ցուցանի նախ
 կամքն ան վկայութեւս գրոց . նախ՝ յառաքելոց
 ՚ի բազում տեղիս . ինչպիսիս այս է կամքն ան
 սրբութի ձեր : և թէ՛ † կամաց նի ոչ ոք կայ հա-
 կառակ : և թէ՛ † նախասահմանեաց զմեզ ըստ
 հաճութե կամաց իւրոց , և Դաւիթ՝ զամ զոր ինչ
 կամեցաւ և արար տէր . ապա է կամք ՚ի յանձն :
 Ցուցանի երկրորդ բանիւ . և նախ՝ պատճառաւ
 այսպս , Ամենայն իմացական է անձնիշխան և

* Սողմ . 18 . 11 : † Հոսմ . 9 . 19 : † Եփե . 1 . 5 :

ունօղ կամաց • այլ ԹԺ է իմացական ող ասացաւ
ուրեմն է անձնիշխան և ունօղ կամաց : Յուցա-
նի մեծագոյնս • որ իմանայ՝ շարժէ զինքն , և
այն շարժումն է կամքն , քանզի կամքն ո՛չ այլ
ինչ է , եթէ ո՛չ յօժարութիւն և շարժումն առ
իմացեալ բարին և տհաճական շարժումն
և յետս դարձումն յիմացեալ չարէն • ապա ու-
րեմն ԹԺ իմացական է անձնիշխան և ունօղ կա-
մաց : Յուցանի երկրորդ պատճառելեալ : Որ
ինչ գոյ ՚ի պատճառելին՝ տեսականապէս և ո՛չ
գերազանցապէս է նախկնագոյն ՚ի պատճառն
այլ ՚ի պատճառելիս գոյ անձնիշխանութիւն •
ուրեմն և ՚ի պատճառն : Յուցանի մեծագոյնս ,
որ ինչ պատշաճի պատճառելոյն՝ պատշաճի և
պատճառին : Յուցանի երրորդ՝ կատարելագոյն
կերպն գործելոյ պատկանի կատարելագոյն էա-
կի • ող ասէ սկովտեան Գաբրիէն ՚ի սկովտէ :
այլ ԹԺ է կատարելագոյն էակ • ապա կատա-
րելագոյն կերպն գործելոյ , որ է կամաւորապէս
առնելն • այնէ անձնիշխանութիւնն՝ նմա առա-
ւելապէս պատկանի : Յուցանի չորրորդ՝ էակն
որքան է զտեալ ՚ի նիւթականութիւն • այնքան է
սղատ գործօղ • այլ ԹԺ է ամենեւին զտեալ ՚ի
նիւթականութիւն և ՚ի կարօղականութիւն • ուրեմն
ծայրագոյն ազատութիւն նմա պատկանի : Յու-
ցանի մեծագոյնս օրինակաւ ստեղծուածոց • զի
ամենեւին նիւթականքն՝ ամենեւին են զուրկ ՚ի
կամաց • որպէս անզգայ տարերք և սունկք :

Իսկ միջակքն ըստ իրաց ինչ . որպէս անբանք որք միայն ունին զբնական յօժարութիւն . և ՚ի վեր քան զայսոսիկ մարդիկք , որք ունելով ըզբանական հոգի . թէպէտ են անձնիշխանք . բայց խառնուած մարմնոյն տնկակից ցանկութն յիւրն յօժարութիւն հակեցուցանէ բազմիցս հանգոյն անբանից , ո՞ղ ասէ իմաստունն . թէ մարմնն եղծանելի ծանրացուցանէ զհոգի . ք ընդաբոյս ախորժակօքն հակէ : այլ ՚ի վեր քան զամենայն անմարմնքն են ազատ և ինքնիշխան . և մանաւանդ Աստուած :

Առարկիցե՞ն ըստ դամասկացոյն . թէ խորհուրդ և ընտրութիւն ո՞չ է պարտ դնել ՚ի տէրն . ուրեմն և ո՞չ անձնիշխանութիւն , զի յանձնիշխանութիւն յառաջ գայ խորհուրդ և ընտրութիւն . որ բերէ զանկատարութիւն . զի այսօքիկ ո՞չ պատկանին իմացութեանն , այլ բանի . որ խորհրդովն դնէ զնախադասութիւն . և ընտրութիւն տրամաբանելով , արտահանէ զեզրակացութիւն :

Պատասխանեմ ընդ սրբոյն Թօմայի . թէ ընտրութիւնն ըստ որում բերէ զերկբայութիւն՝ պատկանի մարդոյն . որ յերկբայելոյն ընտրէ . իսկ ըստ ուրում բերէ զազատութիւն՝ պատկանի նայ : Ուստի ասէ դաւիթ , երանի՛ զոր ընտրեցեր և ընկալար . յայսմիտ ասի նձ անձնիշխան . ք ազատ գործող : վասն որոյ և ՚ի շարականն ասի զհոգոյն սրբոյ , ինքնիշխան ինքնազօր : ինքնիշխան նոյն է՝ որ և անձնիշխան :

ՆՃանոթիւն :

Բարոյականապէս յայտմ մաւին և մեք նմա-
 նիսք ւյ . եթէ զանձնիշխան կամս մեր ազատ
 պահեցուք ՚ի մարմնական կրից . և վերամ-
 բարձ ՚ի հակեցուցիչ ծանրութեանց նորին :
 Այսպէս սքք յաղծելով մարմնական ախտից
 և հոգեկան կրից . այնպէս տիրաբար բարձրա-
 ցան ՚ի նմանութիւն Այ, մինչև վերագոյն գտա-
 նիլ օրինաց բացարձակ ազատութիւնն :
 Առ որ նկատմամբ գրէ առաքեալն առ տիմո-
 թէոս թէ՛ բայց զայս գիտասջլի՛ր զի ՚ի վր ար-
 գարոց օրէնք ոչ գոն . Ե՛ւ այս յիրաւի , զի սքք
 կամքն այնպս համակերպին կամացն ւյ . մինչև
 ոչ գտանիլ արատ ինչ ՚ի նոսա , որ պէտս ունիցի
 ուղղելոյ օրինօք : ըստ այնմ՝ ամենեւին գեղեցիկ
 էս մերձաւոր իմ . և արատ ինչ ոչ գոյ ՚ի քեզ :

Անճանոթիւն :

Ընդդէմ այսմ տարաբախտ մեղաւորքն
 յոյժ օտարացեալք են ՚ի յաղատական գեղեցիկ
 նմանութենէս ւյ : Զի թէպէտ են անձնիշ-
 խանք , սակայն զանձինս իւրեանց կամաւ կա-
 ցուցին ծառայս մարմնոյ՝ մեղաց՝ և սատանայի .
 ըստ այնմ որ առնէ զմեզս , ծառայ է մեղաց :
 Տէս և յապաշխարանն մեր առաջին մասն . և
 երկրորդ գլուխ . մսկագիր առ ամենիշխան
 տէրութիւնն Աստուծոյ :

Էլսնի այս յիրեղ շրջապատ զն

Գլուխ Աւերորդ :

Յաղագս նմանութեանց , որչարասանին ՚ի գէրսպանցական սարորգութեանցն . Աստուծոյ , յերես պրաչա բաժանեալ :

Պրաջ Առաջին :

Թէ Աստուծ է ճշմարեա էսէ :

Են ոմանք յատկութիւնք էակի , որք կոչին գերազանցականք , այնու՝ զի պատկանին էակաց . թէպէտ Այ պատկանին գերազանց աստիճանաւ : Ե՛ւ այսոքիկ են ճշմարտուի՛ն , բարութիւն , և միութի՛ն : Չառաջնոյն ասասցուք ՚ի պրակի աստ հանդերձ նմանութեամբ . և զայլոցն հետեապէս :

Եպրակացութիւն :

Աճ է ճշմարիտ էակ : Յուցանի նախ վկայութիւնսք գրոց . զի ասէ Տէրն * ես եմ ճանապարհ և ճշմարտուի և այլն : Ե՛ւ Եղրաս . † ճշմարտուին է յաղթօղ՝ որ կայ յաւիտեան : Ե՛ւ երկրորդ օրինաց՝ արդար և ճշմարիտ է տէր : Յուցանի երկրորդ՝ համեմատութեամբ ստեղծու՛նաճոց . զի Աստուծոյ գոլն է այնքան ճշմարիտ . մինչ զի ստեղծու՛նաճք ամ համեմատութեամբ առ նա

* 1 Յոհ . † 1 Եղբ . 4 . 8 : 24 . 4 :

էն իբրու սուտ , ուտտի սսէ առաքեալն՝ Արդեղիցի Աճ ճշմարիտ , և ամ մարդ սուտ : յայսմիտ սսէ և Եսայի * ամ հեթանոսք իբրև զկաթիլ մի ՚ի դուռէ են . ոչ ինչ են , և ոչ ինչ համարեցան : Նմին իրի՝ Աճ զճշմարիտ և զիսկական գոն միայն ինքեան յասկացոյց առ Մովսէսիւ . յասեւն՝ ես եմ որ էն : Այս աղագաւ և Ալպերթ սսէ † Աճ միայն ունի զկատարեալ գոլ . մինչ զի՝ ամ գոլ համեմատեալ նորուն գոլայն՝ ոչ ինչ է : Յուցանի երբորդ բանիւ , այն է ճշմարիտ , որ ունի զգոլ . վասն զի ճշմարտուի էակին է գոն իւր : Իսկ քաջսյայտ է գոն այ և չունի ինչ պէտս ցոնցման , ապա ուրեմն է ճշմարիտ : Դարձեալ որպէս մին անդրադարձի ընդ էակին , այսպէս և ճշմարտուի . այլ Աճ է էակ և մի , ապա ուրեմն և ճշմարիտ : Եւ աստ գիտելի է զի ամ է ճշմարիտ էակ , այսպէս և է ճշմարիտ և հաւատարիմ ՚ի բանս . քանզի բանքն այ յառաջ գան յիմացուի նորին , այլ որպէս իմացականութիւնն այ է անսխալ ուղղութիւն . զորմէ սսի , † զճշմարտուի խոկայ կոկորդ իմ . և թէ՛ ՚ի մէջ շաւղաց ճշմատութեան շրջիմ : այսպէս և բանքն բղխեալք ՚ի նմանէ . վասն որոյ սսէ Տէրն § երկինք և երկիր

* Եսայ . 40 . 15 : † Աւերբ 41 . 1 .

էբե 10 . Յաղագս Ըէ է Աստուած :

† Աստուած 8 . 7 : § Մատ 24 . 35 :

անցցեն , և բանք իմ ո՛չ անցանիցեն : այսինքն
 ո՛չ ստեցին : Ուստի ըստ այնմ են իրք , ըստ
 որում է իմացումն Աստուծոյ զնոցանէ . վասն
 այն ասեն վարդապետք . թէ ճշմարտուի իմա-
 ցութեանն ան ինչ նախ է , քան զճշմարտուի իրաց :

Նմանութիւն :

Յայսմ մասին կրկնակի նմանիմք ան ինչ
 բնականաբար չորում եմք ճշմարտապէս էակք՝
 ո՞պ և նոյն է , թէ պէտք մեք թերապէս և մասնա-
 ւոր կերպիւ , և այս է հասարակ չարաց և բա-
 րեաց : Այս պարտիմք նմանիլ նմա և բարոյա-
 կանապէս , զի յատկացուք ՚ի չարաց , և այս
 յայնժամ լինի եթէ ճշմարտապէս խօսիցիմք և
 ճշմարտապէս կենցաղավարիցիմք : Եւ աստ գի-
 տելի է , զի երեքիկն է ճշմարտուին , նախ հա-
 ւասարուի և համաչափուի իմացուի չէ իրի , ո՞պ
 ասեն անարարք . և այս վերաբերի առ տրա-
 մաբանս : Երկրորդ համաչափութիւն լեզուի
 չէ սրտի , կամ սրտաբերեալ բանից չէ ներտրա-
 մադրելոյն , և այս է մեծ պատիւ բանակա-
 նացս՝ որ ո՛չ իցէ լեզուաւ կակուղ որպէս ձէթ ,
 և սրտիւ որպէս սլաք , առ այս յորդորէ շնոր-
 հալին յասելն . « ճշմարտութե՛ք՝ լեր հետեւեալ
 ուղիղ խօսից՝ սիրօղ գտեալ : » Երրորդ հաւա-
 սարութի և համաչափութի գործոյ ընդ դիտա-
 ւորութեան . և այսքիկ վերաբերին առ բա-
 րոյականս , որպէք մարդն վերանայ ՚ի նմանութի

առաջին ճշմարտութեն . քան զոր չիք մեծա-
գոյն փառք մարդոյ : Ասան այն ասէր երանե-
լին Յօհաննէս թէ * մեծ ևս քան զայս ուրա-
խութիւն ո՛չ ունիմ . յորժամ լսիցեմ թէ իմ որ-
դեակքս ճշմարտութե՞ք գնան : Այսպէս գնաց
արդարն Յօբ . վնյ վկայեցաւ յնյ գոլ ճշմարիտ-
ղի ո՛չ գոյր իբրև զնա այր արդար և ճշմարիտ ՚ի
վերայ երկրի : Յայսպիսեաց սակի է և կատա-
րեալ հաւատունօղն բանից առաջին ճշմար-
տութեանն , որ ո՛չ խաբէ , և ո՛չ խաբի :

Անմահութիւն :

Ի գեղեցիկ նմանութե՛ս աստի օտարացեալ
գտանին որդիքն Սատանայի , որոց ըստ հօրն
իւրեանց այլ է սիրտ , և այլ լեզու , այլ խօսին , և
այլ առնեն . որոց կեանքն է խառնագնաց , որք
զգենուն այլևայլ հանդերձս ընդդէմ օրինաց ,
որք և գործեն զբարիս չարաչար վախճանաւ :
զորոց ասի † պիղծք են առաջի իմ շրթունք
սուտ . և թէ՛ կորուսանես զամենեսեան՝ ոյք խօ-
սին զսուտ : Սոքա նմանին հօրն իւրեանց Սա-
տանայի , որ սուտ է և հայր ստութեան , որ և
ի ճշմարտութե՛ս ամենեկին ո՛չ եկաց ըստ վկայելոյ
Տեառն :

* 3 Յոհ . 1 . 4 :

† Սող . 5 . 7 :

Պրահ Երէրար :

Թէ Աստուած է յայնքարի էակ :

Այ ամենաբարի գոյն ցուցանինախ վկայութիւնք գրոց , զի ՚ի խնդրեւն մովսիսի տեսանել զերեան նր , ասաց * ես ցուցից քեզ զամբարի . զամբարի կոչեաց զինքն , սյսիքն կատարեալ բարի : Այնքան բարի է Աստուած . մինչ զի ՚ի մասունս էակաց երևեալ բարիքն առ բարութիւնն երևին չարք . որպէս առ արեգակամբ լոյս ճրագին երևի խաւար , յայս միտ արձակապէս չարս կոչեաց տէրն զմարդիկ ՚ի յանդիմանեւն իւրում . ասէ † եթէ դուք՝ որ չարքդ էք , գիտէք պարգևս բարիս տալ որդւոց ձերոց , մըջափեւս առաւել հայրն ձեր , և սյն : Մովսէս ՚ի ճառեւն զստեղծմանէ մասնաւոր էակաց , ասէ ‡ և ետես ան և ահա բարի են . իսկ յորժամ զբովանդակ ստեղծունւածոց խօսի , ասէ , և ետես ան , և ահա բարի են յոյժ : Քանզի համախմբութիւնք մասնաւոր բարեաց , զմեծ բարութիւն բաղկացուցանեն : Ապա զինչ ասելի է զբարութենէն Աստուծոյ , յորում բովանդակին ընդհանրութիւն ամենից ստեղծուածոց : Յուցանի երկրորդ բանիւ . բարութիւն էակին է գոյն իւր . զի ան որ է՝ բարի է : Այլ ան է , ուրեմն

* Եւեյ : 33 . 13 : † Մատթ . 7 . 11 :

‡ Ծանոյ . 1 . 11 . 31 :

է բարի , այս հասարակէ ամենայն էակաց : Այլ
 Կայ ամենաբարի գոյն այսպէս ցուցանի , Որ ունի
 զբան ընդհանուր էակի , է ընդհանուր բա-
 րի , որպէս ևս որ ունի զբան մասնաւոր էակի ,
 է մասնաւոր բարի , այլ Կ՛ծ ունի զբան ընդ-
 հանուր էակի , ուրեմն է ընդհանուր բարի :
 Երկրորդ՝ որ հաղորդէ զինքն Կ՛մ էակի , է Կ՛մ
 բարի , ուստի բարի կոչի լոյսն արեգական՝ զի
 հաղորդէ զինքն ամենից աչաց , վն սյն ասէ Ի-
 մաստունն * . քաղցր է լոյս և բարի աչաց տեսա-
 նել զարեգակն : Ե՛ւ սուրբն Դիոնէսիոս գլխա-
 ւոր յատկուի բարւոյն դնէ հաղորդիլն զինքն
 այլոց , այլ Կ՛ծ հաղորդէ զինքն Կ՛մից էակաց
 ստեղծագործութիւն , ուրեմն է ամենաբարի , զի
 Կնքն է միակ ազգիւր բարուէ , յորմէ Կ՛մ բարուէք
 և կեանք յառաջ բղխին : Ասան այն իմաստա-
 սէրն Պրոկղ . կոչէ զնախկին բարին կեանք է-
 ակաց և յաւէտահեղ առ իւր պատճառելիս :
 Ե՛ւ տէրն զծայրագոյն բարութիւնն Կ՛մ նշա-
 նակելով ասաց ցդպիրն , մի է բարին Կ՛մ , ք
 արմատ և սկիզբն Կ՛մ բարութեանց : Աստուատ
 Կ՛մ էակք , որպէս արդարեւ ազնուի և բարւոյ
 նմա տուփան , որպէս ասէ սուրբն Դիոնէսիոս ՚ի
 գիրս Կ՛մային անունանց և Պրոկղ ՚ի գիրս իւր ,
 զորոյ զանչափ բարութենէն սխրացեալ մարգա-
 րէին , ասաց † իբրև զի (այսինքն որքան) բարի
 է իսրաէլի Կ՛մ , և ոյք ուղիղ են սրտիւք :

* Ժող , 11 , 7 . † Սողմ , 72 , 1 :

Նմանութիւն :

Յայսմ մասին ևս կրկնակի նմանիմք Այ , նախ բնականաբար , ըստ որում էակուք եմք բարի . քանզի որպէս ասէն փիլիսոփայք , բարութիւն էակին է գոն իւր . զի որպէս ասացաւ ՚ի վերն՝ ճշմարիտն և բարին բղխին ՚ի գոյն . վնայն որ է էակ ներգործուք , է և ճշմարիտ , է և բարի : Քանզի այսոքիկ հակադարձին առ միմեանս , որպէս ասէ ազունացին ՚ի գիրս հոգեաց . թէ ճշմարիտն է բարի իմն . և բարին է ճշմարիտ իմն . բայց այս նմանութի հասարակ է բարեաց և չարաց . զի էակ գոյով են բարիք . լը այնմ , ետես ան և ահա՛ բարի է . վստն այն երկրորդ դիմելի է առ բարոյական նմանուին . սրով յատկանան բարիք ՚ի չարաց : Արդ՝ բարոյականապէս նմանիմք Աստուծոյ յայսմ մասին առատաբարոյուք հաղորդելով զբարուի մեր այլոց . զի այսպիսի չհանդուրժելով բնուք բարւոյն հաղորդեաց զինքն այլոց , և զնմանուի իւր աննախանձաբար զգեցոյց մարդոյ : Արդ չորք են այսպիսի տեսակքն անաման առատաբարոյից . նախ մեծատունք , որք հանգոյն ան սրբուէն և հաղորդեն զմեծութիւն իւրեանց կարտեւրոց : Երկրորդ արուեստաւորք , որք զաշակերաս իւրեանց կրթելով զնման ինքեանց թողուն յաշխարհի : Երրորդ իմաստունք , որ զուգիս տգիտաց լուսաւորեն հաղորդելով զլոյս

իմաստութեան իւրեանց նոցա : Աստուտ փիլի-
 սոփայք զկատարեալ իմաստասէրն նմանեցու-
 ցին Խյ՝ բանիւն , զի որպէս ԽԾ խնամէ զամե-
 նեսեան , այսպէս և իմաստասէրն խնամ տանի
 անկատար հոգւոց : ԵՇ որպէս ԽԾ լուսաւորէ
 զլսաւարեալ հոգիս , այսպէս և իմաստասէրն ,
 վասն այն տէրն որ է լոյս ճշմարիտ , նմանեցոյց
 լուսոյ * . դուք էք լոյս աշխարհի : Չորորդ եկե-
 ղեցիք , որք ըստ սրբոյն Դիոնէսիոսի զախտի
 ծնունդս մաքրեն , լուսաւորեն , կատարելագոր-
 ծեն , և յածապէս նմանութիւն ՚ի վեր հանեն .
 յայս հայելով տէրն՝ սոսաց † եղերո՞ւք նման հօր-
 ձերոյ , զի զարեգակն ծագէ , և այլն : ԵՇ առա-
 քեալն Պետրոս ‡ , իւրաքանչիւրոք որպէս և
 ընկալաւ զշնորհս ինչ , ՚ի միմեանս զնոյն մատա-
 կարարել : Ըստ այսմ սատանայ և նմանիքն .
 յորոց ոչ ինչ բարի յառաջանայ՝ կոչին չարք ,
 գայ չարն և այլն : Առարկիցե՞ս , ամենաբարին
 խափանէ զԽԾ չար , այլ ԽԾ ոչ խափանէ , ու-
 րեմն չէ՞ ամենաբարի : Պատասխանեմ զանազա-
 նելով զմեծագոյնոք : Ամենաբարին խափանէ
 զԽԾ չար , որքան՝ առ ինքն ոտորասեմ , որքան
 առ այլ՝ բացասեմ : զարձեալ ՚ի բնական գոր-
 ծօղս բացասեմ , զոր օրինակ արեգակն յին-
 քենէ զԽԾ խաւար և զբաղում այլս լուսաւորէ .

* Մատթ . 5 . 14 : † Մատթ . 5 . 45 :

‡ 1 Պետր . 4 . 10 :

բայց թէ ոք խփիցէ զաչս ինքնէ մեղադրութ
և ոչ արեգակն , այսպէս խմն ինձ և զձժ յին-
քենէ փարատէ զձմ չար և զընդունակնն լուսա-
ւորէ . բայց չարքն զանձինս կնքեն աղտա կա-
մօք ՚ի չտեսանել զլոյս :

Պրահ Երրորդ :

✠ ԹԻ Աստուծ է Տի Տիւնն :

Միութիւնն յերիս բաժանի . ՚ի սեռական ,
՚ի տեսական , և ՚ի յանՏատական . սեռական
միութիւն է , որով բազում տեսակք ասին մի Տա-
ղորդութիւն սեռին իւրեանց . այսպէս խոՏեմուէ՝
արիութիւն՝ ողջախոՏութիւն և արդարութիւն են մի
Տաղորդութիւն առաքինութիւն : Իսկ տեսական մի-
ութիւնն է . որով անՏատքն նկատմամբ տե-
սակին իւրեանց ասին մի : Ուստի ո՞ղ ասէ Պոր-
փիւր թէ * տեսակին կցորդութիւն բազում
մարդիկք մու . նմանապէս ասելի է թէ սեռին
Տաղորդութիւն բազում տեսակք մու : Իսկ անՏա-
տական միութիւնն է տիրապէս միութիւն ան-
բաժանելի յինքեան՝ և բաժանելի ՚ի յայլոց :
Արդ՝ յերից միութեանցս յայցցանէ ոչ և ոմն
պատշաճի ԱՅ , ոչ սեռականն , զի ոչ ընդու-
նի ՚ի ներքոյ իւր զբազում տեսակս , և ոչ իսկ
տեսականն , զի ոչ ունի չ իւրև զբազում ան-

* Պորփիւր յաղագս Տեսակէ , էջ . 31 :

Տատս : Նաև ոչ անհատականն , զի է ընդ
 տեսակաւ , իսկ Աստուած ոչ ուրուք ՚ի ներքոյ
 անկանի : Միթէ՞ ը այնմ պատկանիցի Այ ,
 զի է անբաժանելի յինքեան և բաժանեալ ՚ի
 յայլոց : Երկրորդ՝ միութիւնն բաժանի ՚ի գե-
 րազանցական և ՚ի թուական : Գերազանցա-
 կան միութիւնն է գոյն էակին , զի ըստ այսմ է
 միակն՝ ը որում ունի զգոյլ : Ուստի միակն և
 էակն անդրադառնան : Եւ ասի գերազանցա-
 կան , զի ամենայն էից պատկանի , թէպէտ Այ
 առաւել պատկանի , զի գերագոյն էակ գոյով ,
 է և գերագոյն միակ : Իսկ թուաբանականն
 միութիւն է՝ որ ընդդիմաբաժանի բազմուէ .
 և այս ը երկուց պատկանի Աստուծոյ մի՝ ըստ-
 որում դիմաբաժանի բազմութեան . երկրորդ՝
 ը որում սկիզբն է բազմութեան . այսպէս Աճ
 է մի ընդդիմաբաժանեալ բազմութեան , և
 է սկիզբն իմ բազմութեան . զի որպէս բազ-
 մութիւնք ՚ի միոյ՝ այսպէս և ամենայն ստեղծ-
 ուածք ՚ի նմանէ արտասոսին : Երրորդ՝ միու-
 թիւնն բաժանի ՚ի պարզ և ՚ի բաղադրեալ .
 բաղադրեալ միութիւնն գտանի յիմ ստեղծ-
 ուածս , յորոց ոմանք բաղադրին բնականաբար
 որպէս ենթալուսնեայք , և ոմանք բնաղան-
 ցաբար որպէս հրեշտակք և հոգիք : Եւ այս
 տեսակ միութեան ոչ պատկանի Աստուծոյ :
 Իսկ պարզ միութիւնն է անխառն յամենայն
 բաղադրութեանց , և այս տիրապէս պատկանի

աստուածային միութեան : Արդ՝ զմիութենէն
Աստուծոյ յայսմիկ գլխոջ խօսեսցուք , իսկ
զպարզութենէն ՚ի հետևեալսն :

Երակայութիւն :

Աստուած է մի միայն , ցուցանի նախ վկա-
յութեամբ սուրբ գրոց , զի ասի յերկրորդ օրի-
նաց * լուր Իսրայէլ տէր ԱՃ . քս տէր մի է : Եւ
իմաստունն † մի է և յամի կարող : Եւ դարձեալ
‡ ծաներո՞ւք և տեսէք , զի ես եմ , և ոչ գոյ այլ
ԱՃ բաց յինէն : Արդ աստէն յասելն ծանե-
րո՞ւք և տեսէք յորդորէ զմեզ ՚ի քննութիւն պատ-
ճառաց էից , որով ՚ի ծանօթութիւն գամք նախ-
կին պատճառին : Այսպէս Արիստոտէլ , ՚ի շարժ-
մանէ էիցս իմաստասիրե՛լ եգիտ զնախկին պատ-
ճառն , և ծանեաւ մի միայն գոլ յասելն ՚ի գիրս
նկատման , ՚ի որ շարժէ զերկինս , մի է և ամե-
նազօր , և նմա տանելի է պաշտօն . ՚ի նմին իրի և
առաքեալն ասէր թէ ծանեան զԱստուած . ք
մի միայն գոլ : Յուցանի դարձեալ բանիւ , նախ-
կին պատճառն է մի միայն , իսկ ան է նախկին
պատճառ որպէս ցուցաւ , ուրեմն է մի միայն :
Դարձե՛լ նախկին շարժօղն է մի միայն իսկ ան է
նախկին շարժօղ . ուրեմն է մի միայն : Դարձե՛լ
մի միայն գոլն Աստուծոյ յնյտ է ՚ի միակարգ

* 2 Օրէն . 6 . 4 : † Իմաս . 7 . 27 :

‡ 2 Օրէ 32 . 39 :

շարժմանէ երկնայնոցն . որ ոչ կարէր միակերպ
մնալ եթէ իցէր ընդ իշխանութիւն բազմաց :
Դարձել եթէ իցէին բազում Թժ . կամ լինէին
անհունք , կամ հունաւորք . եթէ իցէին հու-
նաւորք՝ ոչ ոք ՚ի նոցանէ լինէր Թժ . իսկ եթէ
իցէին անհունք , սարստէին զմիմեանս նուաճել
և տարագրել . * որ է հակասական և ընդդէմ
Թժայնոյ բնութիւն : Ուստի իրօք մի միայն է ան-
հունն . որ բովանդակէ զամենայն . և ինքն է
անպարագիր , որպէս և միայն ԱՃ : Դարձեալ՝
այս տրոհական առարկութեան մասնս , որ
սակ էթէ իցէին հունաւորք , ոչ ոք ՚ի նոցա-
նէ լինէր ԱՃ՝ ցուցանի երկւք , նախ լի գոլայն ,
զի գորն հունաւոր ոչ պատկանի Աստուծոյ . զի
բերէ զանկատարութիւն և նուազութիւն . վն-

* Չայս եմտայ գեղեցիկ Վահ Ժողով Երեսնայն ապի
Հայ ապանէ ցո սու Մեհրնէր էն նախարար Պարսէյ՝ Ի
պատասխանին ըղջոյն , ցրամ իողէր զնոսս ՚ի դէն էւր ,
յասէն . ,, Տեր օն անդր ըողչէ ոչ յճրոյն էրէնն ի
,, ճոնն , Տեոյ աշխարհէ երջոն դեհպէս ոչ լինէն , և ոչ
,, Տե արարածոյ երջոն սարտած . և ըղէ Ժողեցիէն և
,, լինէցէն երջոն բազումոր : Տեոյ աշխարհէ , աշխարհն
,, սուրբէ , և բազում արտնէնն էղծանին : Աշխարհս
,, նեւթեղէն է , և նեւթս որիչ որիչ և հանտոսն ընդ-
,, դէմ Տեմանոյ , Մէ է Արարել հաւատաւորացս , որ
,, աճէ զնոսս ՚ի լինելոյ թիան հաւանութեամբ : Եղիչ ,
գլո ի 2 . էլ , 22 :

զի հունաւորն կարէ ընդունիլ զյաւելումն , թէ
 լը տարաչափական քանակութեան , որ ոչ է
 յԱստուած . թէ լը զօրութեան , որ է ՚ի յճծ :
 իսկ որ ընդունի զյաւելումն անկատար է որպէս
 ասէ Պրոկղ թէ՛ զոր ինչ յաւելուս ՚ի վը պարզ
 բնութեան նուազեցուցանես , զի եթէ յաւե-
 լու՝ ուրեմն նուազի , ապա ուրեմն հունաւորն
 լը էութեան ոչ կարէ գու Ած : Երկրորդ լը
 իմացականութեան , զի հունաւոր աստուածն
 կամ ճանաչէր զմիւսն կամ ոչ . զի եթէ ոչ ճա-
 նաչէր , լինէր նմա տգիտութիւն որ է անդէպ
 մտածել ՚ի յԱծ . իսկ թէ ճանաչէր՝ կամ իւ-
 բով էութեամբն ճանաչէր կամ նորին . այլ իւ-
 բով էութեամբն անհար էր ճանաչել զնա .
 զի յայնժամ ճանաչէ էութիւն յորժամ յէ-
 ութեան իւրում փակէ զէութիւն միւսոյն , որպէս
 զամենայն ստեղծուածս . այլ հունաւոր անձն ոչ
 կարէ փակել յէութեան իւրում զէութիւն միւ-
 սոյն . ապա ուրեմն ոչ կարէ ճանաչել զնա էութե-
 ամբ իւրով : Աստուատ հրեշտակն գոյով
 հունաւոր՝ զմիւսն ոչ կարէ ճանաչել էութեամբ
 իւրով , այլ էութեամբն Աստուծոյ , կամ էութիւն
 նորին վերամնայ ուրեմն զի ճանաչիցէ զէութիւն
 նորա . և այս ևս բերէ զանկատարութիւն :
 Յուցանի , որ ստանայ զգիտութիւն յայլմէ , է
 անկատար լը իմացութեան , որպէս հրեշտակք
 և հոգիք . իսկ որ իմանայ ինչ օտար տեսակաւ
 ստանայ զգիտութիւն յայլմէ , ուրեմն է անկա-

տար և կարօտ չի իմացութեան՝ որ ՚ի յԱճ
անդէպ է : Երկրորդ՝ անդիպութիւնն յառաջ
գայ չի կամաց . քանզի եթէ լինէին հունաւոր
աստուածք , մինն զմիւսն կամ սիրէր և կամ ա-
տէր . եթէ ատիցէր , ծնանիւր ՚ի միջի նոցա
մարտ . և գուցէ թէ զմիմեանս յաղթահարի-
ցէին և կորուսանիցէին զիշխանուիս իւրեանց :
Իսկ եթէ սիրիցէր , սյն սէրն հանգոյն ճանաչ-
ման կամ բղխիւր յեութենէ իւրմէ , կամ յեուէ
սիրեցելոյն . այլ ոչ կարէր բղխիլ յեութենէ
իւրմէ , որպէս և ոչ ճանաչուին ո՞ր ասացաք .
Իսկ եթէ յեուէ սիրեցելոյն բղխիցէր , բերէր
զանկատարութիւն՝ որպէս ասացաւ իսկ : Զայ-
տասիկ և հեթանոսաց իմաստունքն քննելով
բռնադատեցան ասել , թէ նախկին պատճառն
և շարժօղն էից է մի միայն : Ուստի ասէ Մար-
կոս կայսրն ՚ի կարծիս և յենթադատութիւնս
փիլիսոփայից մի միայն է նախկին պատճառն և
մի միայն Աստուած : Իսկ եթէ ասիցես , ապա
վասն էր զայնքան չաստուածս պաշտէին , մինչ
ճանեան թէ մի է Աճ . յարէ զպատճառն թէ՛
” գիք բազումք եղեն յերկինս , զի բազում
առաքինութիւնք գործեցան յերկրի : ” Որով
յայտ է թէ զառաքինիսն իւրեանց և զքաջնս
չաստուածացեալ պաշտէին , և ոչ ո՞ր նախ-
կին պատճառ՝ զի զնա մի միայն խոստովանէին :

Նմանութիւն :

Յայտմ մասին կրկնակի նմանիւմք Աստուծոյ , նախ բնականաբար . զի ըստ որում եմք էակք եմք և միակք . քանզի էակն և միակն զմիմեանց հակաստորոզին : Աստուած ամ մասնաւոր կենդանիք կոչին անհատք հանգոյն միակի . զի ո՞վ միակն ո՞չ հատանի և բաժանի ՚ի մասունս , զի թէ բաժանեսցի անկանի ՚ի միակութենէն , այսպէս և անհատք հանգոյն միակի ո՞չ հատանին ՚ի մասունս . զի թէ հատցին անկանին ՚ի միակութենէն : Երկրորդ բարոյականապէս . և այսու լինիւմք մի՝ եթէ բարոյական ընթացից մերոց կացուցուք զմի միայն վերջին վախճան՝ որպէս է Աճ . զի նա է իսկական հանգիստ և վախճան բաղձանաց մերոց , որ երեք կերպիւ ձգէ զմեզ առ ինքն և միացուցանէ ընդ ինքեան : Նախ՝ լի որում չհանուր ճշմարտութի յառաջեալ մտաց մերոց , որ միշտ բաղձայ հասանիլ ճշմարտութեան : Արդ՝ անձային բանքն են բոլորովին ճշմարտութիւնք որպէս և ինքն . իսկ միտքն մեր բնականաբար խոհարով վասն տկարութե՛ բնութեան իւրոյ բաղձաց ՚ի նոցանէ ո՞չ կարէ հասու լինիլ : Ուստի զի մի սահիցիւմք ՚ի բազմադիմի կարծիս . և անկանիցիւմք ՚ի միութե՛ գերազանց առարկային , շնորհեաց մեզ լոյս հաւատոյ յօժանդակուի մտաց մերոց , որով զօրացեալ անխոտոր մտօք հաւա-

տալով ՚ի ճշմարտութիւնն միացուք վերջացէս
 ընդ բաղձալոյն մտաց մերոց՝ ընդ ընդհանուր
 ճշմարտութեանն : Աստուած վասն միարար զօ-
 րութեն հաւատն ասի մի . ըստորում * մի տէր
 և մի հաւատ : Երկրորդ՝ ըստ որում չհանուր
 բարի յառաջեալ կամաց մերոց , որով շարժէ
 զտէր և զբաղձանս մեր առ ինքն ՚ի միացուցա-
 նել ընդ ինքեան . քանզի սէրն ունի միաւորիչ
 և կապակցող զօրութիւն : Սակայն մէք մեղէն
 ոչ կարեմք այնպէս սիրել զԱստուած ուղ վայել
 ք հանդիսավեհութեան նորա . և որով կարի-
 ցիմք կապակցիլ չ նմա . զի այս նոյ պարզ և է ,
 վն այն † հաւատն , յոյսն , և սէրն ասին անձային
 առաքինութիւնք : Աստուած խորհրդական հարսն ,
 այսինքն եկեղեցի աղերսէ ասելով ցփեսայն
 † ձգեա՛ զիս զհետ քո . զի ինքեամբ չէ բաւական
 երթալ : Ե՛ւ զայս աղերս լուեալ փեսային՝ ա-
 սաց , § ՚ի սէր յաւիտենական սիրեցի զքեզ ,
 վասն այսորիկ ձգեցի զքեզ կապանք սիրոյ իմոյ :
 Զգեա՛ զհետ քո զիս զկապեալս՝ առամբ սի-
 րոյ կենցաղոյս , քոյ զօրեզ սիրոյդ կապանք՝
 սիրելի փեսայդ հոգւոյս :

Երկրորդ՝ երկուք այսոքիւկ գերազանցական
 ստորագութեամբքս , նո ճշմարտութեամբ և
 բարութեամբն զարթուցանէ ՚ի մեզ զյոյս , ո-

* Եփե . 4 . 5 : † 1 Կոր . 13 . 13 :

† Եբր . 1 . 3 : § Եբր . 31 . 3 :

որով յուսաւք հասանիլ ՚ի յընդհանուր ճշմարտութիւնն ը զօրութեան մտաց մերոց , և վա-
յելել ՚ի բարութեանն ը ատորժակի կամաց
մերոց , վասն որոյ գերազանց յուսալին է մի մի-
այն Աճ , որ միացուցանէ ը ինքեան զյուսա-
ցօղս իւր : Ուստի առաքեալն յետ ասելոյն մի
հաւատ , յարէ * որպէս և կոչեցայք ՚ի մի յոյս
կոչմանն ձերոյ : Արդ՝ որ այս երիւքս ուղղէ
ընթացս իւր , երջանկապէս ժամանէ ՚ի ձեռն
Յիսուսի ՚ի ժողովօղին Հօր միութիւնս , որպէս
ասէ սուրբն Դիոնէսիոս ՚ի սկիզբն գրոցն թէ
որպէս միացուցիչ զօրութիւն ՚ի վերին կոյս
ձգտեցուցանելով զմեզ պարզէ և դարձուցանէ
առ ժողովօղին Հօր միաւորութիւնս և աստ-
ուածաբար պարզութիւնս : Յայն սակս աղեր-
սէր Տէրն առ հայր ասելով , † Հայր զորս ե-
տուր ինձ վասն նոցա աղաչեմ , զի եղևցին և նո-
քս մի , որպէս և մեք մի եմք : Արդ՝ ետ մեզ
զհաւատ յոյս՝ և զսէր , որով միաւորիմք ը հօր :

Անճանոթիւն :

Ընդ գէմ այսմ աշխարհասէրք ոչ երբէք
կարեն զմիութիւնս սրտի ստանալ , զի առար-
կայ սրտի նոցա ոչ է ընդհանուր բարին , որ ՚ի
խառնիցն անջատելով միացուցանէ , այլ են
մասնաւոր պատիր բարիքն , որք ը բազմուէ իւ-

* Եփե . 4 . 4 : † Յոհ . 17 . 11 :

րեանց բաժանեն զսիրտ իւրեանց սիրողին :
 Փառասիրութիւնն զմի մասն գրաւէ . հեշտու-
 թիւն մարմնոյ զմիւսն , արծաթ սիրութիւնն զայլ
 միւսն . և այսպէս իւրաքանչիւր մոլութիւնք ըզ-
 բաժին իմն կորզեն յինքեանս : Եւ աստուտ
 մեղաւորք նմանին * եօթնազլխեան գազանին .
 զեօթն գլխաւոր մոլութիւնս վերջին վախճան
 կացուցանելով ինքեանց , և ոչ գիտեն թէ ո-
 րոյ մտադիւր ծառայեսցեն , ըստ տէրունեան
 բանին թէ † ոչ կարես երկուց ծառայել : Եւ
 այսպէս ոչ կարեն նմանիլ միուէն նոյ . բաժա-
 նել գորով սիրտ նոցա ՚ի սէր զանազան մոլուէց :
 Չայսպիսեաց ասէ մարգարէն . բաժանեալ է
 սիրտ նոցա , արդ վախճանեսցին . ընթերց և
 յապաշխարանն մեր զմիութենէն Աստուծոյ :
 գլուխ (*) մասն առաջին :

Գլուխ Եօթներորդ :

Յաղագս նմանութեանց որոք արտահանին ՚ի պարզութեան
 Աստուծոյ , յերէս պրտէս բաժանեալ :

Պրտէ Առաջին :

Թէ Աստուծ է Բնաշնորհոր պարզ :

Պարզութիւնն սահմանի յանձարանից , բա-
 ցասութիւն բաղադրութեան . կամ միութեան
 բազմաց զանազանից , որոց մինն է գործ . և միւ-

* Յայտ . 12 . 3 : † 2 Մատ . 6 . 24 :

արն կարողութի : Այս սահման արտաքսէ զամ
 բաղադրութի : Քանզի երեք կերպիւ՛ն ասի բա-
 ղադրութիւնն . նախ բնական՝ որ լինի ՚ի նիւ-
 թոյ և ՚ի տեսակէ : Երկրորդ՝ տրամաբանա-
 կան . որ լինի ՚ի սեռէ և ՚ի տարբերութեանց :
 Երկրորդ՝ համաբնաբանական . որ լինի յեռէ
 և յենթակայութի : Արդ՝ իւրաքանչիւրոցս յայտ-
 ցանէ առաջին մասն է կարողական . այսինքն
 նիւթն՝ սեռն և էութիւնն . քանզի նիւթն է
 կարողական առ տեսակն . սեռն առ տարբե-
 րութիւնն . և էութիւնն առ ենթակայութիւն :
 Իսկ տեսակն՝ տարբերութիւն՝ և ենթակայ-
 ութիւնն են ներգործականք . զի ներգործա-
 ւորեն և կատարունակեն զենթակայս իւրեանց :
 ապա ուրեմն վերոյ եղեալ սահմանն արտաք-
 սէ զամբաղադրութիւն . վասն այն միայն պատ-
 կանի այ : Արդ՝ զիւրաքանչիւրոցն ասասցուք
 ինչ համառօտ . և նախ զբնականէն :

Եզրակացութիւն :

Աստուած է բնականաբար պարզ : Յուցա-
 նի , բնական պարզութիւնն է բացասութի բա-
 ղադրութեան նիւթոյ չ տեսակի . կամ գոյա-
 ցութեան ընդ պատահման : Իսկ ՚ի յնձ ոչ գոն
 այսպիսի բաղադրութիւնք . ապա ուրեմն բնա-
 կանաբար է պարզ : Յուցանի փոքրագոյնս և
 նախ ըստ առաջին մասին : Անկատար և կարո-
 ղական էակ գոլն ոչ պատկանի Աստուծոյ . զի

անձ է ջինջ և մաքուր ներգործութիւն և ամե-
 նակատար : Իսկ նիւթն է ՚ի կարողութեան առ-
 տեսակն և անկատար որպէս և յայտ է . ու-
 բեմն ո՛չ պատկանի Աստուծոյ : Երկրորդ՝ տե-
 սակն ևս է անկատար , ուրեմն ո՛չ պատկանի
 Աստուծոյ : Յուցանի մեծազոյնս , կախեալն զի-
 մեքէ և կարօտ իմիք է անկատար , իսկ բնա-
 կան տեսակն ունի զկախումն ՚ի նիւթոյ և կա-
 րօտ նմին առ գոլն , որք են պարզապէս անկա-
 տարութիւնք . որ ո՛չ պատկանին Աստուծոյ , զի
 է անկախ և անկարօտ : Երկրորդ՝ ամենայն բա-
 զադրեալ յետոյ է . քան զայն յորոց բաղադրի .
 որպէս ասեն Ալպերթ և Սկոլտ . նաև բնակա-
 նաբար իսկ յայտ է . իսկ Աստուած է առաջին
 քան զամենայն . ուրեմն ո՛չ է բաղադրեալ բնա-
 կանաբար : Երրորդ՝ եթէ իցէր բաղադրեալ
 ՚ի նիւթոյ և ՚ի տեսակէ . այս մասունքս կամ
 լինէին անհունք կամ հունաւորք . եթէ իցէ-
 ին անհունք , իւրաքանչիւրքն լինէին անձ . որ է
 անհրաշխեղ երկու անհուն լինիլն . զի բնականա-
 բար մի միայն պարտի գոլ ներգործութեամբ
 անհուն : Իսկ եթէ իցէին հունաւորք՝ ո՛չ կա-
 րէին կացուցանել զմի անձ . զի ՚ի բազմաց հու-
 նաւորաց ո՛չ կարէ բաղկանալ մի անհուն : Յու-
 ցանի երկրորդ մասն փոքրագունին , այսինքն
 թէ՛ յանձն ո՛չ գոյ բաղադրութիւն ենթակայուե-
 ըստ պատշաճման . նախ՝ զի պատահումն է եկա-
 մուտ ենթակային , իսկ յԱստուած ո՛չ ինչ է ե-

կամուտ , զի ո՛չ իմիք է կարօտ . ուրեմն ո՛չ գոյ
 ՚ի յամժ բաշադբուծի՞ն գոյացութեան ընդ պա-
 տասմանն : Երկրորդ՝ գոյացութիւնն վասն այն
 գայ ՚ի բաշադբուծիւն ընդ պատասմանն , զի
 չունկցի զվերջին կատարելութիւնն , քանզի
 գոյացական տեսակին զվերջին կատարելուն
 տայ պատասական տեսակն . ո՞ղ ասի ՚ի բնա-
 բանութեան , այսպէս հրեշտակք և մարդիկք
 փափագին շնորհաց զի կատարունակեցին իմա-
 ցութիւն իւրեանց . իսկ ամ չա՞ ինքեան է կա-
 տարեալ որպէս ասացաւ . ուրեմն չունի պէտս
 պատասական տեսակի : Երրորդ՝ պատասումն
 բաժանի յինն ստորագութիւն ըստ Արիստոտէլի .
 այսինքն ՚ի քանակ , ՚ի յորակ և յայլս . այլ այ-
 սոքիկ՝ ո՛չ են ՚ի յամժ . զի է ամ անքանակ՝ անու-
 րակ՝ անկիրք՝ աներբ՝ անուր . ո՛չ ունի զբուծի
 ինչ ՚ի տեղւոջ՝ այլ է յինքեան , և յատուկ է
 նմա ՚ի գործելն հանգչիլ , ուրեմն ո՛չ գոյ ՚ի
 յամժ պատասումն : Առարկիցե՞ս նախ՝ Առնչուին
 է պատասումն , իսկ ՚ի յամժ է առնչութիւն ,
 ցուցանի փոքրագոյնս . Հայր և որդի են առ-
 ինչք . ուրեմն գոյ ՚ի յամժ պատասումն :

Պատասխանեմ բաժանելով զլեծագոյնդ .
 Առնչութիւնն է պատասումն , ՚ի ստեղծուածս՝
 ընդունիմ . ՚ի յամժ՝ բացասեմ . զի ծնունդն ՚ի
 յամժ ո՛չ է ՚ի ժամանակի , որով առնչութիւնն
 լիցի ՚ի նմա պատասումն . այլ է յաւիտենից ,
 վասն այն առնչութիւնն է ՚ի յամժ բնական և

ոչ պատահական , զի թէպէտ առնչութիւնքն
 են համանգամայնք , սակայն ՚ի ստեղծուածս
 յետոյ գան յենթակայն , վն այն ոչ է ՚ի նա պա-
 տահումն : Առարկիցե՞ս երկրորդ Աճ յստեղ-
 ծանելոյն ժամանակի անուանեցաւ ստեղծող ,
 ուրեմն ընկալաւ զառնչութիւն ՚ի ժամանակի :
 Պատասխանեմ բաժանելով զառաջարկուիդ .
 նորոգ ընկալնով զբան ստեծելոյն , ստորասեմ
 ՚ի յաւիտենից ունելով՝ բացասեմ . քանզի գա-
 ղափար ստեղծուածոց էր ՚ի յաւիտենից յած .
 որպէս ասէ առաքեալն * հաւատովք իմանամք
 հաստատե՛լ զյաւիտեանսն բանին Աստուծոյ ,
 յաներևութից զերևելիսս եղեալ , աներևոյթ
 աստէն զնախագաղափարսն ասէ , այսպէս մեկ-
 նեն Թօմաս Ագուինացին և Նիկողայոս Լիւրա-
 ցին , այսպէս և Տաթևացին ՚ի մեկնութե՛ պէ-
 րիարմէնտին : Ե՛ւ կամ ըստ Սկովտայ առնչուի
 ստեղծանելոյն ոչ եզերի իրականապէս յած . ք
 ՚ի յէութիւնն ոչ ընկալնու զնոր պատահումն ,
 զնախագաղափարսն յաւիտենից ունելով . այլ
 միայն եզերի ՚ի ստեղծուածն . զի յոչ էութենէ
 լինի ստեղծեալ և ՚ի գոլ եկեալ . զոր նախ ոչ
 ունէր յինքեան . թէպէտ էր ՚ի յած ըստ նա-
 խագաղափարին : Առարկիցե՞ս երրորդ՝ ունին է

* Հեբբ . 11 . 3 :

Πίσει νοσμεν κατηρτίσθαι τας αιώνας ρήματι Θεο, εις
 το μή εκ φαινομένων τα βλεπόμενα γεγονεαι .

պատահումն ըստ Արիստոտէլի որպէս զգետա-
 ւորիլ . այլ բանն Աստուած զգեցաւ զմարդկու-
 թիւնն զոր նախ ոչ ունէր , որով և ասի բա-
 նին Աստուծոյ ունիլ զմարդկութիւնն . ապա
 ուրեմն գտանի ՚ի յԱստուած պատահումն :
 Պատասխանեմ առ այս կրկնակի բաժանմամբ ,
 բանն զգեցաւ զմարմին զոր նախ ոչ ունէր . ըստ
 իրին ստորասեմ . ըստ գաղափարին՝ բացասեմ .
 զի այսպէս ՚ի յաւիտենից ունէր զմարմին ՚ի նա-
 խասահամանութեան իւրում . որպէս ասէ առա-
 քեալն * սահմանելոյ որդւոյն Աստուծոյ ՚ի զա-
 ւակէ Դաւթի ըստ մարմնոյ . և յայտ է , զի նա-
 խտասահամանութիւնն է ՚ի յաւիտենից : յայս միտ
 ևս առնիլ կարէ բանն , յառաջ քան զլինիլն
 Աբրահամու եմ ես , և առաքեալն՝ ընտրեաց
 զմեզ յառաջ քան զլինիլն աշխարհի : Աստուստ
 երեք բորբոքումն գոյ յերկինս , և մինն ՚ի մար-
 մնի երեւի : Երկրորդ ասեմ ըստ Ագուինացւոյն .
 թէ բանն ան զգեցաւ զմարդկային բնութիւն ,
 գոյացաբար և ոչ պատահաբար : Ե՛ւ այս ցու-
 ցանի երկու կերպիւ , նախ զի որպէս հոգի մար-
 դոյն միաւորեալ ընդ մարմնոյ ծնանի գոյացա-
 բար . այսպէս և բանն Աստուած միաւորեալ ը-
 մարդկայինս բնութեան՝ ծնաւ գոյացաբար .
 վասն զի ըստ Արիստոտէլի ծնունդ կենդանեաց
 է գոյացական : Երրորդ օրինակն է միաւորու-

* Հատվ. 1. 2 :

Տողոյ ընդ մարմնոյ ՚ի յարուէ , որ լինի գոյացաբար և ո՛չ պատահաբար . և զայս բերէ Աբուխնացին ՚ի ճառս մարդեղութեան յօրինակ միաւորուէ բանին ընդ մարդկայինս բնութէ . զի որպէս անջատեալ Տողին Տայի ՚ի մարմինն իբրև զգենլի ՚ի յարութեան , և ՚ի զգենուլն զգենու զիւրն գոյացաբար . այսպէս և բանն Իժ Տայեր ՚ի նախասահմանեալ մարդկութիւնն իւր իբրև զգենլի . և ՚ի զգենուլն՝ զգեցաւ գոյացաբար . զի ծնունդն է գոյացական : Առարկեցէս չորրորդ՝ Հողին սուրբ զգեցաւ զաղանի , բայց ո՛չ ծննդեամբ գոյացաբար , ուրեմն պատահաբար : Պատասխանեմ թէ այն ո՛չ էր ճշմարիտ աղանի՝ այլ երևոյթ իմն . զոր օրինակի աշագաւ ձևացոյց Տողին սբ ՚ի նշանակել զառատուի շնորհաց իւրոց . վնյ ասէ * մարմնաւոր

* Ղուէ . 3 . 22 :

It is not meant, that the shape was like that of a dove, but that the light, or glory, by which the Holy Spirit manifested Himself, had a bodily appearance, and descended upon Jesus, in the same manner as a dove descends to the earth. *Bp. Pearce.*

Մարմնաւոր արեւելս ասպէն ոչ նշանակէ («սէ») զէրպարան ողաննաց , այլ զի լոյս շատացն՝ որով երևեցաւ Հոգին սուրբ , զմարմնաւոր էմն ունէր զերեւոյն . և էջ ՚ի վերայ Յեսուսի ըստ օրենակէ ողաննաց խոյսցելոյ յերէիւր ՚ի վայր , վայր ասէ մարմնաւոր արեւելամբ՝ և այլն :

տեսլեամբ իբրև զաղանի , զի ինքն հոգեղէն
գորով՝ ոչ կարէր տեսանիլ ՚ի մարմնաւոր աչաց :

Նմանութիւն :

Յայտիկ մասին կրկնակի նմանիւք ւայ , նախ
բնականաբար , զի որպէս ւած է պարզ բնակա-
նաբար , այսպէս և հոգին մեր է պարզ բնակա-
նաբար և ոչ բաղադրեալ ՚ի նիւթոյ և ՚ի տե-
սակէ : Յուցանի , ւամ էակ անմարմին է ազատ
՚ի նիւթոյ որպէս յայտ է ՚ի հրեշտակս և յւած ,
իսկ հոգին է անմարմին էակ , ուրեմն է ազատ ՚ի
բաղադրութիւն նիւթոյ : Յուցանի փոքրագոյնս ,
որ ունի զներգործութիւն յատուկ անմարմին էակի :
է անմարմին . այլ հոգին ունի զգորութիւն և ներ-
գործութիւն յատուկ անմարմին էակի . որդոն
զիմացումն և զկամբ . զի սոքա են անմարմնոց
յատուկ՝ որպէս ասեն Արիստոտէլ և Աբուլնա-
ցին . ուրեմն է անմարմին : Անմարմին իմն ըստ
ինքեան , և ոչ ըստ այնմ որ բաղադրի ՚ի մար-
մնոյ ՚ի տեսակաւորել զնա : Յուցանի փոքրա-
գոյնս . հոգեղէն էակն եթէ չիցէր ազատ ՚ի
նիւթոյ , ոչ կարէր ենթակայանալ յինքեան .
որպէս յայտ է ՚ի հոգիս անասնոց , որք յայն-
սակս չունին յենթակայանալ յինքեանս , զի
ծագին ՚ի կարողութենէ նիւթոյ՝ որպէս ասի
՚ի գիրս հոգեաց : Այլ հոգին ունի ենթակա-
յանալ յինքեան յանջատիլ իւրում ՚ի մարմնոյ .
և այս յայտ է ՚ի հաւատոց , զի Քրիստոս ասաց

* Հայր ՚ի ձեռս քո աւանդեմ զՏոգի իմ : Ե՛ւ Ստեփանոս , † Տէր Յիսուս ընկալ զՏոգի իմ , ուրեմն է աննիւթ : Յուցանի և բանիւ . որ լը էութեան իւրում չէ ազատ ՚ի նիւթոյ . ո՛չ կարէ իմանալ զընդ Տանուրս , որպէս ասէ Աբուլինացիին ՚ի գիրս Տոգեաց : Ե՛ւ այս յայտ է յանասունս , որք զգայութիւն միայն զեղանակն ըմբռնեն . և ո՛չ կարեն իմանալ զընդ Տանուրս . այլ Տոգին իմանայ զընդ Տանուրս , ուրեմն է ազատ ՚ի նիւթոյ , և ըստ էութեան իւրում նման նոյ : բայց այս նմանութի Տասարակաց է : Երկրորդ նմանութիւնն որ պատկանի ընտրելոց , նկատի բարոյականապէս : Արդ՝ այն Տոգին ասի պարզ բարոյականապէս , որոյ իղձքն ասակարգ ցանկութիւնն է բաշտութեալ ընդ ընչից աշխարհիս . այլ ընդ սկզբնատպին իւրոյ . այսպիսեանց սիրան է անդ՝ ուր է գանձն իւրեանց Քրիստոս : Առ որ յորդորէ առաքեալն , զվերինն խորհեցարուք և այլն : Այսպիսեաց սիրան է իբրև զպարզ ջուր . ՚ի յոր պատկերն սկզբնատպ նկարեալ լինի . ջուր խոր է խորհուրդ սրտի առն . և այր իմաստուն քննեսցէ զնա :

Անճանաութիւն :

Իսկ Տոգիք ազասաց ո՛չ ունին զայս գեղեցիկ նմանութիս աստուածային պարզութեան , զի են

† Լուկ . 23 . 46 : † Գործ . 7 . 58 :

բաղադրեալք ՚ի գանձուց Յիս լն ասելոյ ան
 թէ՛ ուր գանձն ձեր է, անդ և է սիրտ ձեր :
 Այսպիսեաց հոգին նմանի պղտոր ջրոյ, ուր
 ոչ երևի սլառներ նախատպին . քանզի ըստ ի-
 մաստնոյն ջուր խոր է խորհուրդ սրտի առն :
 Ընդ որ մինչ բաղադրի շիկակարմիր փոշի գան-
 ձուն՝ պղտորի . բայց եթէ առատ իցէ փոշի գան-
 ձուն ք պատն ագահուէ, յայնժամ ազնուա-
 կան անձին փառքն սկսանի մակրդիլ՝ մաճնուլ՝
 Թանձրանալ՝ և բոլորովին երկարանալ ըստ
 Պրովի :

Պրահ Երկրորդ

Թէ Աստուծ է արամբանորէն պարզ :

Տրամաբանորէն պարզութիւնն է բացա-
 առմն տրամաբանականի բաղադրութե՛ն . իսկ
 տրամաբանական բաղադրութիւնն է սեռի լն
 տեսակի, զոր մտօք ընծայեցուցանեմք իրաց :
 Այս տեսակ բաղադրութեան ընծայի ամենայն
 էակաց, բաց յայ : Քանզի՛ ամենեքին են ընդ
 ստորոգութեամբ (բաց յԱստուծոյ) և տեսա-
 կօք տարբերեալք . վասն որոյ առ ՚ի որոշ ըմբռ-
 նելոյ զնոսա՛ ընծայեմք զսեռս, և տարբերութե՛ն
 կատարեմք ՚ի տեսակս :

Երրորդացութիւնն :

Աստուած ոչ բաղադրի ՚ի սեռէ և ՚ի տար-
 բերութե՛ն, որպէս այլ ամենայն տեսակք : Յու-

ցանի նախ յանպատշաճութենէ սեռին : Անկատար գոյն ոչ պատկանի Աստուծոյ , իսկ սեռն է անկատար , ուրեմն ոչ պատկանի Եյ : Յուցանի փոքրագոյնս , որ ընդունի զյաւելումն և կարօտի յաւելման , է անկատար , որպէս ասէ Պրովիդէթէ յաւելու՝ ուրեմն նուազի . իսկ սեռն ընդունի զյաւելումն , և կարօտի լրացուցիչ տարբերութե և տեսակի , քանզի տարբերուին և տեսակն ՚ի վերայ եկեալ , լրացուցանեն զսեռն , ուրեմն է անկատար , վն այն Պրովիլըրոս զսեռն նմանեցուցանէ նիւթոյ , որ է ըստ ինքեան անկատար , և տարբերութիւնն՝ ձևոյ , որով կատարի և տեսակաւորի նիւթն , ասելով՝ որպէս այրածեն գնի ՚ի նիւթոյ ՚ի պղնձոյ և ՚ի տեսակէ ՚ի ձևոյ , այսպէս և մարդն ՚ի նիւթոյ՝ Տամեմատաբար բաղկացաւ ՚ի սեռէ , և ՚ի կերպէ՝ ՚ի տարբերութենէն , զի որպէս յանցեալ պրակին ասոցաք , թէ նիւթն ըստ ինքեան է անկատար և կատարի բնական տեսական , այսպէս Տամեմատաբար սեռն ըստ ինքեան է անկատար , և կատարի տարբերութե : Յուցանի երկրորդ յանպատշաճութենէ տեսակին , որ զհետ գայ եթէ դիցի ՚ի յմծ , նախ՝ զի տեսակն է չէ գերագոյն սեռիւ , այսինքն ընդ ստորոգութեամբ գոյացութեան . Այլ մծ ոչ փակի ընդ գերագոյն սեռիւ , զի ոչ է քան զինքն այլ վերանցեալ ընդհանուր , այլ է ինքն ընդհանրագոյն գոյն ամենեցուն , ուրեմն բան տրամաբանական

տեսակի ո՛չ պատկանի նմա : Երկրորդ՝ զի տեսակն առ գոլն իւր կարօտի սեռի , որպէս պատահումն գոյացութեան , զի սեռն է հիմն տեսակի , զի որպէս ՚ի բնականս տեսակն կախի զնիւթոյ , որով պահպանի ՚ի գոլն իւր , այսպէս և ՚ի տրամաբանականս տեսակն կախի զսեռէ , որով պահպանի ՚ի գոլն իւր : Այլ Աստուած է անկախ էակ և հիմնական գոլն ամենեցուն , ուրեմն ո՛չ պատկանի նմա տեսակն տրամաբանական , ուրեմն և ո՛չ է բաղադրեալ տրամաբանօրէն : Նաև անսոյին պարզունն գերագոյն է յայսմ մասին քան զպարզութիւն էակի և միակի , զի թէպէտ էակն և միակն ո՛չ ունին քան զինքեանս գերագոյն սեռ ընդ որս բաղադրիցին , սակայն են բաղադրականք չ ստորայնոց իւրեանց , զի էակն գայ ՚ի բաղադրութիւն ընդ գոյացութեան մարմնոյ կենդանեաց և այլն , այսպս և միակն բաղադրի չ երկեակի և այլն : Այլ անո՛չ քան զինքն վերանցեալ գերագոյն սեռ ունի , և ո՛չ ևս է բաղադրական չ ստորայնոց , այլ է պարզ տեսակ յինքենէ և ո՛չ տեսակաւորեալ :

ՆՏահութիւն :

Յայսմ մասին տրամաբանօրէն թէպէտ եմք աննման աստուածային պարզութեանն՝ զի եմք բաղադրեալք ՚ի սեռէ և ՚ի տարբերութենէ այսինքն ՚ի կենդանութիւն և ՚ի բանականութիւն , սակայն կարեմք զբարոյական ինչ նմանութիւն

արտահանել յայսմանէ . որով առ անտեսակ
 պարզութիւնն պատե՛հ իցէ մեզ վերանալ : Ե՛ւ
 այս լինի եթէ զանանավայել կենդանական
 զօրութիւնսն ՚ի մեզ մեռուցուք և միայն ՚ի Քս
 կենդանացուք : Այսպիսի էր առաքեալն որ
 ասէր . կենդանի եմ ո՛չ ես , այլ կենդանի է յիս
 Քրիստոս . զի մեռուցել էր զանդամս իւր զերկ-
 րաւորս : Ասան այն և մեզ հրամայէր ասելով .
 մեռուցէք այսուհետեւ զանդամս ձեր զերկրա-
 ւորս . զի առանց մեռելութիւն գործելոյ փո-
 տից , անհարկն է մտացն պարզիլ , և ձգտիլ ՚ի
 վեր կոյս . զի ըստ Պրոկղի նիւթական պատ-
 մուճանս այս՝ յորում ունի զկայ ազնուական ան-
 ձին կառք , այսինքն հագին զօրութեամբք իւ-
 ըովք . որպէս զվավաշոտ մերձաւոր միշտ կար-
 կառէ զլննձոր որպէս ասի յԱլպերտի . որով
 ծանրանայ հոգին և հակի ՚ի կատարումն փո-
 տին կամաց , որպէս գեղեցիկ գրէ իմաստունն
 յասելն . * մարմին եղձանելի ծանրացուցանէ
 զհոգի . և հակէ հողեղէն յարկ զմիտս բազմա-
 հոգս : վասն այն թօթափելի է զայս քուն մա-
 հու . և արթնանալի է յայս նիրհմանէս , զի մի
 զաղրացուցէ զմեզ պատմուճան մեր . ըստ այնմ
 թէ զազրացոյց զիս պատմուճանս իմ . և մթա-
 ցուցէ զակն մեր ՚ի չտեսանել զպարզ լոյսն ճըշ-
 մարիտ , աղաչեսցուք Շ Ներսիսի զտէր ասելով .

* Իճոս . 9 , 15 :

Յաջաց մտաց՝ զախտից փո շին ,
 Մաքրեան զներքինն՝ և զարտա քին .
 Որով յստակ՝ տեսից յեր կին ,
 Զկերպարանդ՝ նախատը պին :

Անճանոթիւն :

Իսկ մարմնասէրք որպէս են ՚ի կենդանուէ
 և ՚ի բանականութենէ բաղադրեալք , յայսմիկ
 բաղադրութեան կան և մնան և ոչ երբեք
 անջատեն զմիտս իւրեանց ՚ի յախտակիր զօրու-
 թեանց կենդանական մասին , նա՛ բողբոջին
 ընկլմեալ գոն յանասնական կիրս , քանզի ըստ
 Արիստոտէլի մարմնական ախտն բողբոջին
 կրնէ զբանականութիւնն , վասն այն առա-
 քեալն գեղեցիկ այլաբանութեամբ զայնպիսիս
 կոչէ անասունս ք շնչաւոր յասելն , շնչաւոր
 մարդ՝ ոչ ունի զՏոգւոյն ԱՅ , զի յիմարուէ է
 նմա : և մարդարէն՝ Տաւատար անասնոց կոչէ
 զնոսա , մարդ ՚ի պատուի էր և ոչ իմացաւ ք
 և ոչ վարեցաւ ը լուսոյ բանին , Տաւատարե-
 ցաւ անասնոց անբանից և նմանեցաւ նոցա :
 Համաձայն աստուածային գրոցս և բանն Պրոկ-
 ղի , որ ՚ի վերջին գլուխն ասէ , ազնուական ան-
 ձին ՚ի վայր իջանելովն առնու յինքն զանբան
 կենդանեաց կիրս և նմանի կենդանութեան
 կարողական անձանց : Վարողական անձինս կո-
 չէ զանասունս , զի ո՞վ նոքա բաց ՚ի կրից մարմնոյ
 զվերագոյն ինչ ոչ ունին խոհալ , յոյսպէս և

Տեշտասէր մարդիկ զմարմնոյ միայն խորհին և խոկան ըստ առաքելոյն , և ոչ երբէք դարձուցանեն զսիրտս իւրեանց առ աստուածաստեանկ պարզութիւնն . ը բանին Մաղաքիայ թէ՛ ոչ ետուն զսիրտս իւրեանց դառնալ առ Աճ , զի այս պոռնկուէ է ՚ի նոսա . և Երեմիաս , Ասացի յետ այնչափ պոռնկութենէն դարձ առիս և բժշկեցից , և ոչ դարձաւ :

Պրոէ Երրորդ :

Թէ Ասարած է համբնաբոներէն պարզ :

Ի վեր անդր ասացաք թէ սահմանն պարզութեան արտաքսէ զամբաղադրութիւն : Արդ՝ ցուցանել թէ անձ է պարզ բնական և տրամաբանական պարզութեամբ՝ չէ ինչ , բայց գործ մեծ է ցուցանել թէ է համաբնաբանապէս պարզ , որով մեկուսացեալ յատկացի յամէից : Եւ զի աստիճանս այս բարձրագոյն է , առ որ միտք մարդկան գժուարաւ հասանի , վասն որոյ ջանասցուք օրինակօք թերևս ընտանեցուցանել մտաց :

Եզրախոսութիւն :

Աճ է համաբնաբանապէս պարզ , ցուցանի նախ ՚ի սահմանէն : Համաբնաբանական պարզութիւնն է բացասումն բաղադրութեան , յորոց մինն է կարողութիւն , և միւսն ներգործու-

Թիւն այլ ՚ի յԱճ բացասի այդպիսի բաղա-
 գրութի, ուրեմն է համաբնաբանապէս պարզ :
 Մեճագոյնս յայտ է, ցուցանի փոքրագոյնս :
 Կարողականութիւնն կրկին կերպիւ նկատի ,
 կամ նախ քան զգող իրին , և կամ զկնի գոլոյն :
 Առաջնով կերպիւ ամ ստեղծուածք էին ՚ի կա-
 րողութե , և մինչ ներգործութեամբ ընկալան
 զգոլն , յայն կարողութե և յայն ներգործութե-
 նէ բաղադրեալք եղեն , և այս ասի համաբնա-
 բանական բաղադրութիւն , ք բնազանցական
 և ՚ի վեր քան զբնականն , զի բնականն զտե-
 սակն չնիւթոյ բաղադրէ , իսկ սա՝ զկարողա-
 կան գոլն չ ներգործական գոլոյ : Ուստի որ-
 քան առ բնականն՝ հոգիք և հրեշտակք ոչ
 ունին զբաղադրութիւն , զի են պարզ տեսակք
 արտաքոյ նիւթոյ՝ ողջ ցուցաւ ՚ի վերագոյնդ :
 Բայց որքան առ համաբնաբանականն՝ են
 բաղադրեալք ՚ի զօրութենէ և ՚ի ներգործութե :
 Ուստի յաստուածաբանական գրեանս մինչ ա-
 սի , թէ ՚ի հրեշտակս է բաղադրութիւն , որ
 է և որով է . որն վերաբերի առ կարողական
 գոլն . իսկ որովն վերաբերի առ ներգործական
 գոլն : Չի որն յարաբերէ զենթակայն ստեղ-
 ծանելի , իսկ որովն ասի ստեղծմամբն . և այս-
 պէս հրեշտակն յինքենէ ք ՚ի կարողական գո-
 լոյն իւրմէ և ՚ի ստեղծանելոյն բաղադրի :
 Եւ սորա ունիմք երկու վայելչական օրինակս ,
 մի՛ զստեղծումն Ադամայ , զի ողջ Ադամ չև և

ընկալեալ զՏոգին , էր իբրու ՚ի կարողուէ ըն-
 կալնոյ զայն . և մինչ ընկալաւ ներգործութիւն
 յինքեանէ և ՚ի Տոգայն բաղադրեցաւ , իբրու որ
 է , և որով է : Երկրորդ՝ զկողն աղամայ . զի ապ
 կողն այն էր ՚ի կարողութեան իբր որ՝ ընկալնոյ
 զկերպարանս կնոջ . և մինչ ընկալաւ , կերպար-
 անանն իբր որով՝ բաղադրեցաւ . այսպէս իման
 և զՏրեշտակս : Իսկ այսպիսի կարողական գոյն
 յայտէ , զի ոչ երբէք էր ՚ի յած . որպէս զի յե-
 տոյ գալովն ՚ի ներգործութիւն . բաղադրեսցի :
 Զի նա ինքն է անփոփոխ և յաւիտենական
 գոյն , յորմէ ամենեքեան ընկալնուն զգու . իսկ
 այլք այս խորին վարդապետութեան բերեն
 օրինակ զլոյսն և լուսաւորեն . զի լուսաւորեն
 էր ՚ի կարողութեւն ընկալնոյ զլոյս . և մինչ ըն-
 կալաւ , յինքեանէ և ՚ի լուսոյն բաղադրեցաւ .
 բայց լոյսն է ըստ ինքեան պարզ , և ոչ բաղա-
 դրեալ . այսպէս իման և զած : Բայց այս նմա-
 նութիւն պատկանի առ երկրորդ կարողակա-
 նութիւնն՝ որ ասի , զինի գոլոյն . կամ պատա-
 Տապէս : զի որպէս Տոգիք և Տրեշտակք յետ
 ընկալնոյ զգոյն ներգործութեամբ . են ՚ի կա-
 րողութեւն ընկալնուլ զլոյս շնորհաց : Արդ ուր-
 ուրեք լսես թէ՛ ան ոչ է բաղադրեալ յեունէ
 և ՚ի գոյացութեանէ . էութեամբ իման զկարողա-
 կան գոյն . որ ոչ է ՚ի յած . զի ան է միշտ ներ-
 գործութեամբ . վն այն ոչ բաղադրի՝ յեունէ ,
 որ ասէ զկարողականութիւն , իսկ գոյացութիւն

իման զներգործական գոյն . իսկ ստեղծուածք
 են բաշտութեալք յեութենէ և ՚ի գոյացուէ .
 որ է նոցա վերջին ներգործութիւն գոլոյ . որով
 զնին արտաքոյ պատճառաց և ոչնչի . որպէս
 ասի ՚ի համաբնաբանուէ : Առարկիցե՞ս նախ՝
 թէ ըստ այդմ գրութեան՝ բնական բաղա-
 դրուին ոչ զանաշանի ՚ի համաբնաբանակա-
 նէն . զի որպէս համաբնաբանականն բաղադրի
 ՚ի զօրութենէ և ներգործութենէ , այսպէս և
 բնականն . ուրեմն ոչ զանազանի : Յուցանի
 փոքրագոյնս , զի և ՚ի բնական բաղադրութե
 նիւթն է ՚ի զօրութե առ տեսակն . ուր ինքնին
 իսկ յայտ է : Պատասխանեմ բնցաստիւով զմե-
 ծագոյնն . զի է մեծ զանաշանութի ՚ի մէջ եր-
 կուցն . վս զի՝ ՚ի բնական բաղադրութե նիւթն
 միայն է ՚ի զօրութե առ տեսակն . իսկ ՚ի համա-
 բնաբանականս՝ երկրքեանն ևս են ՚ի զօրութե .
 վասն այն որք ունին զնիւթ և զտեսակ , ՚ի նոսա
 կրկին է բաղադրութիւն . մինն նիւթոյ չէ տե-
 սակի . երկրորդն՝ երկոցունցն չէ գոլոյ , զոր օրի-
 նակ ՚ի փչելն Աստուծոյ զհոգին յառամ , բա-
 զադրեցաւ բնականապէս . որով և ընկալաւ իսկ
 զգոյն , բայց զի երկրքեանն էին զօրութեամբ
 ՚ի պատճառս իւրեանց , հոգին յամ , մարմինն
 ՚ի տարերս , որք մինչ եկին ՚ի բաղադրութիւն
 և ընկալան զգոյ , յայս գոլոյս՝ և յայն զօրութե՝
 ասին բաղադրեալ համաբնաբանապէս : Իսկ
 որք են միայն պարզ տեսակք , որպիսի են հո-

գիբ և հրեշտակք , ՚ի նոսա է մի միայն բաղա-
դրութիւն համարնաբանականին . ո՞ր ասացաւ
՚ի վերն : Առարկիցե՞ս երկրորդ՝ Աճ թէ ոչ է
բաղադրեալ ՚ի յեութի և ՚ի գոյացուի . սա-
կայն է բաղադրեալ ՚ի բնութենէ և յենթա-
կայութենէ . զի բնութիւնն այ ըստ ինքեան
նկատեալ , է հաղորդելի անձանց . իսկ յան-
ձինսն նկատեալ է անհաղորդ . ուրեմն է ՚ի
կարողութեան առ անձինսն և ՚ի հաղորդիւն
անձանց , առնու ՚ի նոցանէ զլրումն ինչ . և այս-
պէս բաղադրի ՚ի բնութենէ և յենթակայութի
համարնաբանապէս : Պատասխանեմ բնցասա-
պէս . զի համարնաբանական բաղադրութիւնն
պարտ է լինիլ իրական . և ոչ մտածական . իսկ
այդպիսի զանազանութիւն և բաղադրութիւնք
է մտածական և ոչ իրական . զի իւրաքանչիւր
էակի այն է բնութի իւր՝ զոր ունի տեսական :
Ուստի արեգակն այնու է արեգակն . զի է լու-
սազեղ և ճառագայթաւոր . եթէ բաժանես
մտօք զճառագայթն ՚ի նմանէ՝ եղծանես զէութի
արեգական : Այսն այն ասելի է թէ արեգակն
ըստ բնութեան իւր նկատեալ է անկատար , և
լուստիւ կատարի . և այնու ասի արեգակ , զի է
լուսաւոր : Եւ թէ ասէս մարդն ըստ բնութե
իւրում է հաղորդական . իսկ լը բանականութեն
է անհաղորդ թիւրէ , զի մարդն ըստ սեռին
է հաղորդական . իսկ լը բնութեանն կամ տե-
սակին է անհաղորդ . զի տեսական է բնութի

մարդոյն , իսկ յաժ ոչ գոյ սեռ , որ իցէ հա-
 ղորդական՝ և տեսական լրացցի , կամ անձին-
 քնն որպէս տեսակ լրացուցեն զնա . զի ոչ է ՚ի
 կարողութեան առ անձինսն , որովք բաղադրիցի
 համօքնաբանապէս , զի աժ այնու է աժ , որով
 է իմացական և ազատ . կամ որով ունի զբան և
 զսէր՝ որք են անձինքն : Ուստի անՖրանսիս է ի-
 մանալ աժային բնութիւնն առանց բանին և
 առանց հոգւոյ , որպէս ասեն Գրիգոր աժա-
 բանն , և սքն Ներսէս շնորհալին , և Նարե-
 կացին : Եւ [Թէտ Սկովտ ասէ , [Թէ " աժային
 բնութիւնն [Թարց անձանց իմացեալ չի ինքեան
 է կատարեալ , վասն այն անձինքն ոչ տան ըզ-
 կատարումն , ուստի և ոչ բաղադրումն յեն[Թա-
 կայութենէ և ՚ի բնութէ " բայց այս չի մտաց
 զանազանութեան իմա , ըստ որում միտքն յա-
 ուղնում կիտոջ իմանայ զաժ որպէս իմացական .
 և յերկրորդումն՝ որպէս պարզաբար , ք ծնօղ .
 և ոչ ըստ իրին : Առարկիցե՞ս երկրորդ , որդին
 ծնանի յէութենէ հօր առնչապէս . ող ասէն
 սուրբն Մովսէս խորեհնացի յերգս շարականին .
 " որ յանձառելի ծոցոյ հօր ծագեցար արեգակն
 արդարութեան , " ուրեմն յինքենէ և յէութենէ
 հօր բաղադրի առնչապէս : Պատասխանեմ [Թէ
 այդ առնչական բաղադրութիւն միայն լինի ՚ի
 ստեղծուածս , յորս հայրն է ՚ի կարողութեան
 առ ՚ի ծնանիլ զորդի , և ՚ի ծնանիլն ներգոր-
 ծապէս , յայն կարողութենէ՝ և յայս ներգոր-

Ծուծէ բաղադրի համաբնաբանապէս . բայց
 ոչ և ՚ի յած . զի Հայրն ոչ երբեք եղև ՚ի կա-
 թողութեան առ ծնունդ որդւոյն . այլ ՚ի յաւի-
 տենից ներգործութեամբ միշտ ծնանի . վասն
 այն՝ յառնչութենէ և յէութենէ անձային ան-
 ձինքն կացուցանին . և ոչ բաղադրին :

ՆՏնուրէն :

Արդ՝ իբր համաբնական պարզութիւն է
 սրբութիւն սրտի . զի է ՚ի վեր քան զբնութի .
 և որպէս համաբնական պարզութիւնն հազիւ
 ուրեք գտանի , այսպէս և սրբութիւն սրտի .
 վասն այն ասէ իմաստունն . ով ոք պարծեսցի
 սիրտ սուրբ ունիլ . վասն զի է գերբնական
 պարզ . քանզի լինի սիրովն այ , որ է գերբնա-
 կան առաքինութի : Որպէս ասէ սբն Ներսէս
 շնորհալին :

Ե՛ւ այն սիրով՝ բաղձմամբ սր տի .
 որով հոգին՝ սրբեալ մաք ըի .
 անձատես՝ այնու լի նի .
 որպէս խոստումն տէրու նի :

Որ ասէ երանի՝ որ սբք են սրտիւք , զի նոքա
 զանձ տեսցեն : Աստուտ երևի թէ՛ որ ոչ է սբ
 սրտիւ և պարզ մտօք , ոչ է ըմբոն տեսանել
 զանձային պարզութիւնն . վասն այն ասի ՚ի գիրս
 ձեռքածուէ՝ թէ ան մի և ամենապարզ է , ոչ
 կարես հալիլ երջանկութեան նորին , եթէ ոչ
 բացակատարեսցիս մի և ամենապարզ :

Անճանոթիւն :

Բայց իբր համաբնական բաղադրութիւն է արժանապատուութեան ընդ հպարտութեւ . քանզի բաղումք մինչ յառաքինութեան կամ իմաստութեան յարժանապատուութիւն ելանեն , որով իբրու պարզին ՚ի մըրոյ մոլութեանց . խկոյն սկսանի տարրանալ ՚ի միտս նոցա ախտն հպարտութեան և սնափառութեան : Այսպէս Սաղայէլ ՚ի գեղեցկութեան իւրում հպարտացաւ . որով և ապականեցաւ հանճար նր . վնայն անարժան գտեալ վայելման անճայնոյ պարզութեան , կործանեցաւ ՚ի դժոխս : Այսպէս և զՊտղոմէոսէ ասի , էր աղգական քահանայապետին վասն այն հպարտացաւ սիրտ նր . նմին իրի՛ զգուշացուցանէ իմաստունն , թէ որքան ՚ի մեծութիւն հասանիցիս , ՚ի խոնարհուէ կնլ զանձն քո , և առաջի ան գտցես զչնորհս : տես և յապաշխարանն մեր զպարզութենէն Աստուծոյ , մասն առաջին գլուխ— :

Գլուխ Ունեբորդ :

Յաղագս նճանոթեան որ որպահանի յանճանոթեանէն

Ասորձոյ :

Անհնութիւնն անճային սահմանի յանճաբանից այսպէս . անհնութիւնն է ներքին կերպ բնութեան , որով ան ոչ ինչ պակասի յեակա-

նութեանց , այնու կերպիւ՝ որով կարէ ունիլ ,
 այսինքն տեսականապէս կամ գերազանցապէս :
 Արդ՝ ասի ներքին կերպ , զի միայն այ պատկա-
 նի և ո՛չ ստեղծուածոց , և ասի կերպ՝ զի որպէս
 հունաւորութիւնն է կերպ , և եղանակ գոլոյ
 ստեղծուածոց . սոյսպէս անհրուժինն է կերպ
 և եղանակ ներգոյութ ստեղծողին և բնութ :
 Երկրորդ՝ ասի որով Աստուծոյ ոչինչ պակասէ
 յէականութեց , զի եթէ յէականն ինչ արտաքոյ
 մնայցէր և ո՛չ պարունակիցիւր յետեւնն , ան-
 հունութիւնն այ հունաւորիւր , զի ո՛չ հասա-
 նէր առ այն էակն ըստ պարունակութեան կամ
 զօրութ : Երրորդ՝ ասի այնու կերպիւ՝ որով
 կարէ ունիլ , և այս առ ՚ի զանազանութի կեր-
 պի պարունակելոյն . զի ո՛չ միակերպ պարունա-
 կէ՝ անձ զամենայն , այլ զանազանապէս . քանզի
 յէականն ոմանք են կատարեալք և ոմանք ան-
 կատարք : Անկատար իմն ո՛չ ըստ բնութեան
 իւրեանց , ը որում ամենեքեան են ՚ի կարգի
 իւրեանց կատարեալք . սյլ նկատմամբ վեր-
 նոց իւրեանց , վասն զի նկատմամբ անմարմնոց՝
 մարմնականքն ասին անկատարք . և նկատմամբ
 կենդանեաց՝ անկենդանքն : Արդ՝ զկատարելն
 պարունակէ տեսականապէս . որպիսի է բարութ ,
 ճշմարտութիւն , միութիւն , արդարութիւն ան-
 մարմնութիւն , կենդանութիւն , իմաստութիւն ,
 և այլք այսպիսիք : Ե՛ւ այսօրիկ ասին տեսա-
 կան պարունակութիւնք , զի ՚ի սոցունց պարու-

նակօղն յարանուանի , ուն յիմաստութենէ՝ իմաստուն , և ՚ի կենդանութենէ՝ կենդանի , և այլն : Յայս միտ յԱլպերթի ասի * անձ է ձայն բնուե՛ որով կատարեալքն աղաղակեն զնմանէ ևս կատարելագոյն գոլ : Իսկ զանկատարն պարունակէ անձ գերազանցապէս . և գերազանցական պարունակութիւնն է այն , որով պարունակօղն ո՛չ յարանուանի ՚ի պարունակեցելոյ , որպիսիք են մարմնաւորք և անկենդանք , զորս թէպէտ անձ պարունակէ , սակայն ո՛չ յարանուանի ՚ի նոցանէ , թէպէտ յառաջածէ յինքենէ զոր օրինակ արեգակն գերազանցապէս պարունակէ զորդունս , զի կարէ զնս յառաջածել , թէպէտ ո՛չ յարանուանի ՚ի նոցանէ :

Եւրաբացումբնն :

Անձ է պարզապէս անհուն : Յուցանի նախ՝ վկայութեամբ գրոց , զի ասէ սաղմոսերգուն , † մեծ է անը և մեծ է զօրութենն , և իմաստուն նորա ո՛չ գոյ բան : Արդ՝ եթէ իմաստութիւնն է անբաւ և անհուն՝ նաև այլ ստորագուեալք , և հետեալպէս նաև էութիւն . զի ստորագութիւնքն բղխին յէութիւնն : և Սողոմոն ‡ զի եթէ երկինք երկնից չեն բաւական քեզ , զիւրդ տունս զոր շինեցի քեզ : և Եսայի ասէ , || անչտիեաց զերկինս թզաւ :

* Ալպ . 42 . 1 . էջ 10 : † Սաղմ , 146 . 5 :

‡ 3 Թագ . 8 , 27 : || Եսայ : 40 , 12 :

որով ցուցանէ զանհրուին ւայ : Այսպէս և Բարուք , մեծ է և ոչ ունի զվախճան , բարձր և անչափ : Ցուցանի երկրորդ՝ բանիւ , պարզ ներգործութիւնն է մի միայն և անհուն , այլ ւծ է պարզ ներգործութիւն , ապա ուրեմն է անհուն : Փոքրագոյնա ցուցաւ ՚ի վերոյ , ցուցանի մեծագոյնա . զի ող ասի ՚ի համաբնաբանուէ , ներգործութիւնն հունաւորի և բաղմնապատկի կարողութեւ , և վն այն՝ եթէ զերծ իցէ ՚ի նմանէ լինի մի միայն և անհուն ՚ի գծի իւրում : Աստուտ ւամ տեսակք վերացեալք են մի միայն և անհունապէս հաղորդականք ստորակայից . ուստի եթէ իցէին իրօք ենթակայացեալ ՚ի վերացման իւրեանց՝ լինէին իրօք մի միայնք և անհունք : Եւ զի Պղատօն զվերացեալ տեսական իրօք ենթակայացեալ կարծէր , վն այն դնէր մի միայն և անհունապէս հաղորդական : այլ թէ պղատոնական տեսակքն իցէին իրօք ևս , սակայն ոչ լինէին տիրապէս մի և անհունք , զի հաղորդելովն անհատից հունաւորէին և բաղմնապատկէին . այլ զի ւծ է լինքեան ենթակայացող և անընկալ ՚ի կարողութիւն , վն այն է մի միայն և անհուն : Երկրորդ՝ այն էակն անհուն , որ ոչ փակի լէ սահմանաւ , և ոչ լէ ժամանակաւ և ոչ լէ տեղեաւ . և ոչ լէ կոպարաւ էակի . այլ ւծ ոչ փակի լէ սոքօք , զի որքան առ առաջինն է անսահման , որքան առ երկրորդն է անժամանակ և յաւիտենական . իսկ որքան առ եր-

ըորդն՝ է անպարագրելի , այլ որքան առ չնդն՝
է բոլոր լիութի գոյլ և պարագրող ամ էակաց :
Ցուցանի երրորդ՝ որոյ ստորոգութիւնք են ան-
հունք՝ նորին և էութիւնն , իսկ այ ստորոգու-
թիւնքն են անհունք , ուրեմն և էութիւնն ,
մեծագոյնս յայտ է , զի ստորոգութիւնքն բըղ-
խին յէութենէն , և աստուտ է մարդոյս կա-
րողութեան և իմաստութեան և բարութեան
հունաւոր գոյն , զի էութիւնն մեր է հունաւոր :
Ցուցանի փոքրագոյնս գրովք սքովք . Սաղմոս ,
Իմաստութեան նորա ոչ գոյ բաւ : Իմաստունն՝
մի է և յամենայնի կարող : յողբս , ողորմութիւնք
տեառն անապառք են , յերկրորդ օրինաց՝ Ես
ցուցից քեզ զամենայն բարի : Եւ սաղմոս . իբրև
զի բարի է իսրայէլի Աժ , այսինքն որքան .
որով ցուցանի անհունութիւնն : Աստուտ ասէ
ալպերտ թէ՛ որպէս կարողութիւնն Աստուծոյ
է անհուն , այսպէս և էութիւնն : Եւ օրինակ
սմին , զի եթէ արեգակն իցէր անհունապէս
մեծ՝ նորին ջերմութիւն և ճառագայթքն ևս լինէ-
ին անհունք : Առարկիցե՞ս նախ եթէ ամ իցէր
անհունապէս բարի՝ իմաստուն և ողորմած . ոչ
ինչ չար , կամ տգիտութիւն , կամ թշուառութի
գտանէր յաշխարհի . այլ լի է աշխարհ սոքօք ,
ուրեմն և այլն : * Պատասխանեմ բաժանելով

* Զայս փեղե գեղեցիկն Էսդասրէ Փելոնէ , յազո
ն իտալեանս-բեան ուղեղէն հարեան յառէն .

զնծագոյնդ , ոչ ինչ լինէր յայնցանէ յաշխարհի ; եթէ իցէր աստուած բնականապէս գործող , ստորասեմ . որպէս արեգակն եթէ իցէր անհուն փարատէր զամենայն խաւար : Եթէ աղատապէս , բացասեմ . իսկ աստուած է պարզապէս գործող , և որպէս ունի զայնս անհունապէս , այսպէս և բաղադրութիւնն , և վասն այն ըստ իւրում արդարացի դատաստանին թողու զոմանս ՚ի թշուառութեան , զոմանս ՚ի տգիտութեան , և զոմանս ՚ի յատուկ բնուէ իւրեանց՝ որով գիմեն առ չարն , զի բնութիւն թողեալ ինքեան գիմէ ՚ի նուազումն : Առարկիցեն երկրորդ՝ եթէ ան իցէր ըստ էութեան անհուն , բայց յինքենէ՝ այլ ոչ ինչ լինէր յաշխարհի . այլ են , ուրեմն և այլն : Պատասխա-

Եւ զինչ աներածեալս գործէ նախախնամաւորեան մատրիչսս սահաս ընդ շնորհեալ անկեալ , զի չարն երկեցեալ զնախախնամաւորեան ուսցեն , . . . զի Տէ պատարոց զօրէն՝ տո՝ անգիտութեան պարթոկալուծեալ եղեալ Տրոհման ՚ի Տ. Կ Տարեւեցեն , ՚ի չարութենէ ոչ դատարել չամեցեալ : Այսպէս և Եղեշէ Գլ, ², Էջ , 31 :

Et quid imperite agit providentia, in impios paucos numero fulmine animadvertens, ut mali timore acti providentiam ediscant: quippe qui ex natura sunt rationali: ne servorum more, imo et brutorum, prae inscitia acriter castigati universim morti tradantur, quum nolint cessare a malitia?—
Philo de Provid, lib. 1. p. 25.

նեմ բաժանելով զմեծագոյնդ . Այլ ինչ ոչ լինէր , եթէ իցէր Աստուած մարմնաւոր էակ , ստորասեմ . եթէ հոգւոր՝ բացասեմ . այլ է անհոգւոր էակ , այսինքն անմարմին ողջ ցուցաւ ՚ի վերոյ : Ստիպիցե՞ս , ուրեմն ոչ պարտ էին լինիլ հոգւոր էակք , այսինքն հրեշտակք և հոգիք : Պատասխանեմ բաժանելով , եթէ իցէին նոյնոյ բնութե՛ն՝ ստորասեմ , այլոյ բնութե՛ն՝ բացասեմ . զի թէպէտ անհոգւոր է անմարմին . բայց ոչ համաբուն չէ հրեշտակաց . և հոգւոց , այլ սյլաբուն : Ուստի անհոգւոր է անմարմին և անբննելի թափանձանց բնութեամբն թաղնացեալ է ոչ միայն ՚ի մարմնաւոր էակն . այլ և ՚ի հոգւորս : Ուստի առաքեալն ասէ ցարխապազացին , և ոչ ևս է հեռի ՚ի մէնջ . զի նովաւ կեանք , շարժիմք , և եմք . զի որպէս մարմինն շարժի ՚ի հոգւոյ , այսպէս և հոգին շարժի յԱստուծոյ ՚ի ներքուստ :

ՆՏՈՒՆՆԵՐ :

Թէպէտ հոգիք մարդկան հանդերձ զօրութեամբքն է հունաւոր , սակայն ըստ որում առարկայք իւր են անհունք , ըստ առարկայից իւրոց զգենու զբան անհոյ . ուստի զօրութեք հոգւոյն էապէս գոյով հունաւորք , առարկայէս ասին անհունք : Առ որոյ բացայայտուի ՚ի բանց թողեալ զայլ առարկայս , զառարկայից կամաց (որ առաւել հայի առ յառաջագոյն .

[Թիւնս ,) խօսեցողք սակաւութիւն : Արդ՝ առարկայ կտնանցն է բարին , որպէս և մտացն ճշմարտութիւնն : Իսկ բարին բաժանի ՚ի յանստեղծ , և ՚ի ստեղծեալ : Անստեղծ բարին է ընդհանուր բարին անհուն , որ հարկի՛ւն և բնականաբար շարժէ զկամքն , որպէս և ճշմարտութիւնն զմիտն՝ ո՞ղ ասի ՚ի գիրս հոգեաց : Իսկ ստեղծեալ բարին՝ [Թէպէտ իցէ հունաւոր ըստ էականութեան իւրում , սակայն ը բաժանման տեսակաց և անհատից՝ տարածի մինչև յանհունս , վասն այն Պղատոն մինչև ցտեսական հրաման տայր իջանել , և ոչ յառաջել անդր ցանհատս , զի են անհունք : Այս ստեղծել բարիս ոչ շարժէ ե[թէ ոչ զ[Թիւրեալ և զախտակիր կամս , վասն այն այս ինչ ը մեջ է ՚ի մեջ չարաց և բարեաց , բարիք իմացեալ զպատիր բարին՝ և [Թէ ոչ կարեն յագեցուցանել զինքեանս անդրաբերեն զբաղձանս իւրեանց առ անհուն բարին , և այնպէս յարին ՚ի նա , որ ոչ երբէք ՚ի բաց [Թողուն մինչև ժառանգեցեն , այսպէս հարաւ ՚ի սէր փեսային հարսն հոգևոր , վասն այն ասէր կալայց զնա և ոչ [Թողից , մինչև տարայց զնա ՚ի տուն մօր իմոյ , այսինքն ՚ի վերին երուսաղէմ որ է մայր մեր : Այսպիսի հոգին նմանի երկնային նիւթոյ , որ միանգամ կալեալ զտեսակին ոչ երբէք դնէ ՚ի բնց , և բաղձանք սոցա է կերպիւիւիք անհուն , զի ոչ յագի հունաւորաւս , այլ միայն անհունովն ան , այսպէս անհուն և ան ,

յազ էր բաղձանքն Դաւթի , զոր ո՛չ կարացին
յազեցուցանել Թագաւորական բարիքն . վասն
որոյ ասէր՝ յազեցայց յերևիլ փառաց քոց : Ա-
հա՛ այսու անհուն բաղձանօք նմանին սքքն
անՏրութեանն Աստուծոյ :

Անճանախիտն :

Իսկ չարաց բաղձանքն յոյժ աննման է բաղ-
ձանացն արդարոց , զի Թէպէտ կերպիւ իմն է
անհուն . ըստ որում անհունք են բաղձալիքն ,
ո՞ղ ասէ Արիստոտէլ ՚ի բարոյականի , Թէ ան-
հուն գոլով բաղձալիքն , անՏրից ցանկան մար-
դիկք . թակայն բարեացն բաղձանք է կայուն
և յարամնաց . զի առարկայ կամաց ն՛ց է ան-
փոփոխ անհուն լցուցիչ բարին : Իսկ չարացն
բաղձանք է անկայուն և անհաստատ ըստ
որում և առարկայ նոցա . զի է հոսանուտ և ան-
ցաւոր բաժանական բարին . վասն այն հարկ
է զի ընդ փոփոխիլ նոցա և բաղձանացն յե-
ղումն կրել : Ե՛ւ ըստ որում չարեաց բաղձանքն
նմանի երկրային նիւթոյ՝ որ ասի անհուն , զի
բաղձայ անՏրից տեսակաց , անցելոյն՝ զոր ե-
թող , ներկային՝ զոր գրկէ , և ապագայից՝ առ-
որս ձգտի . և այսպէս պարսոյածուք միշտ տա-
տանի : Այսպէս և ախտակիր բաղձանք չարաց՝
ցանկայ անցելոց՝ զորս կորոյս . և ապագայից
զորս յուսայ ունիլ . իսկ զներկայն տաղտկանօք՝

վայելէ : Տէս և յապաշխարանն մեր մասն առա-
ջին , գլուխ , մակագիր առ անհրաժեշտն այ :

Գլուխ Իններորդ :

Յաղագս նմանութեանց որ : արքահանին ՚ի յաւիտենակա-
նութենէն Աստուծոց :

Եւ քանզի անձային անհրաժեշտն բացատ-
զամենայն ժամանակ՝ զամենայն տեղի՝ զամենայն
հասողութիւն մտաց , և զամենայն չափ , վասն
այսորիկ զսոցանէ ասելի է : Եւ նախ՝ զյաւիտե-
նականութեն , զորմէ երիս իրս ասելի է , նախ՝
թէ զինչ իցէ , երկրորդ՝ թէ աստուած իցէ՞ յա-
ւիտենական , և երրորդ՝ զնմանութենէն :

Երրորդացութեն Առաջին :

Յաւիտենականութիւնն բաղում կերպիւ առել
լինի ՚ի գերս սուրբս , նախ վասն հրաւր այս-
պէս մեսիայն ցանկութի՛ն յաւիտենական բլրոց :
Երկրորդ՝ վասն երկարատեութեան , լի այնմ ,
տանց քեզ զերկիրն քանանացոց ՚ի ժառանգութի
յաւիտենական : Այսպէս զարարողական օրի-
նացն ասի , օրէնք յաւիտենական եղիցի՛ այս
քեզ : Երրորդ՝ վասն ո՛չ ունելոյն զվախճան ,
այսպէս հուրն դժոխոց ասի յաւիտենական , այս-
պէս հրեշտակք և հոգիք են յաւիտենական ,
այսպէս ևս երկնային էութիւնք արեգակն եր-
կինք և աստեղք են յաւիտենական , զի են ա-

նապական ստեղծուածք • չէ նոսին նաև գունտ
 երկրի • ո՛չ ըստ կենդանեացն , այլ ըստ էութե
 իւրում , ուստի ասէ իմաստունն ,* ազգ երթայ և
 ազգ գայ , և երկիր յաւիտեան կայ : Ե՛ւ Յակոբ
 † օրհնութիւն հօր քո Յակոբայ՝ որ բարձրացան
 ՚ի վերայ լերանց մշտնջենաւորաց , և բլրոց յա-
 վիտեանականաց : Ե՛ւ Պետրոս , ‡ նորոյ երկնից և
 նորոյ երկրի ըստ աւետեացն ակնունիմք : Ե՛ւ
 ասի նորոյ , զի ՚ի պատահական մասանց որք են
 տնկատարուիք մաքրելոց են • այսինքն ՚ի զանա-
 զան շարժմանց : Այլ տիրապէս յաւիտեանակա-
 նութիւնն է , զոր սահմանէ Պոյէցիոս այսպէս •
 յաւիտեանականութիւնն է անեղերելի կենօք՝
 բոլորն ՚ի միասին և կատարեալ ստացումն :
 Արդ՝ ասի անեղերելի կենօք , զի արտաքսիցի
 եղերումն սկզբան և վախճանի • և ըստ այսմ
 ամ ստեղծուածք ո՛չ են յաւիտեանականք • զի ու-
 նին եղերումն ընդ սկզբան • զի են սկսեալք :
 Երկրորդ՝ ասի բոլորն ՚ի միասին , զի արտաքսի-
 ցի յաջորդութիւն ժամանակի , որ միայն պատ-
 կանի ստեղծուածոց : Երրորդ՝ ասի կատարել
 ստացումն , զի արտաքսիցի կախումն : Աստուստ
 եթէ իցէր էակ ինչ ՚ի յաւիտենից ստեղծեալ ,
 ո՛չ կարէր ասիլ ըստ այսմ սահմանի յաւիտեանա-
 կան , զի տակաւին ունէր զկախումն յաստուծոյ :

* Ժող • 1, 4. † Ծանոյ, 49, 26. ‡ 2 Պետ • 3, 13.

Եւրախացո-ւէ-ն Երբորդ :

Աճ ոչ է ը այսմ սահմանի յաւիտենական ,
 Յուցանի նախ՝ վկայուք սք գրոց , զի ասէ
 Դաւիթ * զու աք յաւիտեան կաս , և Մովսէս՝
 † Տք թագաւոր յաւիտեանս յաւիտենից և ևս :
 Եւ առաքեալն ‡ թագաւորին յաւիտենից ա-
 ներևութի անմահի փառք : և այլք բազումք :
 Յուցանի երկրորդ՝ բանիւ , Անփոփոխ էակն է
 յաւիտենական , այլ Աճ է անփոփոխ էակ , ու-
 րեմն է յաւիտենական : Յուցանի երրորդ՝ ամ
 միշտ ներգործուք էակ՝ է յաւիտենական այլ
 ամ է միշտ ներգործուք էակ , ուրեմն է յա-
 վիտենական : Յուցանի մեծագոյնս , որ ոչ ե-
 լանէ ՚ի զօրութենէ ՚ի ներգործուի , ոչ կարէ
 դադարիլ ՚ի գոլոյ , այլ միշտ ներգործուք է-
 ակն ոչ ելանէ ՚ի զօրուէ ՚ի ներգործուի . վս
 այն ոչ կարէ դադարիլ , տպա ուրեմն է յա-
 վիտենական : Յուցանի չրդ՝ ամ բացարձակա-
 պէս հարկաւոր էակ է յաւիտենական , այլ
 ամ է բացարձակապէս հարկաւոր էակ , ու-
 րեմն է յաւիտենական : Յուցանի մեծագոյնս ,
 որ հարկաւոր է գոլ , անկարելի է ոչ գոլ :
 ուրեմն է յաւիտենական : Յուցանի և փոքրա-
 գոյնս , զի եթէ չիցէր ամ , անհար էր գոլ
 և կայանալ ստեղծուածոց , ոպ անկարելի է

* Սաղմ . 18, 2. † Եւ , 15, 18. ‡ 1 Տեմ , 1, 17:

գոլ պատճառելեաց առանց պատճառի , ապա-
 ուրեմն նոյ գոլն է հարկաւոր : Յուցանի հինգ-
 երդ՝ Աժ անպատճառ էակ է յաւիտենական ,
 այլ նա է անպատճառ էակ , ուրեմն է յաւի-
 տենական : Մեծագոյնս յայտ է , ցուցանի
 փոքրագոյնս , զի եթէ նա ունիցէր զպատճառ
 ոչ լինէր ինքն նա , զի նա իմանամք զնախկին
 պատճառն : Եւ աստ ծանկիր զզանազանութի
 յաւիտենականին , մշտնջենաւորին , և ժամանա-
 կաւորին , զի յաւիտենականն է այն որ ոչ ունի
 զսկիզբն և ոչ զվախճան , և այս պատկանի նոյ
 միայն . իսկ մշտնջենաւորն է այն որ ունի զսկիզ-
 բն և ոչ զվախճան , և այս պատկանի անապա-
 կան ստեղծուածոց . այլ ժամանակաւորն է այն
 որ զերկոսեանն ևս ունի , որք են ապականա-
 ցութի : Բայց սակայն ՚ի գիրս սքա երբեմն ան-
 զանազանապէս առեալ լինին յաւիտենականն
 ՚ի վր ստեղծուածոց , այսպէս հուրն կոչի յա-
 վիտենական , ոնք ՚ի վերն բացատրեցաք . իսկ
 մշտնջենաւորն ՚ի վր նոյ , յայնմ* բլուրք տի-
 եզերաց խոնարհեցան յերեսաց գնացից մշտն-
 ջենաւորութեան նորա :

Երբ՝ ապո-բիւն Երրորդ՝ և Նմանութիւն :

Յայսմ մասին Սուրբք նմանին նոյ բարոյա-
 կանապէս , յորում զանապական գոլն հոգւոյ

* Աբեղոմ , 3, 6.

Տաւտացեալ , և յաւիտենական վառացն նոյն
 ընդունակ գոլն՝ ՚ի մոռացօնս արկանեն զժամա-
 նակաւորս , և խոկան միշտ զյաւիտենականն ,
 որոյ վասն իսկ ծնեալք են : Այսպս խոկայր
 Քաւթ՝ յասելն * ժամանեցին պահուց աչք
 իմ խռովեցայ և ոչ խօսեցայ , խորհեցայ զա-
 լուրսն զառաջինսն և զամսն յաւիտենից յիշե-
 ցի : Այսու խոկմամբ աշակերտեալքն Քնի մո-
 ռացեալ զՏայր և զմայր և զամ ազգականս և
 իբրու անհայր և անմայր , և կամ բարոյական
 իմն յաւիտենականք օտարացեալ ՚ի տոհմից ,
 զամ հոգս ընկենլով յամ՝ երթան զՏետ Քնի .
 առ ՚ի նմանիլ Որդւոյն Այ հանգոյն Մեկքի-
 սեդեկի , որոյ անծանօթ գոլով ծնողքն , և ին-
 քըն անծանօթացեալ ՚ի ծնողացն՝ յաւիտենա-
 կանութեանն նոյն օրինակ առեալ եղև . որպէս
 ասէ առաքեալն , † քզի այս Մեկքիսեդեկ և
 այն , անհայր անմայր չհամարեալ յազգս , ո-
 որոյ ոչ սկիզբն աւուրց , և ոչ կատարած կենաց ,
 նմանեալ Որդւոյն Այ : Այսպէս վայելչապէս
 կրօնաւորքն նմանին Մեկքիսեդեկի , և այնու՝
 Որդւոյն Այ , գոլով անհայր և անմայր , և ըզ
 կեանս իւրեանց ծածկելով ՚ի Քն , ի առա-
 քելոյն : Եւ թէ՛ զանտոհմս Քիս ընտրեց ամ :
 զի և յաւիտենականն ոչ ունի զտոհմս , ի այնմ
 զազգատոհմս նորա՝ ոչ պատմեացէ :

* Սաղմ . 65, 9. † Եբբ . 7, 1. 2, 3.

Անճանոթիւն :

Իսկ ամբարիշտք յայսմ մասին յոյժ աննման
 գտանին նոյ . զի ուրացեալ զանմահուի հոգւոց՝
 որով և զյաւխտե՛նական կեանսն , համարին
 յետ մեռանելոյն անկանիլ յանդունդս չքուե՛ ,
 ինչ եպիկիւրեան աշանդոյ : Եւ վասն սոյն հան-
 գոյն անբանից ընկղմեն զինքեանս ՚ի ժամանա-
 կաւորս , զերկրաւորս և եթ խորհելով . և ասե-
 լով յանձինս * կերիցո՛ւք , և արբցո՛ւք , քզի
 վաղիւն մեռանիմք : Ընթերց և յապաշխարանն
 մեր զյաւխտե՛նականուէն նոյ մասն նոյ , գլուխ :

Գլուխ Տասներորդ :

Յաղագս նճանութեանց՝ որի որպահանին յանչութեան
 նէն Աստուծոյ :

Նոյն է անհրուին որ և անչափուին , որպէս
 նոյն է հունաւորութիւնն ի չափաւորութեան ,
 զի ունի նա զերազանցէ զժամանակաւ , զտե-
 դեօք , և զմտօք , անհրուի , այսպէս և անչա-
 փուի . բայց զի չափն է զանաշա՛ն , տեսանելի
 է թէ՛ առ որ չափս նկատելով ասի նա՛ն անչափ :
 Եւ գիտելի է , զի չափն կրկնակի առեալ լինի ,
 նախ՝ ինչ քանակուե՛ , երկրորդ՝ ինչ զօրութեան :

* Իմոս , 7, 2, 3. Եսայ , 23, 13. 1 Արդիւն , 15, 32.

1561

Քանակական չափն բաժանի ՚ի տարրորոշ , և ՚ի շարունակ : Տարրորոշ չափն չափէ զԹիւս և զփաղառութիւնս : Իսկ շարունակն չափէ զերկայնուէն՝ զլայնուէն՝ և զխորուէն մարմնոց : Իսկ զօրութեանական չափովն չափեալ լինին զօրութեք դեղորէից , և կենդանեաց , ևս և հոգւոց և հրեշտակաց ը սաստկուէ և ը թուլութեան : Արդ՝ տեսանելի է թէ անդեօք նկատմամբ երկից տեսակաց չափուցս Աճ իցէ՞ անչափ :

Ի Երրորդութիւն :

Աճ է անչափ ը երկից չափուցս , ցուցանի նախ՝ վկայութեամբ սք գրոց , զի ասէ մարգարէն , իմաստուէ նք ոչ գոյ չափ : Իսկ որոյ ստորոգութիւնն է անչափ՝ նորին և էուէն , ուղ ցուցալ ՚ի վերոյ ՚ի ճառն անհյութեան : Ցուցանի երկրորդ՝ բանիւ , ըստ երկից մասանցն , Նախ՝ զօրութեանական չափն ոչ կարէ չափել զնա , զի է անհունազօր , և վասն այն կոչի ամենակարօղ , ըստ այնմ , մի է և ամենայնի կարօղ : Երկրորդ՝ տարրորոշ չափն ևս ոչ կարէ չափել զնա , Ցուցանի , որ ոչ է թիւ , ոչ կարէ չափիլ տարրորոշ չափով , այլ անձ ոչ է թիւ , ուրեմն ոչ կարէ չափիլ տարրորոշ չափով , մեծագոյնս յայտ է , զի և բանն որ ասացաք չափիլ տարրորոշուան , ոչ է յատուկ տեսակ քանակութե , այլ վերածի ՚ի թիւ , ըստ որում չափի սողոբայիւք , որպէս ասէ արխատոտէլ : Ցուցանի փոքրագոյնս , միակն ոչ

է թիւ , այլ սկիզբն թուոյ , որպէս ասէ դաւիթանյաղթն ՚ի գիրս սահմանաց , նաև ըստ ինքեան յայտ է , իսկ Էմծ է գերագոյն միակ , ուրեմն ո՛չ է թիւ : Երկրորդ տեսակ տարրորոշին ևս ո՛չ կարէ չափել զԷմծ , այսինքն բանն , զի բանն կամ չափէ զբազմութիւն սիղոբայց , և վերաբերի ՚ի թիւն . որ ո՛չ է ՚ի յԷմծ , կամ չափէ զտեղումթի՛ն ձայնի և վերաբերի առ ժամանակն , որ և նմանապէս ո՛չ է ՚ի յԷմծ , ո՞պ ցուցաւ : Երրորդ՝ շարունակն ևս ո՛չ կարէ չափել զԷմծ՝ ցուցանի ՚ի բաժանմանէ , զի շարունակն բաժանի ՚ի յաջորդական և ՚ի մնացող , յաջորդականն , որպէս օրն տարածի ՚ի ժամս միմեանց հետեւեալս , որ է ժամանակն որ ո՛չ է ՚ի յԷմծ : Իսկ մնացող շարունակն ՚ի գիծ , ՚ի մակերևոյթ , և ՚ի մարմին , կամ որ նոյն է յերկայնութիւն , լայնութի՛ն և ՚ի խորութիւն , այլ այսօրինկ մարմնականաց պատկանին , իսկ Էմծ է անմարմին որպէս ՚ի վեր անդր ցուցաւ , ուրեմն ո՛չ չափի սոքօք : Ցուցանի երկրորդ՝ ո՛չ է ՚ի յԷմծ պատահումն , իսկ ասացեալ չափքս են պատահումն , զի են տեսակք քանակութեանց , ուրեմն ո՛չ անկանին ՚ի յԷմծ , սակայն ըստ ալպերտի այսօրինկ ասին ՚ի յԷմծ այլաբանօրէն , զի ՚ի յաստուած է երկայնմտուի՛ն , որով երկայնամիտ լինի դարձի մեղաւորաց , ըստ այնմ * աստուծոյ երկայն-

* Հոգով , 2 , 4 .

մտութիւնն զքեզ յապաշխարութիւն ածէ, լայնութիւն գթութիւն, որով զամենեսեան նախահինամէ . Ձգի 'ի ծագաց մինչև 'ի ծագս օգտակարս առողջութիւն, և դարմանէ զամենեսեան քաղցրութեամբ : Բարձրուն իմաստուն, որով զամենեսեան տեսանէ . ինչ այնմ ամենայն ինչ մերկապարանոց է առաջի նորա : Ե՛ւ խորուն արդարութիւն, ինչ այնմ* իրաւունք քո ող խորք բազումք : Ե՛ւ առաքեալն այսոքիկ չափովք այլաբանէ զսէրն Քրիստոսի . յասելն † Ձի կարողք լինիջիք հասանիլ ինչ ամենայն ս'քս . թէ զինչ է լայնութիւն և երկայնութիւն, բարձրութիւն և խորութիւն սիրոյ Քրիստոսի : Արդ՝ սէր Քրիստոսի ասի լայն . զի է առ ամենեսեան, ինչ այնմ սիրես զամենայն, որ են : Ասի երկայն . զի է յաւիտենական, էրե՛մ . 31 . 3 . յաւիտենական սիրով սիրեցի զքեզ : Ասի բարձր . զի է անճառելի . ‡ տեսէք որպիսի սէր շնորհեաց մեզ, զի որդիք Աստուծոյ լինիցիմք : Ե՛ւ ասի խոր . զի իջանէ մինչև առ թշնամիս ըստ սյնմ . յայտնեց Աճ զսէրն իւր 'ի մեզ, զի մինչ դեռ թշնամիքն էաք . քի՛ վասն մեր մեռաւ . զի վասն արդարոյ հազիւ ոք մեռանիցի :

* Սաղմ . 35, 7 . † Էփեսո . 3, 18 . ‡ 1ԹԿ . 3, 1 .

Նմանութիւն :

Մքք թէպէտ են չափաւոր էութեամբ ,
բայց ունին զառաքինութիւն , որով նմանին այ
բարոյականապէս . զի է ՚ի նոսա երկայնմտու՛ն
համբերու՛ն . որով տանեն զչարս վասն այ :
Որպէս յայտ է ՚ի սք հայրապետն մեր Գրիգոր ,
և յարդարն Յոր . և այլն : Լայնութիւն սիրոյ .
որով լինին ընդունակ անտանելի էութեանն .
* Եթէ ոք զիս սիրէ , ես և հայր իմ առ նա ե-
կեսցուք , և օթեանս առ նմարացուք : Բարձ-
րութիւն սրբութեան . մինչև արժանանալ տե-
սութե՛ն . լը այնմ , † երանի այնոցիկ՝ որք սքք
են սրտիւք . զի նք զնձ տեսցեն : Յնձացեն
և ուրախ լիցին ամենեքեան . ոյք ուղիղ են սր-
տիւք : Ե՛ւ խորութիւն խոնարհութեան . մինչև
որպէս ծով ընդունելով զբաղցրութիւն գետոց
շնորհաց հոգւոյն սրբոյ , տակաւին կալ մնալ ՚ի
դառնու՛ն խոնարհու՛ն : Զի առ այնպիսիսն ասի
թէ և հոգին եօթնաբուղիս վտարօքն ինքնին
գիմեսցէ , տակաւին ոն՞ անդունդ մնան անյազ :
Այսպի էր կոյսն , որում թէպէտև ասացաւ
‡ Հոգի սք եկեսցէ ՚ի քեզ . սակայն տակաւին
զխոնարհու՛ն բարբառեաց յասելն , ահա՛ւասիկ
կամ աշխիսն Տ՛ն : Առ այսպիսիս ասի , զի ո՛չ
եթէ չափով տայ նձ զհոգին , և այլն : Սոցա
ընդ գէմն է աննմանութիւնն :

* Յոհ + 14, 23. † Մատ + 5, 8. ‡ Ղուէ 1. 35. 38.

Գլուխ Մեփասաներորդ :

Յողագոս նմանութեան՝ որ արպահանի յանպարագրութե-
նէն Ասոր-ճոյ :

Առ ՚ի բարեպէս խմանալ թէ անպարագրութեան, պարտ է գիտել թէ զինչ^օ է պարագրումն, և զինչ^օ տեղին : Արդ՝ պարագրումն է պարունակուի իրին ՚ի տեղւոջ, իսկ տեղին է տարածուի մարմնոյ ճոցաւորի կամ ճոցաւոր մակերևոյթ մարմնոյ պաշարողի, որպէս ասի ՚ի տրամաբանութեանն Կովտնոյ : Յարմէ զերիս Տաստատեմք, նախ՝ թէ պարագրումն պատկանի մարմնական գոյացուեց, զի մարմնական իրն չէ մարմնով պարունակի, բացառոցի սակայն յայտմանէ լուսեղէն երկինքն, զի նա պարունակէ միայն զամ մարմնական էակս, և ինքն մնոյ անպարունակ ՚ի մարմնական էից : Երկրորդ՝ անմարմնական էակն ո՛չ պարագրի ՚ի մարմնական տեղւոջ, աստուսա ասի ՚ի մերն Սիմէօնէ ՚ի տրամաբանութեան թէ՛ ո՛չ ինչ տեղի ընանի կամ դադարկի յանմարմնոց : Ուստի՝ զի թէ բիւր հրեշտակք բնակին ՚ի սիրտ մարդոյ, ո՛չ ասի լցեալ : Աստուսա լեգէօն մի դիւագունդ զօրաց կարաց բնակիլ ՚ի սիրտ դիւահարին, ո՞ր յայտ է : Եւ յայտմանէ երրորդ մակաբերի, անմարմնոյն լինիլ ՚ի տեղւոջ սահմանօրէն և ո՛չ պարագրանգս, ո՞ր ասէ ալպերտ, զի ո՛չ կարէ

մարմինն զանմարմինն պարագրել : Իսկ սահմանօրէն լինիլն ՚ի տեղւոջ , է կարեն լինիլ միանգամայն ՚ի բազում տեղիս , աստանօր Տրեշտակք ոչ կարեն լինիլ միանգամայն ՚ի բազում տեղիս , զի սահմանեալ և եզերեալ են էութ , և այս նյ միայն պատկանի ո՞պ արդ ցուցցուք :

Եպրակոյո-բեան :

Աճ է անպարագրելի ՚ի տեղեաց , եզրակացուէս ցուցանի նախ՝ վկայութե՞ք նք գրոց , սյնութիւկ , որով և ցուցաւ անՏրուէն տես անդ : Յուցանի երկրորդ՝ բանիւ , անհունն էութ ոչ կարէ պարփակիլ ՚ի հունաւոր էակէ , այլ ՚ես համանգամայն առեալ՝ է հունաւոր , իսկ նձ է անհուն էութ , ուրեմն ոչ կարէ պարագրիլ յ՞է : Առարկիցե՞ս նախ՝ անպարագիրն մնայ արտաքոյ պարագրողին , այլ նձ է անպարագիր յ՞է , ուրեմն է արտաքոյ ՚ի յանհունս : Պատասխանեմ բաժանելով զմեծագոյնդ , անպարագիրն նձ մնայ արտաքոյ պարագրողին յանհունս՝ որպէս ՚ի տեղւոջ , բացատեմ , զի ոչ գոյ այլ տեղի արտաքոյ աշխարհի , ՚ի յինքեան , ստորասեմ , զի նձ ոչ կարօտանայ տեղոյ , այլ մանաւանդ տեղին նմա : Ուստի որպէս յառաջ բան զլինիլն ՚ի էր նձ յինքեան , այսպէս և այժմ է յինքեան , զայս հաստատէ բանն տէրունի որ ասէ [Թէ՛ հայր յիս է և էս ՚ի հայր : ցուցանելով [Թէ՛ ոչ է յայլ տեղի իբրև ՚ի կայս

նի , թէպէտև է ներկայ ամենեցուն , Եւ ծա-
 նիր , զի մինչ ասի թէ ան է յինքեան , ոչ է
 պարտ իմանալ գրականապէս , զի այսպէս զա-
 նազանիւր յինքենէ , այլ բացասապէս , ք թէ
 ոչ է յայլում ող ասէ Սկովտ : Եւ աստ գիտե-
 լի է , զի այն անպարագրութիւնն կրկին կերպիւ
 իմանի , նախ չ օրինակի հոգւոյ ՚ի մարմնոջ .
 նախ զի՝ ող հոգին է բոլորն ՚ի բոլոր մարմնի ,
 և բոլորն յիւրաքանչիւր մասին նորա , այսպէս
 ան է բոլորն ՚ի բոլոր ճի , և բոլորն յիւրա-
 քանչիւր մասին : վն այն ասի ան յամ ուրեք ,
 և ոչ ուրեք , զի ոչ է այնպէս ՚ի տեղւոջ իմիք ,
 որ ոչ գուցէ յայլ տեղւոջ : Ող և հոգին իսկ ոչ
 կարէ այնպս զսպիլ ՚ի մասն ինչ մարմնոյ , որ ոչ
 իցէ յայլ մասունս . յայս միտ ասէ Նարեկացին
 անուրեք ՚ի վայրաց և չիք սահման առանց քո :
 Աստուատ ոմանք ասացին այլաբանօրէն թէ՝
 ան է հոգի ճի , այլ գու իմն պատճառաբար՝
 շարժողաբար՝ և կառավարապէս , և ոչ տեսա-
 կօրէն . զի ան ոչ կարէ լինիլ տեսակ ճի , ող
 հոգին է տեսակ մարմնոյ : Աստուծոյ զայս օրի-
 նակ լինիլն կառավար ճի , վկայէ իմաստունն՝
 յասելն , դարմանէ և ընդմտանէ չ ան վն յըս-
 տակութեան : Այսու օրինակաւ հոգւոյ դիւ-
 րապէս մեկնի դժուարութիւն բանիցն աստ-
 ուածաբանից , որ ասէն թէ՝

Էր բովանդակ՝ յորովայնին ,
 և նովաւ էր՝ լցեալ երկին .

ծածկեալ յարգանդ՝ սրբոյ կուսին ,
 և ՚ի ծոցոյ՝ հօր անբաժին :
 և այսպէս համեմատաբար կարէ ասիլ թէ՛ բո-
 լոր հոգին ՚ի բոլոր աչն , և է նովաւ ւցեալ
 բոլոր մարմինն : Երկրորդ՝ զի ո՞պ հոգին ՚ի յը-
 զացման զսպեալ գոլով ՚ի կորկաչափ մարմնի ,
 որքան աճէ մարմինն՝ այնքան և էութիւն հո-
 գւոյն ընդարձակի , մինչ զի՛ եթէ մարմինն ա-
 ճեսցի ցհարիւր կանգուն , կամ այլ ևս աւելի ,
 ընու հոգին և գրաւէ զնա ո՞պ յայտ է յանձոռ-
 նի կենդանիս և ՚ի վիշապս ծովայինս : Այսպս
 ՚ես այս՝ զոր ընու անձ , լը այնմ թէ՛ զերկին և
 զերկիր ես ընում . եթէ իցէր բիւր քան զայս
 մեծագոյն՝ տակաւին ընոյր անձ մինչև ցանհունս :
 Այս օրինակ թէպէտ գեղեցիկ է առ իմանալ
 զանհրութիւն էութեանն անյ , բայց և ոչ զան-
 պարագրութիւնն , զի երկրբումբք պակասի :
 Նախ՝ զի ոչ ասէ զներգործական ներկայութի
 էութեանն անյ յարտաքս , այլ միայն զզօրու-
 թեանականն , ո՞պ յայտնապէս բանցասէ ալպերտ
 ՚ի ճառն անպարագրութե՛ թէ՛ նախադասու-
 թիւնս այս արտաքոյ , ոչ ասէ զներգործական
 ներկայութիւնն առ տեղին , այլ զկարողականն ,
 որ ոչ է այսպս իմանալի , զի անձ ո՞պ ներգործա-
 պէս է ներկայ ՚ի , այսպէս և ներգործապէս
 է արտաքոյ ՚ի . բայց ոչ ո՞պ ՚ի տեղւոջ , այլ
 յինքեան : Եւ ամին օրինակ կարէ տրիլ լոյսն
 արեգական , զի ո՞պ նա է արտաքոյ տան , սա-

կայն և ՚ի ներքս թափանցեալ , սյսպէս և ան
է արտաքոյ Քի յանհունս , թէպէտև ՚ի ներքս
ոպ ասէ Սկուտ : Երկրորդ՝ զի ասէ զեզերումն
իմն , զի հոգին եզերեալ և սահմանեալ իմն է
՚ի մարմնի , թէպէտ ոչ պարագրեալ : Աստի
եթէ ան այնպէս իցէր յՔի , ոպ հոգին է ՚ի
մարմնի . հետևիւր եզերումն և սահմանումն
իմն էութեանն նոյ , թէև ոչ լը զօրութեան ,
սակայն ըստ ներգործութեան , բայց ոչ է
պնրտ զԱստուած ասել միայն զօրութեամբ
անհուն , այլ և ներգործութեամբ :

Առարկիցես երկրորդ՝ որ է միայն յերկինս ,
ոչ է յամենայն ուրեք , և հետևապէս ոչ անպարագիր ,
այլ ան է յերկինս , որպէս ասէ տէրն .
Հայր մեր որ յերկինս ես : Ե՛ւ երեք մանկունքն
ասացին , զի է մեր ան յերկինս և այլն : Ապա
ուրեմն ոչ է անպարագիր : Պատասխանեմ թէ
զայս տարակուսութի ան ինքնին լուծանէ յա-
նեւն , երկինք աթոռ իմ են , և երկիր պատ-
ւանդան ոտից իմոց . ոչ ձեռն իմ արար զայս ա-
մենայն , և սաղմոսերգուն , լը ամենայն տեղիս
է տէրութիւն նորա : Այլ ասի յերկինս գոլ վն
գերազանց հետոց երեմանն . յորմէ և արիստո-
տէլ պատրեալ , կարծեաց թէ միայն յերկինս
իցէ էութեամբ , իսկ զօրութեամբ յամենայն
ուրեք ներգործող և ազդող , որպէս երևի յաշ-
խարագրութեան աղեքսանդրի : Ե՛ւ աստ գի-
տելի է , զի Աստուած բազում կերպիւ ասի լի-

նիւ յիրս , նախ վկայութեամբ զօրութեամբ և
 էապէս , և ըստ այսմ է յամենայն ուրեք : Աստ
 ոմանք անդէպ ինչ զրոյց մակամտածեալ՝ ասեն
 եթէ իցէր աստուած յամ ուրեք էապէս , աղ
 տեղանայր յախտեղի տեղեաց : Ասելի է թէ՛
 անմարմինն ո՛չ կարէ ախտեղանալ ՚ի մարմնա
 կանաց , որպէս և ո՛չ ախտեղանայ լոյսն արեգա
 կան , կամ հողին ՚ի բորոտեալ մարմնի : Երկ
 րորդ՝ միութեամբ բնութեան , և ըստ այնմ է
 ՚ի Քրիստոս : Երրորդ՝ սքանչելագործութի
 թ այնմ * մասն ւայ է աստ , չորրորդ՝ շնորհօք .
 և այսպէս է ՚ի բարիս , հինգերորդ՝ ահարկութի
 և ըստ այսմ է ՚ի չարս և ՚ի դևս , զայլն տես
 † յալպերտ և ՚ի սկովտ : Խնդրիցե՛ս , եթէ իցէր
 Աստուած միայն ՚ի յերկինս , կարե՛ր արդեօք
 ներգործել ՚ի յերկրի : Պատասխանեմ թէ կա
 ղէր ներգործել ՚ի յերկրի , և ՚ի բացակայս ,
 բայց ո՛չ ՚ի յանհունս : Առաջին մասն յայտ է
 օրինակաւ աստեղաց և արեգական , որք այն
 չափ տարակաց գողով յերկրէ , տակաւին ազգեն
 յերկիր : Երկրորդ մասն այսպէս ցուցանի , ՚ի
 հունաւոր էութենէ ո՛չ երբէք ելանէ անհուն
 զօրութիւն , աստուստ աստեղաց զօրութիւն ՚ի
 յառաւել տարակացութենէն նուաղ ազդէ .
 քան թէ իցէին մերձ : Վասն այն էութիւնն ւայ
 սրարի գող անհուն :

* Եւ*, 8 19. † Աւագ , 42 17. որում եւ պէտք գնաց :

ՆՏՈՒՆՔԻՆ :

Յայսմ մասին կերպիւ իւիք սքք նմանին ան-
 թէ և ոչ անպարագրութեամբ էութեան, սա-
 կայն անպարագրութեամբ համբաւոյ . որոց
 բարի համբաւ ըստ առաքելոյն յամենայն տե-
 ղիս հռչակ հարկանէ , տարածեալ գողով ՚ի
 յած , ՚ի հրեշտակս , և ՚ի մարդիկք . և լցեալ
 գողով անուշահոտութեամբ նոց երկինք և երկիր :
 Այսպիսի էր սքն Պօղոս՝ որ ասէր , հոտ ա-
 նոյշ եմք Քրիստոսիւ առ անձ , ոմանց հոտ ՚ի
 մահուանէ ՚ի մահ , և ոմանց՝ ՚ի կենաց ՚ի
 կեանս : Հայեանց ՚ի սքն Պօղոս , թէ ոնք է ան-
 հոտ անոյշ , հրեշտակաց զուարճութիւն , (որ)
 մարդկանց զկեանս բուրէ , և դիւաց՝ և չարաց
 է ոնք զհոտ մահաբեր : Այսպէս պարտին լինիլ
 Սթոյնիկոսունք և երկրք ան հոտ անոյշ , եկե-
 ղեցոյ պարծանք , բարեաց ցնծուի , և չարաց
 ահարկութիւն . բայց այժմու ժամանակիս մա-
 նաւանդ ներհանն տեսանի , վնայ ինձ :

ԳԼՈՒԽ ԵՐԷՊՈՍՏՈՆԵՐՈՐԳ :

Յաղագս նՏՈՒՆՔԻՆ՝ որ արարեանի յանկաւարէնէն :

Աստուծոյ :

Աստուած վն իւրոյ գերազանցութեանն ,
 ասի անհասանելի , անըմբռնելի , և անճա-
 ուելի , և զի սք առ մի և նոյն ունին նկատումն ,

ուստի գոր ՚ի մեզ ասէ առաքեալն * այնպէս ըն-
թացարձաք զի հասանիցիք , առ Լատինս գրի
զի ըմբռնիջիք : Եւ որ ոչ ըմբռնէ , ոչ կարէ
ճանել , վն այն զերիցս յայցսնէ՝ յայմիկ
գլխոջ համառօտաբար խօսեսցուք :

Երրորդո-ւի-ն Առ-նին :

Աստուած է անհասն և անըմբռնելի ՚ի ըս-
տեղծուածոց , ցուցանի նախ վկայութի սք գրոց
զի ասի † որ նստիս ՚ի քրոբէս , սյսինքն ՚ի վեր
քան զլմացականութիւն քերօբէից : Եւ եսայի,
† սերօբէքն ծածկէին զերեսս իւրեանց , ուր եր-
եսօք իմանի աչքն , և աչօք իմացականութիւնն
որով ծանուցանի անհասունի նց առ էութիւնն

* 1 Կորնթ . 9, 24.

An ignoratis, eos qui stadio currunt, omnes
quidem currere, sed unum accipere praemium?
Sic currite ut comprehendatis. աստէն ճոցն com-
prehendo ոչ էնէ աստէրի ՚ի ճերճէն , զի նոյն է հաս-
նել , ըմբռնել ճօրս , և արդէնիւն : ոչ յաւէար էրջոսին
աստէ աստէրին ՚ի յո-նոյննէն , ճ՛տω τρέχετε, ίνα κατα-
λάβητε (այս է . ոչնայէն ընլացարդութ , զի ընդո-նէյի .) և
այս յայտ անար է . զի որ ՚ի էոցս և ՚ի Լատինս գրի . « Տէ
սէ աստէնս զյաղըն-ընէնն . » և ըէ « զի հասանիցիք . »
աս Եոցնս գրի ճեոցն κατάλάβητε . յերջոսին արդէն ևս .
որ ըստ ասլ ճննչոց նշանակէ accipere , այտինսն աստէնս ,
էոս ընդո-նէն : — † Առդճ , 98, 1. † Եո , 6, 2.

ան : Ե՛ւ առաքեալն ասէ , զոր ո՛չ ոք ետես ՚ի
 մարդկանէ , և ո՛չ տեսանել կարող է , այսինքն
 ո՛չ ոք աստ կամ ՚ի վերին գաւառին կարէ ըմբռ-
 նել զնա . կամ հասանիլ լրիւ : Յուցանի երկ-
 րորդ՝ բանիւ . Անհունն ո՛չ կարէ ըմբռնիլ ՚ի
 հունաւորէն . այլ անհուն . և մարդն հու-
 նաւոր . ուրեմն ո՛չ կարէ ըմբռնիլ ՚ի հունաւո-
 րէն , [Թէ մարդ իցէ՝ Թէ հրեշտակ : Երկրորդ-
 որ ո՛չ սահմանի . ո՛չ կարէ ըմբռնիլ , զի իրն ըմ-
 բռնի սահմանաւ . ոնք ասէ պղատօն , սիւ մա-
 նուկ դու , մի է սկիզբն գեղեցկապէս խորհելոյ ,
 քի գիտել [Թէ յաղագս ո՛յր է մտածուին , ապա
 [Թէ ո՛չ հարկ է յամենայնէն վրիպել : Այլ ան-
 ո՛չ կարէ սահմանիլ ոնք ցուցաւ ՚ի սկզբան գրոցս .
 ուրեմն ո՛չ կարէ ըմբռնիլ : Հարցանիցես , եթէ
 ո՛չ ըմբռնի ան , վն էր ապա անաբանք տքնին
 ՚ի քննութիւն ան . և զիարդ ասի սքեց ըմբռնել
 զան ՚ի վերին գաւառին . յո այնմ [Թէ՛ կալայ
 զնա և ո՛չ [Թողից : Պատասխանեմ [Թէ ըմբռ-
 նումն կրկին կերպիւ իմանի . ըստ բողոքի , և յո
 մասին . յո բողոքին միայն որդի զհայր ըմբռնէ .
 և հակադարձաբար : Ոչ ոք գիտէ զհայր , եթէ
 ո՛չ որդի և այլն . և զայնն ո՛չ ոք գիտէ եթէ
 ո՛չ հոգին ան : Իսկ ըստ մասին անաբանք ըմ-
 բռնէն անտեսաբար , իսկ երանեալք տեսու-
 ղաբար . Ե՛ւ այս յայտ է ըստ արպերտի օրի-
 նակաւ ծովու . որ այնքան տայ զինքն տեսու-
 [Թեան , որքան զօրէ աչքն :

ՆՏահո-բիւն :

Յայսմ մասին սուրբք նմանին Որդւոյն նոյն բարոյականապէս . ըմբռնելով զանձ հանգոյն նմին : Եւ այս երեք կերպիւ . նախ հաւատով , « հաւատով ճանաչել զնա և զգօրուի յարուե նր . և այլն : » Ուստի հաւատն է լոյս գերբնական . որ վերացուցանէ զմիտս մեր ՚ի տեսուի և ՚ի ծանօթութիւն ամենասք Երրորդուէն : Այսու լուսով դաւանեաց սուրբն պետրոս ըզճնունդ բանին ասելով . դու ես որդի նոյ կենդանւոյ : Երկրորդ՝ խոնարհութեք , գոհանամք զքէն հայր տէր երկնի և երկրի . զի ծածկեցեր զայս յիմաստնոց և ՚ի գիտնոց . և յայտնեցեր տղայոց . այսինքն խոնարհաց : Եւ ծանիր , զի յերկու կերպ իմաստնոց ծածկեալ լինի . նախ յայնց՝ որք կամին բնական ուժգնութեք մտաց ըմբռնել : երկրորդ յայնց՝ որք յաչս իւրեանց են խորհրդականք . այսինքն ՚ի յօնապսնծ իմաստակաց : Երկրորդ սիրով . գիտուի հպարտացուցանէ , այլ սէր շինէ : Եթէ ոք սիրէ զանձ , նա է տեղեկացեալ զնմանէ : Իսկ չդիմակքն երիցս ոչ կարեն ըմբռնել զանձ . զի են աննմանք :

Եւրակացո-բիւն Երրորդ :

Ան է անճառելի . ցուցանի նախ վկայութե սուրբ գրոց . մատիցէ այր ՚ի խորութիւն սրտի

Իւրոյ . և բարձր եղիցի ԹՃ : Ե՛ւ սիրաբ . օրհ-
 նողի զտէր , բարձրացուցէք զնա . որքան կարէք
 զի մեծագոյն է քան զամենայն գովութի : Ո՞վ
 տեսցէ զնա և ճառեսցէ . և ո՞վ մեծացուցէ
 զնա որպէս է ՚ի սկզբանէ : Ապացուցանի եկե-
 բանիւ . Հունաւորն ո՛չ կարէ ճառել զանհոյն .
 այլ ստեղծուածք են հունաւորք . ուրեմն ո՛չ
 կարեն ճառել զԱստուծոյ : Յուցանի երրորդ .
 Որ ո՛չ ըմբռնի լիով . ո՛չ կարէ ճառիլ բողբո-
 վին . այլ ԹՃ ո՛չ ըմբռնի լիով որպէս ցուցաւ ՚ի
 վեր . ուրեմն ո՛չ կարէ ճառիլ բողբովին : Ե՛ւ
 աստ ծանկիր զզանաղանութի ըմբռնելոյն և ճա-
 ուելոյն . զի ըմբռնելն է իմանալ . իսկ ճառելն է
 իմացուցանել . իսկ իմացուցանելն լինի բանիւք .
 և բանն բաշխանայ յանուանէ և ՚ի բայէ . զոր
 արտահանէ մտք մեր ՚ի ստեղծուածոց . որոց
 եղանակ նշանակելոյն ո՛չ յարմարի ստեղծողին .
 զի յորժամ ասեմք զնա իմաստուն՝ անչափ՝ ան-
 հուն՝ պարզ . թէպէտ սուքա չի իրին են ՚ի յԹՃ ,
 սակայն ո՛չ չի կերպի մերոյ իմացման : Աստուստ
 սուրբն գիտնէսիտ ասէ բացականքն առաւել
 ընտանեցուցանեն զմեզ ԹՃ . բայց սակայն և ո՛չ
 բացասականան կարեմք զնա ճառել յատկա-
 պէս . այլ միայն անյատկապէս . ծանուցանելով
 թէ ո՛չ է ըստ իրիք էիցս : Առարկիցես նախ ե-
 թէ անճառելի է ԹՃ . ուրեմն ընդունայն խօ-
 սին գիրք սուրբք զնմանէ : Պատասխանեմ թէ
 գիրք սուրբք իմացականութեան մերոյ օգնել

դիտեն, այլ ոչ բոլորովին ըմբռնել տալ, ուստի ոչ են ընդունայնք, այլ օգտակարք և լուսաւորք ամենայն անձաբանութիւնք. Ասիցենս երկրորդ՝ երանեալքն կարեն ճառել զնմանէ, զի տեսանեն զնա, ուրեմն չէ անճառելի :

Պատասխանեմ բաժանելով զմեծագոյնդ, կարեն ճառել զնմանէ՝ ինչ չափու տեսուէ իւրեանց, ստորասեմ. ինչ, որում սահանջէ առարկայն՝ բնացատեմ. զի առարկայն է անհուն : Ջոր օրինակ եթէ ոք կամիցի զխորութիւն ծովու չափել ինքեամբ, այնքան կարէ չափել, որքան և մուտ տայ, և քան զայն աւելի ոչ կարէ չափել : Եւ այս օրինակեցաւ ՚ի ջուրն Եզեկիէլի, * և չափեաց հազար չափովն և էանց ընդ ջուրն ջուր յորդուէ, և չափեաց հազար չափովն և հարկանէր մինչև ցերանս : Եւ չափեաց հազար չափովն, և հարկանէր մինչև ցգօտին, և չափեաց հազար չափովն, և ոչ կարէր անցանել զի յորդեաց ջուրն ինչ : Արդ ջուրն է ինքն անձ. ինչ այնմ, թողին զիս աղբիւրս ջուրց կենաց : Այրն այն չափօղ ջրոյն է մարդկային միտն՝ որ է չափն, չորիցս չափեալ եղև, յերիս չափմունս էանց. իսկ ինչ չորորդն չկարաց անցանել : Երեք չափքն են նկարագրական, այլաբանական, և բարոյական անձաբանութիւնք. ինչ որս անձաբանք համարձակ անցանեն, բայց ինչ չորորդ չափն, որ է խոր-

Տրորդական անձաբանուին . յորում են յորդու-
 թիւնք զինչուէ , նախասահմանութեան և եր-
 բորդական անձնաւորութեանն ւն) ոչ կարեն
 անցանել . թէպէտ չափ արկանեն երբեմն ՚ի
 վն , ոն՞ պրն այն : Այսպէս և երանեալքն ընդ
 երիս հազար չափն անցանեն , առաջին հազար
 չափն է երանական տեսուին , երկրորդն տեսու-
 թիւն մարդեղութեան . երրորդն տեսութիւն
 ներքին կերպից , ոնքի է պարզութիւնն , անփո-
 փոխութիւնն և այլն : Բայց ը չորրորդ չափն ,
 որ է անհուր յորդուէ սոցին , ոչ կարեն անցա-
 նել , իսկ հազար չափն նշանակէ զկատարե-
 լութիւն այսոցիկ ամենից :

(Մանուրիւն)

Առաքինի անձինք գողով նման ւն , այնքան
 գերազանց պատուի են , մինչ զի՝ ոն՞ վն գերա-
 ղանցուէն ւն խօսիմք զնմանէ բացբարձականաւ ,
 հանգունաբար և զսքց այսպէս խօսի առաքելն
 զորոց մի ՚ի նոցանէ ոչ արժէ ՚սու : Եւ թէ թըլ-
 պատուի սրտի , հոգւոյ , և ոչ մարմնոյ . Որոյ
 գովուի ոչ ՚ի մարդկանէ է այլ յն) : Աստ-
 ուտ յայտ յանդիման երևի թէ՛ ոն՞ մարդ ոչ
 կարէ զգովուի ւն ճառել լիսպէս , այսպէս և
 ոչ զառաքինեաց , զի են անձանմանք , վն զար-
 մացաբար ստէ սքն Գրիգոր նարեկացին , և որ-
 քան մարթ է զմարդն ւն նմանեցուցանել ե-
 ռեսք պարզ և անպատկառելիք ! և այլն :

Գլխի Երեւոյստաներորդ :

Յաղագս նմանութեանց որո՞ւր արդարեանքն յանշոփոխու-
նքն Աստուծոյ :

Արդ՝ փոփոխութիւնն լինի շարժմամբ , վն
այն լն որքանուե տեսակաց շարժման՝ է տե-
սակ փոփոխուե : Եւ զշարժմանէ ասացաք ՚ի
վեր , վն այն ցակաւութ անցցութ և լն այս
ճառ : Արդ՝ լն վեց տեսակաց շարժմանց ելոց ,
վեց են և տեսակք փոփոխուեց , նախ՝ յոչ գու-
լոյ ՚ի գու , երկրորդ՝ ՚ի գուլոյ յոչ գու : երրո՞ւ ա-
ճումն , չորո՞ւ նուազումն , հինգերորդ՝ տեղական
փոփոխումն , վեցերորդ՝ այլայլուե : Սոցա եր-
կութ առաջինքն են լն գոյացութ , երկուքն
հետեւեալք լն քանակութ , հինգերորդն լն ու-
րիւն , և վեցերորդն ընդ որակութեամբ :

Ելլումացութեան :

Աճ է անփոփոխ լն վեցեցունց տեսակացո՞ւ ,
ցուցանինախ վկայութ սք գրոց , ամենեքեան
ոնք զձորձս մաշեացին , և ոնք զվերարկուս փոփո-
խեացես զնս , և փոփոխեացին , բայց դու նոյն
ես ; և ես եմ որ եմ , ինչ անփոփոխ ՚ի նոյնուե ?
Յակոբ , * որում չիք փոփոխումն և կամ շրջե-
լոյ ստուեր , զի ոչ ստուերանայ փոփոխումն
պայծառութ լուսոյ անձութեանն , լն այնմ † ես

* Յակ , 1, 17. † Ստուեր , 3, 6 :

անձ ոչ փոփոխիմ : Ապացուցանի երկրորդ բանի՛ն , պարզ ներգործութիւնն անմասն ՚ի կարողութիւնն ոչ կարէ փոփոխել , այլ անձ է պարզ ներգործութիւնն անմասն ՚ի կարողութիւնն , ուրեմն ոչ կարէ փոփոխել : Փոքրագոյնս ցուցաւ ՚ի վերոյ ՚ի ճանն պարզ ներգործութեանն այլ : Ցուցանի մեծագոյնս , որ փոփոխի ոչ է պարզ ներգործութիւն , այլ ունի զկարողութիւն փոփոխման , որով փոփոխի . այլ պարզ ներգործութիւնն անմասն է ՚ի կարողութիւնն , ուրեմն ոչ փոփոխի : Ապացուցանի երկրորդ ամենեւին անկարօտ էակն է անփոփոխ , այլ անձ է ամենեւին անկարօտ , ուրեմն է անփոփոխ : Մեծագոյնս յայտ է , զի անձ փոփոխումն է վն կարօտութիւն իրիք ուր ասէ Արիստոտէլ : Ցուցանի փոքրագոյնս մակաժութիւն , անձ ոչ կարօտի պատճառի՛ զի իցէ , և տեղոյ՝ ուր լինիցի , ոչ եւթակայի , և ոչ տեսալի , զի ոչ է նիւթ , և ոչ այլ ինչ էակի . զի է լիութիւն գոլոյ , ուրեմն է ամենեւին անկարօտ , և հետեւապէս անփոփոխ : Ապացուցանի երկրորդ ՚ի բաժանմանէ . որ ոչ փոփոխի չէ տեսակաց փոփոխման է անփոփոխ , այլ անձ ոչ փոփոխի չէ տեսակաց փոփոխման , ուրեմն է անփոփոխ : մեծագոյնս յայտ է , ցուցանի փոքրագոյնս , զի անձ փոփոխումն կամ լինի չէ գոյացութիւն , կամ չէ պատահման . չէ գոյացութիւն , ուր յոչ գոլոյ ՚ի գոլ . և հակադարձաբար . այլ այս ոչ անկանի ՚ի յանձ : զի է անսկիզբն և անվախճան : Իսկ չէ պատահ-

ման , ուղ արժուամն և նուաշումն , և այս ևս ոչ անկանի յամծ . վն զի է ամենակատար : Իսկ ամենակատարն ոչ արժէ և ոչ նուաղի : զի թէ արժէր , ուրեմն անկատար էր ուղ ասէ Պրովզ : Դարձեալ լը տեղոյ փոփոխումն ևս ոչ է յամծ , զի ասէ երեմիաս , զերկինս և զերկիր ես ընում : Դարձեալ ըստ այլայլութեան ևս ոչ փոփոխի . բանզի այլայլութիւնն յերիս զօրուէս ենթակայաւորի , նախ՝ ՚ի զգայական բաղձանս , որպիսիք են կիրք հոգւոյն , ք ուրախութիւն և տրտմուի . յոյս և յուսահատուի , սէր և ատելութիւն , երկիրդ և համարձակութիւն , և այլն . յորոց ոմանք հային ՚ի ցանկական մասն , և ոմանք ՚ի ցասմնականն , այլ այսոսիկ ոչ ասին զայ եթէ ոչ այլաբանօրէն և անյատկապէս . զի արմատ սոցա , որ է զգայական բաղձանքն , ոչ է ՚ի յամծ . վնկ ոչ կարեն ասիլ զնմանէ յատկապէս : Երկրորդ՝ յիմացական մասին , որպիսի է գիտութիւն և մոռացումն , որք ոչ կարեն բնաւին լինիլ ՚ի յԱստուած :

Երրորդ՝ յախորժական մասին , ք ՚ի կամս . ուղի է վճուելն և ստորջանալն . և այս ոչ է ՚ի յամծ : Առարկիցեմ չգէմ առաջնոյն , զայ ասի ննջել՝ յառնել՝ գնալ՝ գալ՝ ուրախանալ և տրտմիլ ևն : ուրեմն փոփոխի : Պատասխանեմ թէ այսօքիկ ասին այլաբանօրէն , զի ննջելն նշանակէ անտես առնելն , յառնելն՝ յօգնուի գալն , ուղ սչն Ստեփաննոսի . այսպէս և այլն , զորմէ

տեսցես ՚ի Ռիոնէսիոսի գեղեցիկ մեկնեալ : Առարկիցես՞ չ գէմ երկրորդին , սաղմոս , մինչև երբ տո՞ մոռանաս զիս իսպառ : Պատասխանեմ ո՞ղ ՚ի վերոյ , և աստ ծանկը զզանազանութիւն գիտութեանն ան և մեր , զի գիտութեանն ան անստաց , իսկ մերն ներհանն : Եւ պատճառն է , զի գիտութեանն ան յընտանի առարկայէ ծնանի , այսինքն ՚ի յեռէ իւրմէ , վայ ո՞ղ էութեանն է անստաց և գոյացական , նոյնպէս և գիտութեանն . իսկ մերն ՚ի յօտար առարկայէ ծնանի վասն այն է պատահական , և հետեւապէս փոփոխական : Եւ աստուստ ՚ի նորաստեղծ իրաց . անձ ո՞չ ստանայ զնոր գիտութեան , զի ՚ի յաւիտենից գիտէ զնոսա : Առարկիցես չ գէմ երկրորդին որ ստորջանայ է փոփոխական , այլ անձ ստորջանաւ առնել զմարդն , և սաւուղ կացուցանել ՚ի թագաւոր : Պատասխանեմ թէ այսօրքիկ իմանալի է անյատկապէս և ո՞չ յատկապէս . ո՞ղ ՚ի մեզ լինի , և ստատճառն է , զի անձ գիտէ զամ պարագայս իրին . վնկ ո՞չ զգայ զպարագանս ներքսապէս յորժամ պատահի , այլ այննձ ցուցանէ մեզ . իսկ մեք վն այն զգամք ՚ի ներքուստ ըզցաւ , զի ո՞չ կարեմք քննել լիով զպարագայս իրին : Ասիցես երկրորդ անձ փոխեաց զվճիռն Նինուէի և եղեկիսյի , ուրեմն է փոփոխական : Պատասխանեմ թէ անձ երբեմն բացարձակապէս վճռէ , ո՞ղ զմարդեղութեան մարգարէիւք . և այս միշտ կատարի . իսկ երբեմն թէականաբար և այս ո՞

կատարի . զի համաձայնին նմատորին պատճառ-
քըն , ուստի եթէ նինուէ ոչ ապաշխարէր . և
Եզեկիա ոչ աղօթէր , կատարելոց էր բանն , այլ
զի արարին՝ այն իսկ էր կամքն Աստուծոյ :

ՆՏԵՆՈՒԹԻՒՆ :

Յայսմ մասին նմանիմք ւայ բարոյականապ ,
մինչ լինիմք անփոփոխ ՚ի յառաքինուէն և հաս-
տատ ՚ի յառաջադրուէս . ուստի ասէ հարցէք ըզ-
յաւիտենական շաւղաց անն , և գնացէք լէնա :
Եւ տրն ասէ , որ յարատեւեցէ իսպառնա կեց-
ցէ , զինչ է յարատեւուին , և յաւիտենական շա-
ւիղն ւայ , եթէ ոչ բարոյական իմն անփոփոխու-
թիւն ՚ի բարի յառաջադրութե : Այսպէս ան-
փոփոխ էր ՚ի բարի յառաջադրուէն Սիմէօն սիւ-
նակեացն , որ ութսուն ամ անտանելի ճգնութե-
կաց ՚ի միում սեան , և սքն Գրիգոր լուսաւո-
րիչն , որ երեքասան ամ ՚ի խոր վիրապին տե-
ւաց անփոփոխ մտօք շնորհօքն ւայ , այսպէս և
երանելին Յոբ ՚ի չարաչար կեղսն անկեալ դը-
նիւր ՚ի բացի , և բազում ժամանակ անցանէր ՚ի
վրնն ոպ ասէ սք գիրն , և ինքն ոչ փոխէր
զմիտս իւր յանգգամուր տու անձ : Այսպիսիքս նը-
մանին արեգական , որ անփոփոխ կայ մնայ յիւ-
րում պայծառուէ , լը այնմ՝ մարդ սք ներ
խնաստուէ իւրում կայանայ որպէս զարեգակն ,
Այսպիսիք են մանաւանդ հոգևոր կարգաւորքն ,
որք անփոփոխ կան ՚ի կոչման իւրեցնց , յոր կա-

չումն կոչեցայք ՚ի նոին կացըլիք : Իսկ յիմարքն
 կրկնակի աննման գտանին այ յայսմ մասին, նախ
 փոփոխելով ՚ի բարի յառաջադրուէց իւրեանց ,
 և ՚ի կոչմանէն՝ յոր կոչեցան հանգոյն լուսնի .
 լը այնմ , իսկ յիմարն ող լուսին փոփոխի : Երկ-
 րորդ ՚ի չարիս անփոփոխ մնալով , ող ասէ սք
 Գրիգոր նարեկացին , չարս անփոփոխ : Այս-
 պիտիքս նմանին սատանայի . որ կայ մնայ անփո-
 փոխ յիւրում չարուէ : Յօք , սիրտ նք սալացել
 է իբրև զվէմ դարբնաց անշարժ , զսյսպիսեաց
 ասէ , ծերասըիք ՚ի չարուղ : Եւ դանիէլ , Տա-
 ցեալ աւուրքք չարուէ : Եւ տէրն ասէ , մեռա-
 նիջիք ՚ի մեղս ձեր : ընթերց և յապաշխարանն՝
 մեր , մասն առաջին , գլուխ մետասաներորդ :

(Գլուխ Զորէ պատաներորդ)

Յողագոս նճանուելանց ՚ի նախագաղափարութեանցն

Ասորոճոյ , Բաժանեալ յերես պրահն :

Պրահ Առաջին :

Յողագոս ըէ նախագաղափարն էրաց . յեճացանու-

րեանն Ասորոճոյ զինչ էն և զերորդ եղեն :

Գիտելի է , զինախագաղափարքն իրաց ոմանք
 ասէն թէ են յեռէն այ , և այլք թէ են յիմացա-
 կանուէն այ , բայց նոյն են , զի մինչ նոյն է
 էռն և իմացականուէն իրականապէս , ոչ գոյ
 ՚ի նոսա զանազանուէ , եթէ ոչ լը բանի միայն :
 Եւ վասն իրական նոյնութեանն՝ ասի նախա-

գաղափարուէք իրաց են ՚ի յնձ , ող և մականը-
տածական տեսակք ասին գոլ ՚ի մարդն , թե-
(պէտ են ՚ի հոգին . յայնմ , գիտէր ինքն զինչ
կրէր ՚ի մարդն : մարդով զհոգին նշանակեալ
կամ բոլորովն զմասն . զի նոյն է ասել կրէ ՚ի
հոգին , կամ ՚ի միտն :

Թեպտէացոյնն Առաջին :

Նախագաղափարքն* իրաց են նախկին տեսա-
կըք իրողուէց ՚ի միտս այ տպաւորելք ՚ի յաւիտե-
նից , յայն սակս կոչին յառաքելոյն յաւիտեանք :
Հաւատովք իմանամք հաստատել զյաւիտենս
բանինն այ , յաներևութից զերևելիսս եղել :

* Քանզի Աստուած ոչ յառաջ էմնալ սէսաւ , ոչ
առնել , և ոչ էրէէ՛ յորժամ Աստուած ոչ առնէր փեսա-
կացն սէղէննէն՝ ընդ նմա եղելոյ : Deus enim non
prius cæpit, quam agere ; nec unquam (tempus)
fuit, quando non ageret, (vel ideis) ipsis ab origine
cum illo existentibus.—*Philo de Provid. Or. 1, p. 5.*

Ըստ այսմ և Եղեղէ ԳԼ 2, ԷՂ . 30. " Ոչ էլէ յետոյ
էմացաւ և արար . այլ մինչ չև արարեալ էր նորա՝ ՚ի էա-
նոնն գիտութեան իւրում փեսանէր զարարածս : Որչէս
այժմ մինչ չև է գործեալ մարդոց զբարի և զչար , Աս-
տուծոց յայտնի է անգործն մարդոյն . սոյնպէս և յայնժամ,
մինչ չև էր արարեալ փանեղսն . այլ էր գեալ և յարմարեալ
էացին ատաղի նք իւրաքանչիւր մասանցն փեսուէ՛ , և մարդ
էան և հրէշտոցն փայ փեսուէ՛ և որ ՚ի փեսուէն լինելոց էին :

Աներևոյթքն եւն յարացոյցքն և նախագաղտօ-
փարքն աշխարհի ՚ի միտս նյ անփոփեալք , կամ
յէուէն նյ վերափայլեալք . զայս և նախկին փի-
լիսոփայք ծանեան , ուստի սուէ պղտտօն ՚ի փե-
տովնի , “ եթէ բարեպէս կեցեալ իցեմք , յեւ
աստեացս վայելեացուք ՚ի մեծապէս անձկալին
մեր՝ ՚ի ճշմարտութեան . տեսանելով զառաջին
էն , յորում են կենդանի և նկարագրել տեսակք
նմ էից ՚ի վայելման ջինջ իմաստութեան նմ-
եղէն լուսոյ : ” Յուցանի սոյնս նաև բանիւ .
նմ իմացական առնօղ , առնէ ըն ձևակերպուէ
մտաց իւրոց . այլ նմ է իմացական առնօղ , ապա
ուրեմն առնէ . զամենայն ըն գաղափարուէ մտաց
իւրոց , փոքրագոյնս յայտ է ցուցանի մեծա-
գոյնս . կատարելապէս առնելն պատշաճի իմա-
ցական առնողի , և մանաւանդ գերագոյն իմա-
ցականին , որ է նմ . այլ առնելն ըն նախալըաց-
ման մտաց կամ ըն ձևակերպուէ , կատարելագոյն
է քան ըն դիպոճածոյ , զի սոյս պատկանի խելա-
ցընորից և արբեցողաց , ուրեմն պատշաճի առ-
նելն ըն նախալըացման մտաց կամ ըն նախաձև-
ացման իմացական առնողի , և մանաւանդ գե-
րագոյն իմացականին : Յուցանի ևս օրինակաւ ,
զի ճարտարապետն տան նախ յղանայ զձև տանն ,
՚ի միտս իւր , և ապա ըն այնմ ձևոյ կազմէ զտունն
այսպէս և ամենայն արհեստաւորք : Աստուստ
իմանի զանաղանուի բանին , որ ասէ յաշխարհի
էր և աշխարհ նովաւ եղև , զի առաջին Տաւն

իմանին նախագաղափարքն Յի ՚ի միտս անյ , իսկ
 երկրորդին իրականն Յս . ապա թէ ոչ նախքան
 զլինկին Յի . զիւրդ ասի թէ յՅի էր (Եւ աստ
 ծանկը զզանաշանունն նախագաղափարունցն) և
 դպրուն կենաց , զի նախագաղափարքն հասա-
 րակ է չարաց և բարեաց . իսկ դպրուն կենաց
 է միայն բարեաց . քանզի ոչ միայն բարեաց նա-
 խագաղափարքն է ՚ի յանձ , այլև չարաց և դի-
 ւաց . բայց ոչ ո՞ր չարք , այլ ո՞ր բնունք իրաս-
 տեղծք : Երկրորդ զի ՚ի նախագաղափարացն
 բազումք ջնջին , բայց ՚ի դպրուն կենաց ոչ ոք
 կարէ ջնջիլ , ջնջիլ իմն աստ զխոտեղն , իսկ գրել
 ՚ի դպրուն կենաց , զընտրելն , զորմէ տեսցես
 ստորև ՚ի ճառն նախասահմանուն . զոր օրինակ
 հայրն ՚ի նախկնում կիտող զգաղափար ամենայն
 որդւոց իւրոց ունի ՚ի միտս իւր . իսկ երկրորդում
 կիտող զբարիան ունի յընտրուն , իսկ զչարսն ՚ի
 խոտման և ՚ի մոռացման : Այսպէս և անձ , յա-
 ռաջնում կիտող կրէ զամենեցունց նախագաղա-
 փարս , իսկ յերկրորդում կիտող զչարսն ունի ՚ի
 մոռացման . իսկ զբարիան յընտրուն , որ ասի
 դպրուն կենաց : Առարկիցես նախ , եթէ չգու-
 ցէ ինչ , և ոչ նախագաղափար կարէ գու . այլ
 նախքան զստեղծումն ոչ գոյր ինչ , ուրեմն և
 ոչ նախագաղափար , փոքրագոյնս յայտ է ցուցա-
 նի մեծագոյնս , զի նախագաղափարքն ոչ այլ
 ինչ են , եթէ ոչ նախկին տեսակ իրողունց , ապա
 յոչ գու տեսակաց և ոչ նախագաղափարք կարեն

գոյ : Պատասխանեմ բաժանելով զմեծագոյնդ •
 ոչ կարեն գոյ գաղափարքն թարց իրաց , ՚ի ըս-
 տեղծեալ միաս , ստորասեմ . ՚ի յանստեղծ իմա-
 ցականութեն անյ , բացասեմ . զի իմացականութեն ոչ
 կարօտի արտաքին իրաց , զի է լը ինքեան պըտ-
 ղաբեր . և յառաջածիւզ անհուն տեսակաց : Ա-
 ռարկիցէս երկրորդ՝ երևի թէ և իմացականու-
 թին մարդոյ կարէ մտկամտածել և վերաստեղ-
 ծուլ զգանաղան տեսակս որք իրօք ոչ են , որպէս
 զեղջերուաքաղս և զոսկերէն լեառն : Պատաս-
 խանեմ թէ անհարկն է ստեղծեալ մտաց կեր-
 պարանել զնոր տեսակ , զի յայն սակս ասէ Ա-
 ըրխտոտէլ , թէ ոչ ինչ է յիմացականութե թէ ոչ
 նախ լեալ իցէ ՚ի զգայութե . սակայն կարէ գտե-
 սակս միմեանց բաղդատել , և կազմել զեղջերուա-
 քաղս և այլն : Առարկիցէս երրորդ՝ դպրութեն
 կենաց ոչ սկստկանի ջնջիլն , զի անղեղք են ընտ-
 բութեն անյ . այլ դաւիթ ասէ , ջնջեսցին նոքա
 ՚ի դպրութե քումմէ կենաց : և Մովսէս ասէր ,
 ապա թէ ոչ , և զիս քնքեան ՚ի գրոյն կենաց , յոր
 գրեցեր : յորոց երևի թէ՛ գիրն կենաց է նախա-
 գաղափարքն , որք կարեն խոտիլ : Պատասխա-
 նեմ թէ գիրն կենաց ոչ է նախագաղափարքն ,
 այլ է մատեանն ընտրելոց համանմանեալ ՚ի նա-
 խագաղափարսն : Արդ՝ առ բանն դաւթի ասե-
 լի է թէ՛ իմանի ասել ոչ գրեսցին . ող յարէ և
 լը արդարս քո մի գրեսցին , լը այնմ է և այն ,
 ելցեն արտաքս շունք և գողք , ք ոչ մտցեն .

իսկ մտաւէս զանկարելին յառաջադէր , զի 'ի
գութ շարժեացէ զամբ 'ի վերայ ժողովրդեան
որոց բարկացեալ էր :

Նմանութիւն :

(Բարոյականապէս մեք պարտիմք նմանիլ
նախադաղափարին մեր , որ է յեռէն այ , քան-
զի յորժամ զուարճացեալ էր զտիեզերս բովան-
դակել , և ուրախ լինէր չէ ստեղծումն որդւոց
մարդկան , խորհուրդ 'ի մէջ առեալ ասաց , ա-
րասցուք մարդ չի պատկերի մերում : Եւ այսու
խորհրդեամբ զնախկին տեսակ մեր յինքենէ է-
առ , ս'հ թէ որքան մեծ է պատիւ մարդոյն :
զայլ ստեղծուածոց տեսական 'ի զօրուէ մտացն
յառաջ էած , իսկ զգաղափար մարդկան յինքե-
նէ արտահանէ , արասցուք մարդ չի պատկերի
մերում : Արդ՝ թէ ո՞վի իցէ տեսակն մեր յեռ-
թեանն այ , կարէ ասիլ թէ՛ այնպէս է , որպէս
ամպատոճիրանքն այ կարեն զարդարել , զի ամ
զմարդն արար ուղիղ չի ուղղուէ տեսակին որ
յինքեան , բայց մինչ նք խնդրեցին զխորհուրդս
չարուէ . յաճախեաց զպատոճիրանս իբր քանո-
նաւ ուղղուէ ածել յառաջին ուղղուին , զի հա-
մատեսակ գտցի նախադաղափարին իւրոյ : Այս
պիսի համատեսակ գտաւ դաւիթ , զորմէ ասէր
գտի զայր մի զորդին յեստեայ չի սրտի իմոյ , որ
արասցէ զամ զկամս իմ : Զոր օրինակ երբ գա-
ղափար ոսկերչաց ամբողջ ձուլէ զձուլածոյն

յայնժամ ասի թ գաղափարին ձուլեալ, այսպէս
յայնժամ ասի մարդն թ նստազաղափարին իւրոյ
գտեալ, երբ իցէ թ անի կամացն այ առհետե-
ւալ : Իսկ մեղաւորք յոյժ օտարացեալ և աննը-
ման գտանին ՚ի նախազաղափարէ իւրեանց .
զորոց ասէ Երեմիաս ; Կս տնկեցի զքեզ որթ
ամենեւին պտղաբեր և գեղեցիկ , զիւրդ դար-
ձար ինձ ՚ի դառնուի որթդ օտարացեալ : Եւ
մարիքէն ասէ , օտարք եղեն մեղաւորք ՚ի մօրէ :
յայնժամ մանուկն օտար լինի ՚ի ծնէ , երբ չիցէ
նման հօրն . զինչ է նախազաղափարն , եթէ
ոչ ծնող մեր , թ տեսակի որոյ պարտիմք ծնանիլ
՚ի կեանս բարիս , բայց մինչ ապականիմք մեղք
օտարանամք ՚ի նմանէ : Հապան , գուն գործել
նկարեսցուք զսկզբնատպին մերոյ զգեղեցկուի
բարի վարուք ՚ի յոգիս մեր :

Պրահ Երէրորդ :

Յողագոս նմանութեան՝ որ արարեանի ՚ի գիտութենէն
Ապոստոլոս :

Յիմացականուի մերում գտանին հինգ ունա-
կութիւնք . այսինքն առաջին ունակուիք սկզբ-
բանց , երկրորդ՝ իմաստուի , երրորդ՝ գիտութի ,
չորրորդ՝ արհեստ , հինգերորդ՝ խոհեմուի : Այս
չորեքեանս ՚ի մեզ կախին զառաջնոյն , ք յունա-
կուի սկզբանցն : Եւ զի սա է արտաքուստ ՚ի
մեզ , վասն այն ան իմաստուիք և գիտուիք ՚ի

մեզ են հունաւորք , փոփոխականք , և նսեմա-
գոյնք, զի ոչ բլխին յեռէ հոգւոյն, այլ քաղին
յարտաքին առարկայից : Այլ ՚ի յած ներհակն է
տեսանելի , յայն սակս իմաստուի և գիտութիւն
յած ոչ են ունակականք , այլ պարզ ներգործա-
կանք , որք նշանակեն զպարզ ճանաչումն էից
անհասպէս :

Երկազոյն :

Աստուածային գիտուին կամ ճանաչումն ու-
նի չորս գերազանցուին . նախ՝ զի է անհուն ,
երկրորդ՝ անփոփոխ , երրորդ՝ կատարեալ , չոր-
րորդ՝ համանգամայն . այս երեքեանս հետե-
ին առաջնոյն , քանզի մինչ իցէ անսային ճանա-
չումն անհուն , հետեապէս լինի և անփոփոխ և
կատարեալ , և համանգամայն : Յուցանի առա-
ջին մասն նախ՝ վկայութեաք գրոց , սաղմոս ,
իմաստուէ նորա ոչ գոյ չափ . և առաքեալն ,
ոպիսորք իմաստուէ և գիտուէն նայ : որով ցու-
ցանի անհունուին : երկրորդ՝ ցուցանի բանիւ ,
որոյ իմացականուին է անհուն , նորին և իմա-
ցումն . այլ նայ իմացականուին է անհուն , զի են-
թակայանայ յանհուն էութեն , ուրեմն և իմացու-
մըն : Յուցանի երկրորդ մասն , ք թէ է անփո-
փոխ , և նախ սք գրով , երգ երգոց , աչք նորա
իբրև զաղաւնոյ լուացեալ կաթամբ , նստեալ ՚ի
վր լիութ ջուրց : զինչ ասէ , զի նստել բառդ
աչաց ոչ յարմարի , յայտէ ուրեմն , զի այսու բա-

ցայսպտէ մեզ զանփոփոխուի տեսուէն անյ , վն
 զի նստիլ զհանգստուի և հաստատուի նշանակէ
 Եւ ան իմաստուի ՚ի անէ անյ է , և չնմա եղև
 միշտ , և յառաջ քան զյաւիտեանս : յորմէ այս-
 պէս ձեռնարկեմք , յաւիտեանական և միշտ էակն
 է անփոփոխ , այլ իմաստուի անյ է յաւիտեանա-
 կան և միշտ . և այս յայտ է ոչ միայն վկայուիք
 սք գրոցդ , այլև բանիւ ող ցուցեալ է . ապա
 ուրեմն է անփոփոխ : Յուցանի երորդ մասն , ք
 թէ է կատարեալ . և առ ցուցումն սր նախ ծա-
 նիւր , զի իմացումն միշտ երկու կերպիւ է անկա-
 տար , նախ զի մերթ ածէ , և մերթ նուազի .
 երկրորդ զի ոչ կարէ որոշ և պարզ ըմբռնել զա-
 մենայն : Եւ պատճառ սր է կրկին . նախ զի է
 հունաւոր . երկրորդ զի ոչ ունի յինքեան զտե-
 սակս իրաց բնականաբար : Աստուտ յայտ յան-
 դիման երևի թէ կատարեալ իմացումն է այն
 որ ոչ ածէ և ոչ նուազի , և զի որոշ և պարզ ըմ-
 բռնիցէ ոչ միայն զտեսակս իրաց այլև զան-
 հատս : Եւ արդ թէ իւ այսու տարազու իցէ
 կատարեալ անծային իմացումն : Յուցանի նախ
 վկայուիք սք գրոց , աչք ան լուսաւորագոյնք
 են քան զարեգակն : Արդ վասն էր բերէ զա-
 րեգակն օրինակ , զի ցուցցէ թէ ող լոյս նորա
 ոչ ածէ և ոչ նուազի , այսպէս և ոչ լոյս իմաց-
 մանն անյ : և թէ իցէ որոշ ըմբռնող զամ . ցու-
 ցանէ ստղմոս , որ նստիս ՚ի քրոբէս և հայիս
 յանդուևդս : տես թէ ող միով բանիւ յայտ-

նեաց զամբային զամենատես զօրուին , զի որ
 ՚ի քերթէից հայի յանդունդս , տեսանէ ապա-
 քէն զամենեսեան որ ՚ի միջոցիս : և առաքեալն
 հզօր է բանն ւայ և աղբու , և անցանէ մինչև
 ցորոշումն շնչոյ և հոգւոյ , և քննիչ է խորհր-
 դոց : վն այն ոչ է մտածելի և ասելի լը խրա-
 տուն սիրաբայ , թէ զինչ է անձն իմ յաչս ւայ ,
 առ այսքան բազմուէ մարդկան : զի ահա եր-
 կին և երկնից երկին և ամ որ ինչ է ՚ի սմա ոչ
 են ծածկեալ յաչաց նր : և պատճառն է զի
 մինչ իմացումն ւայ է ամենակատար , ոչ ինչ պար-
 տի վրիպիլ ՚ի տեսուէ նր : Յուցանի և չորրորդ
 մասն , նախ՝ գրով , երկրորդ՝ պատճառաւ , ք
 թէ ամբային գիտուին է համանգամայն , զի
 ասէ առաքեալն . ամ ինչ մերկապարանոց է ա-
 ռաջի նր , ք մերկ և պարզապէս յայտնի . յորմէ
 ցուցանի թէ զամն տեսանէ համանգամայն և
 իմանայ . և ոչ մի զկնի միոյ , ուղ իմացումն մեր :
 Յուցանի երկրորդ՝ բանիւ , իմացումն պարզ
 ներգործական , իմանայ համանգամայն . իսկ
 ւայ իմացումն է պարզ ներգործական . ապա
 ուրեմն իմանայ համանգամայն : բան մեծա-
 գունին է , զի ոչ իմանի , եթէ ոչ ներգործութե
 իմացականին , ապա եթէ իցէ իմացումն միշտ
 ՚ի ներգործութե , և ոչ ինչ ունիցի յունակութե ,
 որքան զօրէ իմանալ , իմանայ համանգամայն ,
 իսկ եթէ իցէ անհունազօր՝ իմանայ զամ հա-
 մանգամայն : իսկ պատճառ փոքրագունին է ,

զի անձային իմացումն զտեսակս իրաց ունի յին-
 քենէ և ՚ի ներքուստ , և ինքն ո՛չ է ՚ի կարողութե
 առ այնս . զի ո՛չ ինչ կարողականութի գոյ ՚ի
 յանձ , ապա թէ ո՛չ լինէր դադարումն իմացմա-
 նըն նայ , որ է անդէպ , վն այն ասէ իմաստունն
 քան զամ շարժումն շարժագոյն է իմաստութի ,
 և թէ՛ է մշտաշարժ . ք միշտ ՚ի ներքործութե :
 զոր օրինակ . եթէ արեգակն իցէր իմացական է-
 սակ , և լոյսն նր իցէր իմացումն իւր . յորքան
 վայր տարածանէր լոյսն , այնքան միջոցի եղ-
 եալն իմանայր միանգամայն : Առարկիցե՞ս նախ
 թէ անձ նախքան զլինին էից , տեսանէր զնն
 ՚ի նախագաղափարն . իսկ յետ որոյ եղեն տե-
 սանէ զնն ՚ի յատուկ սեռի և տեսակի իւրեանց
 որ է փոփոխումն իմացման : Պատասխանեմ թէ
 սյոջ ո՛չ կացուցանէ ճշմարիտ փոփոխումն . վն
 զի զոր օրինակ դու , որ միանգամ ունիս ՚ի քեզ
 տպաւորեալ զտիպ արեգական , կրկին տեսանե
 լով զարեգակն մի՞ թէ իմացումն քո փոփոխու-
 մըն կրէ , ո՛չ երբէք . այսպէս և անձ ունելով
 բնականաբար տպաւորեալ յինքեան զտեսակս
 ամ էից , ՚ի ստեղծման ՚ի սեռս իւրեանց տե-
 սանելով , ո՛չ երբէք փոփոխի :

Ի Նմանութիւն :

Յայսմ մասին թէ պէտ գիտութիւնն իցէ ի
 էութեանն հունաւոր , սակայն բարոյականա-
 պէս կարեմք բերել ՚ի մեզ զնմանութի երից ա-

ռաւելլուէց գիտութեանն նոյ : Եւ նախ՝ զան-
 փոփոխութիւնն . յորժամ անթարթ աջօք մը-
 օաց խոկամք ՚ի տուէ և ՚ի գիշերի զօրէնս նոյ :
 Եւ այսու նմանիմք քերովբէից գիտութեանն
 որք անփոփոխ յարատեւութիւն զաչս իւրեանց բա-
 ցեալ ակճ իւր հայէին առ տապանակն : Արդ՝
 բարոյական տապանակն է մեզ անձաշունչն , առ
 որ հանգոյն քրովբէից զաչս մտաց մերոց պար-
 տիմք հանապաղ յառել : Իսկ որ յառեալ ՚ի
 կատարեալ օրէնս աղատութեանն հայիցի և
 ՚ի նմին կացցէ , ո՛չ եղև նա լսող մոռացուէն ,
 այլ առնող գործոյն , նա յառնելն եղիցի երա-
 նելի : Երկրորդ՝ զկատարելութիւնն : Արդ՝
 այն է կատարեալ գիտութիւն յորդիս մարդկան ,
 որ ունիցի զանձային գիտութիւնն , և ո՛չ որ մի-
 այն փիլիսոփայականն , քզի փիլիսոփայականն
 է ո՞ր նիւթ , իսկ անձայինն ո՞ր տեսակ . այլ ո՞ր
 նիւթն չ ինքեան անկատար է և կատարի տե-
 սակաւ չ արիստոտէլի ՚ի գիրս Փիլիզային ,
 այսպէս և փիլիսոփայականն չ ինքեան է ան-
 կատար է և կատարի անձայնովն : Ուստի ասէ
 իմաստունն , թէպէտև իցէ ոք կատարեալ յոր-
 դիս մարդկան , և առ ՚ի քէն իմաստութեանէր
 թափուր , ո՛չ ինչ համարեցի : զոր օրինակ ա-
 րիստոտէլ յաչս թի կատարեալ է . իսկ յաչս նոյ
 ո՛չ ինչ համարեալ : Աճային գիտութիւնն իմն
 զհաւատն , զյոյս , և զսէր : Երրորդ՝ զհաման-
 գամայն տեսութիւնն , և այս նմանութիւն լինի ՚ի

վերին գաւառին՝ յորժամ արժանանամք շնորհօքն անյ տեսանել զէութիւնն ամենագեղ . և յայնժամ միտքն մեր պայծառանայ հանգոյն իմացականութեանն անյ յըմբռնել համանգամայն զամ ճմարտութիս էից՝ որում և տենչամք : քի լինիմք հաւասարք հրեշտակաց՝ ող ասէ տէրն : Իսկ ը վճռոց անժաբանից , հրեշտակք տեսանելով զէութիւնն անյ՝ տեսանին ՚ի բանի և իմանան համանգամայն . սակայն թէ երանեալք՝ թէ հրեշտակք՝ ըմբռնեն որքան յայտնէ անձ , և ոչ անհօրէն՝ ող ինքն : Որում ըզմեղ և զաննախանձ ընթերցողսդ արժանի արասցէ . ամէն :

Պրոէ Երկրորդ :

Յողագոս նմանութեանց՝ որք որպահանէն ՚ի նախապետութենէն Աստուծայ :

Նախատեսութիւնն ՚ի Աստուած է կրկին , մինն բացարձակ , որով յաւիտենից նկատէ զամ ապառնիս : Երկրորդն է վերանկատմամբ առ մեղաւորսն , որ և կոչի նախագիտութիւն . զերկրորդէս ոչ ունիմք փոյթ խօսելոյ յայսմիկ մատենի , վասն զի դիւրումն մեր է զայնց ստորոգութեանցն Աստուծոյ միայն խօսիլ , յորոց կարէ բարոյական նմանութիւն ինչ արտահանիլ . ապա թողեալ զերկրորդն՝ բնուն հարցուք զառաջնոյն :

Եզրահայտութիւն :

Աճ է նախագէտ ամ ապառնեաց , և ոչ ինչ իր թարց նրին գիտութեանն կարէ լինել յՅի լը գիպուածոց : Յուցանի նախ՝ վկայութեամբ գըրոց , զի այսու միայն յատկացուցանէ ամ զինքն ՚ի կուց , թողեալ զայլ անբաւ գերազանցուիւ իւր , յասելն յեսայեայ . պատմեսցեն զայն որ լինելոց է , և ասասցուք թէ ամք են : Տէրն , * մինչև հաւու խօսեալ իցէ երիցս , ինք : † ՚ի ժամանակի յայտիկ եկից , եզիցի որդի Սառայի : Եւ ո՛ կարէ թուել զվկայութիւն որ զայսմանէ , զի զբովանդակ ապառնիսն մարգարէիւք մեզ բացայայտեաց . նաև ոչ միայն զապառնիսն , այլև զկարելիսն նա միայն գիտէ . լը այնմ՝ ‡ թէ ՚ի սիդոն եղեալ էին զօրութիւն որք ՚ի քեզ եղեն վաղու ևս ապաշխարեալ էին : Յուցանի եկրոք՝ պատճառաւ . քզի իմացումն այ է յախտենաւան , վս այն գիտէ զամապառնիս : Եւ այս պատճառ այսպս ձևանայ , յախտենական իմացումն իմանայ զամ ապառնիս , վս զի յախտենականութեամբ ամ ժամանակք են ներկայք . և ոչ ինչ է նմ անցեալ կամ ապառնի : Երկրորդ՝ այսպս ցուցանի , նա միայն գիտէ զամ , առանց որոյ գիտուե և կամաց ոչ կարէ լինել ինչ . իսկ ա-

* Մատթ . 26, 34. † Ծանոթ . 18, 14.

‡ Մատթ . 11, 21.

ռանց գիտուե՛ք և կամաց ան՝ ո՛չ կարէ լինիլ ինչ ,
 ո՞պ ասէ իմաստունն * քզի զիսորդ լինէր ինչ ե-
 թէ ո՛չ կամէիր , ապա ուրեմն գիտէ տէր զինչ
 առնելոց է : Երբորդ այսպս ցուցանի , յորում են
 տեսակք ամ էից և որք էանալոց են , գիտէ
 զամ . իսկ ՚ի յած են տեսակք ամ էից , ո՛չ միայն
 եղելոց՝ այլ և լինելեաց , ուրեմն գիտէ զամ :
 Մեծագոյնս ցուցանի օրինակաւ , զոր օրինակ ,
 եթէ երկինքն լինէր իմացական և անստեղծ ,
 և ՚ի նմա լինէին տեսակք իրաց , ոմանք եղելոց
 և ոմանք անլինելեաց և հանդերձելոց , գիտէր
 արդեօք զամ : Առարկիցեմ՝ , թէ զապառնիան
 իմանալ ո՛չ է յատուկ ան , քզի դէք , աստե-
 ղաբաշխք , և ոմանք յանբան կենդանեաց ևս
 իմանան : Պատասխանեմ , թէ պէտ ընդունիմ
 թէ սք կերպի՛ւ ինչ տեղեկանան ապառնոյ ,
 կամ ՚ի պատճառէն զպատճառելին մակաբերե-
 լով ո՞պ դէք , կամ թուաբանական արհեստի՛ւ
 զշարժմունան աստեղաց հաշուելով , ո՞պ աստե-
 ղաբաշխք իմանան զլաւարումն արեգական ,
 և կամ բնական աղղմամբ նախաղղալով զշար-
 ժումն լուսաւորաց ո՞պ անբանք ոմանք , որով
 և նախապատրաստեն զինքեանս՝ որպէս ասի ՚ի
 գիրս կենդանեաց , սակայն ս՛ց գիտու[թիւնն է
 մասնաւոր և սեղմամբ լի . այլ բացարձակ գի-
 տել զապառնիան միայն ան պատկանի :

ՆՏՈՒՆՔԻՆ :

(Յայսմ մասին նախ նմանեցան ւայ մարգարէ-
քըն , որք ՚ի հոգւոյն կրթեալք նախագուշա-
կեցին զխորհուրդս անճառս : Երկրորդ՝ նմա-
նիմք և մեք բարոյականապէս ՚ի ձեռն խոհե-
մուե , զի սո՞ է զբովանդակ ժամանակն ՚ի մեջ
ածել յիշելով զանցեալն , կարգաւորելով ըզ-
ներկայս , և զգուշանալով յապառնեացն : Առ-
այս յորդորէ զմեզ իմաստունն օրինակաւ մրջման
* երթ առ մրջիւնն ո՞վ վատ , զի նո՞ ոչ գոյ հար-
կադիր և ոչ լէ տերամբք է , և պատրաստէ յա-
մարայնի զկերակուր վս՝ ձմերայնոյ : Շնորհակա-
լութիւնք մեծին ւայ , զի մեզ յայանել է ՚ի ձեռն
պայծառ լուսոյ հաւատոյն զապառնեաց և ըզ-
հանդերձեւոց որպիսութիւնն : Ապա՞քէն քան
զմրջիւնն վատթարագոյն լինիմք , եթէ ոչ նա-
խահոգայցեմք զկերակուրն որ մնայ ՚ի կեանսն
յաւիտենից : † Երթայք գործեցէք մի՛ զկորստա-
կան կերակուրն , այլ որ մնայ ՚ի կեանս յաւի-
տենականս : Իսկ մեղաւորք կարի անմման գտա-
նին ւայ յայսմ մասին , զի զկորստական կերա-
կրովք զբաշխալ , և աստեօք շուայտեալք , ոչ
ինչ փոյթ է նոցա զհանդերձեւոցն :

* Առաջ . 6, 6.

† Յոհ. 6, 27.

Գլխին Հնգեպատաներորդ :

Յաղագս նժանու-թեանց՝ որ : արդարեանին ՚ի զօրութեանց
էս Տոցն Աստուծոց , Բաժանեալ յեօթն պրակն :

Պրահ Առաջին :

Յաղագս նժանու-թեան՝ որ արդարեանին ՚ի նախասահմա-
նութենէն Աստուծոց :

Թէ իցէ կամք ՚ի յԱՃ , ցուցաւ յառաջա-
գոյն . այժմ ասելի է զզօրութեանց որք են առ ար-
տաքս , ք նախասահմանութի , նախախնամութի ,
արդարութի , և այլք նմանք . զորոց համառօտա-
պէս խօսեսցուք արտահանելով զնմանութի ինչ :
Եւ նախ զնախասահմանութեանն զորմէ երեք
ինչ ասելի է . նախ՝ թէ զինչ իցէ . երկրորդ՝
թէ արդեօք նախախնամութիւնն զնիցէ՞ ըզ-
հարկ . երրորդ՝ թէ արդեօք թիւնն նախա-
սահմանելեաց իցէ՞ անվրէպ :

Երրորդացութեան Առաջին :

Նախասահմանութիւնն է նախընտրութիւն
ընտրելեաց իմացական և բանական ստեղծուա-
ծոց . և նախապատրաստութի փառաց նշին : Ասի
նախընտրութի վն երկուց , նախ՝ առ ՚ի ցուցանել
թէ նախասահմանն է յաւիտենական , ի՞նչնմ՝
յաւիտենական սիրով սիրեցի զբեզ : Եւ առ

* նիկողիմոս . մինչ չև էր ստեղծեալ .քո . զի է-
 իր ՚ի ներքոյ թզենայն , տեսի զքեզ : Ընտրեց
 զմեզ նախքան զլինին Տի : Երկրորդ՝ առ ՚ի
 ցուցանել թէ ընտրուին է գործ կամացն այ .
 վնգի իմացականն ճառագայթէ ՚ի տեսական .
 իսկ կամքն ընտրէ զլաւն ՚ի վատթարէն . լայնմ
 յառաջագոյն սահմանեաց զմեզ յորդէգրուի ՚ի
 ձեռն յսի քսի լը հաճութեան կամաց իւրոց :
 Երկրորդ՝ ասի ընտրելեաց , զի ծանուցէ թէ՛
 ւծ ոչ բացարձակ կամու վարի ՚ի նախասահ-
 մանէն , այլ կարգեալ . քզի կրկին կերպիւ նը-
 կատի կամքն այ , բացարձակ , և կարգեալ :
 Բացարձակ կաման կամելով զփրկութիւն ամե-
 նեցուն՝ զորս ստեղծ , զորմէ ասէ առաքեալն ,
 ւծ կամի , զի ւմ մարդիկ կեցցեն և ՚ի գիտուի
 ճշմարտութեան եկեցցեն : Բացարձակ կամացն
 այ ոչ ոք կարէ կալ հակառակ լը առաքելոյն ,
 եթէ կամեսցի սովաւ փրկել զւմ , ոչ ոք կորն-
 չի . բայց զայս ամէնողորմ կամք բարեխառնէ
 արդարութի կարգեալ կամքն . թոյլ չտալով
 զչարս և զբարիս փրկել . այլ միայն զբարիս ,
 զորս համաձայնեալ տեսանէ կոչման և շնոր-
 հաց : Յայն սակս դնի ՚ի սահմանին՝ ընտրելէց :
 Երորդ՝ ասի իմացական և բանական ստեղծ-
 ուածոց . զի ոչ միայն բարի մարդիկ , այլև բա-
 րի հրեշտակք են նախասահմանեցեալք : Չոր-

* Պարտ է իմանալ զՆալանայէլ . քէ՛ս Յով . 1. 48 .

րորդ՝ նախապատրաստուի փառաց ասի , զի ասէ առաքեալն զոր ակնն ո՛չ ետես և ունինն ո՛չ լուաւ , Ի՞ժ պատրաստեաց սիրելեաց իւրոց : Եւ թէ՛ յայտնի արասցէ զմեծուի փառաց իւրոց ՚ի վիճ անօթոյն ողորմուե՛ զորս պատրաստեաց ՚ի փառս . աստուատ և չարաց նոխապատրաստել է տանջանք : Երթայք յինէն անիծեալք ՚ի հուրն յաւիտենական . Եւ թէ՛ համբեր բազմաւ երկայնամուրբ անօթոյն բարկուե՛ պատրաստելոյն ՚ի կորուստ : Եւ այսպահանջէ արդարութիւնն , բարեաց զփառս , և չարաց ըզտանջանս պատրաստել : Աստուատ թաղաւորք նախապատրաստեն զխիշայս և զշրթայս , ըզյաշրթօղսն պսակել , և զչարսն պատժել :

Եղբայրացուիւն Երբորդ :

Նախասահմանութիւնն ո՛չ դնէ զհարկ . զի այսպէս լուռայն լինէին պատուիրանք , խոստմունք , սպառնալիք և անձնիշխանութիւն : Եւ ո՛չ յոմանց բառնայ և սյլոց տայ . զի այսպէս Ի՞ժ լինէր երեսապաշտ և աչառու . սյլ այսօքիկ հետեւին բնական իմն կարգաւ . առ որ Ի՞ժային գիրն բերէ զերիս վայելչագոյն օրինակս : Նախ՝ զարեգակն . զարեգակն ծագէ ՚ի վիճ արդարոց և մեղաւորաց : Արեգակն է շնորհքն Ի՞յ , զի ող զարեգական լոյսն ո՛չ հաւասարապէս վայելէն առողջքն աչօք և տկարքն , թէպէտ հաւասարապէս ծագէ , այսպէս է իմանալի և ըզ-

ՀնորՏացն ան , որ կամի զամենեսեան լուսաւո-
 րել . [Թէպէտ ոմանց Տողոյ աչքն տկար գողով՝
 խաւարին . զի և արեգակն ծագէ ՚ի լուսաւորել .
 [Թէպէտ ոմանք յարփիական լուսոյն վնասեալ՝
 կուրանան : Այսու եղանակաւ կուրացուցանէ
 անձ զսիրտս անՏաւատից և ոչ բացարձակապէս :
 զորոց անձ Տիս այսորիկ կուրացոյց զսիրտս ան-
 Տաւատից , բազումք իմանան զճշմարտէն ան .
 բայց յիմաստուէ ասի , կուրացոյց զին՝ չարուհի
 իւրեանց : Համանման կերպիւ տկար աչքն մինչ
 կուրանայ ՚ի լուսոյ , մերթ ասի , [Թէ կուրացոյց
 զնա արեգակն . և մերթ՝ [Թէ կուրացոյց զնա
 ցան իւր . բայց [Թէ ցան չլինէր , արեգակն
 ոչ կուրացուցանէր : Երկրորդ՝ բերէ օրինակ
 զանձրեն , անձ զանձրե իւր ՚ի վր չարաց և բա-
 րեաց : զի ոպ անձրեն տեղացել յապառաժի ոչ
 ինչ օգտէ , իսկ յարգաւանդի տեղացեալ զբա-
 զում արդիւնս բուսուցանէ , այսպէս իմն և ըզ-
 ՀնորՏէն ան . զի բարիք ունին զինքեանս առ
 ՀնորՏն ան ոպ զարգաւանդ երկիր . իսկ չարք
 ոպ զխիստ ապառաժ : Այսու օրինակաւ լուծա-
 նին դժուարագոյն տեղիք սք գրոց , այն [Թէ՝
 ում կամիմ ողորմիմ , և ում կամիմ խստանամ :
 զի այսպէս բարառնաբար ասի զանձրեոյ խըս-
 տանալ ապառաժի և կակղանալ արգաւանդի :
 Այսպէս խստացաւ փարաւօնի , զի էր ինքն փա-
 րաւօն խիստ : Բայց խստուէ բարանց են զանա-
 զան աստիճանք , են ոմանք՝ որք յանձրեոյ լու-

ծանին . ունի այնք՝ որք յառաջն գորով ապրնա
 տամք , յետոյ գանն ՚ի հազանդուհի աւետարա-
 նին : Եւ ոմանք մնան ՚ի խստութեան իւրեանց
 ունի անզեղ մեղաւորք : Երրորդ՝ օրինակ բերէ
 զորթն , Ես եմ որթն և դուք ուռ . եթէ ոք
 յիս հաստատեալ է , նա բերէ զպտուղ յոյժ՝ և :
 զի ունի ծառն ՚ի գարնան բազմափթիթ ծաղկօք
 ծաղկեալ , զմնդարար հիւթն անաչառապէս
 տարածանէ յամենեսեան , սակայն այնոքիկ՝
 որք սերտ տրամադրեալք են յոստն լիով ընդ-
 ունին զհիւթն , և օր զաւուրքք ևս քան զևս
 հաստատին . իսկ այնոքիկ՝ որք ՚ի բնէ են ան-
 հաստատ , ոչ ակործանօք ծծեն զհիւթն ,
 թէպէտ ծառն յորդուք մատակարարէ : վնի օր
 քան զօր վտտին և թօթափին : Արդ՝ եթէ ծառն
 իցէր իմացական , գիտէր արդեօք թէ որ ծա-
 ղիկ է առաւել հաստատեալ յինքն , և որն
 նուազ : և այսու գիտուք ոչ գնէր ՚ի վրն ց ըզ-
 հարկ չանկաներոյ կամ հաստատերոյ : Այսպէս
 էութիւնն անի է ունի ծառ ծաղկեալ տեսալօք
 և անհատիւք իմացականի և բանականի բնու-
 թեան , գիտէ թէ ՚ի ծաղկանց աստի որն է
 յինքն հաստատեալ , և որն ոչ : Եւ հանգոյն
 ծառոյ միօրինակ հաւասարապէս մատակարարէ
 զչնորհի , ունի քաջ եցոյց օրինակաւ անձրևի և
 արեգակն : Ուստի ասէ իմաստունն , միօրինակ
 ինամ ունի առ ամենեսեան : և թէ՛ դարմանէ
 զամենեսեան քաղցրուք : Իսկ եթէ յոստոյ

անտի ոմանք ոչ ծծելով զՏիւթն կարկառեալ
 փշրեցին լը առաքելոյն , և կամ ո՞ր զվտտեալ
 ծաղիկ թօթափեցին ՚ի փառաց անտի լը ետա-
 յեայ , ոչ եթէ անձ գիտելով զթօթափումն
 նոց հարկադիր լինի : Երկրորդ՝ ցուցանի բանիւ
 անձ ապառնիք են ներընունականք ո՞ր ասէ ա-
 րիստոտէլ ՚ի պէրիարմէնի , իսկ արդարանալն
 և ոչ արդարանալն մարդոյ են ապառնիք , ու-
 րեմն են ներընունականք : Երրորդ՝ ցուցանի
 նմանութեամբ տեսուի մարդոյ ոչ դնէ զհարկ իրաց
 ո՞ր բժիշկն ենթադրէ զմարդն մեռանելոց , և
 գէտն կամ մոզն , որ տեսանէ զարեգալն իա-
 ւարելոց , ուրեմն և ոչ նախատեսութիւնն ան
 դնէ զհարկ իրաց :

Եզրահայտութիւն Երրորդ :

Թիւն նախասահմանելեաց է հաւաստի և
 անսխալ , ցուցանի նախ՝ վկայութեամբ , յայտնի ՚ի
 յաւիտենից է ան գործք իւր , և ունի զկնիքս
 զայս : ծանեալ տր զայնոսիկ , որք իւրքն են :
 Ոչ ոք յափշտակեցէ զնս ՚ի ձեռաց հօր իմոյ :
 ոչ կորուսից ՚ի նոցանէ և ոչ մի : Երկրորդ՝ ցու-
 ցանի բանիւ , ան գիտուին է կատարեալ որպէս
 ցուցաւ ՚ի վերոյ , ուրեմն ոչ սխալի : Առարկի-
 ցեմ , յայտնութեան կալ զոր ունիս , զի մի՛ ոք
 այլ առցէ զպսակն քո : որով ցուցանի թէ՛ կա-
 րէ այլ զայլոյ փառս յափշտակել : Պատասխանէ
 սմին կուռնէլիոս , թէ՛ Աստուծոյ թիւն ընտրե-

լոց յայտնի է , բայց ոչ այս և ոչ այն , վասն
 այն այլ զայլոյ տեղի կարէ յաջորդել : Յայս
 միտ երևի և ազուխնացին , որ 'ի վի այս վկա-
 յութեան յուսմնէ մեկնչէ առեալ ասէ , « մինչ
 հաւաստի է թիւն ընտրելոց . եթէ ոք սահի
 'ի նոցանէ , այլ ոք ներածի տղարմո՞ք . ո՞վ և
 վն հպարտութեան հրէից ներածեալ եղեն
 հեթանոսք » մեկնութիւնս այս է յոյժ գեղե-
 ցիկ , բայց ոչ է բաւական . քղի հիմն նախա-
 սահմանութեան է ճանաչումն անհատից : զի
 ո՞վ եթէ ոք ոչ ճանաչիցէ զմութիւնս թուոց ,
 և ոչ զբիւրս կարէ ճանաչել . զի բիւրքն 'ի մի-
 ոթեանց բաղկանան : Այսպէս և ան ոչ կա-
 բէր ճանաչել զբազմունի ընտրելոց , եթէ ոչ
 զայս և զայն ընտրելի գոլ ճանաչիցէր : Ապա
 այնու բանիս կամի սք գիրն երկեցուցանել , զի
 երկիւղիւ և դողո՞ք զկոչումն և զընտրութիւն
 իւրեանց հաստատուն պահիցեն : Ըստ այնմ
 սիրելիք ահիւ և դողո՞ք զանձանց զփրկութիւն
 գործեցէ՞ք : զի երկիւղն է պատճառ նախասահ-
 մանութեան : Այսոքիւք սակաւ բանիւք շատա-
 ցեալ , մի յառաւելն նկրտեսցիս , զի անքննե-
 լիք են խորք դատաստանացն ան լո առաքելոյն
 և մարդարէին , իսկ զայլ առարկուն ներհա-
 կեալս սոցին տես 'ի մեկնութեան մերում 'ի
 թուլթն առ Եփեսացիս , և յայլ գրեանս
 աստուածաբանից :

ՆՏանո-բէ-ն :

Թէպէտ ոչ ոք գիտէ գոլ զինքն նախասահ
մանեալ , որպէս ասէ գիրն թէ ոչ գիտէ մարդ
թէ սիրոյ է արժանի , կամ ատելու : զի այս
չինի միայն յայտնուքն ւայ : Ուստի առաքեալն
յայտնուք յափշտակուէն ծանեալ զընտրուին
իւր . աղաղակեաց , այսուհետե կայ և մնայ ինձ
արդարուէ պսակն , ևն : Եւ թէ՛ հաստատեալ
եմ , զի ոչ մահ , և ոչ կեանք կարեն մեկնել զիս
ի սիրոյն քսի : սակայն են ոմանք նշանք , որք
եթէ իցեն յանձին ուրուք՝ անարանք նախա-
սահմանելոց նման գոլ ենթադրեն : Առաջին
է նեղուին . քզի նախասահմանութիւնն ոչ այլ
ինչ է , եթէ ոչ յատկական սէր ւայ առ ընտ-
րեալս իւր : Այլ յատուկ նշան սիրոյն ւայ է նե-
ղութիւնն զոր առաքէ ընտրելոց , ին այնմ՝ զի
զոր սիրէ տր , խրատէ , տանջէ զամ որդի , ընդու-
նի : Եւ տրն մեր իսկ ՚ի յայտնուէ ասէ , ես զոր
սիրեմ , յանդիմանեմ և խրատեմ : Եւ այս սէր
երեւեցաւ ՚ի ԅովբ , որ էր նախասահմանեալ
վն այն չէ այնքան նեղութիւնս էանց ՚ի փառս :
Ուստի ասէ գառիթ , անցաք մեք չէ հուր և չէ
ջուր , և հաներ զմեզ ՚ի հանգիստ : զայս իմա-
ցեալ առաքելոյն՝ աղաղակեաց , երանեալ է
այր՝ որ համբերիցէ փորձուէ : Երրորդն է յո-
ժարուք լսելն զբանն ւայ . աստուտ նախակար-
գեալքն ՚ի հրէից առ կեանս յախտեանկանս ,

յոժարութիւն լսելով բանիցն քնի և առաքելոց ,
 գնացին զՏեա նոց . վն այն ասէ արն , ոչխարք
 իմ ձայնի խնում լսեն , և զկնի իմ դան . և ես
 տամ նոց զկեանս յաւիտեանականս : Չայսպիսի
 բարի նշանս խնդրէր դաւիթ , արն առ իս նը-
 շան բարուն : Երանի այնոցիկ , յորս իցեն եր-
 կու նշանքս : Պնրա է աստէն և զայս գիտել ,
 զի եթէ ոք յայտնութեամբ իսկ գիտիցէ զինքն
 նախասահմանեալ , սակայն տակաւին պարտի
 ասիւն առնել որ ինչ է յիւրն կողմանէ , զի
 հաստատուն զիւրն ընտրուի պահիցէ ին առա-
 քելոյն : Պորոս առաքեալն ՚ի նաւին հաւաստի
 եղեալ ՚ի հրեշտակէն փրկութեան իւր և ամե-
 նեցուն , մինչ ետես թէ կամին նաւորդքն փախ-
 չիլ , յորդորեաց զհարիւրապետն և զզօրականն
 հատանել զպարան կուրին , ասելով՝ եթէ դէք
 փախիցեն , դուք աղբիլ ոչ կարէք . այնզի՝ շը-
 նորհեալ էր այ ինքեան զամենայն : Այսպէս
 առնել պնրա է ամենեցուն :

Պրոն Երկրորդ :

Ետպէս նմանութեան որ սրբակոնի ՚ի նախախնամու-
 բէնէն Աստուծոց :

Նախախնամութիւնն է ներդործական կա-
 ուպարումն վերհաղունին ընդ իւրև եղելոց :
 Արդ եթէ իցի՞ ներդործական կաուպարումն
 ստեղծուածոց ՚ի յնձ , ցուցանի նախ՝ վիպուրք

անք գրոց : Հայր իմ մինչև ցայժմ գործէ , և ես
 գործեմ . Եւ թէ՛ ձգի՛ի ծագաց մինչև ՚ի ծագս
 օգտակար առողջուե՛ . և դարմանէ զամենեսն
 քաղցրութի : Յուցանի ևս բանիւ , ամ պատճառ
 յաւէտահեղէ յիւր պատճառելիս ը Պրոկղի .
 այլ ան է նախկին պատճառ . ուրեմն յաւէտա-
 հեղէ* յիւր պատճառելիս , ք մշտախնամէ : Յայս
 միտ ստէ և Դաւիթ անյաղթ փիլիսոփայն մեր ,
 եթէ է ստեղծող , է և նախախնամող : Դարձել
 որ կամի զգու իրին , պարտի նախախնամել զի
 յարամնացէ ՚ի գուն , այլ ան կամի զգու ստեղծ-
 ուածոց : Յուցանի փոքրագոյնս . զի եթէ ոչ
 կամեր , ոչ աւնէր և ոչ իսկ կարէին գու . ը այ-
 նրմ՝ քզի զիւրդ լինէր ինչ . եթէ ոչ կամէիր :
 ապաուրեմն պարտի նախախնամել : Ջայսմանէ
 ասացեալ եմք ՚ի կշիռ արգարութեան գրք-
 քոջն , տես անգանօր :

Նմանութիւն :

Յայսմ մասին յոյժ նմանին այ բարի թա-
 գաւորք , որք ունելով զՏ ի իշխանութի իւրենց
 կառավարեն քաղցրութեամբ դնելով զօրէնս ,

* Ջոյս և Փէլան կառարարճացանէ յտեւն թէ՛
 Բանպէ պարք է որբարդին սոս ՚ի նմանէ որբեցելոցն ինճ
 փունել , Կանպէ ոչ թնէ է ՚ի նմանէ ոնխնամէլէ : "

Siquidem oportet, ut Creator provide curam
 habeat rerum ab ipso creaturarum; nihil enim est,
 quod ab ipso non curetur. Philo de Provid. p. 13.

պալատելով զբանաբանս , կացուցանելով զարդա-
 րակորով պետս , վանելով զԹշնամիս և պատ-
 ժելով զչարս : Այսպիսիքս էին անձանման բա-
 րեպաշտ արքայքն զորս տօնէ եկեղեցի տանելով :
 Որ զերկնաւոր Թագաւորունդ քո զօրինակ ցու-
 ցեր ՚ի յերկրի հաստատելով զաթոռ Թագա-
 ւորուն նոցա յարդարուն և յիրաւունս : Նաև
 բարի եպիսկոպոսունք , որք զեկեղեցին քնի
 կառավարեն սրբութ և իմաստութ , վնյ սք
 գիրն ոչ ամօթ համարի զնոսա անձս անուանել .
 զանձս ժողովողեան քո մի բամբասեսցես : Եւ
 ծանիր , զի այսպիսիքս են բարի նշանք մեծի
 նախախնամութեանն անյ , որ որպս զՅ արեգա-
 կամբ , այսպէս և զեկեղեցի արփիազարդ ե-
 պիսկոպոսութ լուսաւորէ :

Անձանմանութիւն :

Բայց յայսմ մասին յոյժ անձանման գտանին
 անյ սաղայելակիր չար Թագաւորք , որք որպէս
 զվայրենի խող զայգի Յի զտնկեալն յերկնաւոր
 Թագաւորէն ապականեն և յաւեր դարձուցա-
 նեն , որոց ահագինս սպառնայ իմաստունն յա-
 սելն , ահիւ և տագնապաւ հասցէ ՚ի վր ձեր ,
 զի դատաստան անաչառ իշխանաց լինի , ևն :
 Նաև չար եպսք , որք երթալով զհետ զօշա-
 քաղութեան ախտից ծառայեն և ոչ ժողովոր-
 դեան , որով և անյ : Որք տիրելն գիտեն վիճա-

կաց . և ոչ չի կամացն ան նախախնամելն զհօտն :
Որք ուր շուն համրացեալ ոչ կարեն հաջել չե-
զէմ դժոխային գայլոց . զի ունին ՚ի բերանս
իւրեանց զուկրն մոլութեանց և ագահուեց :
Այսպիսիքս են նմանք սատանայի կերպարա-
նեալ ՚ի հրեշտակ լուսոյ . արտաքուստ ոչխա-
րաղգեստ եպիսկոպոսք , և ՚ի ներքուստ գայլք
արաբացիք . որք զանձինս արածեն և ոչ զհօտն :
Որք են աղբիւրք անջրդէիք , աղք անհամք , և
ճրագունք խաւարեալք :

Պրա՛ Երրորդ :

Յաղագս նմանութեան՝ որ արարականի յողորմութեանն
Աստուծոց :

Ողորմութիւնն յերկուս բաժանի , ՚ի նիւ-
թական և ՚ի տեսական : Նիւթական ողորմու-
թիւնն է շարժումն զգայական բաղձանաց յո-
ղորմելուն՝ ուրուք և բարձումն այնր ողորմելուն :
Եւ այս ասի նիւթական , զի պատճառէ զկիրս
՚ի բաղձանս . այս՝ ոչ է ՚ի յանձ . զի ոչ են ՚ի
նմա զգայական բաղձանք : Իսկ տեսական ողոր-
մութիւնն է նախադիտուի թշուառութեան և
բարձումն : Այս ասի տեսական , զի շոշափէ
միայն զմիտս , որ է տեսող . և ոչ զսիրտս , սր է
զգացող . այս՝ է ՚ի յանձ : Տուցանի , ողորմութեան
տեսանն լի եղև երկիր , և այլ անթիւք :
Տուցանի ևս բանիւ , պատճառն իմացական

պարտի խնամ տանիլ պատճառերոյն , այլ նա է
 պատճառ ստեղծուածոց , ուրեմն խնամ տանի
 պատճառերէց : Իսկ խնամ տանելն է զանկեալս
 յարուցանել , անդարձից երկայնամտել , զդար-
 ձեալս անոխակալութեամբ ընդունել , տալ ըզ-
 շնորհս ՚ի ներկայումս , և ՚ի հանդերձելումնս
 փառաւորել : Աստուծոյ ողորմութիւնն է կրկին
 հասարակ և յատուկ : Հասարակն է վերայ ամ
 ստեղծուածոց , ողորմութիւն նր ՚ի վերայ ամ
 գործոց իւրոց : Իսկ յատուկն ՚ի վր ընտրելոց ,
 յորս է գործունեայ և զօրաւոր : Եւ այս է
 բնականաբար և ոչ աչառութեամբ , քզի ող
 հունն յընդունակ նխութս կամ ՚ի չոր փայտս
 ածէ և զօրանայ , իսկ յըստամբական տկարա-
 նայ և զիջանի , այսպս և շնորհքն յառաքինիսն
 ածէ , իսկ ՚ի մուխս նուազի : Առ առաջինն ա-
 սէ սաղմոս , գնասցէ նա ՚ի զօրուէ ՚ի զօրուէ :
 Եւ տէրն , որ ունիցի , տացի նմա և յաւելցի ,
 իսկ առ երկրորդն , և որ ոչ ունիցի , և զոր կար-
 ծեն թէ ունիցի՝ բարձցի ՚ի նմանէ : Ջայնպի-
 սիսն իրատէ առաքեալն ասելով , զհոգին մի՛
 շիջուցանէք : Արդ՝ ողորմութիւնն այ երեւեցաւ
 ՚ի ստեղծման , ասացեր թէ՛ ՚ս ողորմութիւնե-
 ցից : ՚ի նորոգման , ցոյց մեզ տէր զողորմութե-
 քո , ք զքն : յարքայութեան , ուր փառաւորէ
 անդրքան զարժանն , նմին իրի՝ ասէ , տէր յեր-
 կինս է ողորմութիւնքոյ : Նաև ՚ի դժոխս ուր տան-
 ջէ այսր քան զարժանն , սակաւս քան զոր մե-

ղար՝ տանջեցար : Ասիցեմ՞ թէ՛ ապա զինորդ ի-
մանի բանն թէ՛ անողորմ դատաստան լինելոց
է այնմ , որ ո՛չ առնիցէ զողորմութիւնն : Պա-
տասխանեմ , թէ՛ այդ իմանի որքան առ վճիռն
որ անողորմաբար հատանի ՚ի վրձ մեղաւորաց .
և ո՛չ որքան առ պատիժն : Արդ՝ պատիժն լի-
նի անողորմ , զի է յափաեհական , և ողորմա-
խառն , զի կարասցեն կրել :

ՆՃԻՆՈՒԹԻՒՆ .

Յայսմ մասին տիրապէս նմանին այ՛ ողոր-
մածքն , զի զայս նմանուի պահանջէ ՚ի մէնջ
տրն յասելն . եղերութք գթածք , զի հայրն
ձեր երկնաւոր գթած է : Արդ՝ եղերութք նման
հօրն ձերոյ : Նաև երկայնամիտքն , ներօղքն ,
և անոխակալքն . զի այսօրիկ են հետեակ ողոր-
մածութեան : Զի յայն սակս ասի անձ երկայ-
նամիտ և անոխակալ , զի է ողորմած : Եւ զայս-
մանէ տէս ՚ի կշիռն արդարութեան , զի անդ-
ասացաւ . նաև յապաշխարանն , մասն առաջին
գլուխ քսաներրորդ և չորրորդ :

Պրոֆ Զորրորդ :

Յաղագս նմանութեան որ որպահանք յարդարութենէն
Աստուծոյ

Արդարութիւնն ստուգաբանի հարթ առութիւն , քի հարթ և հաւասար առնողութիւն : Արդ՝ այս հաւասար առնողութիւնս կրկին է . ՚ի ներքս , և յարտաքս : Ի ներքս է՝ մինչ իմացականութիւնն իմանայ զիրն լիապէս , քի մինչ իմացականութիւնն հաւասարի իրին իմացմամբ , և կամքն հաւասարի իմացմանն կամեցողութեամբ : Իսկ արտաքինն է , մինչ կամքն լի իմացման և կամեցողութեան որ ՚ի ներքս՝ հրամայէ առ արտաքս : Այսու եղանակաւ արդարութիւնն առեալ բաժանի ՚ի բնական և ՚ի բարոյական : Բնականն բաժանի յանստեղծ և ՚ի ստեղծեալ : Զստեղծել բնականէն և զբարոյականէն ասացուք ստորև ՚ի նմանութեան , զանստեղծէն այժմ :

Երրորդագրութեան :

Աճային կամքն է արդար , զի է չափ իմացականութեան նր . վն այն ՚ի միասին դնէ սուրբ գիրն , արդար և ճշմարիտ է տր : վկայուէք որ զարդարութիւնն այ՝ են անթիւք . վասն այն ցուցցուք նախ՝ բնաբանօրէն : Ճշմարտի իմացման հետեւի արդար կամք , զի արդար կամքն ոչ այլ ինչ է , եթէ ոչ ճշմարիտ իմացման հաւանումն .

այլ ւայ իմացումն է ճշմարիտ , զի գործէ ՚ի վր
էութեանն , որ է ամենաճշմարիտ գոյ , ուրեմն
հետեւի նմա արդար կամք : Երկրորդ՝ ցուցանի
տրամաբանօրէն , ճշմարիտ նախադասութիւնք
հակեն բնականաբար զկամս ՚ի հաւանումն եզ-
րակացուէ . որդոն , մասն փոքր է քան զբոլորն .
այլ արեգակն մասն էի , ուրեմն փոքր է քան
զԵ : Ահա ՚ի սմին բանի եզրակացուին արդա-
րացի իրաւամբ հետեւի նախադասուեցն . հան-
գոյն սմին և իմացականութիւնն ւայ , որոյ յա-
տուկ է միշտ իմանալ զճշմարտուի , հետեւի բնա-
կանաբար իրաւացի հաւանումն , որ է արդար
կամք : վայ ասէ , ուղիղ է տր ամ մեր , և ոչ գոյ
՚ի նմա անիրաւուի : վասն զի ուղղութիւն և
թիւրութիւնն պատճառի ՚ի կամս ՚ի ճշմարտու-
թենէ կամ ՚ի ստուէ իմացականին . այլ յիմացա-
կանութեանն ւայ բաց ՚ի ճշմարտուէ ոչ գոյ
ստութիւն . ապա և ոչ ՚ի կամս նր թիւրուի ,
այլ ուղղուի : Աստուստ կամքն ւայ է քանոն ամ
արդար օրինաց և աղբիւր ամ արդար իրաւանց
ոպ և ասէ * ինև թագաւորք թագաւորեն , և
հզօրք գրեն զարդարութիւն : քան զի՝ զոր ինչ
կամի , արդար է :

Նմանութիւն :

Յայտմասին կրկնակի նմանիւք ւայ , նախ՝
բնականաբար հաւանելով լուսոյ բանին , վն

* Առաջ , 8, 15.

զի բանն մեր է լոյս յերեսացն ւոյ ՚ի մեզ նշա-
 նեալ ի մարդարէին , առ ՚ի առաջնորդեալ մեզ
 ՚ի ճանապարհս իրաւանց . վնջ զոր ինչ կամիմք
 ի լուսոյ բանին է համաձայն կամացն ւոյ : Եւ
 աստուատ է , զի աստուածադէիր տասնաբանեայ
 օրէնքն է ՚ի մեզ բնական . զի է համաձայն լու-
 սոյ բանին : Աստուատ յայտ յանդիման երեւի
 պատկեր գոն մեր ւոյ . վն զի՝ մինչ տասնաբա-
 նեայ օրէնքն առ իսրայէլ գոլով ւածադէիր յամ
 ազգս է բնական , (բաց ՚ի բանէն աւուր շաբա-
 թու .) որով յամ ազինս արգելեալ լինի շնու-
 թիւնն՝ գողութիւնն՝ մարդասպանութիւն՝ սուտ
 վկայութիւնն , և այլք . պարզապէս երեւի թէ՛
 հաւանիլն լուսոյ բանին ոչ այլ ինչ է , եթէ ոչ
 ամենարդար կամքն ւոյ : Չայս տեղիս շօշափէ
 առաքեալն ասելով * հեթանոսք՝ որք զօրէնս
 ոչ ունին բնութք զօրինացն գործեն : որք ցու-
 ցանեն զգործս օրինաց գրեալ ՚ի սիրտս իւրենց
 վկայութք մտացն իւրեանց : Աստուատ ձեռնար-
 կի թէ , ող կամքն ւոյ ինքեան գոլով ուղիղ
 և արդար՝ ոչ է չ օրինօք , զի ինքն է առաջին
 օրէնք . այսպէս և որք վարին լուսով բանին ոչ
 է պիտոյ նոցա օրէնք . քղի ճառագայթիւք
 բանին վարին ինքնին իսկ օրէնք է և հաղոր-
 դութիւն արդար կամացն ւոյ : Յայս միտ ասէ
 առաքեալն թէ՛ † զայս գիտասջիր , զի ՚ի վն
 արդարոց օրէնք ոչ գոն : Ահա տիրապէս նմա-

* Հուսիս, 2, 14. † 1. Տե՛ճ . 1, 9.

նութիւնն այ : Երկրորդ՝ նմանութիւնն լինի
 հետեւելովն նշանի կամացն այ . որ բացայայ-
 տեալ է ՚ի սք գիրս : Քանզի իմացականն մեր
 սկզբնական մեղօք պղտորեալ ապականեցաւ .
 վասն այն վայել էր աստուածայնոյ իմաստուն
 և գթութեանն օժանդակել սմա յայտնելով
 զկամս իւր : Արդ՝ ող կամքն այ է բարին՝ հա-
 ճայն՝ և կատարեալն ի առաքելոյն , այսպէս և
 կամքն արդարոց , և մերն պարտի : Բարոյական
 արդարութիւնն է կամք հաստատուն հատու-
 ցանելոյ իւրաքանչիւր ումք զիւրն ըստ արժա-
 նւոյն , և այս կոչի տրամաբարչական արդար-
 ութիւն : Այս՝ յատկապէս ոչ է ՚ի յնժ , զի նժ
 ոչ ումք պարաւանդի տալ ինչ յիրաւանց , զի
 ոչ ումք պարտի զիւր ինչ , այլ ՚ի հաւատարմութե
 խոստման , զի նա ստեղծանէ , փրկէ և փառա-
 ւորէ , որում ոչ ինչ արդիւնք ՚ի մէջ է հա-
 մարժան , այլ միայն ի իրաց ինչ : Ասիցեմ՝
 ապա ընդէլ՝ պսակ արդարուն կոչէ առաքեալն
 զփառքն : Պատասխանեմ թէ՝ պսակ արդարու-
 թեան վասն այն կոչէ , զի պարաւանդի տալ ՚ի
 հաւատարմութեան խոստման , և ոչ վասն հա-
 ւասարութեան արդեանցն , և զայսցանէ տես
 ՚ի կշիռն արդարութեան : Եւ ծանիր տատ . զի
 արդարութիւնն Աստուծոյ , և սրբութիւնն և
 ուղղութիւնն նոյն են , ուստի նմանիլ արդա-
 րութեանն այ՝ է նմանիլ և սրբութեանն և ուղ-
 ղութեանն , վնկ զանց առնեմք աստէն :

Պրահ Հէնգերորդ :

Յաղագս նմանութեան որ արբանհանէ 'ի Սերոյն

(Աստուծոյ) :

Եւ քզի վերոյ ասացեալ զօրուէք կամացն
այ յառաջագային 'ի սիրոյ նր . վն այն ասելի
է և զնմանէ : Արդ՝ սէրն է Տաճուի բաղձալոյ
կամ բարոյ ներկայականի : 'Ի յած կրկին բա-
րիք գտանին ներկայք , ք անստեղծ և ստեղ-
ծեալ , անստեղծ բարին կամ բաղձալին է էուի
իւր , զոր սիրէ անստեղծ սիրով . և լը այսմ բո-
լոր Երրորդուին է սէր . * զի միով սիրալիր կա-
մաւ բերին առ միմեանս : վն ասէ Յովհաննէս
† ան սէր է : և Հնորհալին , ‡ Սէրն 'ի Սիրոյ
զՍէրդ առաքեաց : Յուցանի ևս պատճառաւ ,
կամք բարեպէս կարգաւորել՝ սիրէ նախ զինքն :
այլ այլ կամքն է բարեկարգ , ուրեմն սիրէ նախ
զինքն : Երկրորդ՝ սէրն բղխի 'ի ներկայ բարոյ .
այլ ոչ ինչ այնքան ներքսապէս է ներկայ այ
քան զէուի իւր : Երրորդ՝ սէրն բղխի 'ի ծանաչ-
մանէ , ուստի ասի յածաբանից , ոչ ինչ է սիրե-
ցել , եթէ ոչ նախ ծանուցել . իսկ ոչ ինչ է նախ
ծանուցեալ այ , եթէ ոչ էուի իւր . ոչ որ ծա-

* " Սէր է կենդանի երանութեամբ շնորհ . "

Յաճախապարտմ . Տար . 1 . էջ . 5 .

† 1 . Յով . 4 , 8 . ‡ Հարսի : հոգեգալստեան 2 պարբեր :

նաչէ զորդի՝ եթէ ոչ զՏայր . և ոչ զՏայր ոք
 ճանաչէ , եթէ ոչ զորդի . ապա ուրեմն ճանա-
 չելով փոխաբերապէս նոյնով իմացականութիւն
 սիրեն զմիմեանս բարեհաճ կամօք . սյսպէս և
 հոգին սք ճանաչէ և սիրէ , զի ո՞րք գիտէ ինչ
 զմարդոյն՝ եթէ ոչ հոգի նր . նոյնպէս և զայն
 ոչ ոք գիտէ , եթէ ոչ հոգին այ : Իսկ ստեղ-
 ծեալ բարին և բաղձալին են արարածքն , որք
 և են յեւե՛ այ բովանդակել և ներկայք , զորս
 և սիրէ բարեհաճ կամօքն . * սիրես զամ՝ որ
 են : Յուցանի ևս բանիւ , ոչ ոք ատէ զգործս
 իւր , սյլ ստեղծուածք են գործք այ , ուրեմն
 ոչ ատէ : Ուստի ատէ իմաստունն , † զի ոչ եթէ
 առ ատել ինչ հաստատեցեր կամ արարեր :
 Հարցանիցես՞ . ապա ընդէ՞ր ատէ իմաստունն ,
 առհասարակ ատելիք են այ ամբարշտելն և ամ-
 բարշտուի իւր : Պատասխանեմ , թէ ՚ի գործս
 արհեստաւորին գտանին ուղղուի և թերուի .
 ուղղութիւնն է համաձայն բանի . որ ՚ի միտս
 արհեստաւորին , զայս՝ սիրէ : Իսկ թերուին
 է խոտորումն ՚ի կանոնէ արհեստին . զայս ատէ :
 Ուղղուին պատճառի յարհեստաւորէն , իսկ
 թերութիւնն ՚ի տկարուի նիւթոյն : Այսպէս
 ՚ի գործսն այ են երկու սիրելիք , էակուի՝ որ
 լը ինքեան է բարի , սիրես զամ՝ որ են . ք լը-
 րում են էակք . և գործողուի համաձայն բնու-

* Իմաստ 11, 25. † —նոյն— :

Թեան և բանի , զայսոսիկ սիրէ : Ա՞՞ք բարե-
գործուիք են համաձայն բնութեան և բանի ,
իսկ որ ինչ խոտորին ՚ի բնութենէ և ՚ի բանէ ,
առհասարակ են անօրէնութիւնք՝ չարուիք՝ և
անկարգութիւնք , որք պատճառին ՚ի տկարու-
թենէ զանգուածոյն , և ո՛չ ՚ի ճարտարապետէն
զայսոսիկ ատէ , վասն որոյ ատէ , ատեցեր զայ-
նոսիկ , ոյք գործեն զանիրաւութիւն :

ՆՏահաւելին :

Յայսմ մասին նմանիւք այ բարեհաճ կա-
մօք սիրելով զբաղձալի բարին մեզ ներկայ :
Արդ՝ նախ է ներկայ մեզ անձ , երկրորդ՝ անձն
մեր , երրորդ՝ ընկերն : Ջայս կարգ եցոյց տրն
ասելով՝ սիրեսցես զՏէր Ա՞՞քս յամ սրտէ
քումմէ , աստէն զանձն սիրողին և ընկերին մի-
ջադրէ : Այս կարգ սիրոյ ցուցանի ևս բանիւ ,
կամքն բարեկարգ պարտի սիրել նախ զառա-
ւել ներկայ և զառաւել մեծագոյն բարին և
ապա զայլս , իսկ ան է մեզ առաւել ներկայ և
ընդհանուր և մեծագոյն բարի քան զմեզ , ու-
րեմն պարտիւք նախ զնա սիրել : Մեծագոյնս
յայտ է , ցուցանի փոքրագոյնս , նախկին գոլն է-
ակին մեծագոյն է քան երկրորդ գոլն , որպէս
գոյացուին մերձ է մարդոյ քան զպատահումն ,
և հիմն մերձ է տան քան զորմունքն , և արմատն
մերձ է ծառոյն քան ոստքն , այլ մերոյս գոլոյն
այ գոլն է ո՞՞վ գոյացութիւն առ պատահումն ,

Տիմն առ որմունս , և արմատն առ ոստան .
ապա ուրեմն այ գոն մերձ է մեզ քան զմերն , և
վասն այն՝ նախ նա է սիրելի ՚ի մէջ : Երկ-
րորդ՝ պարտիմք սիրել զմեզ ուզիլ սիրով , և
յայնժամ ուղղապէս սիրեմք զմեզ , եթէ ը կար-
գի բնութեան և ը ճառագայթի լուսոյ բա-
նին շրջեցիմք յամենայն շաւիղս մեր անսայ-
թաք : Յերրորդի կարգին պարտիմք սիրել
զնկերն իբրև զանձն մեր , և յայնժամ սիրեմք
զնկերն ը անձին , եթէ որ ինչ բնութեան է
և լուսոյ բանին , ք որ ինչ ՚ի նմա վերաբերի
առ բարին՝ սիրեսցուք , իսկ որ ինչ վերահայի
առ չարն՝ ատեսցուք : Քղի պարտիմք սիրել
զբարին ընկերին . իսկ զմոլութիւն նորին ա-
տել , և այսու սիրով տիրապէս նմանիմք սիրոյն
Աստուծոյ , զի և Աստուած սիրէ զբարին մեր ,
բայց զմոլութիւնն մեր ատէ :

Պրահ Լեցերորդ :

Յաղագս նմանութեան՝ որ որպոհանի յորախոութենէն
Աստուծոյ :

Որ ինչ մինչև ցայժմ ասացաւ զկամօցն այ ,
ամենեքեան են ներգործութիւնք , շարժումն
և բաղձանք բարեհաճութեան կամաց նորայ .
յորոց մի է և ուրախութիւնն , որ սահմանի
այսպէս , Ուրախութիւնն է հանգիստ բաղձա-
նաց ՚ի ներկայ բարին :

(Եւրոպացիութիւն :)

Է ՚ի յԱճճ ճշմարիտ ուրախութիւն և զմայլական բերկրութիւն : Յուցանի նախ՝ վկայութիւնսքսք գրոց յորժամ զուարճացեալ էր զտիեզերս բովանդակել , և ուրախ լինէր յորդիս մարդկան : Ազնիւ ծառայ բարի և հաւատարիմ , մնւտ յուրախութիւն տեսունքսք : Յուցանի ևս բանիւ , ուրախութիւնն բղխի ՚ի ներկայ բարոյ . իսկ Աստուծոյ ամբարիք են ներկայ , ուրեմն է ՚ի նմա ուրախութիւն : Գարձեալ յայնմ է ուրախութիւն , յորում ոչ ինչ բարի է պակաս , այլ ՚ի յաճճ ոչ ինչ բարի է պակաս , ուրեմն է ՚ի նմա լիակատար ուրախութիւն : Ուրախութիւնն այլ է գոյացական և ոչ պատահական , ջուցանի , այն ուրախութիւնն է պատահական , որ գայ յարտաքուստ , և այնպիսի է ուրախութիւնն ստեղծուածոց , զի բղխի ՚ի ներկայութենէ արտաքին բարեաց . իսկ այն ուրախութիւնն է գոյացական , որ բղխի ՚ի ներքուստ . իսկ այլ ուրախութիւնն բղխի ՚ի ներքուստ , քի յեութենէ իւրմէ՝ որ է ներքին իւր , ուրեմն է գոյացական : Աւարկիցես՞ զբաննսքսք գրոց , թէ՛ որդեակ եթէ իմաստուն լիցիս , ուրախ եղիցի սիրտ քո . և ուրախ արասցես զիմ սիրտ : և թէ՛ ուրախութիւն լիցի յերկինս վնմիոյ մեղաւորի որ ասպաշխարիցէ : յորոց երևի

Թէ պատահական ուրախութիւն անկանի ՚ի
 յԱստուած : Պատասխանեմ թէ այսոքիկ լը ի-
 մացման մերոյ միայն երեւին գու ՚ի յի՛ծ պատա-
 հական այլ ՚ի յի՛ծ են գոյացականք . վն զի ՚ի
 յաւիտենից յեութեան իւրում տեսանէ զամ .
 և որ նախագէտ է ապառնեաց նորոգարէս ՚ի
 պատասխին ոչ ուրախանայ և ոչ տրամի : Ուրա-
 խութիւնն նոյ է անճառելի . ցուցանի , որ է
 անհուն է անճառելի . այլ նոյ ուրախութիւնն
 է անհուն . զի բղխի յամենաբարի էութենէն ,
 որ է անհուն : Եւ աստ գիտելի է . զի են ու-
 մանք բաղձանք , որք են յատուկ ստեղծական
 կամոց և ոչ նոյ . յորոց ոմանք հային առ բու-
 ցակայ բարին որպէս յոյս . զի ոչ ինչ բարի է
 բացակայ նոյ . ոմանք ՚ի բացակայ չարն , որպէս
 երկիւղ և փախուստ . ոմանք ՚ի ներկայ չարն ,
 որպէս ցաւ և տրտմութիւն . յորոց և ոչ մին է
 ՚ի յի՛ծ . թէպէտ մեզ այնպէս ձևանայ : Ոմանք
 ՚ի չարն վրէժինդրելի , որպէս բարկութիւն .
 և այս ՚ի յի՛ծ է լը արդարութեան և ոչ լը փա-
 տակրութեան : Ոմանք ՚ի դժուարստանալի
 բարին , որպէս համարձակութիւն . որ ոչ է ՚ի
 յի՛ծ : Եւ ոմանք ՚ի ներկայ բարին , որպէս
 սէր և բերկրութիւն , որք են ՚ի յԱստուած :

(Նմանութիւն)

Յայտմ մասին կատարեալ առաքինիք նմա-
 նին նոյ մշտատե ուրախութ . նազի ոչ հոգան

զանցաւորս , այլ զամ Տոգս իւրեանց ընկենուն
յամ . իսկ անՏոգ միտքն է իբր Տանապազորդ
'ի խրախճանութեան : Երկրորդ՝ զի զխղճմտա-
նքս իւրեանց ունին մաքուր , որ ոչ սակաւ ու-
րախութիւն պատճառէ , լը այնմ՝ անկողինք
մեր ծաղկեալ են . զի ոն՞ ծաղկալից պարտէ՞ն
զուարճացուցանէ զաչս , այսնքս և մաքուր խղճ-
մտանքն զսիրտս : Առ այսպիսիս գոչէ , ուրախ
լերուք 'ի տէր յամ ժամ , դարձեալ ասեմ ու-
րախ լերուք . մի՛ ինչ Տոգայք զի տէր մերձ է :
Երկրորդ՝ նմանին նոյ իմաստասէրք , որք խո-
կալով զաստուածայինսն և զննելով զպատճառս
էակաց , անբաւ ուրախութիւն ընանին . վասն այն
ասաց . Որդեակ եթէ իմաստուն լիցիս , ուրախ
եղիցի սիրտ քո : Ուստի և Շնորհալին ,

Ուամարք գրոց՝ զուարճանալ ,

Իմաստութեամբն՝ ուրախանալ :

Եւ սաշմոս , նշանեցաւ առ մեզ լոյս երեսաց
քոց , և ետուր ուրախութիւն սրտից մերոց , ք
է լոյս բանին : Վասն այն երանէ զայնպիսին
Սիրաք ասելով , երանեալ է այր՝ որ բնակիցի
յիմաստութեան , և խոկասցի յարդարութեան :
Այսպէս բերկրեալ էր սուրբ Վոյսն , վասն
որոյ ասէր Տրեշտակն , ուրախ լէր բերկրեալք :

Աննճանութիւն :

Իսկ ամբարիշտք են յոյժ աննմանք , զի
խղճմտանք նոցա միշտ սպառնան զմահ . 'ի

տուէ և ՚ի գիշերի եղիցի կտակած չարեացն : Այսպիսիք են նախ ագասք , որ հաշեն և հառաչեն վասն ստանալոյ զի մի կորիցէ . երկրորդ վասն ստանալեացն , և այսպէս ամ աուրք նուցա ՚ի խաւարի են և ՚ի սուգ և լի տրտմութեալմալ : Երրորդ՝ հպարտքն , զի միշտ են ՚ի տրտմութեան , թէ ընդէր ոչ յամենեցունց վառաւորին : Նաև նախանձոտք . որք զօրհանապաղ տրտում գնան , զի խանձոտին ճառագայթիւք յաջողութեան ընկերին : Զայսր պրակէ տէս և յասպշխարանն մեր մասն առաջին գլուխ , և ։

(Պրակ Եօնէրրորդ) : 222

(Յողագոս նմանութեան որ արքանանի ՚ի Ստանկէլագոր-
նութենէն Աստուծոյ) :

Կամքն անգորով ամենազօր , առնէ սքանչելիս . և այս միայն է յատուկ անյ : Ուստի յսքանչելագործութենէն անյ զարմացեալ գաւիթ , խոստովանի զնա միայն գող անձ՝ յասելն , մեծես դու տէր և առնես սքանչելիս , և դու միայն ես անձ : Քանզի սքանչելագործութիւնն է գործ ընդդէմ բնութեան , ասի գործ՝ որով հաւասարի չէ այլոց . իսկ չըդէմ բնութեան կամ ՚ի վեր քան զբնութիւն դնի ՚ի տեղի տարբերութեան : Արդ՝ առնել չըդէմ բնութեան այնմ միայն վայելէ , որոյ է հաստել զբնութիւն . զի որովհետև հուրն զհուր գորն ընկալաւ յանյ ,

կարէ զօրութիւն նորին թողուլ զհրային բնութիւն
 իւր և փոխարկիլ ՚ի բնութիւն ջրոյ , այսպէս և
 զայլն իմն , զի ան արարածք հազանդին կա-
 մաց արարչին : Եւ ծանկր . զի կրկին կարողու-
 թիւն գոյ ՚ի ստեղծուածս , բնական և հա-
 զանդական : Աստի և կրկին է սքանչելագոր-
 ծութիւնն , ի կարգի բնութե , և լըգէմ կարգի
 բնութե : Ըստ կարգի բնութե է յորժամ լինի ի
 բնական ճանապարհի , ոպ եթէ ակն բիւրա-
 պատիկ քան զոր կարն է տեսանիցէ : Արպէս
 աչքն մովսիսի որ ետես զանմ երկիրն աւետեաց
 ՚ի հեռուստ : Այս սքանչելիք ասի ի բնութե
 ճանապարհի , և առ այսպիսիս ունին ստեղծ-
 ուածք բնական կարողութիւն , զի կարողութիւն
 նոցա բնական կարէ զօրանալ որչափ կամի անձ :
 Իսկ լըգէմ կարգի բնութե է , յորժամ անցանէ
 զբնական օրինօք , ոպ է կուսին ծնանիլ , նշխա-
 րին ՚ի մարմին քնի փոխարկիլ , և պատահմանց
 կայանալ թարց ենթակայի , ջրոյն զշնորհս
 յառաջածել ՚ի մլրտութեան , յարութիւն մե-
 ռելոց , և ան հաւատալիք : Առ այսպիսիսն
 ստեղծուածք են ՚ի հազանդական կարողութե .
 զի յորժամ հաստիչն բնութեան կամի , բնու-
 թիւն նոցա յեղյեղու ըստ կամաց իւրոց :

Նմանութիւն :

Յայսմ մասին նմանին այ կատարեալ հա-
 ւատ ունօղքն , եթէ ունիցիք հաւատս քան ըզ-

Տասն մանանխոյ , ասասըլիք լերանց բարձիք և
 անկերուք ՚ի ծով . եղիցի : Որ հաւատայ յիս
 զգործս զոր ես գործեմ , և նա գործեսցէ , և
 մեծամեծս ևս քան զոյնս : Հարցանիցեմ[՞] , այ-
 ժլմ չէլի՞ ոչ լինին նշանք , մի՞թէ հաւատա-
 ցեալքն անկատարք իցեն : Ատասխանեմ թէ
 առ նշանն չորս իր պահանջի , նախ՝ կատարեալ
 հաւատ առնողին . ի այնմ մեք ընդէլի՞ ոչ կա-
 րացաք բժշկել . վն թերահաւատութեանն ձե-
 րոյ : Երկրորդ՝ կատարեալ հաւատ՝ խնդրողին
 աստուտ խնդրէր Եիսուս զկատարեալ հաւատ
 ՚ի բժշկելեաց : Եւ կոյրն որ բժշկեցաւ ՚ի քնի-
 յառաջնում նուագին տեսանէր վասն թերա-
 հաւատութեանն՝ զմարդիկ իբրև զճառս : Եր-
 րորդ՝ պահանջի կամքն այ , ուստի թէպէտ
 առաքեալն ունէր զկատարեալ հաւատ , սա-
 կայն երիցս խնդրեալ յայ ՚ի բաց վարել զՏը-
 րեշտակն հակառակ յինքենէ , ոչ ընկալաւ .
 զի ոչ կամեցաւ անձ : Չորրորդ՝ զի լիցի ՚ի հաս-
 տատութիւն հաւատոյ , և յայտ է զի այժմ հա-
 ւատն եկեղեցոյ հաստատուն է և չէ կարօտ
 նշանի որպէս յառաջն : Արդ՝ այժմ վասն այն
 ոչ լինի թերեւս , զի ոչ համընթանին սոքա ՚ի
 միասին :

(Ատիճանն ստուգին հասին :)

Հ Ա Տ ՈՐ ԵՐԿՐՈՐԴ՝

Գլուխ Առաջին:

ԻՅ զագոս նճանութեան՝ որ արքայահանի 'ի Սուրբ Երբ Երբ
գոռնէնէն . Բաժանեալ 'ի չորս արախն :

Ի Պրաչ Առաջին .

ԻՅ զագոս նճանութեան՝ որ արքայահանի 'ի ճանաչմանէ
Արեոյ Երբ Երբութեան :

ԵՐԱՆԵԼԻ Երրորդութիւնն յաղագս
գերազանցութեանն) բնական լուսով ոչ ճանա-
չի . բայց միայն հաւատով և անյայտի օրինա-
կաւ : Յուցանի առաջին մասն . ոչ ոք կարէ ճա-
նաչել զսեպհական և զբնական յատկութիւն
իրին , եթէ ոչ նախ ճանաչիցէ զբնուի և զինչու-
թիւն նորին . այլ ոչ ոք կարէ բնականաբար ճա-
նաչել զբնուի և զինչուի նյ , որոնք ասացաք յա-
ռաջնում հատորին , ապա և ոչ զբնական և
զսեպհական յատկուի նորին , որ է երեքանձ-
նեայ գոն : Փոքրադոյնս ցուցաւ յառաջնում
հատորին . ցուցանի մեծադոյնս : Վնզի առաժ-
հասարակաց է թէ՛ յատկուիք իրին՝ բնուէն
հետեւին : Յուցանի երկրորդ՝ Որ ոչ է յըզգա-
յութեան , ոչ է յմտացականուէ . զի լը արիստո-

տէլի, իմացումն մերնպաստաւորի յըզգայութե-
 նէ առ ՚ի իմանալ զմեծամեծս . սյլ Երրորդու-
 թիւնն ոչ է յըզգայութե , ոչ ինքն և ոչ գոնէ
 յատկագոյն օրինակն . ապա և ոչ ՚ի իմացման :
 Առարկիցե՞ս բազումք ՚ի փիլիսոփայից ծանեան-
 զոյս խորհուրդ ող * Թրիսմէնճիսթոս և սյլք .
 յայտ է թէ ուժգնութե մտաց : Պատասխանեմ
 թէ ծանեան , ոչ ուժգնութե մտաց , այլ կամ
 յաւանդութե նախահարց , և կամ յընթերցմանէ

*(Trismegistus, Տրիսմէջիսթոս որև Մերէն-բէ, էր
 փեմեղէ փելիսոփոյ առ Ուերուրու- արտայնն Եգիպտոսի)
 որում նախարարէաց ՚ի Հենդանութեան . և յէպ Տահանն)
 (Հասարակացացեալ քրճացաւ : Ուտոց սա զնշանագիրս)
 (Կրտաբանութեան . զճշաչումն ինն իբեանոց և զամենայն)
 (արհեստս աստղագիտան , գրեաց 40. հարարս գրոց . յորոց)
 (զմէն և էլ ըզօգտնեալ աստղագիտարարեալ Սարգսնեա)
 (նսնի փեմեղէ պարսպանի հարոց յճեր դար : Ենչ Բունս)
 սորն զխորհրդոց Երրորդութեանն ըստ յեղեղոց Հեղինա-
 ճի՝ ինն պարս ՚ի հեթանոսական աստուղեւաց , զոր սհա
 սուեալ յԵւեբէոսէ՝ էդի սոս :

Την των όλων αρχην υποτιθεται αερα ζοφωδη και
 πνευματωδη, η πνοην αερος ζοφωδους, και χαος θολερον,
 ερεβωδες. ταυτα δε ειναι απειρα, και δια πολυν αιωνα μη
 εχειν περας. οτε δε, φησιν, ηρασθη το Πνευμα των ιδιων
 αρχων, και εγενετο συγκρασις, η πλοκη εκεινη εκληθη
 Ποθος. αυτη δε αρχη κτισεως απαντων. αυτο δε ουκ
 εγνωσκε την αυτη κτισιν. και εκ τω αυτη συμπλοκης τω
 Πνευματος, εγενετο Μωτ. Τωτο τινες φασιν ιλυν. οι δε, υδα

մարգարէական գրեանց : Ուստի Պետրոս զի մի
 հալարտանայցէր թէ բնական լուսով ծանեայ ,
 ասաց տէն , մարմին և արիւն ոչ յայտնեաց քեզ
 սյլ հայրն իմ, որ յերկինս է : Մարմին և արիւն
 կոչէ զանձն Պետրոսի , զի սովոր է սք գիրն
 մասամբ զբոլորն նշանակել , տեսցէ ամ մար-
 մին զփրկուի այ մերոյ : Առարկիցես՝ երկրորդ
 պատճառաւ , թէ վն էր է ան երեքանձնեայ՝

τῶδους μιξεως σῆψιν— και εκ ταυτης εγενετο πασα σπορα
 κτισεως, και γενεσις των ὄλων.

Երբ արդարեւն սորան հայտնայ յերես անուանն սէղբոնն
 համ յոգէս : Յորոյ ստուշինն Πνευμα, Ոգի սփռչող :
 Երկրորդն ծնեալ ՚ի նմանէ Ποθος, Աէր, համ յանձնութեան.
 Ոգի հեցողեւ . ետէ Երբորն անհայեալ ՚ի նոյնեայ՝ Νωτ,
 այս է Տահ, համ ապաշտնութեան ըստ շինեիէ Բարբառոյ :
 Ըստ այսմ գրեւէ՝ անհայն նախնի հասարեղսք սրա-
 բին երբեանց Աստուծոյ Երեւան յեւոյն . որոյն է փեսա-
 նել ՚ի նախնի Պարոս զՋրոսն հայր , Որմէսք , առ-
 քոս ժ Բարոյ . և Արհիմն շարի : Նաև ՚ի Հնդկաստան-
 նեայ . ब्रह्मा, զԲրմհա . Ոգի արարել . विष्णु, Բիշնու,
 Ոգի պահպանել . և शिव, Շիւու , Ոգի պաշտնարար :
 Այստեիէ Բեպէս լի խօլական զնորեւս , ստեացն Եւէ առ-
 զոսս զարարական Ոգին ՚ի Հօր խնամանէ , և պահպան-
 զանն Որդոյ , ետէ զնործանելն փայտաւս ստորանձայնն
 Արարտութեան , որ է գործ համայն . առաքի և Էլանէ Հս-
 գին Ճմարտութեան , իբր ՚ի խանգարածոյ յանդիման Է-
 բեի նախնի ճանօնութեան ստորանձայնն Անճանց Սրբոյ
 Երրորդութեանն :

կարէ իմանիլ բնականաբար . ուրեմն և ներգործութիւնն : զորօրինակ , յորժամ իմանաւք թէ մարդն է կենդանի բնական , իսկոյն մակաբերեմք թէ ուրեմն կարէ խօսիլ : Յուցանի մեծագոյնն , պատճառ երեքանձնեայ գոլոյն ւայ է իմացականուին և կամքն . իսկ այսօքիկ կարեն իմանիլ բնականաբար ո՞ղ ցուցաւ յառաջին հատորին . վնդի են ձիրք իմացական էակի . և զի պատուականագոյն է սօքօք առնելն քան լոկ բնութք : Յորմէ մակաբերի և ներգործութիւնքն , ք ներգործութք իմանալն և սիրելն . զի ՚ի յնձ ոչ գոյ կարողուի : Պատասխանեմ ըունելով թէ ՚ի դնիլ պատճառին դնի և պատճառելին , և թէ բնականաբար իմանի ւայ իմացական և կամաւոր գոլն , և թէ՛ ներգործութեամբ իմանայ և սիրէ , սակայն այսու ոչ կարէ իմանիլ բնականաբար թէ իմանալովն ծնանի զբանն , և սիրելովն բղխէ զհոգին : Զի թէ ան իցէր միանձնեայ կարէր իմանալ և սիրել զինքն , ո՞ղ և բանն և հոգին , որ թէպէտ նովին իմացականութք և կամօք իմանան զմեանս և սիրեն , սակայն ոչ ևս ծնանին և բղխեն հանգոյն հօր : Առարկիցես՞ երորդ՝ թէպէտ չկարեմք իմանալ բնականաբար զայս գերազանց խորհուրդ , կարեմք իմանալ գէթ օրինակաւ հոգւոց մերոց , զի հոգին մեր է պատկեր ւայ , Արդ՝ ո՞ղ հոգին մեր ծնանի և արտաբերէ զբանն ներտրամադրեալ , և յառաջբղխէ զսէր ,

այսպէս և անձ : Պատասխանեմ բաժանելով
 զմեծագոյնդ . հոգին մեր է պատկեր անձ , իմա-
 ցականութիւն և կամօք՝ ստորասեմ . ծնանելով և
 բղխելով՝ բացասեմ . զի այլ է բան ծննդեան
 և բղխման մերոյ , և այլ անձ . զի հոգին մեր վն
 անկատարուէ առնէ զայս . քզի յարտաքին ա-
 ռարկայից ընդունի , և վն իւրոյ անկատարուէն
 և կարօտութեանն յառաջածէ : Իսկ անձ ոչ
 ընդունի յարտաքուստ զսէր և զբան , և ոչ է
 կարօտ յառաջածել զնոսա : Վասն այն դիմելի
 է ՚ի հաւատն՝ որ ուսուցանէ թէ անձ՝ ո՞ր անձ ,
 ունի զիմացականութիւն և կամք , ո՞ր հայր՝ ունի
 զորդի և բղխէ զհոգին սք : Եւ զայս հաւատ
 ունիմք յաստուածային գրոց :

Երրորդացութիւն :

Խորհուրդ ամենասուրբ Երրորդութեանն
 միայն հաւատով ճանաչի . իսկ հաւատն կրկին
 կերպիւն ծանուցանէ : Նախ՝ յայտնուէ՞ որպէս
 Պետրոսի , ինչպէս՝ յայտնեաց քեզ հայրն
 իմ որ յերկինս է : Ոչ ոք գիտէ զհայր , եթէ ոչ
 որդի , և ում որդին կամիցի յայտնել : Երկրորդ՝
 անձային գրով , որ և է յայտնուէ՞ . քզի Հոգին
 սք յայտնեաց մարգարէից . և նոքա գրեցին .
 բայց ոչ մեկին և պարզ որպէս յաւետարանին
 ցուցանի , այլ խորհրդաբար , զի մի՛ նորահա-
 վատ ազգին խրայելի խորդ ինչ թուիցիւր :
 Արդ՝ մարգարէքն երկուք ձեռովք յայտնեն մեզ

զամենասք Երրորդութիւնն : Նախ՝ յողնակա-
 նապէս նշանակելով , լը այնմ՝ * արասցուք
 մարդ լը պատկերի մերում : լը պատկերի ասե-
 լով զմիունի էութեանն ցուցանէ , † իսկ արաս-
 ցուք և մերում , զբազմունի անձանցն : * Եւ թէ՛
 ‡ զի ՚ի պատկեր ւնյ արարի ես զմարդն : եթէ
 նրբապէս քննեսցես , աստանօր ևս կարես իմա-
 նալ զբազմունի անձանցն : Եւս և ॥ տէր տեղաց
 զհօր և ծծումբ ՚ի Տեառնէ Աստուծոյ ՚ի Սո-
 դոմ . որով յայտ յանդիման ցուցանի բազմու-
 թիւն անձանցն : Եւս՝ § եկայք իջցուք և խառ-
 նակեսցուք զլեզուս նոցա . որ է ձայն բազմա-
 տրական և բազմութեան անձանց նշանակ :

Երկրորդ՝ առանձնաբար զանձինսն նշանա-
 կելով . զՈրդին , ¶ Տէր ասաց ցիւ Որդի իմ ես

* Ծննդ , 1, 26.

† Ուր ՚ի Տեղ Բայն՝ առ Եբրայացիս անուան Բայնի դնի
 յոգնաէն օրհն (Ալօհիմ . անձ .) որ է յայննի ապա-
 ցոյց ոչ Բազմա-որո-թեան էութեանն , այլ անյանց ամե-
 նասորբ Երրորդութեանն : Թէպէտ արդէ Հրէայք Բա-
 զում ինչ ընդդէմ էրպէն , իբր այն թէ՛ Տովէս ՚ի գրէն
 զայն՝ ասաց ցած , " էամեն՝ Տէր Տղարէցո-ցանէլ զմարդէն
 " և գայնաղէցո-ցանէլ զնոսս ՚ի հասարս Տիոնէ քոց : "

Որում պատասխանեաց (ասէն) պէր , " Ես հրամայեցի ,
 " գրեա . և որ գայնաղէլոցն էցէ , գայնաղէսցի : "

† Ծնն 9, 6. ॥ Զնն , 19, 24. § Զնն , 11, 7.

¶ Ստղմ . 2, 7.

դու , և ես այսօր ծնայ զքեզ : Եւ այսու նշա-
նակէ նախ զյաւիտեանական ծնունդն , զի յա-
ւիտեանականութիւնն է մի միայն օր աներեկ :
Երկրորդ՝ զանսպառ ծնունդն , զի միշտ ծնանի :
Եւ եսայեսայ 66, 9. ուր ՚ի մեզ ասի ոչ ապաքէն
զամուլն և զծննդականն ես արարի : ընդ այլ
Թարգմանութիւն գրի * ես՝ որ այլոց ծնունդ շնոր
հետ , մի՛ թէ ես ինքն ամուլ իցեմ : Լըբու ոչ :
Եւ Սաղմոս , † ընդ քեզ է սկիզբն աւուր զօ-
րութեան քոյ ՚ի վայելչութիւն սքց քոց յար-
գանդէ յառաջ քան զարուսեակ ծնայ զքեզ :
Քանզի Բանն ան է վայելչութիւն սրբոց իւ-
րոց : Եւ գարձեալ եսայի , ահաւասիկ ՚ի միտ
առցէ մանուկ իմ , վերասցի . և : Իսկ զհօ-
գւոյն սքց ասէ իմաստունն , ‡ գոյ ՚ի նմա հոգի
մտաւոր , և այն : Եւ դաւիթ , հոգի քոյ սք
և բարի , առաջնորդեացէ ինձ ՚ի յերկիր ուղիդ :
և թէ՛ ॥ զհոգի քո սք մի՛ հաներ յինէն : քան-
զի երկեալ , մի՛ գուցէ հանգոյն § Սաւուլայ
վերանայցէ և յինքենէ հոգին Տեառն : Արդ՝
զորքանուին ճշդիւ ցուցանելով Սողոմոն՝ ասէ ,

* Numquid ego, qui alios parere facio. ipse
non pariam, dicit Dominus? si ego, qui generati-
onem cæteris tribuo, sterilis ero, ait Dominus
Deus tuus?

† Սաղմ . 109. 3. ‡ Իմաստ . 7. 22. ॥ Սաղմ . 50. 12.

§ 1 Սաճու-էլ . 16. 14.

երեք են , զորս անհարին է ինձ իմանալ :
յերկրորդ օրինաց , լուր խորայել տի ան քո տի
մի է : այսու զերիս անձինսն ՚ի մի բնութիւն
գուցանէ * : Եւ Եսայի , Սք , Սք , Սք

* Միութեան երրորդութեանն արարող Աստուածա-
շունչ գրող հասարակէն Հրէայք նաև յաղօթարանս
Եւրեանց : Deus est unus non unicus. (Աստուած Տէ
է , ո՛չ Տէրայն :) զոր և Փիլոն հասարակացոցանէ թէ
» հասարակէն նախ զՄիութեանն Աճութեանն անարարութիւ
րի թուող , և Տէ ան խոսարարանէն զնա , սախայն ո՛չ արարա-
նելով զպատէր նոր » զԲանն ՚ի Տէութեանն անպէ Հօր և
Հոգոց , զի Բաննորս (Λόγος) է զԵրեմիայ և Եհովայ : »
ըստ այսմ և Մովսէս Բայթոնէրէս ՚ի գիրս Եւր զհաս-
արարութեան օրինաց , ԳԼ 4.

אלה זה אחד הוא ואינו לא שנים ולא יותר על שנים אחד
אחד שאין כייחודה אחד מן האחדים הנמצאים בעולם לא אחד
במין שהוא כולל אחדים הרבה : ולא אחד כגון שהוא נחלק
למחלקות ולקצוות אלא אחד שאין ייחוד אחד כמותו בעולם :

Աճ մի է ո՛չ երկու , կամ առաւել քան զեր-
կու , այլ մի միայն . որոյ միութի ո՛չ է սո՞ք անհա-
տից թիս այսմիկ , կամ սո՞ք տեսակի որ պարունա-
կէ իւրև զբաղում անհաստ . և ո՛չ սո՞ք մարմնոյ
դիմաբաժանելոյ ՚ի մասունս և ՚ի վախճան . այլ
է մի այնպէս , մինչ չգտանիլ միութեան յթի
աստ նմանող նմին : »

Ու Վարդապարտ ասանդէ և Եղեղեցի սորբ , » զՀաւա-
տամք զԵրրորդութեանն սք մի բնութի , մի անօրն ,
ո՛չ երեք անօր , այլ մի Աստուած . և այլն :

Տէր զօրուէց : * երկոս սք ասելով զերիս անձինս
 ցուցանէ , և միանգամ տր ասելովն՝ զմութիւն
 բնութեանն : Եւ դաւիթ , † Բանիւ Տեառն
 երկինք Տաստատեցան և հոգւով բերանոյ նր
 ամ զօրուէք նոցա : Եւ թէ՛ ‡ օրհնեսցէ զմեզ
 ամ ամ մեր , ամ մեր օրհնեսցէ զմեզ : զբայն ե-
 զակի դնէ ՚ի ցուցանել զմութի բնութեանն :
 Եւ դարձեալ Եսայի , || տր տր առաքեաց զիս
 և հոգի նորա : և յայս բան կրկնակի ցուցանէ
 զԵրրորդութիւնն , եթէ հայցական խնդիրս
 (զիս) առցի ՚ի վրեայեայ . երկու տրն զհայր
 և զորդի նշանակէ , առ որս է կից և հոգին :
 Յայս միտ տէր կոչէ դաւիթ զհայր և զորդի ,
 յասելն , ասաց տր ցտր իմ , և այն : Իսկ եթէ

Քանի , Veritas Christiana districte pronuncia-
 vit, Deus, si non unus est, non est, quia dignius
 credimus non esse, quodcunque non ita fuerit ut
 esse debbit. Տէրո. ընդդէմ Տարիան. Գեր. 1. 42. 3.
 Այս է և հասարակ ընկաց Բանից Սրբոց Հօր Տէրոմ
 Գրեգորե լուսաւորչին , մի է բնութի և գոյութիւն
 ամենասուրբ Երրորդութեանն : Յաճախ ճառ 1.

Fides autem Catholica hæc est, ut unum Deum
 in Trinitate, et Trinitatem in Unitate veneremur.
 Այս է հաւատ ուղղափառ , զի զմի ամ Երրոր-
 դութի , և զԵրրորդութին ՚ի միութե պաշտեսցուք :
 Արմատ : և Շնորհալին և այլ ո՛նրիս :
 * Եսայ 6, 3. † Սաղմ. 37, 6. ‡ 66, 7. || Եսայ 48, 16.

Տայցական խնդրովն իմասցի փրկիչն , յայտնա-
պէս ցուցանէ զխնդիրն : Ջսոյն եցոյց սք գիրն
նաև օրինակաւ . յորժամ երեք արք երևեցան
Աբրահամու . և երկրպագեաց միոյ տեառն :
Նաև արեգական ակն ցուցանէ զՏայր , ճառա-
գայթն՝ զորդին , և ջերմութիւնն զՏողին :
Կամ լը Տաթևացւոյն , սպիտակ լոյսն՝ զորդին .
վնյ ասէ . յարևու եհար զխորան իւր : զի է
պայծառ օրինակ ամենասք Երրորդութեանն :
Եւ այս բնւ է ՚ի հաւատ խորհրդոյ Երրոր-
դութեանն :

Նմանութիւն :

Յայսմ մասին գեղեցկապէս նմանի հողին
մեր ամենասք Երրորդութեանն . զի հանգոյն
հօր ծնանի յինքենէ դբանն և բղխէ զսէրն գո-
լով բանական և անձնիշխան , Նաև ՚ի ձեռն
հաւատոյ ՚ի ծանօթուի այսր բարձրագոյն խոր-
հրդոյ վերացեալ գերազանցեմք քան զամ փի-
լիսոփայս . խորհրդական նծաբանութք զիմա-
ցականութիւն մեր պայծառացեալ իբրև զՏայր և
զորդի և զսք հողին : Քանզի սովաւ իբրև
զՏայր ճանաչեմք զորդի , և իբրև զորդի ճանա-
չեմք զՏայր . և իբրև զհողին սք զերկոսեանն .
քզի մեծ է լոյս հաւատոյն : Հաւատով ճա-
նաչել զնա , ասէ առաքեալն :

Պրակ Երկրորդ :

**Յուզաֆա նժանուլեան՝ որ սրբաւանի ՚ի Հաւասարու-
բէնէ Անշանց :**

Ածային անձանցն ՚ի տասն ստորոգուեցն
երկու սեռքն միայն պատկանին, իք գոյացուին և
առնչուին : բայց գոյացուիմն բացարձակապէս
և ոչ լիայնմ որ ենթակայ պատահմանց . զի այն
միայն պատկանի ստեղծել գոյացուեց, ստուստ
նախ անձային անձինքն են գոյացականք՝ և ոչ
պատահականք : Եւ (երկրորդ) զի հաւասարու-
ուին է լի սեռիւ առնչուե . և հիմնի ՚ի վր քա-
նակուե . այլ զի ՚ի յաժ ոչ գոյ երկրաչափական
քանակուի և կամ տրամաչափական . սյլ միայն
այլաքանական և զօրութեանական : Աստի տե-
սանելի է թ լի քանի եղանակաց լինի նուազու-
թիւն . զի լի նմին համեմատուե իմասցուք զհա-
ւասարուի անձանց : Արդ՝ ՚ի յեսս երեք կեր-
պիւ լինի հաւասարութիւն և նուազութիւն .
նախ՝ լի գոյին . երկրորդ՝ լի չափու . երրորդ՝ լի
ժամանակի : Արդ՝ տեսանելի է թ է լի երկցս
այսոցիկ է՞ հաւասարուի յանձային անձինսն :

Երրակացութիւն :

Է հաւասարութիւն յերկս անձինսն լի ե-
րկցս այսոցիկ . և նախ լի գոյացուե : Յուցանի ,
ուր է միութիւն բնուե , անդ է և միութիւն

գոյացութեան . այլ ՚ի յածայինս է միութիւն
բնուէ . ուրեմն և նոյնուի գոյացութեան . վնկ
ասին համազոյակից միմեանց անձինքն : Դաց-
ձեալ որ հաղորդի էուէ ուրուք , հաղորդի և
էական ձրիցն . իսկ որդին և հոգին հաղորդին
էականուէ հօր . քզի հայր ծնանելով զորդի ,
հաղորդէ զէուի իւր նմա . իսկ հոգւոյն բղխե-
լով , ուրեմն և հաղորդին էական ձրիցն : Իսկ
էական ձիրքն են յատկուիքն , ներքին կերպքն,
և այն նմ՝ զորմէ մինչև ցարդ ասացաւ : Աստ-
ուատ է յերիս անձինս մի իմացականուի և մի
կամք , յորմէ և մի իշխանուի : Ուստի ասէր
տէրն , զնմ ինչ զոր ունի հայր իմ է , և փառա-
ւորեալ եմ ՚ի նս . վասն այն անձինքն ասին փա-
ռակից՝ իշխանակից էակից : Յուցանի երկրորդն
ք թէ լը մեծուէ ևս են համահաւասարք . վն-
զի որքան է էութիւնն , այնքան են և անձինքն
այլ էութիւնն է անհուն , ուրեմն և անձինքն :
բայց ոչ են երեք անհունք , այլ մի միայն , վն
զի էութիւնն անհուք իւրով նոյնացուցանէ լը
ինքեան զանձինսն : Յուցանի երրորդն ք թէ
լը տեղութեան ևս են համահաւասարք . վն
զի երեքեանն են յաւիտենականք նծաբար ա-
ռեալ . բայց թէ գոյացականաբար իմացի ,
յերեսեանն է մի յաւիտենականութիւն . որպէս
ասէ Աթանաս լըդէմ Արիանոսաց , վասն զի
յաւիտենական էութիւնն մի է յերեսեանն .
զորորինակ ճառագայթն և ջերմութիւնն են

յաւէտակից արեգական , և էութի արեգական մի է յերեսեանն : այսպէս իմն և Երրորդութեն Տաւասարութի : Ասան այս երկից տեսակաց ասէ Շնորհալին յերգս շարականին զՀոգւոյն , նոյն և նման Հօր և Որդւոյ : Ե՛ւ Պետրոս գետադարձն ասէ զՈրդւոյն , Տաւասարակից ընդ Հօր յէութեան : Իսկ Օգոստինոս ասէ , յիծային անձինսն ո՛չ ոք յառաջէ յաւիտենականութեամբ , կամ զանցանէ մեծութեմ , կամ առաւելու իշխանութեմ , վասն զի են յաւիտենակից : Առարկիցեմ՝ , Հայր իմ մեծ է քան զիս : Պատասխանեմ . մեծ ասի ըստ պատճառին , կամ նկատմամբ առ մարդկութիւնն :

Նմանութիւն :

Յայսմ մասին երկիցս նմանիմք ից , երկիցս բնականաբար : Նախ՝ զի ո՞ր ից Հօր յաւիտենակից է Որդին և Հոգին , այսպէս և հոգւոյն մերոյ յաւէտակից է իմացականութեն մեր որով յառաջածեմք զբանն , և կամքն՝ որով յառաջածեմք և բղխեմք զսէրն : Երկրորդ՝ զի ո՞ր երեք անձինքն մի են բնութեմ և էութեմ , այսպէս և մեք մի եմք բնութեմ և էութեմ , վնդի իմ : մարդ թէ թագաւոր ոք և թէ աղքատ , Տաւասարապէս են կենդանի , բանական մտաց և հանճարոյ ընդունակ : Այլ թէ վն էր իծային բնութիւնն է թուով մի յերեսեանն , իսկ մերն բաժանեալ , այս է վն անհոգութեն : Երրորդ՝

նմանութիւն առնանի բարոյանապէս կմ ի ստաց-
 ուածոյ , զի ող յած ամբարիքն են հասարա-
 կաց , որով երեք անձինքն հասարակապէս վա-
 յելեն թէ զիմաստուն թէ զբարուն և այլն :
 Այսպէս և մեզ պարտ է յամինչ գոյ հասարա-
 կաց , թէ կերակուր՝ թէ զգեցնլի՝ և թէ ստաց-
 ուած , և այս մանաւանդ պատկանի կրօնաւո-
 րաց , որոյ օրինակն ունիմք յառաջին եկեղեցին
 զորմէ ասի՝ Ոչ որ ասէր զընչից իւրոց թէ իւր
 իցէ , այլ էր ամինչ նց հասարակաց : Ձի եթէ
 զբանականն հասարակաց ունիմք , մեծ ինչ է՝
 եթէ զպատահականն ևս հասարակաբար ունի
 ցիմք . որով իմն և քոյն բառնիցիւր ՚ի միջոյ ,
 և չ նմին ամ վէճք և խռովուիք և պատերազմ :

Պրահ Երրորդ :

Յողագոս նմանութեան՝ որ արգտականի ՚ի Չանապանո-
 թենէ Անճանցն :

Չանապանութիւն առեալ լինի կրկնաբար ,
 մինն համեմատութեամբ առ այլս , և այսպէս մարդն
 զանազանի յառիւծոյ , միւսն համեմատութեամբ յին-
 քեան : Եւ այս լինի կրկնաբար , նախ՝ բնակա-
 նաբար , և այսպէս ՚ի մարդն զանազանի հոգին
 ՚ի մարմնոյ : Երկր՝ տրամաբանօրէն , զորօրինակ
 ՚ի մարդն զանգնի կենդանութիւն ՚ի բանականութի :

Եւրոպացո-ւիւն :

Ե կատարեալ զանազանութի մէջ անձանցն
 ոչ միայն լը անուան՝ ուղ ոմանք կարծեն , այլև
 լը իրին , զի լը անուան զանազանութն եթէ ոչ
 առբերիցէ զիրական զանազանութ , ոչ ինչ է :
 Զի Պօղոսն կարէ անուանիլ Տայր նկատմամբ
 որդւոյ իւրոյ , և որդին նկատմամբ Տօր իւրոյ :
 Եւ Պետրոս եռակի անուամբն՝ որով կոչեցաւ
 Պետրոս , Սկիւս , և Սիմոն , ոչ զանազանի յին-
 քեան : Այս անուանական զանազանութս սա-
 հեցոյց զոմանս ասել թէ * Աճ է մի միայն ան-
 ձըն , այլ լը որում ստեղծօղ՝ անուանի Տայր .
 լը որում ծնաւ ՚ի կուսէն՝ որդի . և լը որում Տան-
 գեաւ յառաքեալն գորով Տոգեղէն , է Տոգի :
 Ցուցանի եզրակացութն բանիւ . ՚ի մէջ Տակա-
 դրեւոց է իրական զանազանութ . այլ ՚ի յածա-
 յին անձինսն է Տակադրութ , ուրեմն է և իրա-

* Այս է շարաւար հերձուած Տարաւարէար Տարա-
 բեանն , որում առաջնորդ գնէ Եպիստան զՆովեմոս , որ
 եկոց եբրեւ 130, աճօր յառաջ քան զիստն : Այլ այս , որ-
 ողէս ինչ թաւ՝ իմնիտաւ ևս է քան զիս . իսնպէ Սուրբն
 Սկիւսիտոս ՚ի 73, թողնն յեղէ զտոյն , և Տերաւարի-
 տոս Վարդապետ իւր՝ համարէ Աղանդապետ սարուն
 զՊրոքսիան յասէն . Duo negotia Diaboli Praxeas
 Romæ procuravit, Prophetiam expulit, et Hæresi-
 sim intulit, Paracletum fugavit, et Patrem cruci-

Կան զանազանուի : Մեծագոյնս յայտ է , ցու-
ցանի փոքրագոյնս . ըստ Արիստոտէլի 'ի գիրս
ստորոգուեց չորեքին է հակադրուի . ներհա-
կան , ոպ ըբրմուի է ցրտուէ . հակասական ,
հիկէն , Սոկրատէս է մարդ . Սոկրատէս ոչ է
մարդ : Որակական , որպէս կուրուի տեսուէ . և
առնչական , ոպ հայր հակադրի որդւոյ : Արդ՝
Թէպէտ չիցէ յիծ առաջին երեք տեսակքն

fixit. — Պրատիանո շարսոյ 'ի Հասն՝ զերջոս գեւա-
նոն շարիս . եբարձ զմարգարէտութիւնս և հանելցոյց
զհերձիս . սարսոս զՄիտիւարիչն և խաչեաց զՀայր :
Յեք սորս 'Նսխաս . որ ըսք գրելոյ Սրբոյն Եղիտնի ,
Τί γὰρ κακον πεποιηκα ; ένα Θεον δοξαζω , ένα επίσταμαι,
και οὐκ αλλον πλην αυτου γεννηθεντα , πεπονθοτα , απο-
θανοντα .

Ժարհեցաւ աւել զՀայր շարշարեալ . և եբրև հարցաւ ,
աւել , զինչ շարարի . զի շարարեցի զՏէ Աճ և ծա-
նեաց զՏէ Իճ . և ոչ սք այլ ելեւ ոչ նս է , որ ծնաւ , շար-
շարեցաւ և ծեաւ : — Յեք սորս Սաբէլաշաչերք եւր .
որ ըսք Փեղաարտի . — Similitudinem sui doctoris iti-
dem secutus est, unde et Sabelliani postea sunt ap-
pellati, qui et Patripassiani et Praxeani a Praxeas,
et Hermogeniani. ab Hermogine, qui fuerunt in
Africa, et ista sentientes abjecti sunt ab Ecclesia
Catholica. — Հեթեւեաց շարարապարի Տուրուբեան .
շորճէ և (զաշարապարի զհեք) իոչեցան Սաբէլեանս .
Հայրաշարարի հոմ Պրատեանս 'ի Պրատեանոսէ . և
Երմագենեանս յԵրմագենեաց . որս յԱտրիչեցոսց Տէ , և

Տակադրուէց, սակայն յայտ է թէ չորորդ տե-
 սակն գոյ, ք առնչական Տակադրու[թիւնն, զի
 է ՚ի մէջ Հօր և Որդւոյ՝ առնչուի ծննդեամբ,
 և ՚ի մէջ Հօր և Հոգւոյն սքյ՝ բղխամբ : Եւ
 աստ գիտելի է, զի Որդին և Հոգին բաւակա-
 նապէս զանազանին ՚ի միմեանց, ի որում մինն
 ծննդեամբ յառաջ գայ ՚ի Հօրէ, և միւսն բղխ-
 մամբ : Եւ երկուքեանն ոչ կարօտին միմեանց,
 քզի ող Հայրն ծննդեամբ Տաղորդէ Որդւոյն
 զիմացականութիւնն և զկամքն, նոյնպէս և
 բղխմամբն Տաղորդէ Հոգւոյն սքյ : Ուստի ող
 Որդին նովին իմացականութիւնն իմանայ զՀայր և
 զՀոգին և նովին կամօք սիրէ զնս, այսպէս և
 Հոգին նովին իմացականութիւնն իմանայ զՀայր և
 զՈրդի, և նովին կամօք սիրէ զնս : Այլ թէ
 զկարդ իմացումն և կամք ՚ի Հայր են պտղաբեր
 և ոչ յՈրդին և ՚ի Հոգին, ող առաջինն նոյն-
 պէս և երկրորդս են անքննելիք : Այլ զայս
 միայն ծանկը, զի անհունն միանգամ միայն Տա-
 զորդէ զինքն, զի իմացականութիւնն և կամքն

հալածեցան ՚ի հաւտոյնէ Եկեղեցւոյ : Իս? յեա սոցա
 Պրեհէղղեանոս Տաղորդեալս ՚ի հարձեա և էկոց մին
 քոյնեանոսն պաղտոյն որպէս երեւի ՚ի 93. Իոնարաչէն Լե-
 ոնի Հոովմայ հայրապետին : Եւ այսպէս սկսեանորեալ
 հերձաւորոցս ՚ի Պրատեայ և Երմոգինեայ՝ շարանակեաց
 ՚ի յեան Նովեպետի՝ Սաբէլի և Պրեհէղղեանոսի երբև-
 իսանորդէն Բաղճամանաւ Տաղորդեանց :

Եյ միանգամ յառաջածեալ զպտուղն ինքեանց՝
 համաչափ կացին : վայ Գրիգոր Թաթաւանն գե-
 ղեցկապէս ասաց , թէ միակն յերկեակն շար-
 ժեալ , մինչև յերրեակն եկաց : Յուցանի երկ-
 րորդ՝ եթէ չկցէր իրական զանազանուի՝ ՚ի մեջ
 անձանցն , անհարին էր մարմնանալ Բանին ա-
 ռանց մարմնանալոյ միւս անձանցն . այլ զի կա-
 րաց մարմնանալ թարց միւս անձանցն , ուրեմն
 է ՚ի յանձինսն իրական զանազանութիւն :

Նմանութիւն :

Յայսմ մասին գեղեցկապէս նմանիմք Եյ ,
 եթէ վիճակաւ մեր բաւականասցուք հանգոյն
 Գաւթի որ ասէ , վիճակք ելին ինձ չէ ընտիրս ,
 և ժտոանգուի իմ հաճոյ եղև ինձ : Քանզի և
 յածայինսն իւրաքանչիւր անձն իւրում վիճակի
 հաճեալ է . Որդի ո՛չ ձգտի լինիլ Հայր , և ո՛չ
 Հոգին՝ Որդի . նոյնպէս և մեք պարտիմք ո՛չ
 ձգտիլ առ վիճակ ուրուք . այլ յոր կոչումն և
 կոչեցաք ՚ի նմին բարեհաճ կամօք յարամեալ :
 Ուստի խրատէ առաքեալն , ծառայ կոչեցար ,
 մի՛ փոյթ լիցի քեզ . այլ համարեա՛ն թէ այնպս
 լաւ իցէ . զի որ ծառայն կոչեցեալ է ՚ի տի՛ ա-
 զատ ան է : Եւ յայլուր խելամոտեցուցանէ բնա-
 կան ձեռնարկուիք զմեզ ՚ի սոյն յասելն , մի մար-
 մին բազում անդամս ունի , և ո՛չ ասէ ձեռն թէ
 չեմ ես ալին , չեմ ՚ի մարմնոյ անտի , նոյնպս և

նոյն , այլ իւրաքանչիւրն յիւրեանց պաշտօ-
 նի մտադիւր ծառայեն : Նոյնպէս և խորհրդա-
 կան մարմինն քնի որ է եկեղեցին՝ ունի զզանա-
 զան անգամս , ոմն է գլուխ , ուր քն , ոմանք են
 աչք՝ ուր ետոք , ոմանք բերանք՝ ուր քարոզիչք ,
 և ոմանք ականջք՝ ուր ժողովուրդք , և ս. ք ամե-
 նեքեան հաճելով ՚ի կացուի իւրեանց՝ պարտին
 ՚ի պաշտօնի իւրեանց մտադիւր ծառայել , և ոչ
 անձամբ ձգտիլ առնուլ զպատիւն , այլ մնալ
 կոչմանն Աստուծոյ՝ ըստ Ահարովի :

Պրահ Զբորդ :

Յողովոս նմանութեան որ սրբապետի ՚ի Պարսկաստան-
 բէնէ Անյանցն :

Պարագրումն Աճային անձանց այսպս սահ-
 մանի յածաբանից . Պարագրումն է ներքին
 ներկայուի անձանց առ միմեանս ՚ի նոյնում բնու-
 թեան : Ներքին ներկայուին դնի ՚ի տեղի սե-
 ուի , զի էութիւնն և ստորագուիքն և կերպքն ,
 են ներքսապէս ներկայ անձանցն , բայց ոչ ա-
 սին պարագրուիք , զի ոչ գոյ ՚ի նս իրական զա-
 նազանութիւն : Երկրորդ՝ դնի անձանց ՚ի տե-
 ղի տարբերուի , զի միայն յածային անձինքն
 փոխաբերապէս պարագրեն զմիմեանս , և ոչ այլ
 ումեք պատկանիլ կարէ : Զի թէպէտ յած պա-
 րագրէ զճս , բայց ճն ոչ պարագրէ զյած , և թէ-

պէտ հոգին է ՚ի մարմնի , բայց մարմինն ո՛չ է ՚ի հոգւոջ ուղ ասէ Սկովտ : Երրորդ՝ զնի ՚ի նոյնում բնութեան , զի պարագրութեան Անձանց պատճառ է նոյնութիւն բնութեանն :

Ելրաջայտութիւն :

Աճային անձինքն պարագրեն զմիմեանս այնպէս՝ մինչև ՚ի միմեանս տեսանին : Յուցանի նախ վկայութիւն սք գրոց . ի այնմ առ Փիլիպպոս , * զիարդ ասես թէ ցոյց մեզ զհայր , ոչ գիտես թէ հայր յիս է և ես ՚ի հայր . զի որ տեսանէ զիս , տեսանէ զհայր : Եւ թէ՛ հայրն որ յիս բնակել է , նա գործէ զգործն : Յուցանի ևս պատճառաւ , զի անձային բնութիւն է մի և անհուն , և այսու պատճառաւ պարտին անձինքն լինիլ ՚ի միմեանս , զի անձինքն նովին բնութիւն և նովին անհուր էն մի անհուն . վնյ հարկաւորապէս են ներկայ միմեանց : Առարկիցէս թէ՛ որք են թակայանան անհաղորդելապէս , անհաղորդելապէս և իրական զանազանութիւն ո՛չ կարեն լինիլ ՚ի միմեանս , իսկ անձինքն են թակայանան անհաղորդելապէս և իրական զանազանութիւն . ուրեմն ո՛չ կարեն լինիլ ՚ի միմեանս : Պատասխանեմ բաժանելով զմեծագոյնու , են թակայա-

* Յոհ 14 . 10: ուր Ուէէէրանն այսպէս յեռնարէէ , ՚ի նա է հայր , վասնչէ գողով որդի վայելաբար յին , եւն ցոյցանէ զճնորն , և այլն :

ցեալքն անհաղորդելապէս և իրական զանազա-
նութիւնն ոչ կարեն լինիլ ՚ի միմեանս . ՚ի ստեղծել
էակս , յորս բնութիւն է բաժանեալ թուով յան-
հաստ ստորասեմ . ՚ի յանստեղծ էակն անձ ,
որոյ բնութիւն է նոյն ՚ի յանձինսն , բնացասեմ :
վնդի անձինքն հաղորդութիւնն բնութեանն պա-
րունակեն զմիմեանս . զի հաղորդելով բնութեան
են հաղորդք իրերաց : Եւ զի բողոքապետ և հա-
ւասարապէս են հաղորդ բնութեան , աստուած
ծաղի պարունակելն զմիմեանս : Սակայն և
յայտմանէ ոչ պատճառի ՚ի յանձինսն շփոթումն,
այլ է ՚ի նոսա իրական զանազանութիւն վասն
առնչական հակադրութեանն :

Նմանութիւն :

Յայտմ մասին նմանիմք ան սիրով ան և ըն-
կերին , զի ող անձինք պարունակեն զմիմեանս ,
նոյնպէս և մեք պարունակեմք զանձ ՚ի ձեռն սիրոյ
որ սիրէ զիս , սիրեցի ՚ի հօրէ իմմէ . և ես
սիրեցից զնա . ես և հայր իմ առ նա եկեցուք
և օթեանս առ նմա արասցուք : Իսկ որքան առ
սէր ընկերին՝ ասէ Յովհաննէս , որ սիրէ զըն-
կերն բնակեալ է յանձ , և անձ ՚ի նմա բնակի :
Ահա գեղեցիկ պարագրուէ եղանակ : Դարձել
զայս շնորհ առնէ մեզ նաև խոնարհութիւն , լայ-
նամ՝ ես յո՛ հանգեայց , եթէ ոչ ՚ի հեզս և ՚ի
խոնարհս եմ : Արդ՝ ող ՚ի ձեռն սիրոյ և խոնար-
հութիւն ստանամք չեմ ան փոխաբերապէս զպարս-

գրուի, այսպս պարտիմք ունիլ և առ համատե-
սակս մեր : Ուստի յորդորէ առաքեալն ՚ի սոյն
յասեւն, ՚ի պատիւ զմիմեամք ելանել ք ՚ի պատ-
ուելն գերազանցել զմիմեանս և պարունակել :

Գլուխ Երկրորդ :

**Յաղագս նժանութեան՝ որ արքահանի ՚ի Յապոնութեանց
Հօր, Բաժանեալ ՚ի Հորս Պրահա :**

Պրահ Առաջին :

Յաղագս նժանութեան Հօր ՚ի հողմանէ Գլուխն :

Հայրուին կրկին կերպիւ՛մ առնանի առնչա-
բար ՚ի ներքս, էականաբար առ արտաքս .
առնչական հայրուին միայն պատկանի առա-
ջնոյ անձին, իսկ էութեանական հայրուին բոլոր
Երրորդուեն : Քանզի բոլոր Երրորդութիւն
նկատմամբ ստեղծուածոց կոչի հայր . լեայնմ,
ոչ սա ինքն է հայր քո որ ստացաւ զքեզ, արար
զքեզ և ստեղծ զքեզ : Ե՛ւ ցյօք ասէ, ո՛ր է հայր
անձրևի . ք ստեղծօղ : Արդ՝ կրկին է յատկուի
բարևոյ հօրն . նախ գոլն գթած . քանզի հայ-
րական անունն զգթուին լըգրկեալ ունի և
զգեցել . Ե՛ւ այս այնպս՝ մինչ զի լեասելն հայր
իսկոյն ծաւալի գթուին իբր բնական յատկուի
նորին : Զայս բնական յատկուիս շօշափէ մար-
գարէն յասելն, ո՞պք գթայ հայր ՚ի վի՛ որդւոց իւ-

րոց, այնպէս գլխացի տը յերկիւղածո իւր: Չոյս
բնական յատկուի և առաքելն առաջըիւն ան,
յասելն, Հայր գլխուց և ան ան միսիթարու-
թեց: Չոյն և տըն իբր բնական իմն ստորո-
գեաց զՏօրէ յասելն, եղերուք գլխած, ուղ և
Հայրն ձեր երկնաւոր գլխած է: Չի յառաւե-
լուի գլխուէն ծագէ զարեգակն և ածէ զանձրև
ի վը արդարոց և մեղաւորաց: Եւ ը իմաստ-
նոյն՝ ձգի ի ծագաց մինչև ի ծագս, և դար-
մանէ զամենն քաղցրուք: Այս տեսակ գլխու-
թեան Տօր, ը նկարագրին ըմբռնեալ՝ երեի
մեծ ինչ, բայց թէ խորհրդաբար նկատեսցուք
կարի յոյժ մեծանայ: Չի արեգակն նշանակէ
զինքն քն, իսկ անձրևն զպարգևս հոգւոյն սթյ.
զորս Հայր ամենագեղուն գլխուքն ծաւալեց ի
մարդկային բնուիւն, ը որս սիրացեալ յակոբայ
ասաց, ան տուրք բարիք, և ան պարգևք կա-
տարելք ի վերուստ են իջեալ առ ի Տօրէն լու-
սոյ: Տուրք բարիք է քն, և պարգև կատարել
հոգին սթ ը Սարգսի շնորհալոյն: Աստուստ
եկեղեցի սուրբ կոչէ զնա Հայր գլխած: Չի
գլխուէն է սեփհական յատկուի անունն Հօր:

Նճանուրիւն :

Յայսմ մասին կրկնակի նմանիմք ան Հայ-
րուէն, նախ առնչաբար վերահայեցմամբ առ
բնական որդիս, երկրորդ՝ բարոյականապէս,
յորժամ կացուցանիմք հայր ի վը բաղմաց ուղիք

են Աթոռիկոսունք եպստունք և վանահարք :
 Եւ սք ամենեքեան նմանիլ պարտին անձային
 Հայրութեանն , զի հաղորդք են հայրական
 անուան նորին , ոպ ասէ առաքեալն վնկ դնեմ
 զծունր առ հայր մերոյ Յսի . քսի ուստի անձնա-
 հապետուի (ք հայրուի) յերկինս և յերկրի
 անուանին : Քանզի ինքն հայր անձ Կացու-
 ցանէ զան հայրուի ՚ի վր երկրի ոպ յայտ եղև
 յաբրահամ զորոյ աբրամ անունն փոխեաց յաբ-
 րահամ , որ է հայր բնուն : և ասէ , զի հայր
 աղգաց բնաց արարից դքեղ : Արդ ոպ հայրն
 երկնաւոր գթած է , նոյնպս և երկրաւոր հարք
 պարտին լինիլ գթած ոչ միայն յարժանաւորս ,
 այլ և յանարժանս : Զի և հայրն ձեր երկնա-
 ւոր զարեգակն և զանձրև իւր յարժանաւորս և
 յանարժանս տարածէ : Եղերուք ուրեմն գը-
 թածք ով հարք . ոպ և Հայրն ձեր երկնաւոր
 գթած է : Երկրորդ յատկուի Հօրն երկնաւո-
 րի է գոյն անաչառ առ ամենեսեան , ոպ ասէ
 սքն Պետրոս . եթէ հայր կոչիցէք զայն որ ա-
 ռանց ակնառութեան դատէ զան , ապա եր-
 կիւղի՞՞ զձերոյ պանդխտուի ժամանակսն գնաս-
 ըլիք : Աստէն լէ հայրական գթուէն խառնէ և
 զդատողուէն անաչառուի , զի մի՛ ապաւինելով
 ՚ի հայրական գութն՝ անհոգասցուք , այլ և
 մտածելով զանաչառ դատաստանն , երկիւղի՞՞
 զմեզ ուղղեսցուք : Նմին պարտին նմանիլ թա-
 գաւորք հայրաբար խնամելով և սրբարուք

դատելով , լիմ , դատաւոր գբեզ կացուցին լեր
ի վր ժողովրդեան ողորմասիրտ իբրև հայր ,
և ՚ի տեղի առն ծնողի իւրոյ : Բայց աստա-
նօր հոգևոր հարք փոխեցան ՚ի բռնաւորս ,
իսկ դատաւորք արդ ՚ի գայլս յեղան լըգրոյն :

Պրահ Երկրորդ :

Յաղագս նմանութեան որ արատհանէ ՚ի հօրէ , ըստ
բռն ծնող :

Ի նախանցեալ պրակոջն զոր ինչ ասացաք
վերաբերի առ երիս անձինս , թէպէտ յատկա-
նայ հօր , այժմ ասելի է զիսկական յատկուէ
առաջնոյ անձին , որոյ առաջին յատկուէ է գոլն
հայր կամ ծնող , քզի լորում ծնանի զորդին ,
ասի ծնող , և լորում ծնունդն վերաւարտի ՚ի
նմանութի բնուէ հօր , ասի հայր : Եւ թէ վր-
էր իգականաւ սեռիւն ոչ անուանեցաւ մայր ,
այլ արականաւ սեռիւն հայր , այս է պատճառն
զի որդին է ՚ի գոյացուէ իւրմէ և ոչ յայլմէ :
Իսկ ՚ի մեզ այն է տիրապոս հայր , յորոյ ՚ի գո-
յացուէ ծնեալ իցէ որդին որ և անուանի հա-
րաղատ : Արդ թէպէտ անգիտելի է եղանակ
ծննդեանն հօր , վնյ կոչի յաճաբանից անձառ
ծնունդ , սակայն հաւաստեաւ գիտելի է , զի
ոչ է մարմնական ծննդեան նման , զի է աննիւթ
և պարզական , ող ասէ շնորհալին : Այլ փոքր

ինչ խելամոհեցուցանելոյ աղագաւ զմեզ վարդապետք զերիս նմանուիս բերեն , նախ՝ սքն գիտնէսիոս նմանեցուցանէ լապտերի , ասէ , զի ող լապտերն ծնանի յինքենէ զլոյս , այսպէս և Տայր : Երկրորդն է սքն գրիգորի , որ ասէ , [Թէ ող ճառագայթն յարեգակնէ , նոյնպէս և որդի ՚ի Տօրէ : Աստուտ անուանի ծագումն , ասայր և ծագումն անուաննր : Յայս միտ և առաքեալն , որ է ճառագայթ փնց և նկարագիր էուլննր : Երրորդն է շնորհալոյն , որ ասէ [Թէ՛ զի ող ծնունդ՝ է բան սրտի , նոյնպէս և Տօր՝ ծնունդ է որդի : Զի զոր օրինակ մեք իմանալով զներտապեալ տեսական արտաքուստ ծնանիմք զբան , այսպէս Տայր իմացականութն իմանալով զէուին իւր ծնանի զբանն : Եւ աստուտ Տետեի , զի որդին այ իցէ չէ Տօր համաբնական , անփոփոխ յաւիտեանական և գոյացական , զորոց զպատճառս ՚ի Տետագայ պրակտ յորս լիցի բան զյատկութենէ բանին Աստուծոյ՝ ասասցուք :

Նմանութիւն :

Յայսմ մասին նախ նմանեցաւ այ Տօր անձաժին Արյան , զի ող զՏայր՝ անախտաբար ծնաւ յինքենէ մատակարարելով ՚ի մաքուր արենէ իւրմէ զնիւթ մարմնոյ բանին Տօր : Երկրորդնմանին այ Տօր բարոյականապէս կուսան վարդապետք , զի ող Տայր ան կուսուք ծնանի զոր :

դին իւր և բղխէ յինքենէ զբան բարի , այսպս
 և սք երեք կերպիւ՛ կուտու՛ն որդիս ծնանին ,
 նախ՝ բանիւ քարոզու՛ն ծնանելով զՏաւատոյ որ
 դիս , յայնմ զՏաւատոյ որդիս սքնն Գրիգորի
 պատկազարդ տեսեալ , Եկո՛ւ բանիւ դասասա-
 ցու՛ն զաշակերտս որդիացուցանելով : Աղէք-
 սանդը մեծն զվարդապետ իւր Արիստոտէլ ա-
 ռաւել սիրէր քան զՏայր իւր Փիլիպպոս , զի
 Տարք ասէ կելոյ են պատճառ , իսկ վրդպտք
 բարութ կելոյ : Երո՛ւ անձային բանիւք զսփերս
 մատենագրելով , որ ո՛չ այլինչ են՝ եթէ ո՛չ մի
 մի որդիք հոգևորք յառաջ բղխեալք ՚ի սրտից
 վարդապետաց . յմ՛ թէ՛ բղխեաց սիրտ իմ ըզ-
 բան բարի և ասեմ զգործս իմ թագաւորի :
 Աստուստ վարդապետք կոչին Տարք :

Պրահ Երրորդ :

Յաղագս նմանու՛մ էան Հօր՝ ըստորում Սկիւբն :

Սկիւբն և պատճառ յատկու՛ն են Հօր , վնյ
 ասէ սքն Ներսէս շնորհալին , Որ բոլորից ես
 պատճառ , էից անպատճառից և որոց պատճա-
 ռաւ : Աստանօր շնորհալին յոյժ շրջահայեցութե
 յօրինէ զբանն . քզի յորժամ ասաց պատճառ է-
 ից , զգուշացաւ զի մի՛ Կուցէ հակառակորդք ա-
 րատ դիցեն բանին ասելով թէ՛ եթէ Տայր է
 պատճառ որդւոյ , ուրեմն հայրն և որդին են
 այլևայլ բնութ . վնզի յա՛րիստոտէլի պատճա-
 ռն է , որ հոսէ զգու՛ յայլ , ուստի ՚ի մէջ պատ-

ճառին և պատճառելոյն տարբերուի իմն և
 թուական բաղմուի բնուե մտածիլ և անկանիլ
 կարէ: վն իսկոյն ՚ի վն էած թէ՛ անպատճառից,
 զի մի՛ կարծեսցի տարբերուի բնուե գոլ ՚ի մէջ
 անձանցն : աստուտ հետևի թէ անվտանգ է
 սկիզբն ասել զհայր անձանց քան թէ պատճառ:
 Արդ՝ սկիզբն գոլն հօր ցուցանի նախ վկայուի
 սք գրոց , զի ասէ Յովհաննէս , ՚ի սկզբանէ էր
 բանն , աստէն սկիզբն թէպէտնշանակէ ՚ի յա-
 տիստեանից , սակայն վերաբերել առ հայր ևս ,
 չէ անդէպ : Յուցանի ևս բանիւ , սկիզբն է ,
 յորմէ ծագի կամ ծաւալի իրն , այսպս կէտն ասի
 սկիզբն գծի՝ զի ՚ի նմանէ հօսի , արեգակն՝ ճա-
 ռագայթի , զի ՚ի նմանէ ծաւալի , և աղբիւրն
 ջուրց , զի ՚ի նմանէ բղխի , այլ անձինքն ծագին
 և ծաւալին ՚ի հօրէ , ապաուրեմն հայր է սկիզ-
 բըն անձանց : Առարկիցեա , եթէ հայր է սկիզ-
 բըն անձանց , ուրեմն անձինքն են սկսեալք ,
 ուրեմն են եղականք : Պատասխանեմ , թէ
 հայրն է սկիզբն անձանց բնականաբար , և ոչ
 կամաւորապս , թէպէտ առ այն համաբնական
 գործն համահաճի կամքն : Արդ յայտ է , զի
 բնական գործն է բնութեանակից , զի որքան
 բնուին է բնուի , չնմին և գործն , զորօրինակ
 որքան արեգակն է արեգակ , չնմին և ճառա-
 գայթն : Աստուտ երևի թէ որքան հայրն է
 հայր՝ ընդ նմին և որդին և հոգին , զի են հա-
 մաբնական և սեպհական գործ հօր :

ՆՏահութիւն :

Յոյսմ մասին նմանին այնք՝ որ բարեգործուէ սկիզբն արարեալ տւեն ՚ի նմին յիւրեանց յաւիտենականին , ո՞պ ձժ տւէ ՚ի ծննդեան բանին յիւրում յաւիտենականին : Այսպէս Աբէլ սկիզբն եղև քահանայուէ , զի մատոյց այ զարժանաւոր պատարագ և մեռաւ ՚ի նմին ի առաքելոյն : Այսպէս և Ենովք եղև սկիզբն ապաշխարուէ և նովիմք փոխեցաւ : Այսպէս Ենովս սկիզբն յուսացողաց : այսպէս Աբրահամ կոչեցաւ Տայր Տաւատոյ , ք սկիզբն Տաւատացելոց և մեռաւ ՚ի նմին : Այսպէս Պետրոս առաքեալն սկիզբն արար լալոյ , ո՞պ գրի յայլ թարգմանուէն թէ սկսաւ լալ , և մինչև ՚ի մահ ոչ դադարէին աղբիւրք արտասուացն , և յասեն եղբարց թէ իէր այդքան լաս , պատասխանէր թէ՛ ցանկամ Տեառն : Սակայն անհաստատքն սկսեալք հոգւով , մարմնով վախճանին հանգոյն անսիտ Գաղտնացւոց :

Պրոէ Զորոյ :

Յաղագս նՏահութեան Հօր շորորում Բղիտոյ :

Ծանօթական յատկուիք հօր են չորք , ք գոն սկիզբն , յորմէ և անսկիզբն , երկրորդ՝ գոն ծնող , յորմէ և անծնունդ , երրդ՝ գոն հայր :

չոր՝ գորն բղխող կամ փչող : Սուքա վերացելա-
բար առեալ՝ կոչին ծանօթուիք հօր , զի սու-
քօք վերանաւք ՚ի ծանօթուի և ՚ի ճանաչումն
առաջնոյ անձին , յորոց զերիսն ասացաք , վե-
րամնայ արդ ասել զչորորդէն :

Երրորդ արդուիտն :

Չորորդ յատկուի հօր է գորն բղխող կամ
փչող , զի բղխէ կամ փչէ յինքենէ զհոգին սք :
Եւ այս ցուցանի նախ անձային գրովք , զի ասէ
տրն , հոգին ճշմարտուի որ ՚ի հօրէ ելանէ :
Իսկ ելումն ոչ այլ ինչ է եթէ ոչ բղխումն , զի
զոր օրինակ ջուր՝ որ յաղբերէ յառաջագայի ,
մերթ անուանի բղխումն , և մերթ ելումն ,
այսպս և հոգին սք : Սա է աղբիւրն կամ գետն
որ ՚ի հօրէ ք յեղեմայ ելանէ և ոռոգանէ զե-
կեղեցին , իմ գետ ելանէր ՚ի տեղուջէն փափ-
կուի և ոռոգանէր զգրախտն : Եւ ՚ի յայտնուե-
գետ ելանէր յաթոռոյն ան և գառին , աթոռն
նշանակէ զէուին , որ նոյն գոլով յերկոսեանն
վերադրի ելումն երկուցն , թէպէտ սկիզբն հո-
գւոյն է հայր : Նովին պատճառաւ և առա-
քումն որդւոյ վերադրի երկուցն , թէպէտ յատ-
կապէս հայր առաքէ , ի այնմ , տր տր առա-
քեաց զիս և հոգի նր : Նոյնն անուանի և փը-
չումն իմ Յովք , Հոգի անձեղէն է՝ որ և շունչ
ամենակալի , որ ուսուցանէ զիս : Իսկ յատուկ

է շնչոյն փչմամբ արտաքս առաքիլ : Յուցանի
 երկրորդ՝ բանիճ , Հոգին սք է սէր , իսկ սէրն
 բղխի ՚ի ծանօթուէ և ՚ի գեղեցկուէ առարկա-
 յին , այլ զինչ ճշմարտագոյն կամ գեղեցկագոյն
 քան զէութն Խյ . զոր իմանալով հայր շարժի ՚ի
 սիրել , և այն շարժումն սիրոյ ասի բղխումն .
 զի սիրոյն յատուկ է բղխիլ : Առարկիցես թէ՛
 եթէ որդւոյն ծնունդն է յատուկ , և հոգւոյն
 բղխումն կամ ելումն , ընդէր ապա սք գիրն
 բանին ելումն ասէ և բղխումն , իմք ելի ՚ի հօ-
 րէ և եկի յ՞ : և թէ՛ բղխեաց սիրտ իմ զբան
 բարի : Իսկ զհոգւոյն ծնունդ ասէ , ի այնմ
 իմաստունն , գոյ ՚ի նմա հոգի մտաւոր , միածին ,
 և : Պատասխանեմ թէ անուամբ միմեանց ա-
 սին վն կրկին պատճառի . նախ՝ առ ՚ի ցուցա-
 նել զնոյնուի բնուէ . երկրորդ՝ վն անսխտ յա-
 ռաջագայութեանն՝ յատկական անուանք յար-
 մարին միմեանց : Այսպէս զոր օրինակ լուսոյն
 յատուկ է յարեգակնէ ծագիլն , բայց վն ան-
 սխտ յառաջագայութեանն յարմարի ասել թէ լոյ-
 սըն բղխի կամ ծնանի կամ ելանէ կամ ճառա-
 գայթէ յարեգակնէ , այսպս յատուկ որդւոյ է
 ծնունդն . և հոգւոյն բղխումն , սակայն վասն
 անսխտ յառաջագայութեանն յարմարի ասել
 զերկուցն . թէ ծնանին , բղխին , ելանեն , և
 ճառագայթեն կամ ծագին ՚ի հօրէ : Ուստի ոչ
 միայն սք գիրն ասէ զորդւոյն , ահա այր և ծա-
 գումն անուան նորա , և զհոգւոյն թէ՛ է ծա-

գումն Ճշմարիտ փառաց ամենակալին , այլ և սքն Ներսէս մերթ ասէ զբանէն , ճառագայթեալ բանն ՚ի հօրէ , և մերթ զհոգւոյն թէ հոգին ծաւալ ճառագայթի : Իսկ թէ վն էր է ծնունդն յատուկ որդւոյն , և բղիումն հոգւոյն ասասցուք ստորև ՚ի յատկուէն իւրեանց :

Նճանուիւն :

Յայսմ մասին նմանին այ հօր իմաստունք և հոգեորք , որք ունելով զբանս շնորհաց , իբրու թէ ՚ի բերանոց իւրեանց զհոգին սք յառաջ բղխեն : Ուստի ասէ իմաստունն , բանք բերանոյ իմաստնոյ շնորհք : Աստուտ սքն Ներսէս կոչեցաւ շնորհալի , զի զոր ինչ խօսեցաւ և գրեաց , ՚ի շնորհ և ՚ի շահ լտողին եղև : Այսպս սքն Ստեփանոս հոգի բղխէր յինքեանէ , ոչ կարէին զգէմ ունիլ իմաստունէն և հոգւոյն որով խօսէր : Եւ Պօղոս ասէր , մի թէ փորձել կամիք զքն , որ ինևս ընդ ձեզ խօսի : Ջրովմայէ ագուինացւոյ ասէ Աովտին , թէ յուսուցանելն զաշակերտս և ՚ի ներքուտ հոգի մատակարարէր , Այսպս և մեր սք. Յովհան որոտնեցին զճառագայթ հոգւոյն ծաւալէր յաշակերտսն , ուղ գրի ՚ի պատմուէ նորին : Յիրաւի ուրեմն ասաց տրն զայնպիսեացն թէ , ոչ գուք էք որ խօսիցիք , այլ հոգին հօր ձերոյ :

Գլուխ Երրորդ :

**Յաղագս նմանութեանց որ արբանհանին ՚ի յապախութեանց
Որդւոյն , Էսթանէալ յերես Պրահն :**

Պրահ Առաջին :

**Յաղագս նմանութեան որ արբանհանին ՚ի յապախութեանց
Որդի :**

Գիտելի է , զի յատկուեք երկրորդի անձին
ք Որդւոյ , լը երկից եղանակաց նկատի , նախ՝ լը
պարզ անձութեանն անհաղորդապէս , և լը այսմ
յատուկ է երկրորդի անձին գոն Որդի , Բան ,
և Պատկեր Հօր : Երկրորդ՝ հաղորդապէս , և
լը այսմ յատուկ է գոն Որդւոյն իմաստութիւն
և զօրութի : Երրորդ՝ նկատի լը մարդեղութեան ,
և լը այսմ յատուկ է նմա Խոնարհ , Տնօրինիչ ,
և Խաղաղարար գոն : Չորոց կարգաւ ասաս-
ցուք , և նախ՝ զսուաջնոյն :

Երրորդագրութիւն :

Գոն որդի է յատուկ երկրորդի անձին , ցու-
ցանի նախ վկայութեւս գրոց . տն ասաց ցիս որ-
դի իմ ես դու , և ես այսօր ծնայ զքեզ : մկրտե-
ցէք զնս յանուն Հօր և որդւոյ : իսկ միածին որ-
դին որ ՚ի ծոց Հօր , նա պատմեաց մեզ : Յուցա-
նի երկրորդ՝ բանիւ , յիմացական բնութիս , եթէ

իցէ ծնունդ գոյացական , անուանի որդի . վն
 այն գոյացական զի եթէ իցէ յիմացականս պա-
 տաճական ծնունդ , ոչ կարէ անուանիլ որդի .
 ող բանն մտաց մերոց թէպէտ է ծնունդ , բայց
 զի է պատաճական , վն այն ոչ կարէ անուանիլ
 որդի . այլ ՚ի յած է ծնունդ . ին այսմ , յարգան-
 դէ յառաջ քան զարուեսակ ծնայ զքեզ : Եւ
 այն գոյացական , զի ոչ ինչ պատաճումն կարէ
 անկանիլ յած , ող ցուցեալ եղև յառաջագոյն .
 ապաուրեմն անուանի որդի : Երկրորդ՝ որ ծնա-
 նի ՚ի գոյացուէ կամ յէուէ կենդանուոյ ին նմա-
 նութեան այնր կենդանուոյ ինքեան յառաջա-
 ծողի , անուանի որդի . այլ երկրորդ անձն ՚ի գո-
 յացուէ և յէուէ առաջնոյն ծնանի ին նմանութե
 բնութե նորին ող ասէ խորենացին , որ յանձա-
 ուելի ծոցոյ հօր յէուէն ծագեցար . ուրեմն է
 որդի : Աստուատ և գոյացական ծնունդ այլոց
 կենդանեաց կարեն որդի անուանիլ ընդդէմ
 Սկովտայ որ բացասէ զայս . ին այսմ , եզն և ա-
 ուիւծ ՚ի միասին ճարակեցին , և որդեակք նց
 խառն շրջեցին : Աստուատ Սկովտ որդի գօն
 փաղանուն կոչէ նկատմամբ Արդուոյն ան և որ-
 դուց մարդկան թէպէտ ազուխնացին ոչ իննի :
 Ցուցանի երգ՝ այն է որդի , որ հաղորդի բնու-
 թեան հօր , այլ որդին ան հաղորդի բնութե հօր
 ող ասէ շնորհալին , և զի ՚ի նմին հօրէ բնութե ,
 անուանեցաւ որդիութե : Քզի յատկութե բարուոյն
 է ին գիտնէսիոսի հաղորդել զինքն այլոց , այլ

այս ոչ լինէր արտաքս , վասն այն եղև ՚ի ներքս , որպէս ասեն աստուածաբանք :

ՆՃանուրիւն :

Յայսմ մասին շնորհակալուի մեծ պարտիմք մատուցանել Որդւոյն ան , զի գողով մեք բնութեամբ , ք ՚ի ծնէ որդիք բարկութեան , մեծաւ գթութիւն իւրով վերածեաց զմեզ յորդէգըրութիւն Տօրն երկնաւորի . ետ նոցա իշխանուի որդիս ան լինիլ : և համարձակեաց զանարժան բերանս մեր զբնական հայրն իւր փառաց կոչել մեզ հայր . ուսուցանելով թէ՛ ասացէք յաշօթս ձեր , հայր մեր որ յերկինս սք եղիցի անուն քո : Աստուտ ոչ ամօթ համարի կոչել զմեզ եղբարս զի մերձաւորութիւն կցորդ եղև մեզ : Ձնոյն շնորհակալուի և Տօրն երկնաւորի պարտիմք նուիրել որ հայրական գորովսն կոչեաց զմեզ ՚ի հաղորդուի որդւոյ իւրոյ սիրելոյ ոպ ասէ առաքեալն : վն և մեք պարտիմք ը ասելոյ Ոսկեբերանին , զնմանուի Տօրն մերոյ բերել ՚ի մեզ հանգոյն հարազատ որդւոց յամի նմանելով որդւոյ իւրում Յնի Գաղանդութիւն պատուիրանաց նորա : Այսպի ոք էր առաքեալն Պողոս , վն յորդորէր յասելն , նմանողք ինձ եղերութեմ և ես քնի :

Իսկ որք ոչ Գաղանդին Տօր , և ոչ զկամս նր առնեն , խորդաբարոյք են և անհարազատ , և չեն արժանի կոչել ինքեանց հայր զհայրն Յնի : Յորժամ որդիքն իսրայէլի ասացին ցքն մեք ՚ի

պոռնկուէ չեմք ծնեալ մի է հայր մեր անձ, յանձ
 դիմանեաց զնն և սօէ, դուք ՚ի հօրէն սատա-
 նայէ էք: Քղի այնէ հարաղատ որդի՛ որ զգործ
 հօրն իւրոյ գործեսցէ ո՞ղ ասէ տէրն, զոր ինչ
 գործէ հայր, զնոյն և որդին նմին նման գործէ:
 Ե՛ւ պանծացողացն Աբրահամա՛ւ ասաց, եթէ
 որդիք աբրահամու էիք, զգործս աբրահամու
 գործէիք. այլ դուք զցանկուի հօրն ձերոյ կամիք
 կատարել. զի նա մարդասպան էր ՚ի սկզբանէ:
 Ընթե՛րց և յապաշխարանն մեր մասն ան, գլուխ:

Պրահ Երկրորդ:

Յողովոս նմանութեան որ արարեանի ՚ի Յոսիա-
 թեան Բան:

Բանն նկատմամբ բանին ան և մեր՛ թէպէտ
 Սկովտ ասէ գոլ փաղանուն, սակայն է համե-
 մատանուն: Յուցանի ՚ի զանազանուէ, զի բանն
 ան է գոյսցական, իսկ մերն պատահական,
 սյլ գոյացունէն և պատահումն նկատմամբ էակի
 ոչ են փաղանուանք, ո՞ղ ասեն արիստոտէլ և
 պորփիր. ուրեմն և ոչ բանն մեր և ան: Երկ-
 րորդ՝ բանն ան տեսակաւորի ՚ի ներքուստ, իսկ
 մերն արտաքուստ: Երդ՝ յամի իմացմամբն ՚ի
 մեզ բանն ծնանի, իսկ ՚ի յանձ միայն իմացակա-
 նուք հօր: Իսկ յետ ծաւալելոյ իմացականուէ
 յանձինսն ոչ ևս ծնանի, զի արդէն եզրն ունի
 հաւասար իւրոյ սկզբան, ապա թէ ոչ՝ բանն ան
 բազմանայր: Առարկիցես, որդի գոն է փաղա-

Նուն նկատմամբ որդւոյն ւայ և որդւոյ մարդոյ ,
 ուրեմն և բան գուն : Պատասխանեմ թէ առա-
 ջարկուիդ ոչ է հասարակապէս ընդունելի , զի
 ազուխնացին յայտնապէս բանցատ : Պատասխա-
 նեմ երկրորդ թէ և իցէ իունելի , սակայն ոչ
 է և հետևումն . և պատճառն է , զի որդիունն
 յերկոսեանն է գոյացական , սակայն և ոչ բանն
 որպէս ցուցաւ :

Երրորդ-բեան :

Ասուն բանին է յատուկ եկդի անձին , ցուցա-
 նի նախ վկայութեմ սք գրոց . ՚ի սկզբանէ էրբանն
 եւ : Երեք եւն որք վկային յերկինս , հայր բանն
 և հոգին , ող ուրեմն այլ անձինքն յատուկ ան-
 ուամբ դնին , այսպս և բանն ՚ի յայտնուե . ա-
 նուն նր կոչիւր բան ւայ* : Աստուտ լուսաւորել
 ձեռնարկեցին ւծաբանք՝ այսպէս , եթէ կոչի

* Գեորգ-բեան էրէրորդ անյին ամենասո-րք Երրորդ-բեան . որ է բան Աճ , Որդէ և Պատմէր , ոչ Տեայն առ
 գեորգն հրէից ըստ մարգարէական նախասացո-բեանն
 այլ և առ ուամբն նոցա ծանուցեալ էղև էբեւ նախդիէ
 ճշմարտութեան : Եւսպէս ՚ի վերջոյ իտ-բացոցոյ զնոսս լա-
 բուե ի բեանոյ՝ առ ՚ի լաեանելոյ զեկեալ հասեալ ժրէո-
 թին : Քանպէ նախ ւի մարա բանն , ունէին ՚ի աեղէ ւոր
 Աստուծոյ : և էսոց : 45. 12. אנכי עשיתי ארץ ואדם עליו
 Ես արարի զերկիր և հաստատեցի զմարդն ՚ի վերայ նորա :
 առ Քաղդէացեան գրէ . ארץ ארעא במימרי עבדית אנה Ես Բա-

մնացականութիւն : Նախ ասի պատկերը առարկայից՝
զի այս հասարակ է բանին այլ և մեր : Աւստի և
Արիստոտէլ զիմացուածն կամ կիրքն անձին կո-
չէ նմանութիւն իրաց ՚ի գիրս պերլարմէսին : որ այն
ինքն է պատկերը առարկայից , և ձայնք նշանա-

է Բան , որով էբբ գործեալ արարան էղտէանքս ամէնայն :
“ Բանցի արարչութեան նորս զգէպէցիչէ պարաճառան
“ ասացին , Յորձէ , էբբ Աստուած , և Յորում էբբ
“ նեւթ’ և ՚ի յեան Որոյ , էբբ գործի , էսէ Աստուծոյ
գործի բան է : նախախ. գերք. 1 : Աստանօր Բէպէպ Փէլն
տոտարբէ զբանն էբբն գործի արարչութեանն Շի , սա-
չայն ոչ ասեալ զնա Տեայն էբբն ներգործաւննալիւն
չաճայն Աստուծոյ . այլ էբբն Աստուած , Բէ և ըստ
էբբորբէ հարգի , և յայնպէս էբբն որդի Աստուծոյ :
Նա Տանաւնոր չէ՛ Տեչ հայել ՚ի Փէլնն էբբն ՚ի Պլաստ-
նալան ոչ , այլ էբբն ընդ հրէայ . որ զլարդասպաւնութեան
Բանին հաճանճան ասանդէ ասացին գլխոյ գրոյն ծննդոյ
որպէս և ամէնայն իարացելայիչ նախ քան զինն : Եւ զեարդ
ող , զի և Նալանայել , գորով այր Իարայելցի , ծանօթ
գրոյ Տարգարեալանայ և նախնի ասանդութեանց ՚ի պե-
տանել իւրում զաստուջինն զնշանս Մեռեայի ՚ի Տէբ Տէր ,
զաստանեայ զնա Որդի Աստուծոյ Բագաւոր Իարայելի :
Ապագին ըստ լիցի հասանել Յովաննաւ Բէ Աստուած
էր Բանն : — Յով . 1, 2. 49. 6, 66 : 3, 31 :
Մար , 25, 63 Գործ , 13, 33. Հարմ . 1. 4.
Եբբ 1, 3, 4, 5, 8, 10, 11, 12. 11, 4 : Փէլիպ , 2, 6.
Կողոս . 1, 10, 11. Եսայ , 9, 6. Ուտէ . 12, 5.

կանք կրից կամ իմացուածոց : Բայց մի ինչ է չմեջ . զի բանն այն ի ծնանիլն յառարկայէն ո՛չ անջատի ՚ի նմանէ , բայց մերն անջատի . վայ մերն կոչի ցնդական , իսկ նա մնացական : Երկրորդաստի բնականաբար ներտպետլ , առ ՚ի տարբերութիւն մերոց բանից . որ ո՛չ է բնականաբար ներտպետլ յիմացականուէ մերում , այլ ներընդունակաբար . զի սկիզբն բանից մերոց , որ է առարկայն զգալի է արտաքուստ , ո՞պ սաէ փիլիսոփայն թէ՛ ո՛չ ինչ է յիմացականուէ մերում , եթէ ո՛չ նախ լեալ իցէ ՚ի զգայուէ : Եւ աստուստ է զի ՚ի ծնէ կոյրք ո՛չ կարեն զգունոց շարաբանել ի նոյնոյ փիլիսոփային . զի ո՛չ ունին զտեսակ գունոցն տպաւորեալ բնականաբար յիմացականուէ իւրեանց . և ո՛չ ՚ի զգայուէ , զի գոյնն է առարկայ աչաց . զոր ո՛չ ունելով ՚ի ծնէ կուրաց և ո՛չ զառարկայն ունին յիմացականուէ . բայց բանն այն ո՛չ է այսպէս , այլ է բնականաբար ներտպետլ յիմացականուէն այն , և ո՛չ արտաքուստ եկամտեալ , զի ծնանի յեուէ իւրմէ որ է առարկայ ներքին և բնական : Ասի երրդ՝ տպաւորեալ ՚ի պողաբեր իմացականուէ , առ ՚ի տարբերել զիմացականուէ հօր ՚ի հասարակ իմացականուէ անձանցն . զի իմացականուէն յաճղերկուս նկատումնս ունի , ՚ի հայր է ծանօթական և պողաբեր , իսկ ՚ի յանձինսն է էութեանական և անծնունդ : Աստուստ հեաւել թէ բանն իցէ յստուկ անուն երկրորդի անձին , զի

է բնական ծնունդ իմացականութե՛հ Տօր , որով և
կացուցանի : Աստուատ երեք գլխաւոր յատկութե՛հ
Տեաւի բանին նայ , նախ՝ թէ իցէ գոյացական ,
զի ծնանի ՚ի գոյացութե՛հ Տօր * անբաժանօրէն և
բնականաբար . երկր՝ եթէ իցէ անհուն , վերի
իմացականութե՛հ Տօր գործէ ՚ի վր թովանդակ է-
ութեանն , նմին իրի և բանն յառաջեկեալ ՚ի
նմանէ պարտի լինիլ հաւասարաչափ էութեն . այլ
էութեն է անհուն , ուրեմն և բանն բացատրութե՛հ
իմացականութե՛հ Տօր ՚ի նմանէ յառաջեկեալ :
Երր՝ եթէ իցէ ծնունդ բանին յաւիտենական ,
զի իմացականութե՛հ Տօր է միշտ ՚ի ներգործութե՛հ և
էութեն է անփոփոխ , յորմէ հարկիւ՛ն Տեաւի ե-
լումն բանին գոլ յաւիտենական : Առարկիցեն
թէ երկրորդ անձն կացուցանի որդիութե՛հ ուրեմն
աւելորդ է կացուցանիլ բանիւ՛ն : Պատասխանեմ
ը Սկովտայ , թէ ը զանազան նկատման կարեն
զանազան յատկութե՛հ միոյ ենթադրութե՛հ պատկա-
նիլ կամ կացուցանել զմի անձն : Արդ՝ երկրորդ
անձն զգենու զբան որդւոյ , կամ կացուցանի ՚ի
բանի որդւոյ ը որում յառաջագայի ՚ի կենդա-
նւոյ Տօրէ ՚ի նմանութե՛հ բնութե՛հ : Յոր միտ ասաց
Պետրոս , դու ես որդի Աստուծոյ կենդանւոյ :

* Semper apud Dei, et nunquam separatus a
Patre. Յաւերթ առ Աստուծո՛ւ , և ոչ երբէք բաժանեալ
ի նմանէ : Այսպէս և Իգնատիոս . առ Տաղաիտիացիսն , ὅς
προ αἰώνων παρὰ πατρί ἦν καὶ ἐν τελεί ἕφαυη

Իսկ կացուցանի բանիւ՛ , ըստ որում յառաջագայի ՚ի կենդանույ հօրէ իմացական կարողութեամբ :

ՆՏահութիւն :

Յայսմ մասին նմանիմք Բանին այնախ բնականաբար , լը որում ող նա կոչի բան , նոյնպէս և մեք կոչիմք բանական , զի ունիմք իմացական զօրու՛ն . [Թէպէտ նա վն պարզութեան իւրոյ միով ներգործութիւն ըմբռնէ զնմ միանգամայն , իսկ մեք հետեւաբար և մասնաւորաբար : Ենդ՝ նմանիմք Բանին կենաց տեսակաբար , և այս կրկնակի , նախ՝ յորժամ լը ուղիղ բանին կարգեցուք զիմացուածս մեր , զի ուղիղ բանն է հաղորդու՛ն և նմանու՛ն Բանին կենաց : Զի ող Բանն կենաց է յարամնաց , այսպէս և ուղիղ բանն ՚ի բանականացս արտադրեալ ստանայ զյարամնայութիւն [Թէ յաչս Եի , և [Թէ յաչս այ : Յայս հայի և բանն տէրունի , Էս ընտրեցի զի դուք երթայցէք և պտղաբեր լինի՞՞ք . և պտուղն ձեր կայցէ : Երկրորդ՝ յորժամ տեսականան ներհմտացեալ ՚ի ծայր նրին հասցուք , զի վնկ ոմն զԲանէն այ ([Թէպէտ վատ խորհրդով) ասաց , [Թէ վն գերազանց իմացականութեանն կոչեցաւ բան : Այսպէս սքն Եւագր կոչեցաւ միտք անապատի , և Սկովտ նրբամիտ , նոյնպէս և Թովմաս հրեշտակական : Ընթերց և յապաշխարանն մեր մասնն ա , գլուխ , և :

Պրոֆ Երրորդ :

Յաղագիտ նմանութեան՝ արբանեալ ՚ի Յապիտ-ընէս

Պատէր :

Պատկերն զանաղանապէս նկատի , նախ՝
 Տոմանունաբար , ը որում գրեալ մարդն ասի
 պատկեր նախատպին ող ասէ Արիստոտէլ ՚ի
 սկզբան ստորոգուեցն ՚ի ճառն Տոմանուան :
 Երկրորդ՝ Տամեմատանունաբար , այսպս մարդն
 ասի պատկերն այ ը այնմ , արասցուք մարդ ըստ
 պատկերի մերում , նոյնպս և Տրեշտակն , ըստ
 այնմ Եղէ , 18, 12. այսպէս ասէ տի դու կնիք
 նմանութեան իմոյ : Երրորդ՝ փաղանունաբար ,
 և ըայսմ որդին ասի պատկեր Տօր , զի բնակա-
 նաբար ներտպի ՚ի նմ նմանուի Տօրն : Զի թէ-
 պէտ է ՚ի նս առնչական Տակադրուի , սակայն
 բան գոյացութեանն է նոյն : Արդ ող Պորփիւր
 զեռակի որոշմունս գնէ տարբերութեանն , և
 յատկին քառակի վս գոլոյն ՚ի Տոմանունն ձայ-
 նից , նոյնպէս և մեք քառակի որոշմունս դիցուք
 պատկերին առ ՚ի լաւապէս ճանաչել զննդրե-
 լին : Արդ՝ քառակաբար ասի պատկերն այ , նախ
 անյատկաբար և Տասարակաբար , ող ստեղծ-
 ունաճք , ը այնմ , այժմ տեսանեմք ը Տայելի
 օրինակաւ : Ուր ասէ մեկնիցն , ող աստ ստեղծ-
 ունաճք են Տայելի այ , որով գամք ՚ի ճանօթ-
 ութիւն այ , ՚ի Տանդերձելումն Տակադարձաւ :

բար ան լինի հայելի ՚ի յոր փայլին տեսակք
 անից ստեղծուածոց : Երկրորդ՝ յատկանքս . ոնց
 մարդն , զորմէ ՚ի նմանուէ ասասցուք : Երրորդ՝
 յատկադունապէս . որպէս հրեշտակք որք եր-
 կոքուսքք առաւելուն քան զհոգի մարդւոյն :
 Նստի՛ զի են անընդունակ բաղադրութեան ը
 նիւթոյ . երկրորդ՝ զի են իմացական և ոչ բա-
 նական . որովք առաւել մեծագոյնք են այ
 քան զհոգի մարդւոյն . վնյ առէ , փոքր ինչ
 խոնարհ արարեր զնա քան զհրեշտակս քո :
 Չորրորդ՝ յատկաբար . և ը այսմ տիրանս պատ-
 կեր հօր է որդին . որ այսպէս սահմանի ,
 պատկերն է նմանուի ծնողին բնականաբար
 ներապեալ ՚ի ծնունդն : Նմանութիւնն դնի ՚ի
 տեղի սեռի , զի ան պատկերէ նման հօր , բայց
 ոչ ան նմանուի է պատկեր . զի ձուն է նման
 ձուոյ բայց ոչ է պատկեր : Երկրորդ՝ դնի ծնու-
 զին ՚ի ծնեալն . առ ՚ի տարբերուի նկարեալ կամ
 քանդակեալ պատկերաց : Ասի երդ բնակա-
 նաբար ներտպել , առ ՚ի տարբերուի ստեղծել
 պատկերաց ոնցիք են հրեշտակք և մարդիկք :

Եզրակացութիւն :

Անուն պատկերին է յատուկ երկրորդի ան-
 ձին , բայց ոչ կացուցիչ : Յուցանի առաջին
 մասն վկայութեամբ սք գրոց : Սուեցաւ ը
 մեզ որդւոյն որ է ճառագայթ փառաց և նկա-
 րագիր էութեան նր : Զիզոր օրինակ արեգա-

կրն երևի ՚ի ջուր և ՚ի հայելոջ , այսպէս և պատկերն հօր երևի ՚ի յորդոջ . վնյ ասէ սքն Ռիոնէսիոս , է աշխուրական նշոյլ , յայտնելով յինքեան զփառս հայրական : Եւ առաքեալն ասէ , է պատկեր աներևութին ւնյ : Նովն իրի ասէ տրն , որ ետեսն զիս , ետես զհայր : Յուցանի ևս բանիւ ՚ի սահմանէ պատկերին , զի պատկերն է նմանութիւն ծնողին ներտպեալ ՚ի ծնեալն բնականաբար , այլ զայս ունի որդին , ուրեմն է պատկեր հօր : Յուցանի դարձեալ ՚ի սահմանէ բանին , բանն է պատկեր առարկայի յառաջածեալ ՚ի պողաբեր իմացականուէ , այլ որդին ւնյ է այսպիսի բան , ուրեմն է պատկեր հօր : Յուցանի երկրորդ մասն , ծնունդ կամ իմացումն կամ որդիութիւն և բանն , են սկզբունք յորոց ծագի նմանութիւն և պատկերն , ապա ուրեմն նք բաւականք են կացուցանել զերկրորդ անձն : Եւ աստ գիտելի է , զի թէպէտ անուն պատկերին է յատուկ որդւոյն , այնու՛ զի յառաջածի բնական կարողութիւնն ՚ի նմանութիւն բնութեան , զի իմացականութիւն է բնական կարողութիւն և կամքն ազատական , սակայն ո՛չ է պարտ զրկել զհոգին ՚ի նմանութիւն և պատկերակցութիւն հօր և որդւոյ , ո՞պ Ալպերտ և Սկովտ ՚ի գիրս իւրեանց սխալաբար զրկեն : Զի (Իէպէս) բղխի ՚ի յազատական կարողութեանէ կամացն հօր , յորմէ ծագի և ՚ի նմա բան պատկերի և նմանութեան : Եւ աստուստ է ,

զի սք գիրն որպէս զբանն , նոյնպէս և զհոգին
 նշոյլ , հայելի և պատկեր կոչէ այ . Ը այնմ
 Իմաստ . , քզի նշոյլ է մշտնջինաւոր լուսոյն
 և հայելի անարատ այ սղոցեցութեանն , և
 պատկեր առատուե նորա : Ուստի բազումք զայս
 բան որ ասէ , արասցուք մարդ ը պատկերի մե-
 րում և ը նմանուե . մեկնեն 'ի վերայ անձանցն .
 պատկերաւն իմանալով զորդին , և նմանութեն
 զհոգին , յորմէ և սքն Ներսէս ասէ զհոգւոյն
 նոյն և նման հօր և որդւոյ : Առարկիցէս թէ՛
 նմանութիւնն պարտ է լինիլ կամ 'ի մէջ էուե ,
 կամ 'ի մէջ անձանցն : Այլ 'ի մէջ անձանց ոչ
 կարէ լինիլ . զի անձինքն հակադրին միմեանց .
 իսկ 'ի մէջ էութեան անդէպ է ներբերել զնմա-
 նութիւն պատկերի և պատկերացելոյ : Պատաս-
 իանեմ ընդունելով զառաջարկուիք և բացա-
 սելով զհաստատութիւնն . զի թէպէտ 'ի մէջ
 անձանցն է հակադրուի վասն գոլոյն իրականա-
 պէս զանազանեալ 'ի միմեանց , սակայն այն հա-
 կադրութիւնն ոչ է ներհական կամ պակասա-
 կան կամ հակասական , այլ առնչական : Իսկ
 առնչական հակադրութիւնն ներբերէ մանա-
 ւանդ զնմանութիւն քան թէ 'ի բաց բառնայ .
 զոր օրինակ 'ի մէջ որդւոյ և հօր , որք են առն-
 չական հակադրուիք , ներբերի նմանութիւնն . նոյն-
 պէս և 'ի մէջ նախատպին և պատկերացելոյն :
 Նաև 'ի մէջ նոյն էուե կարէ ծագիլ նմանութի ,
 զոր օրինակ եթէ հանդէպ արեգական դիցին

երկու հայելիք՝ ծագին երկու արեգակունք , որք չ նախատպին լինին երեք , որոց թէպէտ նոյն է էութիւն , սակայն կարեն ասիլ թէ են երեք արեգակունք նմանք միմեանց և նոյնք , գեղեցիկ ուրեմն գրեաց շնորհալին , նոյն և նման հօր և որդւոյ : Թէ արեգակն ծառեալ ՚ի հայելին ճառագայթն թռթռայ յորմն , երկու արեգակունք լինին նմանագոյնք , իսկ նշոյլն նման . թէպէտ էութիւնն մի : Այսպէս իմա և ՂԵՐՐՈՐԴՈՒԹԵԱՆՆ նմանութիւն :

Նմանութիւն :

Յայսմ մասին քաջայայտ է զի մեք նմանիմք որդւոյն ւայ . քզի հայրն երկնաւոր զմեզ ըստ պատկերի որդւոյ իւրոյ արար . ի այնմ , ըստ պատկերի իւրում արար զմարդն : Վայ առաքեց զորդին իւր ՚ի ինդիր եղծեալ պատկերաց . զի վերստին ածցէ զմեզ յառաջին աստիճան պատկերակցութեան որդւոյ , ո՞ղ ասէ առաքեալն , ընտրեաց զմեզ կերպարանակից լինիլ պատկերի որդւոյ իւրոյ : Արդ՝ մեք կրկնակի նմանիմք պատկերին ւայ , նախ ի հոգւոյ գոյացական և սեպհական յատկութեանն որ է իմացականուն և կամքն . զի ո՞ղ որդին ւայ է իմացական և ազատ , որով է և պատկեր հօր . թէպէտ նովին իմացականութեան և կամք . այսպս և հոգին մեր ունի իմացումն և կամս , որով է պատկեր որդւոյ : Եւ այսպս համանման գոլով որդւոյ ,

արժանացաք որդէգրուէ , և զի էք դուք որդիք • Եւ : Երկրորդ՝ բարոյականապէս , յորժամ այնպէս գնասցուք , ո՞ղ և նայն գնաց : Եւ կամ զվարս նո՞ ո՞ղ հայելի հանդէպ աչաց մերոց կառուցուք • և մեք ՚ի նոյն պատկեր համակերպեսցուք : Արդ՝ այսպիսի հայելի հանդէպ մեր կանգնեալ է սք աւետարանն , յոր նկատեմք պարզապէս զքն • զորմէ ասէ առաքեալն , արդմեք զփառսն իբր լի հայելի տեսեալ՝ օր լի օրէ ՚ի նոյն պատկեր նորոգիմք փառաց ՚ի փառս ո՞ղ և ինն հոգւոյ : Հնապա գուն գործեսցուք և մեք սք աւազանաւն նորոգեալքս զսկզբնատպին գեղեցկուի նկարել ՚ի հոգիս առաքինուք :

Գլուխ Զորրորդ :

Յաղագս նման-լէան որ արքանանի յերկրորդ րէսառէ յարիւն-լէան Որդոյն Աստուծոց • Բաժանեալ յերկուս Պրահս :

Պրահ Առաջին :

Յաղագս նման-լէան որ արքանանի ՚ի յարիւն-լէան Զօրո-լի-ն :

Յատկութիւնք բանին երկրորդի տեսակի են երկու , ի՞ զօրութիւն և իմաստութիւն : Եւ ծանկը զի այսօրիկ երեքեան առադրուիքս և յատկութիւնքս , կարողութիւն , իմաստութիւն և բարութիւն , թէպէտ են հասարակ երկոց ան-

ձանցն . սակայն ը վերանկատման իմիք առաւել յատկանայ միոյ ՚ի սոցանէ առ մինն քան առ միանն : Այսպէս կարողութիւնն յատկանայ Տօր , զի իմացական կարողութիւնն ծնանի զորդին , իսկ աղատական կարողութիւնն բղխէ զՏոգին . բայց թէ առաքեալն զզօրութիւնն որ է կարողութիւն յատկացուցանէ որդւոյն ասելով , քննայ զօրութիւն , տեսանելի է թէ ո՞րք պատկանի նմ :

Եզրաւորութիւն :

Զօրութիւնն վերադրի Տօր , զի է սկիզբն . վերադրի Տոգւոյն , զի ելանէ ՚ի Տօրէ հաճութեամբ . իսկ զօրութեամբ աթոռ է կամքննայ , վնայ ասի յաճաքանից թէ կամքննայ է ամենակարող . և առաքեալն թէ՛ կամացննայ ոչ ոք կայ հակառակ : Աստուստ և Տոգին սք մատննայ կոչի ի զօրութիւն . բայց առաւել յատկանայ որդւոյն ը քանի առաքելոյն , քննայ զօրութիւն : Ցուցանի վկայութեամբ , ասէ Յակոբ ցՌուբէն անդրանիկ իմդու , սկիզբն զօրութեամբ իմայ , որոյ պատճառն է , զի որդին է զօրութիւն Տօր . վնզի ելանէ ՚ի գոյացուէ Տօր : Այսպէս յօրէնան ասի , կոյս ոք է թէ գիտացեալ իցէ զզօրութիւնն արուի . ահա աստէն սերմն , որ է ՚ի գոյացուէ արուին զօրութիւնն : Արդ՝ որով փաստիւ որդիննայ անուանի որդի , նովին փաստիւ անուանի և զօրութիւնն զի ծնանի ՚ի բնութեամբ և ՚ի գոյացուէ Տօր բացատրութեամբ իմացականութեամբ : Ուստի զերկուս

զայսոսիկ ՚ի միասին նշանակեաց առաքեալն յասեւն , կրէ զամ բանիւ զօրուէ իւրոյ : Բանիւ ասէ , զի ցուցցէ թէ՛ է ծնունդ իմացականուէ , յորում յատուկ է բանն . իսկ զօրութեան ասէ , յայտ առնելով թէ է ՚ի բնութեանէ հօր :

ՆՃանորբիւն :

Յայսմ մասին կոչիմք և մեք շնորհօք զօրութիւն այ հանգոյն որդւոյն , զի ող նա բանիւ ծնեալ ՚ի հօրէ և հաղորդել հայրական բնութեանն կոչեցաւ զօրուէ , այսպէս և մեք բանիւ ծնեալ ՚ի սբ աւաղանէն բարձրացաք ՚ի հաղորդութիւն անձեղէն բնութեանն : Ահա առաջինն ասէ Յակոբոս , ծնեալ վերստին ո՛չ յապականութեան սերմանէն , այլ կենդանի և մշտնջենաւոր բանիւն այ : Իսկ առ երկրորդն ասէ Պետրոս , որով մեծամեծ աւետիքն տուեալք են մեզ . զի նոքօք անձեղէն բնութեանն լինիցիմք հաղորդակիցք : իսկ Յովհաննէս առաւել պարզաբանելով ասէ , ոյք ո՛չ յարենէ , և ո՛չ ՚ի կամաց առն , այլ յայ ծնան : Աստուատ յայտ է . թէ զօրուին այ ՚ի մեզ բնակի . վայ իրաւամբք քաջալերէ Յովհաննէս յասեւն . գրեմ ձեզ երիտասարդք , զի էք դուք հզօրացեալք . և բանն այ ՚ի ձեզ բնակի . և յաղթեցէք դուք չարին : Մեծ ամօթ է ուրեմն քրիստոնէին , որ ընկձի ՚ի դիւէն . զի մեծ է որ ՚ի մեզ է , քան զայն որ յօին է : Որ յԱստուծոյ է , ո՛չ կարէ մեղանչել , զի սերմն նորա ՚ի սմա մեայ :

Պրն Երկրորդ :

Յարագս ն հանո-ւթեան որ արագոնի ՚ի յարկո-ւթեանէս
Ի Տասար-ւթեան :

Իմաստունն ՚ի յած կրկնաբար նկատի , է-
ու թե նապէս և ծանօթապէս . առաջինն հա-
սարակ է երկց անձանցն , վն այն հայրն ոչ է
իմաստուն իմաստուքն ծնեալ զորդին , այլ է ու-
թե նապս , զի ի մացականունն է յերկս անձինսն :
Աստուտ և զհոգւոյն ասի , հոգի իմաստու-
թեան : Իսկ երկրորդն այսինքն ծանօթա-
կանն պատկանի երկրորդի անձին :

Երրայր-ւթեան :

Իմաստունն է յատկացել որդւոյն նայ , ցու-
ցանի վկայուք , քն նայ իմաստունի : Աղբւր ի-
մաստուէ բանն նայ ՚ի բարձունս : Յուցանի ևս
բանիւ , զի որդին նայ է ծնունդ իմացականուէ
հօր . ուրեմն է բան առ որ յատկանայ իմաս-
տութիւնն : Առարկիցես կամ խնդրիցես . թէ
որով զանաղանի բանն յիմաստուէ : Պատասխա-
նեմ թէ ՚ի մեզ այսու զանաղանի , զի բանն ասէ
զտրամբն թացումն ՚ի նախադասուէ յեզրակա-
ցութիւն , և ՚ի ծանօթից յանձանօթս . իսկ
իմաստունն է որով պարզապէս ըմբռնին սկզ-
բունքն : Այլ ՚ի յած՝ բանն է պարզ ասումն
կամ խօսումն մտաւորական , վն սմանք թարգ-

մանեցին խօս եղականապս . այլ ՚ի մեզ խօսքն
է յոգնական . վն այն ոչ ՚ի գործ ածի : Իսկ
իմաստունն է յատուկ անձայնոյ բանին ք խօսին :
և ասի խօս՝ զի խօսի իմաստնապս զբարուհի Տօր .
ը այնմ՝ հայր յայտնեցի զանուն քօ Ֆի : Յի-
րաւի ասաց ուրեմն Յովհաննէս , զանձ ոչ ոք ե-
տես , բայց միածին որդին որ ՚ի ծոց Տօր , նա
պատմեաց մեզ :

(Նմանութիւն :)

Յայսմ մասին պարտիմք նմանիլ իմաստունն
Տօր խոկալով զվերին իմաստունն , և ոչ կալ մը-
նալ ՚ի դեգերանս տարերց Ֆիս . որ յիմարուհի
համարել է առ անձ . ը այնմ իմաստուհի Ֆիս այ-
տորիկ յիմարուհի է առ անձ : զոր և կուպաշտք ,
մեղսասէրք և դեք ունին . զորմէ ասէ Յակոբոս
ոչ է իմաստուհի Ֆիս այս իջեալ ՚ի վերուստ , այլ
երկրաւոր , շնչաւոր , և դիւական : Իսկ զյատ-
կութեան վերին իմաստունն ասէ , նախ՝ զի սք
է , ապա խաղաղարար , հեզ , դիւրահաւան , ք
պատուիրանացն այ : Եւ ՚ի գիրս իմաստունն ասի ,
լուսաւոր և անթառամ է իմաստունն . լուսոյ
համեմատել առաւել գտանի . զի զնա գիշեր
վոխանակէ , բայց իմաստունն ոչ յաղթէ չարու-
թիւն : Այս հոգևոր իմաստունն գլուխ և սկիզ-
բըն է երկիւղ տեսոն , զոր թէ ոք ունի՝ նմա-
նի իմաստութեանն Տօր բարոյականապէս :

Գլուխ Հինգերորդ :

Յաղագս էրկրորդ փետաչի յափնութեան Որդոյն Աստուծոյ , Բաժանեալ յերես Պրահա :

Պրահ Առաջին :

Յաղագս նժանութեան որ արատհանի ՚ի Մարգեղութենէ Բանին Աստուծոյ :

Ձի ող զերոյգրեալքն էին յատուկք երկրորդի անձին , այսպս և մարդեղուն . զի միայն երկրորդ անձն մարմնացաւ առնլով զմարդկային բնուիս և կալով մնալով յոր ինչ էրն : Որքան առ առաջինն՝ ասաց աւետարանիչն , բանն մարմին եղև . իսկ որքան առ եկղն յաւել թէ՛ և բնակեցաւ ՚ի մեզ : Չսմանէ թէ՛ պէտ ՚ի քարող գիրքն խօսեցաք , սակայն աստ յարմար տեսի բացատրել զոմանս պատճառս առ ՚ի որսալ զնմանուի ինչ : Արդ՝ առաջին պատճառն եղև սէրն բնակելոյ չ որդիս մարդկան , ըստ այնմ , հեշտուն իմ է բնակիլ չ որդիս մարդկան : ՚ի մեզ գրի , ուրախ լինէր չ որդիս մարդկան : Ձի թէ՛ պէտ ինքն էութ ներկայ է յամենեւին , սակայն կամեցաւ յատկապէս հոգեխառնիլ և ներքոյականապէս միանալ չ մեզ անբաժանաբար , քն յն երեկ և այսօր , նոյն և յաւիտեան : Երկրորդ պատճառն է փրկուի մարդկան , զի թէ՛ պէտ սյլապս ևս Տար էր , սակայն այս եղանակըս յարմարագոյն էր : Ձի կոկորդիլոսն զձայն

իւր նմանեցուցանէ ձայնից նաւորդաց և այնու
որսայ զմարդիկ . այսպէս տրն մարդ կերպարանե-
լով զմարդիկ որսաց ՚ի կեանս : Երդ պատճառն
էր սէրն կրից , քզի տեսանէր զմեծուի վարձուն
զի փախչէին ՚ի կրից . և ինքն ցանկայր . և զի ան-
ային բնութեան հար էր կրել , վն այն հարեց
զմարդեղուն առ ՚ի լցուցանել զփափագն . ին-
այնմ , ցանկանալով ցանկացայ ուտել ընդ ձեզ
զայս պատեք : Զրդ պատճառ , զի կամեցաւ ան-
ձամբ ուսուցանել զմարդիկ բերան ՚ի բերան ին-
ցանկուե եկեղեցւոյ . համբուրեսցէ զիս ՚ի համ-
բուրից բերանոյ իւրոյ : Զի և երկրաչափքն առ
՚ի ներհմտացուցանել զաշակերտս իւրեանց
իջանեն յաթ ուոյ ՚ի վր հողոյ : Իսկ զայլ պատ-
ճառսն տես ՚ի քարոզ գիրքն մեր :

Նմանութիւն :

Յայսմ մասին պարտին նմանիլ ին թագաւորք
և վեհադոյնք ին չորից եղանակացս . նախ՝ սաս-
տիկ սիրով յարելով ՚ի ստորադրեալսն և հոգե-
խառնելով ին նոսա : Այսպի էր առաքեալն որ
ասէր , վկայէ ինձ անձ զոր պաշտեմն . զի անձ-
կացել եմ տեսանել զձեզ . զի փոխեցից ՚ի ձեզ
շնորհս ինչ հոգևորս : Երդ ՚ի փրկուի հոգևոց
նոց համակերպել զինքեանս անցուն և լինիլ իբ-
րև զմի ՚ի նոցանէ , ոնք խրատէ գիրն . կառավար
դքեզ կացուցին , մի բարձրավզիր . այլ լեր ՚ի
միջի նոց իբրև զմի ՚ի նոցնէ , ոնք եղև տրն : Այս-

սիսի էր Պօղոս որ ասէր , եղէ ընդ հեթանոսս
 իբրև զհեթանոսս , չէ հրէայս իբրև զհրէայ , չը
 անսեան ան , զի զամսեան շահեցից : Այսպէս
 թիւրք ծպտին կերպարանօք վն կառավարուէ :
 Երբ՝ հանգոյն Յնի ցանկալ կրից կամ վն հօ-
 տին , հովիւ քաջ զանձն դնէ ՚ի վր ոչխարաց
 կի՞ վն յուսոյ արքայուէ , և կի՞ զի կրակից լիցին
 Յնի , եթէ ՚ի բարձր աստիճանացն անըմբօն ի-
 ցէ զիջանիլ ՚ի նուաստ աստիճան հանգոյն Յնի :
 Այսպի սիրով կրից Յովսէփ թագաւորն ձգեալ
 զթագն եղև կրօնաւոր , այսպս և մեր մեծ քեր-
 թողն Մովսէս խորենացի եղև պարտիզպան :
 Չրբ՝ բաւական չհամարել գրով ուսուցանելն ,
 այլ իջեալ շրջեալ ՚ի թեմս , և չը ընդունակուէ
 ուսակաց ջամբել զկաթն վարդապետութեան .
 այսպս մարք զիջանին ընդ երեխայից յուսումն
 նց թոթովախօս լինելով : Այսպի էր Պօղոս որ
 ասէր , իբրև տղայոց ՚ի քն կաթն ջամբեցի ձեղ ,
 ք ըստ ձերոյ չունակուէ յօրինելով զբանն :
 Եւ թէ՛ ակնունիմ ՚ի մօտոյ գալ առ ձեղ , և
 բերան ՚ի բերան խօսիլ :

Պրահ Երէրոր :

Յարագո նմանութեան որ արգասիանի ՚ի յարմարութենէս

Միջնորդ :

Հինգերորդ գլխաւոր պատճառ մարդեղուն
 բանին էր , զի լինիցէր միջնորդ ՚ի մէջ հօր և
 մեր առ ՚ի հաշտեցուցանել և խաղաղուի առ-

նել չ միմեանս . քզի ՚ի մէջ ան բարկացելոյ և
 ծառայի տարագրելոյ հարկաւոր է միջնորդ . զե
 բաժանեալքն միջնորդաւ կացին : Եւ թէպէտ
 անձաժինն անուանի միջնորդ , բայց ոչ չհանրա-
 կանի հաշտուէ , այլ միաւորուէ երկուց բնուէց .
 ի որում միջնորդուք մաքուր արեաննը եղև մի-
 աւորուին : Սոյնպէս կարգաւորն ևս ստի միջ-
 նորդ , ստիայն ՚ի մէջ մասնաւոր անձանց . և այն
 ևս շնորհօքն Յսի : Այլ չհանրական միջնորդ
 հաշտուէ և խաղաղարար է միայն քս . ուստի
 իրաւամբ ստաց առաքեալն . մի է միջնորդ ՚ի
 մէջ ան և մարդկան մարդն յս քս : Յայն սակս
 կոչի վէմ անկեան , որ զխռովարար հակառակն
 ք զչարն և զմեղս եբարձ ՚ի միջոյ , և արար զեր-
 կոսեանն մի : Աստուատ կոչի խաղաղուի , ի այ-
 նում , զինս է խաղաղուի մեր : Յայնսակս և հը-
 րեշտակք ՚ի ծննդեաննը աւետարանեցին զխա-
 ղաղուի երկրի , փառք ՚ի բարձունս ան և յերկիր
 խաղաղուի : Աստուատ և եսայի ասէ , խաղա-
 ղուութեաննը չիք սահման , հաշտուին և խա-
 ղաղուին ՚ի մէջ մարդկան և ան արար , որ է ան-
 հուն և անսահման , տես և ՚ի քարոզ գրքոջն :

Նմանութիւն :

Յայսմ մասին տիրապս նմանիմք որդւոյն ան
 եթէ ՚ի մէջ խռովելոց և բաժանելոց շաղկապ
 կցման միջնորդ հաշտուէ և խաղաղարար լիցուք :
 Ող իրաւամբ երանէ տին յասելն , երանի խա-

ղաղարարաց , զի նաք որդիք այ կոչեսցին : Այս պիտի էր Մովսէս , որ տեսեալ զերկուս եղբարս ՚ի կուռեւն , վարեաց զնս ՚ի խաղաղուն , և ասէ անք եղբարք էք չէր զրկէք զմիմեանս : Մեծ է յիրաւի պատիւ միջնորդուէն , որ զերկուս խռովուք բաժանելա միաւորէ ՚ի խաղաղուն , ոպ միջնորդ եզրն ՚ի հաւաքաբանուէ զփոքրագոյնս չ մեծագունին կցէ ՚ի միասին յեզրաւիացուէ :

Պրահ Երրորդ :

Յաղագս նմանութեան որ արտահանէ ՚ի յարհո-բէնէո խոնարհո-բէնն :

Ա եցերորդ պատճառ մարդեղուէ բանին էր , զի հասուցանիցէր զմարդն իւրում բաղձանաց : Բաղձանք մարդոյն էր լինիլ իբրև զանձ , վնզի յորժամ լուաւ յօձէն [Ժէ լինիլ իբրև զանձ իսկոյն յղացաւ զբաղձանս , և փութացաւ կատարել զխրատ օձին , թերևս այնո՞ գերագոյն աստիճանի պատահիցի : Բայց զի հրապոյր էր , պշտոր գոլով թոյն վիշապին զրկեաց և ՚ի փոցն զոր ունէր , յոր գթացել տրն եկն ցուցանել ըզճմարիտ ճանապարհ , որով Գար լիցի ժամանել ՚ի նմանուն այ , և լինիլ իբրև զանձ : Եւ այս է խոնարհուէ ճանապարհ , որոյ հեղինակ եղև ինքն . վնյ ասէր , ուտարուք յինէն , զի հեզ եմ և խոնարհ սրտիւ . և գտըիք հանգիստ անձանց ձերոց , ք լցին բաղձանք ձեր , զի ՚ի սիրտ խոն-

արհին գայ անձ , որում բաղձայ նմանիլ : Ես յի
 Տանգեայց , եթէ ոչ ՚ի Տեղս և ՚ի խոնարհս :
 Իսկ սիրտ՝ որ ունիցի զանձ , Տանգչի ՚ի բաղձա-
 նաց : անձ սրտի իմոյ : ուրեմն որ խոնարհէ զանձն ,
 բարձրացցի ՚ի նմանութիւն Աստուծոյ : Ձի
 ինքն խոնարհեցոյց զանձն :

Գլուխ Աւերբոյր :

Յողաֆս յապէտ-բեանց Հոգւոյն Սրբոյ , Բաժանեալ
 յերէս Պրաֆս :

Պրաֆ Առաջին :

Յողաֆս նմանութեան Հոգւոյն Սրբոյ , ըստորո՞ժ
 Հոգի :

Յառադրուեց Հոգւոյն սթյ ոմանք կոչին
 յատկեղ , ոնդ Հոգի , Սէր , և պարզ և : Ոմանք
 յատկագոյնք , ոնդ Սթ և Բարի . Եւ ոմանք յա-
 տուկ . ոնդ Աղանի , Հուր , և : Ձորոց կար-
 գաւ ասացուք , և նախ զառաջնոյն :

Եղբակայո-բեան :

Հոգի անունս է յատկեղ երորդի անձին ,
 ցուցանի նախ վկայութե . երեք են որք վկա-
 ւեն յերկինս , Հայր , Բանն , և Հոգին : մկր-
 տեցէք զնս յանուն Հոր և Որդւոյ և Հոգւոյն
 սթյ : Արդ՝ ոնդ միւսքն յատուկ յատուկ ան-
 ուամբք բացատրին , նոյնպէս և երորդ անձն :

Յուցանի եկեղ` բանիւ . զի ուղ Որդին կացուցա-
նի ՚ի բանի որդիուե՛ այնու զի յառաջածի ՚ի
գոյացուե՛ Տօր . այսպս և Տօրին պարտի կացու-
ցանիլ ՚ի բանի Տօրույ , այնու զի ելանէ ՚ի կեն-
դանուե՛ Տօր . վնյ կոչի շունչ ամենակալի :
Աստուատ կոչի շնչումն կամ փչումն : Աստէն
շունչ և Տօրի նոյն են . ուղ յայտ է . փչեաց ՚ի
նա շունչ կենդանի , և եղև մարդն Տօրի կեն-
դանի . այս է՝ այն շնչովն որ փչեցաւ յինքն ,
Տօրեորեցաւ : Բայց կրկին է շունչն ՚ի յած .
նախ էութենական , և այսպէս միով շնչով են
կենդանի երեք անձինքն : Եկեղ` ծանօթաբար
և այս է անձնաւոր շունչն կ՛մ Հօգին նյ : Այս
շունչ ամենակալին զերիս առաւելուիս ունի քան
զշունչն մեր , զի մերն է ցնդական պատասխան
և մասնաւոր . իսկ անձայինն է գոյացական , ան-
հուն , և անսպառ . զի համահետեի էութենն
որ է գոյացական , անհուն , և անփոփոխ . վն-
այն և Աճ : Նմին իրի՛ ասէ խմաստունն . Տօրի
ան ելից զտիեզերս , որ է յատուկ նյ : Ըէր ե-
լից զձեզ սատանայ ստել ձեզ Տօրույն . ոչ ստե-
ցիք մարդկան , այլ նյ , Առարկիցեն . թէ ոչ
միայն երբի անձին յատկանայ Տօրի գոն , այլ
և բոլորի անուե՛ն . ը այնմ , Տօրի է անձ . և :
Պատասխանեմ թէ անդէն սք զիրն ուսուցա-
նել կամի թէ անձ ոչ է մարմնեղէն գոյացուե՛ն , այլ
Տօրեղէն . զի կրկին կերպիւ իմանի Տօրի բառս ,
էութենաբար , և ծանօթաբար , էութենաբար

պատկանի բոլորի Երրորդութեանն , իսկ ծա-
նօթաբար միայն երկի անձին : Խնդրիցեա ,
Թէ արդեօք անձաշունչն շնչեցաւ միայն ՚ի Հո-
գւոյն . Թի ՚ի բոլոր անձնէն : Պատասխանեմ
Թէ շնչեցաւ ՚ի բոլոր Երրորդութեանն , քզի գործ
Երրորդութեանն առ արտաքս է անբաժանելի . զի
միով էական կամաւ արտադրի : Բայց լը որում
պարզեն յատկանայ Հոգւոյն սրբոյ , ասի ներ-
շնչեալ ՚ի Հոգւոյն սրբոյ :

ՆՏանուրիան :

Յայտմ մասին նմանիմք Հոգւոյն սբյ բոլո-
րովիմք մեռանելով մարմնոյ , և կենդանանալով
Հոգւովն ան , եթէ Հոգւով զգործս մարմնոյ
սպանանիցէք , կեցըլիք . եթէ Հոգի այնորիկ որ
յարոյցն ՚ի մեռելոց զՅս բնակեալ իցէ ՚ի ձեզ .
ապա մարմին մեռեալ է վս մեղաց : Եւ դարձել
եթէ կեանք Հոգւով , լը Հոգւոյն և միաբա-
նիցուք , ք նմանիցուք : Հոգի է ան և յերկր-
պագուաց նր պարտի Հոգւով և ճշմարտութե
կիրպազանիլ . քանզի և հայր զայսպիսի եր-
կիրպազանել խնդրէ :

Պրահ Երկրորդ :

Յողագս նՏանուրեան Հոգւոյն Սրբոյ ըստորո՞ճ Սէր :

Սէրն էականապէս առեալ պատկանի բոլոր
Երրորդութե . վասնզի սիրոյն աղբիւր է կամքն
իսկ կամքն էութեանագս է մի յերկս անձինս , վս

այն բոլոր Երրորդութիւնն ասի սէր , լը այնմ . սիրելիք Թժ սէր է . և շնորհալին , սէրն ՚ի սիրոյ զսէրդ առաքեաց : Իսկ ծանօթապէս և յառաջածելաբար առեալ պատկանի Հոգւոյն սթյ . որոյ պատճառն է զի ո՞պ որդին գոլով յիմացականուէ հօրն ծնեալ յատկանայնմ բանն . այսպս և հոգին ՚ի համահաճուէ կամաց հօրն առ էուին գոլով արտաբղխեալ , յատկանայնմ սէրն : Առարկիցէս , եթէ հոգին սթ իցէ բըղխումն ՚ի կամաց հօր , ուրեմն հայրն է ազատ ՚ի յառաջածել , և ո՞չ յառաջածել զի կամքն է ազատ կարողուի . ուրեմն կարէ ո՞չ յառաջածել ուրեմն և հոգւոյն սթ բըղխումն ո՞չ է բնական և հարկաւոր : Պատասխանեմ բաժանելով զհաստատուի առաջարկուէդ . կամքն է ազատ կարողութիւն , որ ազատաբար և անտարբերաբար բերի առ առարկայն յառաջեղեալ , եթէ իցէ առարկայն մասնաւոր բարի՝ ստորասեմ . եթէ իցէ լըհանուր բարի՝ բացասեմ . զի ընդհանուր բարին ո՞չ թողու զկամքն յանտարբերուէ , այլ հարկիւ շարժէ առ ինքն . ո՞պ լը ինքեան ծանօթ սկզբունքն ՚ի հաւաքաբանուէ հարկիւ շարժեն զմիտս ՚ի հաւանուի եղբակացութեանն այլէուին հօր է լըհանուր և անհուն բարի , և ծայրագունապս հարկաւոր : Արդ՝ լորում ծայրագունապս հարկաւոր , շարժէ զիմացականուէ հօր յիմանալ , որով ծնանի բանն . իսկ լորում ծայրագոյն և անհուն բարի՝ շարժէ զկամքն ՚ի

սիրել , յորմէ բղխի ծանօթական սէրն որ է հոգին սբ : Յայսմանէ պայծառապէս երևի , թէ կամքն այ բերի յէութենական առարկայն չորեքկին կերպիւ . աղատապէս՝ լըորում կամք , համահաճուք՝ լըորում առ ծայրագոյն բարի , և բնականապէս և հարկաւորապէս , յորմէ ևս հետևի թէ՛ սէրն ծանօթական որ է հոգին սբ , բղխի ՚ի հօրէ աղատապէս , բնականապէս , և հարկաւորապէս : Եւ աստ ծանկը , զի այս սէր է այնքան հարկաւոր , մինչ զի անհար է հօր չսիրել զէութիւնը , զի եթէ մեք մասնաւոր էակքս ըստ առաքելոյն ո՛չ երբէք ատեմք զանձինս մեր , այլ սիրեմք , որչափ ևս առաւել հայր անձ , որոյ էութիւն է լըհանուր և ծայրագոյն բարի : Նաև գիտելի է զի ո՞վ ո՛չ է ասելի թէ հայրն է իմաստուն ծնեալ իմաստուքն , նոյնպէս ո՛չ է ասելի թէ հայրն է կենդանի բղխեալ հոգւովն , այլ է լը ինքեան իմաստուն և կենդանի , և յառաժութենէ իմացականութեն և կենդանութեն յառաջ գան անձինքն : Ե՛րբ՝ գիտելի է զի ո՞վ որդի ասի , զի ծնանի ՚ի կենդանական գոյացուէ հօրն , նոյնպէս և հոգի ասի սյնու՝ զի բղխի ՚ի կենդանական շնչոյ հօրն : Ե՛րբ՝ գիտելի է զի ո՞վ կացուցիչ ե՛րբի անձին է որդի գոլն և բան , նոյնպէս և կացուցիչ ե՛րբ անձին է հոգի գոլն և սէր , զի բան հոգւոյ կացուցանի փչմամբ , իսկ բան սիրոյ ախորժական և աղատական կարողուք : Աստէն թողում զբաջաղանս Ալպերաի ,

(որ միջառն և անմիջառն բղխումն դնէ ,) զի
ոչ է գիտումն մեր առ վէճ , այլ առ սէր :

ՆՏահա-Բիւն :

Յայսմ մասին գեղեցկապէս նմանիմք հո-
գւոյն սթյ 1 եթէ կարասցուք կոչիլ սէր : Եւ
այն կարէ կոչիլ բողորովին սէր , յորում մասիդ
ինչ կամ արատ ՚ի վարս իւր և ՚ի բանս ամենեւին
չգտանիցի , որով յամ կողմանց լիցի շարժառիթ
սիրոյ . զի յայն սակս կոչեցաւ ւծ սէր , վասնզի
ոչ ինչ գոյ ՚ի նմա ատելի կամ խոտելի , այլ է
բողորովին սիրոյ առարկայ : Աստուտ և տէրն
մեր կոչեցաւ ՚ի * Ռէթէոսէ՝ Սէր , իւրայնմ Դի-
ոնէսիոս , իմ տուփումն խաչեցաւ . ք իմ սէրն :
Ջնոյն անուանէ և եկեղեցին բերանով մագ-
դաղէնացւոյն , առ պարտիզպանն ձայնէր Մա-
րիամ , մի թէ դու բարձեր զանդրանիկն իմ սէր .
զի ոչ գտաւ ՚ի նմա մասիդ : Այսպի էր խորհր-
դական հարսն առ որ ասաց փեսայն , ամենեւին
գեղեցիկ ես մերձաւոր իմ . և արատ ինչ ոչ գոյ

* Թուի ինչ վրէպուէաւ եղեալ անուանս շոխանէ Իգ-
նատիոսի Աստուածապգեաց աշակերտին Քրիստոսի , որ
ի Եռ-դնն առ Հոռով գրէ . ο εμὸς ἕρωσ ἐσταύρωται .
Ոստի տուէալ Դիոնէսիոսի էրէնէ ՚ի Ճառս Աստուածա-
յնն արտմանց , Բէ Եռ-եցաւ ոմանց աստուածայնագոյն
լինել արտմանդ անուան շան զսիրոյն . քանչէ գրէ առ և
Աճառչեն Իգնատիոս . Բէ՛ իմ արտմանն խաչեցաւ :

ի քեզ : Այսպէս և մանուկն Դանիէլ, քզի էր
 հոգւովն անարատ կոչեցաւ ՚ի հրեշտակէն ցան-
 կալի , այր ցանկուէ ես դու ինձ : Քանասցուք
 ուրեմն մաքրել զմեզ իբրև զժինջ հայելի , զի ՚ի
 ծագել ճառագայթից սիրոյ հոգւոյն ՚ի սիրտս
 մեր , անդրափոխիցուք բոլորովին ՚ի սէր :

Իսկ չդէմ սորին որ իցէ բոլորովին չարեօք
 լցեալ , և ատելի ան և մարդկան եղեալ , յար-
 մարապէս կոչի դև և սատանայ : մինդ ՚ի ձէնջ
 Սատանայ է , և այլն :

Պրահ Երրորդ :

Յողաֆս նմանութեան հոգւոյն Սրբոյ ըստ որում
 Պարֆե :

Հասարակապէս նկատել թէ որդին և թէ
 հոգին են պարզեք հօր, զի ՚ի նմանէ տոճան մեզ :
 * այնքան սիրեց անձ զՅ. մինչև զորդին իւր միա-
 ծին ետ : իսկ զհոգւոյն ասէ, † ես աղաչեցից ըզ-
 հայր և այլ մխիթարիչ տացէ ձեզ զհոգին ճշմար-
 տուէ : Սակայն յատկապէս անուն պարզեին
 հոգւոյն պատկանի , ցուցանի նախ վկայուի :
 ‡ մկրտեսցի իւրաքանչիւրոք ՚ի ձէնջ , և ընկալ-
 ցի զպարզևս հոգւոյն սբյ : Ե՛ւ ան ասէ ցկինն
 սամարացի . || եթէ դու գիտէիր զպարզևս ան .
 զհոգւոյն սբյ ասէ , զի նա խոստացաւ զճուրն

* Յոհ. 3, 16. † 14, 16. ‡ Գործ. 2, 38. || Եոհ. 4, 10.

կենդանի : Եւ մինչ կինն կայր ՚ի տարակուսի
 թէ սա և ոչ գոյլ ունի . ուստի՞ կարէ տալ ինձ
 Զուրն կենդանի , յայնժամ բացատրեաց զմիտս
 բանին : Աստուտ և Պօղոս ասէ , գոհանամ
 զանպատում պարզեաց ինն մերոյ Յնի Քնի :
 Անպատում պարզեն է հոգին սբ . զոր և Յա.
 կորոս կոչէ պարզե կատարեալ ՚ի հօրէ իջեալ :
 Յուցանի ևս պատճառաւ . պարզ ենէ ձիր կա-
 մաց , այլ հոգին սբ յառաջագայի ՚ի կամաց ող
 ցուցաւ ՚ի վերոյ . վն այն կոչի յածաբանից ե-
 լումն առատաբաշխուն . ուրեմն է պարզե : Յու-
 ցանի եկի՞ ոչ այլ ինչ է պարզեն , եթէ ոչ սէր .
 զի ող սէր յառաջագայի ՚ի կամաց . նոյնպէս և
 պարզեն , այլ հոգւոյն սբ յատուկ է գոլն սէր .
 ուրեմն և գոլն պարզե . և այսոքիկ անուամբ
 միայն զանազանին և ոչ իրօք : Եւ ծանկր զի
 հոգին սբ լը ինքեան նկատեալ է սէր , իսկ զի
 բաշխի յեկեղեցի՝ պարզե անունս յատկանայ
 նմա , յորմէ յայտ է թէ՛ առ կացուցումն հո-
 գւոյն բաւական է գոլն հոգի և սէր :

ՆՏանաւթիան :

Յայսմ մասին գեղեցկապէս նմանիմք հո-
 գւոյն սբ եթէ առատաձեռն լիցուք առ աղ-
 քատս և առատաբաշխ ՚ի պատկանաւոր տեղիս .
 և յայնժամ հանգոյն հոգւոյն սբ կարեմք ան-
 ուանիլ առատաբաշխ , կամ մեծապարզե , և կի՞
 արձակապս պարզե : Չի ող վասն առաւել հո-

գևոր գոլոյն ոք անուանի հոգի , և վն առաւել մտացի գոլոյն միտք , սյստիս և վն առաւել պարս գեաբաշլս գոլոյն կարի անուանիլ պարգև : Աստուատ Արտաշէս թագաւորն մեր կոչեցաւ երկայնաձեռն , զի էր առատաբաշլս : Մեծն Աղէքսանդր խնդրողին զլոմայ մի , պարգևէր ըզքաշաք : Եւ ՚ի մանկուէն Փիլիպպոս հայր իւր չկարաց յազեցուցանել զնա ընչիւք , զի զամենեսեան բաշլսէր : Ի վեր քան զնմ է հոգին սք , զի ոչ միայն զիւրն , այլև զինքն գլխովին բաշլսէ ընդունակաց , զի անձամբ հեղաւ յառաքեալսն ՚ի սք վերնատան , վն գեղեցկապս կոչեցաւ պարգև : Հոգւոյն սք Նմանիլ նախանձեցաւ անողորմն Պետրոս , որ ոչ միայն զիւրն , այլև զինքն բաշլսեաց աղքատաց : Աղէ և մեք հետևեսցուք սմա , գէթ զինչս մեր տալով :

Գլուխ Եօթներորդ :

Յաղագս յաբաբոսնէջ Հոգւոյն Արեոյ , Բաժանեալ յերիս Պրախ :

Պրախ Առաջին :

Յաղագս նմանոնէ Հոգւոյն արեոյ ըստորում Սուրբ :

Սրբութիդ անուն բացարձակապէս առեալ պատկանի բոլոր Երրորդուէն , յոր միտ առեալ լինի բանն Եսայեսայ , սք սք սք տի զօրուէց . լի են երկինք եւ : Եւ յօրէնան ասէ , եղերուք սք , զի ես սք եմ : Բայց յատկապէս առեալ ,

Վերաբերի առ հոգին սք վն այն ուր ուրեք
 գրի հոգին՝ ՚ի միասին դնի և սքն : Եւ Դա-
 վիթասէ , հոգի քո սք և բարի առաջնորդես-
 ցէ ինձ : Պատճառ առաջնոյն է , զի սրբուէն ը
 Գիտնէսիոսի է ամենակատար և ամբիժ մաքրուէ
 որ պատկանի բոլոր անոթներն : Իսկ պատճառ
 եկողին է , զի աղբիւր սրբուէ և մեղաց է կամքն •
 վնզի կամքն գոլով աղատ կարողուէ , անտար-
 բեր է հետեւիլ իմացականուէ և ոչ : Աստուստ
 հրեշտակն կարաց մեղանչել : Սակայն անային
 կամքն է անախտ , զի շարժի միայն յամենիմաստ
 իմացականուէն իւրմէ , որ ոչ կարէ մոլորիլ և ոչ
 է ը իշխանութեայլց • զի ըզէմ իմացականուէն
 կարիցէ ախտանալ , սեղ կարաց դեն : Եւ այսպս
 անային կամքն է ամենեկին ուղիղ : Ուստի և հո-
 գին սք , որ բշխի ՚ի նմանէ պարտի լինիլ ամենսք :

Նմանութիւն :

Յայսմ մասին նմանուէն յայտ է , զի այնք ո-
 րոց կամքն է ուղիղ և պարզ հանգոյն հոգւոյն
 սք կոչին սք ք բայց յայնժամ ստանամք տիրա-
 պէս զայս նմանուէ , յորժամ հոգին սք բնակի
 ՚ի մեզ • և յորժամ զսիրտ սք և զհոգի ուղիղ
 նորողէ ՚ի փորի մերում : վն աղերսէր մարգա-
 րէն , զհոգի քո սք և բարի մի՛ հաներ յինէն :
 Իսկ ըզէմն սորին կոչի պիղծ , յորժամ այսն
 պիղծ և՛ զի ըստ ամենայնի թիւրեալ է կամքն :
 Այսպէս և նմանիք նորին :

Պրոէ Երկրորդ :

Յաղագս նմանութեան Հոգոյն Սրբոյ շարորոճ Բարբ :

Որպէս սրբունին, նոյնպէս և բարունն բացարձակապէս առեալ պատկանի բոլոր Երրորդութեանն : Յուցանի վկայութեամբ, զի ասէ արքայն, չիք ոք բարի, բայց մի անձ : Յուցանի ևս բանի՞ն, զի բարին համադառնայ չէ էակին, ուստի ոնք անձ է անհուն էակ, այսպէս ևս է անհուն բարի : Իսկ յատկանապա առեալ վերաբերի առ հոգին սքե, իմանա՞, հոգի քո սքե և բարի ևն : Որոյ պատճառն է զի անձ հայր ունի կրկին կարողուն, ոնք ասացեալ է, իմ խնայական և ազատական, իսկ առարկայ և առաջեղեալ խնայականուն է ճշմարտան, և կամացն է բարին : Արդ՝ էունն արքայն է լիուն գորոյ, յառաջադրի և առարկի խնայականուն հօր, ոնք ծայրագոյն ճշմարտուն, յորմէ և ծնանի բանն : Իսկ կամացն առարկի ոնք անհուն բարի, յորմէ արտաբղիսի հոգին սքե վն նմին յատկանայ բարունին, ոյր աղագաւ ասէ շնորհալին . ՚ի հօրէ բղխեալ հոգի աղբիւր բարուն : Աստուատ յատկացուցանի հոգւոյն նախախնամելն որ է գործ բարուն . իմանա՞ ձգի ՚ի ծագաց մինչև ՚ի ծագս օգտակար առողջուն և դարմանէ զանձեան քաղցրութեամբ : Ասիցես ապա չէր հոգի ճշմարտուն կողէ տրն : Պատննեմ թէ վն գորոյն բացարձակապէս հասարակ երկոյ

անձանցն • աստուած է, զի և զինքն կոչէ ճշմար-
տութիւն • Ես եմ ճանապարհ և ճշմարտուի :
Եւ դարձեալ զի մի՛ ՚ի հոգի անուանէն պատրել
կարծիցեն ոչ գոլ գոյացական • այլ ուրուական ,
լիմ համարելին հոգի ինչ տեսանել ք առաջօք :

Նճանուօթեան :

Յայսմ մասին նախ՝ հասարակաբար ունիմք
զնմանուի հոգւոյն սթյ , զի լորում եմք էակք ,
եմք բարիք : Եկդ՝ յատկապս նմանին նմայնք՝
որք բարեպա կենցաղավարելով և բարեպա խօ-
սելով բարի անուն ստանան ՚ի մեջ ձի • զորոց
ասէ սրն , մարդ բարի ՚ի բարի գանձաց սրտի
իւրոյ բղխէ զբարի : Որոյ ընդդէմն կոչի չար :
Գայ չարն և այլն : Այսն չար • մարդ չար :

Պրակ Երրորդ :

Յողաքս նճանուօթեան Հոգւոյն Սրբոյ ՚ի Հողճանէ
Եօթեանց Պարգեացն և այլոց յարա՛ցելոց :

Հոգին լի զանազան պարգևաց իւրոց զանա-
զանապէս անուանի : Յեսայեայ կոչի , հոգի ի-
մաստուէ և հանձարոյ , հոգի գիտուէ և խոր-
հրդոյ • հոգի զօրուէ՝ անպաշտուէ՝ և երկիւղի •
Իսկ ՚ի քսէ կոչի հոգի ճշմարտուէ • և մխիթա-
րիչ հոգի սթ : Արդ՝ այսոքիկ թէպէտ հասա-
րակապէս պատկանին երկց անձանցն , այնու՝ զի
հային առ արտաքս • բայց լորում են ձիւք ,

շնորհք, և պարգևք, յատկանան հոգւոյն . վն
 զի ձիրքն և պարգևքն զեղանին ՚ի բարեհաճու-
 թենէ կամաց . և զի հոգին սբ է բղխումն ՚ի
 կամաց հօր , վնկ ամ պարգևք և ձիրք առ նա
 վերադրին : Դարձեալ իմաստունն զբլում յառ-
 կուիս ստորոգէ զհոգւոյն սբյ յասելն , զի գոյ
 ՚ի նմա հոգի մտաւոր , սբ , միածին , բազմա-
 բաշխ , նուրբ , դիւրաշարժ , պարզ , անարատ ,
 յայտնի , անվրէպ , բարեսէր , սրագ , անար-
 գել , բարերար , մարդասէր , հաստատուն , ըզ-
 դուշաւոր , անհոգ , ամենազօր , ամենահայեաց
 և ամ իրաց բաւական : Յորոց պայծառապէս
 ցուցանի թէ հոգին սբ է գոյացական և ամ .
 զի զամ առաւելուիս ան նմա ստորոգէ : Արդ՝
 թէպէտ սյսպէս յատկուիք բաղում դնին հո-
 գւոյն , սակայն առաջին երեքեանն , զորոց ՚ի
 վեր անդր ասացաք են յատկեղք , նկատմամբ
 որոց՝ սբ յատկացեալ կամ յատկագոյն ասին .
 զի բոլորի Երրորդութեանն պատկանին , թէ-
 պէտ նկատմամբ իմիք առ հոգին բերին :

Նճանոթիւն :

Յայսմ մասին և մեք պարտիմք նմանիլ հո-
 գւոյն սբյ բերելով ՚ի մեզ զլրուի նր բարոյակա-
 նապէս և տեսականապէս վարժելով ՚ի տեսա-
 կան ուսմունս և կրթելով յանձաբանական և ՚ի
 բարոյական առաքինուիս : Արդ՝ ըստ առաջնոյ
 կարգին պարտիմք լինիլ իմաստուն , ուսանելով

քանճարանուի : Հանճարեղ , խոկալով զբարձ-
 րագոյնս և գտանելով զսկզբունս և զորոշմունս
 առաքինուեց : Գիտուն՝ միտ դնելով բնականի
 ուսման . որով լուսաւորեալ առաջնորդիւք ՚ի
 գերբնականն : Հղօր՝ ՚ի նուաճել զախտս հո-
 գւոյ և զչարն : Խորհրդական՝ զի սքանչելապս
 իմասցուք զդարանս չարին՝ լի Պողոսի որ ասէր ,
 չէմք ինչ անտեղեակ խորհրդոց նք . և զի՛ մի՛
 թարց խորհրդոց ինչ արասցուք : Երկիւղած՝
 զի ահի՛ն անձանց զփրկուի գործեսցուք : Նաև
 անճապաշտ՝ զի ուրախուք և դողուք այ ծառա-
 յեսցուք ո՞պք բրիստոնէից վայել է : Դարձեալ
 ծշմարիտ , զի զստախօսուին անհետ արասցուք
 ՚ի մերոց հոգւոց : Եւ միխթարիչ՝ միխթարել
 ժղէրդն քնի , ո՞պք զի տեսողքն վկայիցեն թէ
 ստուգապս գոյ ՚ի սի՛ հոգի իմնուե և հանճրոյ :

Իսկ լի երկրորդի կարգին զոր դնէ իմաս-
 տունն , լինիւք նմանօրք հոգւոյն ս՛բյ . եթէ
 լիցուք մտաւոր՝ լուսով բանի վարելով . և ո՛չ լի
 կրից : Սք , միածին , եթէ վս այ ծանիցուք
 զմեզ ծնեալ , և ո՛չ վասն ճի . Եւ եթէ զսիրտս
 մեր սրբեսցուք ՚ի մեղաց : Բաշմաբաշս՝ եթէ
 լիցուք առատաձեռն : Նուրբ՝ եթէ թափան-
 ձեսցուք մտօք ՚ի ներքին կողմն վարագուրին :
 Դիւրաշարժ՝ եթէ ներշնչման հոգւոյն տեղի
 տալոյ պատրաստ լիցուք : Պարզ՝ եթէ զգիտա-
 ւորուիս մեր առ անճ ուղղեսցուք : Անարատ
 եթէ իլեսցուք ՚ի բաց զբիծս գաղտնեաց սր-

տից խորհրդոց : Յայանի՛ եթէ եկեացուք առ
 լոյսն խոստովանուէ : Անվրէս՛ եթէ անշարժ
 դիտեսցուք ՚ի վերջին վախճանն մեր : Բարե-
 սէր՛ եթէ զբարին ընկերին կամեսցուք , և մի՛
 նախանձեսցուք : Արագ՛ եթէ զՏեա կոչմանն
 քնի ճեպեսցուք : Անարգել՛ եթէ յերկնային
 ուղւոյն և ո՛չ յերեսաց սրոյ և հրոյ կասեսցուք :
 Բարերար՛ եթէ զբարիս ատելնց մերոց արաս-
 ցուք : Մարդասէր՛ եթէ զընկերն լը անձին սի-
 րեսցուք : Հաստատուն՛ եթէ ՚ի բարի յառա-
 ջադրուէ մերում անշարժ մնասցուք : Զգուշա-
 ւոր , եթէ ՚ի հրապուրմանէ չարին զգուշաս-
 ցուք : Անհոգ՛ եթէ զամ հոգս մեր ՚ի տո՛ ըն-
 կեսցուք : Ե՛ւ ամենազօր՛ եթէ ՚ի զօրութիւնս
 հոգւոյն ապաւինեսցուք : Լը առաքելոյն՝ որ
 ասէ , յամի կարողեմ . այնու որ զօրացոյցն զիս :
 տես՛ և յապաշխարանն մեր առաջին մասն ,
 գլուխ : ևս մասն երորդ : գլուխ եւ :

Պրահ Վերջն :

Յաղագս նճանաբեանց որ որպահանքն ՚ի վերջին յապիտո-
 ւեանց Հոգւոյն Սրբոյ , որք էն աղանախէրոյ և
 հրախէրոյ գոն :

Հայրն ամ նկարի ՚ի կերպ ծերոյ , զի այնպս
 երևեցաւ Գանիէլի , որով լը դիմնէ սիրտի նշա-
 նակինորին յախտե՛նականուէն և կատարելուէն ,
 Որդին ամ նկարի ՚ի կերպ մարդոյ վասն մարդե-
 ղուէ : Իսկ Հոգին ամ մերթ նկարի ՚ի կերպ ա-

զլաւնոյ զի աղանակերոյ երևեցաւ . այլ ոչ եթէ
 զբնուի աղանուոյ էառ : Եւ այս վն երկուց
 պատճառաց , նախ՝ զի աղանին է անխոնջ ՚ի
 ճախրեւն . զի ունի թեւ զօրերդ , իւայնմ , թեք
 աղանուոյ արծաթապատ և թիկնամէջ նորա ՚ի
 գոյն ոսկոյ : Զի ՚ի մէջ հրահալեւեաց ոսկին
 և արծաթն են առաւել մածեալք կոչ և
 հաստատունք , սյսպէս թեւ և թիկնամէջ ա-
 ղանուոյ : Նմին իրի մարգարէն ՚ի խնդրեւն ըզ-
 թեւ՝ զաղանոյն խնդրեաց : Ո՞ տայր ինձ զթեւս
 ող զաղանուոյ : Զի է անխոնջ ՚ի շարժման իւ-
 բում . վնկ մովսէս ՚ի սկզբանէ զշարժումն սմին
 յատկացոյց՝ յասեւն . և հոգի ւայ շրջէր ՚ի վն
 ջուրց . որ նշանակէր զլսարհուրդ մկրտութեանն
 վն այն ՚ի ջուրսն յորդանանու աղանակերոյ
 էջ ՚ի վերայ էակցին : Զի եթէ հոգին մեր ի
 Դաւթեան ձեռնարկուեն է մշաւաշարժ , որչափ
 ևս առաւել հոգին ւայ : վն այն զնմանէ ասե-
 իմաստունն . քան զնմ շարժուն շարժագոյն է
 իմաստունի , դարմանէ և իմտանէ ի նմ վն ստա-
 կութեան : Շարժումն իմն ըստ ներդործութե-
 կամաց , այլ ոչ տեղականապէս : Եկող՝ զի աղա-
 նին է առատածին և պողաբեր . այսպէս և հո-
 գին սք , զի է հայրական սրտի առատութիւնն .
 որ եօթնեակ պարգևօքն ուղղանէ զեկեղեցին
 և պողաբերէ . ող ՚ի սկզբանն ՚ի վն անդնդոցն
 զանբաւ ծնունդս կենդանեաց բղխեցոյց՝ ըստ
 սքն Բարսղի և Նարեկացոյն : Եկող՝ նկարի ՚ի

ձև լեզուի հրակերպ , զի հրեղէն լեզուօք էջ ՚ի
դասս առաքելոց : Այս է այն հուրն , զորմէ
ասաց տէրն արկանել յերկիր : Եւ թէպէտ հա-
սարակապէս հուրն այլաբանօրէն ասի զայ , ի-
այնմ , ես Խժ հուր ծախիչ եմ . սակայն առա-
ւել յատկանայ Հոգւոյն սբբ : Զի հոգին սբբ
եղանէ ՚ի հօրէ ի կերպի սիրոյ , ո՞ղ ցուցաւ ՚ի
վեր անդր . Իսկ սէրն համեմատի հրոյ , ուստի
ասի յերգս՝ Երգողն ջուրք բարբ ոչ կարեն շիջու-
ցանել զսէր , թէ նր իբրև զթէ բոցոյ և հրոյ :

Նմանութեան :

Յայսմ մասին նմանիմք Հոգւոյն սբբ եթէ
զյատկուի աղանոյ ՚ի մեզ բերցուք , նախ՝ մշտա-
շարժ գոլով ՚ի բարեգործութիս , իայնմ՝ զբա-
րիս գործել մի՛ ձանձրասցուք : Նաև ՚ի ձեռն ա-
ղօթից հոգւոյն թևօքն հանգոյն աղանոյ վե-
րանալ յերկինս , անդադար աղօթս արարէք :
Եկող՝ պտղաբեր լինելով որքան ՚ի տեսականս
զքանքար բանին շահեցուցանելով ՚ի քարոզուի
և ՚ի ուսուցմունս՝ այնքան ՚ի գործնականս : Եւ
երող՝ բորբոքելով զախորժակս մեր սիրովն այ և
փոխարկելով ՚ի հուր : Եւ սիրով ընկերին վա-
ռեալ հրացել լեզուաւ ջերմացուցանել և լուսա-
ւորել զհոգիս հաւատացելոց , զի և նք մաք-
րեալ լուսաւորեալ և կատարելագործեալ , ՚ի
նմանուի սբբ Երրորդունն վերանայցեն : Որում
փառք յաւիտեանս , ամէն :

Վերջաբան ,

Ի վախճանի ծանխք սիրելի և բարեմիտ ընթերցողք , զի երախտիքն նայ ՚ի վր բանականի բնուէս է ստեղծանէն զմեզ ի պատկերի իւրում և ի նմանուէ , որով և զանբաւ սիրոյն իւրոյ առ մեզ զառհաւատչեայն եցոյց : Նաև անտանելի երկունք միածնին ոչ այլ ինչ պատճառ էր , եթէ ոչ վն զաղաւաղեալ պատկերն իւր նորոգելոյ և վերստին ՚ի նմանուի իւր ՚ի վեր հանելոյ : Առ այս դիտէր և հոգւոյն սթյ անձամբ դիմէն առ հողեղէնքս : Աստուստ և եկեղեցական քարազուհիքն կարցուցեալ եղեն ՚ի մաքրել , ՚ի լուսաւորել , և ՚ի կատարելագործել զըստ պատկերի նայ եղեալն , և ՚ի նմանուի նայ ամբառնալ , ո՞պ ասէ դիմնէսիոս : Ուստի և մեր դիտելով զծայրագոյն հարկաւորուի նծայնոյ նմանուէ , առ որ պարտաւորիմք , առ որ և հրամայէ տրն , եղերո՞ւք նման հօրն ձերոյ . եղերո՞ւք կատարել ո՞պ և հայրն ձեր երկնաւոր կատարեալ է , նըպաստաւորուիք նծաբանական մատենից արտահանել զայս դուզնաքեայ նմանուիս ո՞պ զփունջս երփն երփն ծաղկանց՝ մատուցաք ՚ի զմայլումն ի-

մացական ուրնկաց տեսականացն սիրահարաց ։
Նախ զանձաբանական խնդիրսն եղաք , և ապա
զբարոյականն ի նմին յարմարեցաք , զի խան-
դաղատքն սիրով ուսման ՚ի հոգևոր բուրաստա-
նիս գոյն զգոյն ծաղկանց , մերթ տեսականօքն
և մերթ գործնականօքն հրճուեսցին ։ Չնմա-
նութիւնն չձգտեցուցաք , այլ նիւթ ինչ կամ
պատճառ իմն եղաք , վննոքօք և զայլն իմաս-
տասիրելոյ , ի սյնմ , տուր իմնտնոյն պատճառս
զի իմաստնագոյն ևս լինիցի ։ Ուրեք ուրեք ե-
ղաք և զաննմանուհն , բայց ոչ յամենայնում ,
զի ներհակաց նոյն է բան ի փիլիսոփայից , վն
այն դիւրին է յարմարելն՝ եթէ կամիցիս ։ Յա-
մենայնում զճշմարտուհն մեզ նպատակ եղաք ,
խուսեալ ՚ի վիճաբանուհն որքան կարելին էր ,
զի մի ՚ի հայհոյուհն ինչ սահիցուք , վնզի գեր-
բնական էր առարկայն գործոյս , և մտաց մարդ-
կան անհասանալի ։ վնյ յանդգնուհն մեծ է ՚ի
վն անքննին նիւթոց ճշդիւ վիճելն ։ Բայց մի-
այն յայսմ զգուշացաք , զի զգագցմունս նախա-
պատիւ Աճաբանից , սպիէ սքն Գրիգոր անձա-
բանն , սքն Գիտնէսիոս , և սքն Ներսէս շնոր-
հալին , անսայթաք պահեսցուք , Արդ՝ եթէ
բարի ինչ գտըիք ՚ի մատենի աստ , զտեառնէ
շնորհակալ լիջիք , զի ամառաք բարեք ՚ի վե-
րուստ են իջեալք , և զի զՆախիջևանցի Աղա-
մայեան Պեարոս անարդիւն վարդապետս յա-
ղօթս ձեր յիշեալիք ։ Ապա եթէ անպէտ ինչ

գտցի 'ի սմին , զայն մերում տխեղծ մատին վար-
կեալ ներեսըլիք : Որ և ներողն սխալանաց
ձեր ևս յանցանացն ներումն շնորհեսցէ .
Ամէն :

Մաղթեմ զեղբարսդ զերապանծ ,
Ոյց մեծագին՝ ձօնեմ զայս գանձ .
Անախտ սիրով՝ գաղափարել ,
Անթերի և անյաւել ուած :

Գոհութեան Պատկոզէն .

Պայծառ արփի՝ արդարութեան ,
Ժագող լոյս՝ իմաստութեան .
Երգեմք քեզ փառս՝ լիաբերան ,
յաւարտ գործոյս՝ բնաղանցական :
Տուր ինձ լինիլ՝ վեհիդ նման ,
ըորում աղղէ՝ այս հանգաման :
Բառեան նաև՝ զպատկերսդ համայն ,
բերել չէ այս՝ զքոյդ կերպարան :
Որով եղեալ՝ Աստուածանման ,
լիցին արժան՝ քոյդ տեսութեան :
Սք Նախատպիդ՝ բան գոհութեն ,
տալով ընդ մեզ՝ 'ի յաւիտեան :

Ի թուականն Հայոց :

Ջկենդանակերպս երկոտասան ,
Ճէիւ սատկեան դիր և քսան ,
Ի քսանէն զերկուան հանն ,
Գտցես զթիւ գրքոյս լուման :
Ապա եթէ նաև կա միս ,
առ ՚ի գիտել զամսոյս քանիս ,
կատարեալ թիւն կրկնեան յերիս ,
լուամն եղև ՚ի * Խազմ ամիս :

* Փոխանակ գրելոյ ՚ի հարձոյ . 1218, Մարտի 30.

Այլ այս ինչ յոչ ոչ է ՚ի ներ :

Գոյեաց Աստուածորէանն .

Ամենասքանչ խոր էութիւն , անքննին՝ և անմատոյց ,
 'ի բաղազանութեան էից , գու միայն և եթ Կակ ,
 'ի յաւիտենից մակաբերեալ 'ի խորոց գաս առ 'ի ցոյց ,
 բայց ոչ որքան առ գոլ անձանց այլ սոսկ առ է՝ և միակ :
 Սիրտ իմ մատեալ 'ի խորս իւր , զքեզ եզիտ բարձր և անճառ ,
 զի ոչ մատեան՝ զքեզ պարուրէ , և ոչ յայտնէ՝ զքեզ ճառ ,
 առ որ թէ և՛ հանդիսանան քրովբէից հոյլք և կաճառ ,
 ոչ բաւեն ենթադրել զքէն , թէ որպէս մի՛ և երբեակ :
 Տեղի զքեզ՝ ոչ ամփոփէ , զի ես անչափ՝ և անհուն .
 քո մեծութեան՝ քո լայնութեան , ոչ գոյ սահման՝ և ոչ հուն ,
 զի մեծութեան՝ համայն գոյից , առ քեզ իբր են՝ կէտ մի խուն .
 պարաձգութեան՝ վերնոց երկնից , ներփակիչ և պարունակ :
 Ունող զփառս՝ սեպհականս , փառաւորեալը՝ փառօք ,
 ոչ ունելով կարօտութիւն , յաւիտենից՝ քո առ ոք .
 Աճութեանդ քո աթոռ , եռանձնեայ՝ սերտեալ բարօք .
 փոխատարեալ՝ իսկ զիմեանս , գոլ միմեանց՝ գահաւորակ :
 Իլուսող էից՝ 'ի յանէից , զօրութիւն ամենա զօր ,
 թարց զօրութեան՝ քոյդ հզօրի , ոչ ունին կայ գոյք բոլոր ,
 քանզի բարձեալ՝ կրես որք են , միայն բանի՛ւ՝ ահաւոր ,
 որոյ չիք հակադիր պատճառ , և ոչ որ կայ ընդդիմակ :
 Ամենակին՝ պարզ էութիւն , անխառն և անբաղա գիր ,
 բոլորովին՝ ներգործութիւն , 'ի զօրութեանց՝ արտակիր .
 երբեակ և մի՛ բայց անշփոթ , 'ի վեր իսկ քան՝ ճառագիր ,
 բնական՝ և գերբնական՝ բաղադրութեան , անընդունակ :

Ծով համայն կատարելութեց, գթած բնութ՝ և բարի,
 բարութեզ գործէ մինչև ցայժմ, և ոչ երբէք դադարի.
 տնւր զի կամք քո սք և բարի, որ յիս յարակ՝ կատարի,
 որով առ տեսութեզ անճառ, գտայց անդրէն յոյս ունակ:
 Պատիճ և փառք քոյդ տէրուք, Եւ գոհութի վայելէ,
 Տալ այժմ և միշտ՝ և յաւիտեան՝ Բամից ՚ի քէն որ ել յէ.
 Ուստի և մեք՝ մատուցանեմք, Սք անուան քո որ ել է,
 Ի շնորհելու զայս քոյ գիտուի, Էլիդ առ գոլ նմանակ:

Վ Ե Ր Զ .

ՅՈՒՑԱԿ ՍՏՈՐԱԳՐՈՂԱՅ:

Կալիաթա .

Հոգի 40, Հասարկ 45, Արդենի 420.

Մաղբաս

Հոգի 24, Հասարկ 31, Արդենի 600.

հասարկ գրոց : աստիճան

Տէր Կարապետ Սրբազան Արքեպն Զոհապոյ,	
ի յեան Տէր Յոհաննու Մանուկեան . . .	1 10
Տէր Անտոն Աւագեան Աւգերէց Կալիաթայ	1 10
Տէր Յոհան Մանուկեան Աւագերէց Մաղբաս	1 10
Տէր Հօմս Վարժապետ Ե. Ճեմարանին . . .	1 10
Տէր Յովսէփ Սպեղանոսեան	1 10
Տէր Աբրահամ Տէր Կ. Տէր Մարգարեան . .	1 10
Տէր Յոհաննէս Տէր Մէրփիլեան	1 10
Տէր Յոհաննէս Գալստիանեան	1 10

Ա

Աբրահամ Յ. Աղանորեան	1 35
Աստուածաբան Պ Յարութեանեան	1 10
Աւետ Աղաբեգեան	1 10
Աւետիկ Յ. Շիրիսոեան	1 8
Աւետիկ Նապարեան	1 10
Աւետ Զ Աւետեան	1 8

Գ

Գէորգ Ա-եպէան	1	8
Գէորգ Փ. Բարաղամ	1	10
Գրեգոր Աբգարեան	1	8
Գրեգոր Աստուածաբան	1	10
Գրեգոր Ե. Ջախարեան	1	10
Գրեգոր Ջախարեան	1	10
Գրեգոր Մ Աստուածաբան	1	10

Դ

Դաւիթ Բարաղամ	1	8
---------------	---	---

Ե

Երվարդ և Յոհաննէս Ս. Մարաղեանց	3	200
Եսէսէոպոստան Ճէմարան	1	10
Եսայի Ջախարեանց	1	10
Եսայի Թումաճէեան	1	8

Է

Էմին Յովսէփ Էմին	1	10
------------------	---	----

Թ

Թովմաս Պօղոսեան	1	10
-----------------	---	----

Խ

Խաչատուր Սահաջ Մալխասեան	1	10
Խաչէջ Ա Գէորգեան	1	10
Խաչէջ Յովհաննէս Սարգսեանց	1	8

Կ

Կարապէտ Յաջոբ Յոհաննէան	1	8
Կարապէտ Յոհաննէս Պէարոսեան	1	8
Կարապէտ Յարութեան Վրնանիսեան	1	8

Ղ

Ղապար Աղաբէգէան	1	10
Ղապարոս Յարո-նիւն Աւերի	1	10
Ղեւոնդ Յոհաննէսէան	1	10

Ս

Սանո-ի Ս Սանո-իւն	1	8
Սանո-ի Նիկողայոսէան	2	20
Սաաբէզոս Թորոսէան	1	8
Սարգսր Ջօրէրէան	1	8
Սարգսր Ս Շէհրէմանէանց	1	8
Սիւրբէշ Ջոհրաբէան	3	24
Սնայոսէան Վարդանէան	2	20

Յ

Յարո-նիւն Գալո-ցէան	1	10
Յարո-նիւն Խալիէէան	1	10
Յարո-նիւն Սիրայոսէան	1	40
Յարո-նիւն Սաբոնոսէան	2	16
Յովհաննէս Աւարայէան	1	10
Յովհաննէս Հ Յարո-նիւն	1	10
Յովհաննէս Յ Շաբէղի	1	10
Յովհաննէս Շամիրէան	1	10
Յովհաննէս Քամայէան	1	8

Ն

Նիկողայոս Բարեամբէգէան	1	8
------------------------	---	---

Ո

Ոսիւն Գալստամանէան	1	10
--------------------	---	----

Պ

Պէտրոս Պողոսէան	1	8
-----------------	---	---

Պօղոս Մինասէան	1	8
Պօղոս Յորրոմանէան	1	10
Պօղոս Պ Լալարեան	1	35
Ջ		
Ջնէլոմ Աւետեան	1	10
Ս		
Սարգիս Յովհան	1	10
Սարգիս Յովհաննէս Սարգսեանց	2	16
Սէթ և Գրիգոր Սամէանց	3	100
Սեմոն Միլրատմէան	1	8
Սպեփանոս Էլիպ Ալրալէան	1	8
Սպեփանոս Ներսիսեան	1	10
Վ		
Վարդան Գասպարեան	2	20
Վրթանէս Զատարեայ Ասատուածապարեան	1	8
Տ		
Տէիէն Մերէշան Սպեփանոսեան	2	20
Փ		
Փէլիպպոս Ասատուածապարեան Գեորգեանց	1	8
Թ		
Թ Աղէսանդրեան	1	15

Ի վերջոյ որքան հարեւին էր զգոշացոյ ոչ անջամբ և
էն , այլնան ՚ի չեան Սերեղելոյ իմոմ Սաւլայ Յովհան-
նէսէ Սարգսեանց Ալնոմայան Պապանոյն , որ անջանջէր
աշխատաւիցն էղև ընդ էս ՚ի սրբագրութեան սրտան և աշ
հարևար արատնութեանն ընդ գործս Բովանդուի : Բայց
էիէ գոցէն դէս ևս վրէպ նշ էն՝ Տարրասիրապէս նե-
րեսցիչ Տէպ աղալէմ :

[5]n.

4

[Faint, mostly illegible handwritten text]

այս օրն արի Բաղարայր և և 2
2

1776-1776 Բայ և Բաղարայր

1776-1776 Բայ և Բաղարայր

[Faint handwritten text, possibly a signature or name]

ՍԵ

[Faint handwritten text]

[Large, stylized handwritten signature or name]

ՀԱՆ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

FL0028152